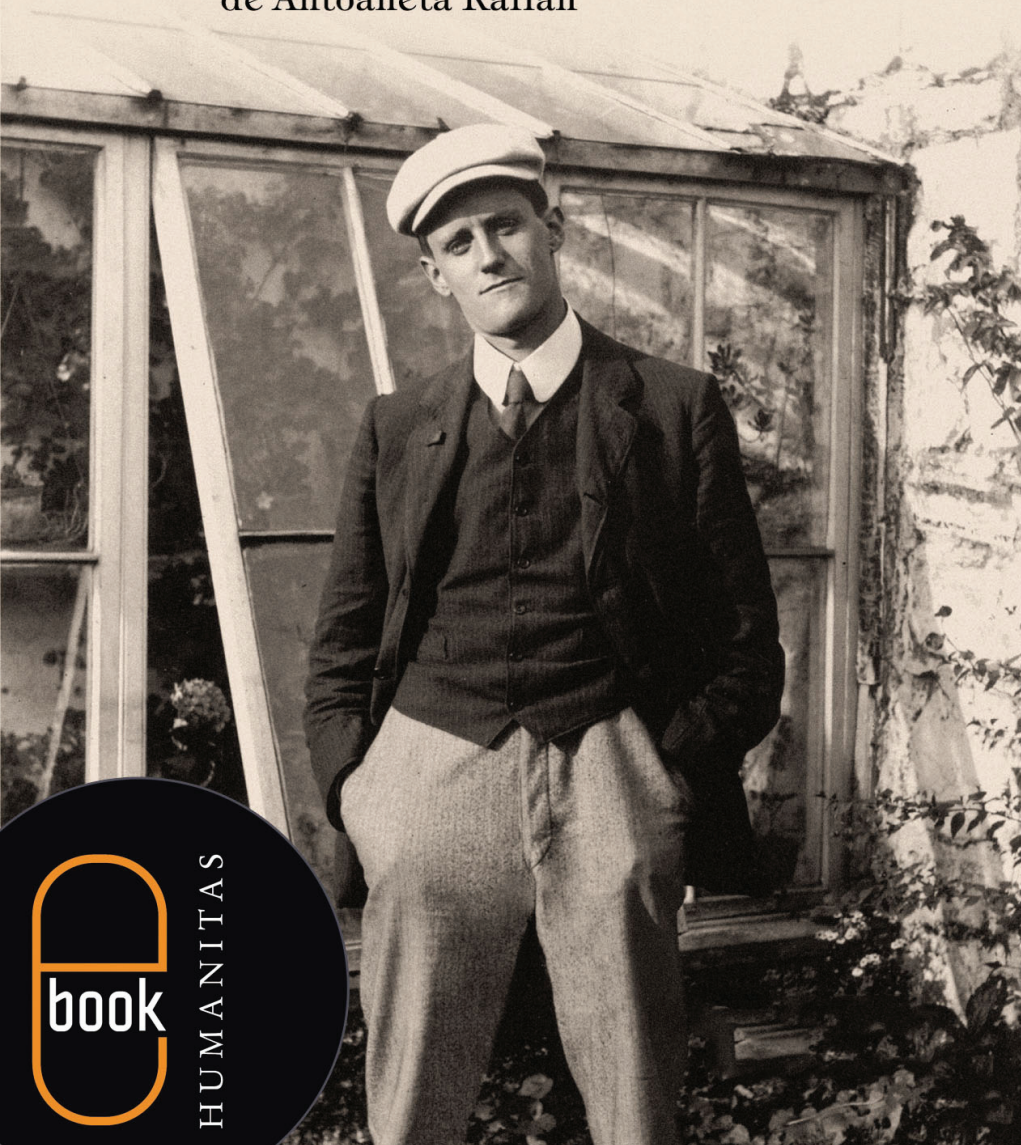

Seria de autor
JAMES JOYCE

**Portret al artistului
la tinerețe**

Traducere
de Antoaneta Ralian

e
book

HUMANITAS

Seria de autor
JAMES JOYCE

Serie coordonată de
DENISA COMĂNESCU

Editura mulțumește pentru sprijinul financiar acordat
de Ireland Literature Exchange
(Fondul pentru traduceri), Dublin, Irlanda
www.irelandliterature.com
info@irelandliterature.com

JAMES JOYCE

Portret al artistului la tinerețe

Traducere din engleză și note de
ANTOANETA RALIAN

Prefață de
DANA CRĂCIUN

HUMANITAS
fiction

Redactor: Luana Schidu
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cristina Jelescu

JAMES JOYCE
A PORTRAIT OF THE ARTIST AS A YOUNG MAN
PENGUIN BOOKS, 1992

© HUMANITAS FICTION, 2012
pentru prezenta versiune românească

ISBN 978-973-689-508-1 (pdf)

Editura Humanitas Fiction
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021 311 23 30 / 0372 189 509

Exerciții de zbor

Portret al artistului la tinerețe este textul cel mai paradoxal al lui James Joyce. Această afirmație ar putea părea ea însăși paradoxală, dacă luăm în considerare aprecierile critice predominant favorabile, precum și popularitatea romanului, periodic confirmată de varii sondaje (de exemplu, la sfârșitul anilor '90 apărea pe locul al treilea în clasamentul celor mai bune 100 de romane, întocmit de editura Modern Library). Textul însă (text și în sens barthian, diferit de operă) este o sumă fascinantă de contradicții, un adevărat câmp de bătălie în care două instincte fundamentale diferite se războiesc în mintea lui Joyce, dând naștere unui roman pe cât de apreciat, pe atât de ne-joycean.

Aceste două instincte, după cum este de părere și Kevin Dettmar în *The Illicit Joyce of Postmodernism. Reading Against the Grain* (1996:118), ar fi „năzuința înalt modernistă“ și „joaca postmodernă“, credința în opera considerată creație a Artistului-Dumnezeu și conștiința faptului că textul este creația Artistului-bricoler, o creație neterminată, instabilă, în continuă transformare prin intervenția cititorilor. Într-o oarecare măsură, acest conflict poate fi observat în toate textele lui James Joyce. În *Oameni din Dublin* și *Ulise* izbândește instinctul postmodern; în *Portret al artistului la tinerețe* domină atracția modernistă. Joyce e un artist care scrie la o răscruce de timpuri și transformări culturale. Cu simbolismul și realismul de o parte și modernismul de alta, James Joyce a avut instinctul și ambiția de a vrea mai mult, de a nu se încadra în nici un curent, de a ținti mai departe. Acest instinct transpus în text i-a asigurat impresionanta posteritate. În *Portret* e puțin ezitant însă – de înțeles, pe undeva, având în vedere investiția

autobiografică semnificativă. *Portretul* e încă legat afectiv de tradiția ce-l precedă (ceea ce nu înseamnă că Joyce nu e conștient că trebuie s-o lase în urmă). Este un roman al potențialităților și al promisiunilor, iar adevărata sa valoare se vede la o lectură integrată, alături de *Oameni din Dublin* și *Ulise*.

Deși a apărut în volum în 1916, după *Oameni din Dublin*, începuturile *Portretului* le precedă pe cele ale povestirilor. În iarna anului 1904, John Eglinton și Fred Ryan, pe care Joyce îi cunoștea din lumea literară a Dublinului, se pregătesc să înființeze o publicație numită *Dana*, după zeița celtă a pământului (Ellmann, 1982:144). Într-o singură zi, pe 7 ianuarie, Joyce scrie un eseu autobiografic pe care intenționează să îl ofere spre publicare noii reviste. La sugestia fratelui său, Stanislaus, își intitulează textul „Portret al artistului la tinerețe“. Ideea de bază, pe care Joyce nu a abandonat-o, de altfel, nici în rescrierile ulterioare, a fost aceea de a-și organiza etapele evoluției spirituale de până atunci în așa fel încât să scoată în evidență traiectoria artistică pe care, la 21 de ani, Joyce se simte ferm înscris. Lectura acestui proto-Portret (publicat de Robert Scholes și Richard M. Kain în *The Workshop of Daedalus: James Joyce and the Raw Materials for A Portrait of the Artist as a Young Man*) dezvăluie un Joyce agresiv, convins că orice detaliu poate fi semnificativ în formarea artistului. Stilul pe alocuri bombastic, simbolismul excesiv și nu întotdeauna ușor de descifrat sugerează o admirație pe cât de exagerată, pe atât de sinceră pentru protagonist, o încredere necondiționată în capacitățile acestuia. Urmele acestei afecțiuni se resimt chiar și în *Portret*, în ciuda eforturilor autorului de a se detașa cât se poate de mult.

Joyce trimite textul celor doi redactori, dar aceștia refuză să îl publice. „Nu pot tipări ceea ce nu pricep“, spune unul din ei, obiectând și față de conținutul erotic relativ explicit pentru vremea respectivă (Ellmann, 1982:147). În stil tipic, Joyce primește refuzul ca pe o provocare. Ideea, pe care nu întârzie să i-o împărtășească fratelui său, este de a transforma eseu într-un roman autobiografic în notă satirică (Stanislaus Joyce citat în Ellmann, 1982:147). Romanul se va intitula, tot la sugestia

fratelui său, *Stephen Eroul (Stephen Hero)*, titlu de asemenea satiric, și va trasa în detaliu parcursul eroului/autorului către individualizarea artistică. La jumătatea lui februarie 1904, Joyce terminase deja primul capitol, iar, într-o scrisoare din 1906 către Grant Richards, Joyce susține că are scrise în jur de o mie de pagini. Primele capitole nu au supraviețuit, iar restul manuscrisului a fost publicat postum în 1944.

În ansamblul său, *Stephen Eroul* e un text stufos, lipsit de vigoare, probabil și din cauza dimensiunilor. Stilul e greoi și inegal, alternând între clișee romantice și sfidări la nivel semantic ale convențiilor vremii. Stephen Daedalus e un personaj ambiguu, neconvincător, care se bucură de simpatia autorului, fără să reușească însă s-o stârnească pe cea a cititorului. Toate acestea au contribuit la reacțiile deloc entuziaste din partea posibililor editori. Se spune că Joyce, exasperat de numeroasele refuzuri, ar fi aruncat manuscrisul în foc, de unde ar fi fost salvat de sora sa, Eileen. E interesant de remarcat că redactarea textului e simultană cu scrierea povestirilor din *Oameni din Dublin*, o simultaneitate din a cărei perspectivă lipsa de control din *Stephen Eroul* poate părea surprinzătoare. În ciuda scriiturii anevoioase, manuscrisul rămâne un pas important în clarificarea poziției estetice a lui Stephen și oferă pentru prima dată o definiție coerentă a epifaniei, exercițiul preferat al tânărului Joyce, o tehnică pe care o va transforma în principiu structural în *Portret al artistului la tinerețe*.

În viziunea lui Joyce, epifania este „o manifestare spirituală bruscă, fie în trivialitatea vorbirii sau a unui gest, fie într-o fază memorabilă a minții înseși. Era convins că e de datoria omului de litere să transcrie aceste epifanii cu mare grijă, înțelegând că ele sunt cele mai delicate și evanescente momente“ (*Stephen Hero*: 210-211). Așadar, definiția include atât momentul culminant al revelației artistice, cât și rezultatul literar, transcrierea acestuia. Așa cum au remarcat o serie de critici, printre care Robert Scholes (1965), noțiunea prezintă o serie de dificultăți din cauza originii sale religioase și felului în care exaltă superioritatea spiritului, care se întrupează doar momentan în material.

Fără îndoială că Joyce a conștientizat această dificultate, astfel că în *Portret* referințele explicite la epifanie dispar, aceasta rămânând însă ca principiu organizator: evoluția lui Stephen este construită în jurul a câteva astfel de momente de iluminare, mai degrabă decât cronologic.

Descurajat de reacțiile negative la *Stephen Eroul*, precum și de faptul că are senzația că a ajuns într-un punct mort cu personajul, Joyce abandonează textul, dar nu și ideea care i-a stat la bază. În 1907, la scurt timp după nașterea fiicei sale, scriitorul irlandez începe munca de rescriere. Nenumăratele capitole ale manuscrisului vor fi în final reduse la cinci secțiuni relativ concise. În decembrie 1913, după ani buni de dezamăgiri din partea publicațiilor, Joyce primește o scrisoare-surpriză din partea lui Ezra Pound, care, la îndemnul lui W.B. Yeats, îl invită să-i trimită texte spre publicare. În acest moment, romanul – care revenise între timp la titlul inițial sugerat de Stanislaus Joyce – avea primele trei capitole terminate. Pound reacționează cu entuziasm și aranjează ca manuscrisul să fie publicat în foileton în *The Egoist*. Joyce capătă astfel impulsul necesar pentru a finaliza textul, care va vedea lumina tiparului în volum în 1916. (Merită, poate, menționat faptul că este publicat prima dată în Statele Unite și abia apoi în Marea Britanie.)

Primirea critică a fost relativ favorabilă, deși majoritatea recenzițiilor s-au simțit obligați să menționeze depreciativ caracterul „sordid” al realității romanului. În ciuda acestuia însă, ei remarcă realismul psihologic al textului, precum și metoda narativă indirectă cu care Joyce experimentează. Printre reacțiile negative se numără, surprinzător, dacă ne gândim că și ea cocheta deja cu experimentele moderniste, cea a Virginiei Woolf, care, într-o cronică apărută în *The Times Literary Supplement* în aprilie 1919, deși recunoaște că unele scene din *Portret* se apropie de „viața însăși”, afirmă că romanul în ansamblu este un eșec din cauza „sărăciei minții scriitorului” (Woolf, 1993:9). La fel ca în cazul *Oamenilor din Dublin*, momentul publicării *Portretului* îl găsește pe Joyce doar pe jumătate implicat. Bătălia autobiografică s-a terminat, iar autorul e deja angajat în alte eforturi, cel mai

notabil fiind începutul lui *Ulise*. Cariera de protagonist a lui Stephen Dedalus s-a încheiat și ea. Chiar dacă el reapare în *Ulise*, o face doar în calitate de personaj cu rol secundar.

O examinare mai îndeaproape a textului trebuie să includă câteva considerații referitoare la titlu și la numele personajului. Este foarte clar că prin Stephen Dedalus (sau Daedalus, cum a apărut în *Stephen Eroul*, Joyce simplificând ulterior numele) autorul sugerează din start două dintre trăsăturile esențiale ale protagonistului, și anume dimensiunea sacrificială și cea creativă. Stephen trimite cu gândul la primul martir creștin, lapidat pentru credința sa, iar Dedalus, simbol al ingeniozității creative, prefigurează zborul eroului din labirintul convențiilor în care trăiește prima parte a vieții. Joyce echilibrează referințele creștine și cele păgâne, sugerând și prin aceasta felul în care Stephen va încerca să se situeze dincolo de orice constrângeri culturale.

Revenirea la titlul inițial de *Portret al artistului la tinerețe* indică faptul că Joyce a fost conștient că intențiile satirice pe care le va fi avut cu *Stephen Eroul* nu s-au materializat, „eroul“ din titlu riscând să fie luat mult prea în serios. *Portret al artistului la tinerețe* mai are și alte avantaje. „Portret“ este destul de nedefinit (articolul nehotărât din engleză făcând și mai clar acest lucru) pentru a sublinia faptul că textul e departe de-a fi o variantă finală, o sentință categorică asupra anilor formativi ai protagonistului. E doar unul dintre portretele posibile, o interpretare inevitabil subiectivă, făcută retrospectiv. Prin aceasta, Joyce se delimitează clar de pretențiile omnisciente ale literaturii de secol XIX. Faptul că e un portret „la tinerețe“ face, printre altele, apel la simpatia cititorului: oricare ar fi teribilismele de care dă dovadă Stephen, le putem pune, măcar în parte, pe seama tinereții sale. Marea certitudine pe care titlul o anunță e cea a „artistului“, a vocației creatoare a personajului, de care Joyce nu se dezice. În ansamblu însă, e clar că această versiune a titlului îi permite autorului să pună ceva mai multă distanță între el și acest problematic alter-ego.

Cum sugeram mai înainte, dimensiunea autobiografică a constituit o dificultate majoră cu care s-a confruntat Joyce de-a

lungul anilor de lucru la acest text în diferitele sale forme, pe care nu a reușit s-o surmonteze cu totul. Joyce a fost convins că destinul său individual e reprezentativ pentru lupta pe care un artist irlandez se vedea nevoit să o ducă împotriva constrângerilor impuse de spațiul natal. Dacă în *Oameni din Dublin* și în *Ulise* viziunea asupra Irlandei și Dublinului nu e lipsită de afecțiune și o oarecare nostalgie, în *Portret* domină resentimentul și revolta. Trebuie spus de asemenea că Joyce și-a considerat textele, *Portretul* în speță, o modalitate de a plăti varii polițe personale. Însemnările jurnaliere ale fratelui său menționează intenția lui Joyce de a introduce în text „un mare număr de cunoștințe, precum și iezuiții pe care i-a cunoscut. Nu cred că le va plăcea să se vadă în el“ (Ellmann, 1982:147). Joyce e conștient însă că trebuie să se și detașeze dacă vrea să fie luat în serios. În eseul pentru *Dana*, o face în primul rând prin alunecarea în abstracțiune, iar în *Stephen Eroul*, prin interpretarea obsesivă și prolixă a acțiunilor protagonistului în cheie estetică. În *Portret*, o face atât la nivel de conținut, prin modificarea detaliilor biografice (ca fapt divers, documentele de la Clongowes din perioada când a fost Joyce student arată că acesta a fost mult mai puțin disciplinat decât Stephen), cât mai ales prin tehnica narativă pe care o adoptă, discursul indirect liber, și suprapunerea vocilor narrative ale lui Stephen cel tânăr și Stephen adultul, care privește în urmă și transcrie (fără intenția de a interpreta prea mult) evoluția sinelui său de tinerețe.

Pe lângă dificultatea autobiografică, Joyce își mai ridică și obstacolul genului literar în care se înscrie. *Portret al artistului la tinerețe* descrie evoluția lui Stephen Dedalus începând din copilărie și până la momentul din studenție în care își articulează nevoia de a lăsa Dublinul în urmă pentru a-și urma vocația creatoare. Cu alte cuvinte, textul este un bildungsroman, iar Stephen, cel puțin la prima vedere, un erou tipic de bildungsroman. Protagonistul are convingerea că există un țel pentru care a fost creat, fiecare experiență fiind astfel o posibilă revelație a acestui țel. Stephen e tipic și în aceea că procesul său de individualizare

este rezultatul interacțiunii dintre trăsăturile sale psihologice specifice și mediul social în care evoluează.

E la fel de adevărat însă că Joyce contrazice într-o oarecare măsură șablonul bildungsromanului. În primul rând, cronologia e mult mai puțin strictă și relevantă, textul fiind construit, cum spuneam și mai sus, în jurul unor momente de revelație, care îi permit tânărului să accedă la niveluri din ce în ce mai complexe ale experienței. În al doilea rând, dacă în bildungsromanul tradițional evoluția protagonistului culminează, de obicei, cu obținerea unei poziții sociale sigure (și superioare celei de pornire) și cu definirea unui rol precis asociat acestei poziții, traiectoria lui Stephen este inversă. Incursiunile sale în social nu fac decât să-l convingă să se desprindă de acesta. În al treilea rând, *Portret al artistului la tinerețe* reușește să se delimiteze în parte de viziunea eroică a bildungsromanului secolului al XIX-lea. Ambiguitățile rămân însă, iar chestiunea integrării (sau nu) în gen a romanului reiterează ideea caracterului contradictoriu al acestuia. În ciuda impulsurilor critice, *Portretul* nu se rupe complet de moștenirea romantică inerentă speciei în care se încadrează, mai ales la nivelul personajului. Deși Joyce a pornit deja în contra curentului tradițional, Stephen rămâne în esență un personaj romantic, fapt demonstrat nu doar de preferințele sale literare, ci și de propria-i scriitură, la care avem acces în finalul textului.

Cele cinci părți ale romanului corespund celor cinci etape definitorii din evoluția lui Stephen Dedalus și dramatizează încercările acestuia de a găsi un principiu care să-l călăuzească în viață. În primele patru capitole, îl vedem pe Stephen reacționând pe rând la câte un stimul care pare să reprezinte acest principiu. Aceste patru capitole se încadrează într-un tipar asemănător: narațiunea se intensifică până ce ajunge într-un punct culminant (care corespunde momentului de epifanie pe care îl trăiește protagonistul și ilustrează felia de viață pe care acesta o crede cea mai autentică în acel moment), după care urmează o cădere. Capitolul următor începe întotdeauna într-o traiectorie descendentă, pe o notă epuizată, dezamăgită chiar. Weldon Thornton (1994:89) susține că există și o alternanță simetrică a naturii

experienței prin care trece protagonistul, capitolele întâi și al treilea reprezentând reacții la stimuli externi (de natură socială și, respectiv, religioasă), pe când în capitolele al doilea și al patrulea îl vedem pe Stephen răspunzând unor impulsuri interne (senzuale și estetice în final).

În prima parte, Stephen se vede nevoit să descifreze complexitățile spațiului social în care e din ce în ce mai conștient că se află. Fie că e vorba de familie sau de internatul iezuit unde îl trimite părinții, experiența copilului este alienantă. Atmosfera rigidă, apăsătoare de la școală îl face pe Stephen să se retragă în cochilia încă moale, nu foarte clar demarcată a personalității sale și să-și conștientizeze sentimentul diferenței față de ceilalți. Plasa de siguranță a familiei începe și ea să se destrame. Faimoasa scenă a cinei de Crăciun scoate în evidență puternicele tensiuni politice și religioase cărora le este martor copilul și care sunt caracteristice nu numai familiei, ci și Irlandei în ansamblu. Punctul culminant al acestei prime părți îl constituie hotărârea lui Stephen de a protesta împotriva pedepsei nedrepte care i-a fost aplicată în clasă. Îl vedem, astfel, forțat să iasă din tăcerea pe care o preferă pentru a-și articula sinele social incipient. Atât cauzele crizei, cât și rezolvarea sa sunt de natură externă, iar „răspłata“ curajului său – reacția rectorului și uralele băieților – confirmă și ele natura eminentamente socială a acestei prime etape a inițierii lui Stephen Dedalus. În finalul capitoulului însă, „Stephen a rămas singur. Fericit și liber“. Triada „singur – fericit – liber“ este o importantă prefigurare a destinului pe care Stephen va hotărî să și-l croiască în cele din urmă.

În capitolul al doilea, dimensiunea socială este înlocuită de procesul de descoperire a propriei senzualități. Impulsurile nu sunt foarte definite inițial, Stephen părănd doar confuz, pierdut prin labirintul străzilor din Dublin. Treptat însă observăm cum ochiul său se închide către aceste detalii înconjurătoare, atenția fixându-i-se, în schimb, pe instinctele erotice incipiente și pe imaginația din ce în ce mai bogată. Lumea pe care și-o construiește în această imaginație pare mult mai reală decât cea în care trăiește. E adevărat și că principalii piloni ai acesteia din urmă, familia și școala, sunt în proces de dezintegrare. Ca urmare a

atitudinii iresponsabile a tatălui, familia din ce în ce mai numeroasă se vede nevoită să se mute – una din multele mutări ce vor urma –, iar situația financiară precară nu îi mai permite lui Stephen să se întoarcă la Clongowes. Răspunsul copilului este refugiul în mintea îmbibată de lecturi și transpunerea în atmosfera romantică a universului din *Contele de Monte-Cristo*. În consecință, sentimentul că e altfel decât ceilalți, înfiripat în primul capitol, devine mai puternic: „Zarva copiilor care se jucau îl irita și țipetele lor prostesteți îl făceau să simtă, chiar mai acut decât simțise la Clongowes, că el era conceput din altă plămadă. El nu avea chef de joacă. Ar fi dorit să întâlnească în lumea reală acea imagine insubstanțială, imaterială, pe care o făurise și o păstra sufletul lui“. Experiențele care urmează – noua școală la care este trimis, precum și excursia la Cork cu tatăl său – îl arată din ce în ce mai puțin dispus să se lase influențat de mediul în care trăiește. E interesant de observat felul în care Stephen încearcă totuși să se agațe de realitatea până de curând familiară: când n-o mai recunoaște, când nu se mai recunoaște pe sine în ea, recurge la cuvinte, la nume, pentru a și-o reapropria:

„Sunt Stephen Dedalus. Pășesc lângă tatăl meu, pe care-l cheamă Simon Dedalus. Ne aflăm în Cork, în Irlanda. Cork e un oraș. Avem o cameră la hotelul Victoria. Victoria și Stephen și Simon. Simon și Stephen și Victoria. Simple nume.

Amintirea copilăriei lui i se voala în minte. Încearca să evoce câteva momente mai pregnante, dar nu reușea“.

Această nereușită îl adâncește și mai mult în sine. Îl vedem aici pe Stephen – și-l vom vedea oarecum în aceeași ipostază și în capitolul următor – luptându-se cu dihotomia dintre interior și exterior, dintre imaginație și realitate. Treptat însă va învăța că o astfel de separare este, de fapt, artificială. În această lecție administrată eroului său, Joyce marchează un punct modernist, chiar dacă nu merge încă atât de departe ca în *Ulise*, unde va arăta în ce măsură ambii termeni sunt, în fond, o chestiune de percepție tradusă în limbaj.

Criza din capitol e precipitată, pe de o parte, de această izolare progresivă și, pe de altă parte, de intensificarea tensiunii

erotice: „Pe lângă dorința sălbatică de a împlini enormitățile care dospeau în el, nu mai exista nimic sfânt. Accepta cu cinism rușinoasele detalii ale zbuciumului său tainic, în care se desfăta să meschinizeze, să vulgarizeze cu minuție orice imagine care-i atrăsese ochii peste zi. Își popula zilele și nopțile cu imagini distorsionate ale lumii exterioare“. Stephen va capitula în cele din urmă în fața acestei presiuni sexuale, sfârșind în brațele unei prostituate. Paralizat de enormitatea gestului și copleșit de dorință, Stephen se abandonează „cu trupul și cu sufletul“. Chiar dacă e „inconștient de orice altceva în afară de apăsarea buzelor ei moi, deschise“, tânărul le simte „mângâierea pe creier, ca și pe buze, de parcă i-ar fi transmis un mesaj tainic“. Nu e doar o simplă experiență erotică, e o inițiere ce trece dincolo de carnal și își lasă pecetea pe „creierul“ lui.

În căderea de după acest punct culminant, ce deschide partea a treia, lumea exterioară, de care Stephen păruse că se desprinde, își impune din nou prezența. Vulnerabilizat de conștiința păcatului comis, Stephen e o pradă ușoară în fața dulăilor hămesiți ai catolicismului. Capitolul al treilea este probabil cel mai intens și mai bine scris al *Portretului*. Eliberat de cămașa de forță a conștiinței lui Stephen, liber să dea glas și altor voci, Joyce face un impresionant tur de forță în paginile predicii părintelui Arnall. Acest personaj, ivit din trecutul copilului de la Clongowes, funcționează ca un liant interesant între partea întâi și a treia. Pe de o parte, îl reconciliază pe Stephen cel din prezent cu cel din trecut: „Figura bătrânului său profesor, atât de ciudat reapărută, i-a readus lui Stephen în minte viața lui la Clongowes. [...] Sufletul lui, redeşeptat la viață asemenea amintirilor, redevenise un suflet de copil“. Pe de altă parte, confirmă similitudinile dintre cele două capitole – ambele bombardează personajul cu condiționări externe și ambele au drept centru de greutate pedeapsa. Joyce a fost întotdeauna extrem de atent la aceste detalii de eșafodaj, spre deliciul (uneori și exasperarea) cititorilor săi.

Nu e o exagerare să afirmăm că viziunea iadului din predicile pe care Stephen le ascultă în timpul perioadei de reculegere de la școală este una din cele mai copleșitoare de la Dante încoace.

Se spune chiar că Thomas Merton s-ar fi convertit la catolicism după ce a citit aceste pagini. Zdrobit de forța acestora și de enormitatea păcatului comis, Stephen se hotărăște să-și reprime toate instinctele și să se dedice colosalului efort de a-și izbăvi sufletul. Îl vedem pradă unei înfricoșătoare agonii a spiritului, rătăcind din nou pe străzile Dublinului, de data aceasta în căutarea unei capele și a unui preot. În toate trei capitolele preludiul epifaniei îl plasează pe Stephen într-un spațiu întunecat, labirintic – coridoarele ce duc spre biroul rectorului în prima parte și străzile Dublinului în celelalte două. Punctul culminant al acestei părți, spovedania, îi readuce lui Stephen speranța că se va putea spăla de păcat și reintegra în lumea drept-credincioșilor. Orbit de teamă și de rușine, Stephen nu reușește încă să-și dea seama că reacția sa e provocată de forța unei instituții, Biserica Catolică Irlandeză, și nu de o vocație religioasă autentică izvorâtă din interiorul său. În finalul capitolului, în scena împărțășaniei, Joyce construiește o atmosferă aparent paradiziacă, menită să sublinieze senzația de imponderabilitate pe care o are personajul despovărat de păcat:

„A adormit ca în vis. Ca într-un vis s-a deșteptat și a văzut că se luminase de zi. Ca într-un vis cu ochii deschiși a plecat în dimineața liniștită la colegiu. Băieții se adunaseră și ingenuncheară pe locurile lor. A ingenuncheat și el, fericit și sfios. Altarul era încărcat cu maldăre de flori albe, parfumate, și, în lumina dimineții, flăcările lumânărilor de pe altar ardeau palid printre florile albe, cu o strălucire clară și senină ca sufletul lui“.

Propoziția cu care se încheie însă această parte introduce o notă ceva mai stranie, ce prefigurează transformările din capitolul următor. „Potirul ajunsese la el.“ E o propoziție aparent simplă, dar care conține un cuvânt și un simbol de o importanță deosebită în textele lui Joyce. Între caliciul spart al părintelui Flynn din *Oameni din Dublin* și bolul cu clăbuci al lui Buck Mulligan de la începutul lui *Ulise*, potirul care ajunge la Stephen marchează un interesant punct median, un nod al posibilităților. Stephen l-ar putea urma pe Flynn, ceea ce i se și oferă, de altfel, în capitolul următor, sau i s-ar putea alătura lui Buck Mulligan

în parodia euharistică din turnul Martello, ceea ce va și face, într-o altă viață narativă. În *Portret* însă, Dedalus își păstrează idealismul și credința că va găsi o ieșire din labirint.

Partea a patra are aceeași structură acumulativă ca cele precedente, dar se simte deja o diferență de ton și de ritm. Să nu uităm că Joyce a întrerupt lucrul la roman pentru o perioadă și a scris capitolele 4 și 5 după ce Pound îi acceptă manuscrisul primelor trei spre publicare în *The Egoist*. Bineînțeles, tonul mai ferm și cadența mai alertă pot fi puse și pe seama maturizării lui Stephen, dar probabil au ceva de-a face și cu motivația proaspăt regăsită a autorului de a finaliza textul. Transformat de epifania din capitolul precedent, Stephen duce o viață imaculată, ardoarea sa fiind atât de convingătoare, încât i se propune chiar să urmeze o carieră religioasă. Este un moment crucial pentru tânăr, care se vede din nou nevoit să plonjeze în adâncurile interiorității sale și să-și supună unei examinări dezbărate de teamă reacțiile la această propunere care, cu doar câteva pagini mai înainte, ar fi însemnat încununarea izbăvirii sale. Rapiditatea cu care Stephen își dă seama că nu are de fapt chemarea religioasă poate surprinde. Dar toate scăpările de îndoială pe care le-a avut deja se contopesc într-o iluminare, o semiepifanie, care îi dezvăluie ceea ce frica nu l-a lăsat să vadă în capitolul precedent. Religia este o forță exterioară; iar în atracția resimțită față de ea Stephen recunoaște atracția puterii. Își înșiră în minte toate prerogativele pe care le-ar avea: i s-ar dezvălui taine, ar putea ierta păcate, s-ar putea înălța deasupra tuturor cu conștiința superiorității sale. Simultan însă, lui Stephen i se revelează și cât de limitantă ar fi această putere prin comparație cu viața însăși. Trecând prin fața casei iezuiților, unde ar urma să locuiască dacă s-ar alătura ordinului, Stephen se miră „de distanțarea sufletului său față de tot ce-și închipuise până atunci că ar fi sanctuarul lui sufletesc; s-a mirat de fragilitatea influenței pe care o avuseseră asupra lui toți acei ani de ordine și obediență, acum când un singur act ferm și irevocabil al lui amenința să pună capăt libertății sale pentru totdeauna, pentru eternitate. Glasul directorului, înșirându-i înalte cerințe ale bisericii și

misterul și forța carierei preoțești, îi răsuna vag în memorie. Dar sufletul lui nu era de față ca să-l audă și să-l întâmpine, și Stephen știa prea bine că predica pe care o ascultase se și prefăcuse într-o poveste searbădă și formală. Nu o să legene niciodată în calitate de preot cădelnița în fața tabernaculului. Destinul lui îi impunea să evite ordinea socială sau religioasă. Înțelepciunea îndemnurilor preotului nu-i mersese la inimă. Lui îi era sortit să-și făurească de unul singur propria înțelepciune sau să-și însușească înțelepciunea altora, pribegind printre capcanele lumii“.

Ni se spune deja că destinul său îl va face să evite ordinea socială și religioasă. Ambele îi sunt exterioare, străine, iar aceste gânduri par să sugereze că Stephen le-a simțit astfel întotdeauna, fără a putea să-și exprime foarte clar sentimentul.

Punctul culminant al acestui capitol – și al romanului, de altfel – ni-l prezintă pe Stephen pe malul mării, admirând o fată ce se joacă cu picioarele în apă și simțindu-se transfigurat de experiență:

„O fată stătea în fața lui, în mijlocul apei, singură și nemișcată, privind marea. S-ar fi zis că o mână fermecată o făcuse să semene cu o pasăre de mare stranie și frumoasă. [...] Pletele lungi și blonde erau feciorelnice, ca și chipul atins de miracolul frumuseții pământene, pieritoare.

Era singură și nemișcată, privind în largul mării, și când a simțit prezența și admirația din ochii lui, privirile i s-au întors către el acceptându-i liniștit privirea, fără sfială și fără ațâțare. [...]

— Dumnezeule mare! a strigat sufletul lui Stephen, într-o izbucnire de bucurie profană.

[...]

Imaginația fetei i se imprimase în suflet pe vecie și nici un cuvânt nu spărsese sacra tăcere a extazului. Ochii ei îl chemaseră și el răspunsese chemării. Să trăiești, să greșești, să cazi, să birui, să recreezi viață din viață. I se ivise un înger sălbatic, îngerul tinereții și frumuseții pieritoare, simbol al fascinantelor adâncuri ale vieții, menit să-i deschidă, într-o clipă de extaz, porțile

tuturor căilor spre greșeală și spre glorie. Înainte, înainte, tot înainte, tot înainte!“

E un citat lung, dar merită inclus aici pentru a vedea termenii în care Stephen își articulează revelația. Țipătul de extaz izvorăște dintr-un adânc pe care Stephen și-l imaginează necontaminat, în ciuda vocabularului cu ecouri clar religioase. (E relevant că izbucnirea de bucurie este caracterizată drept profană, cu toate că Dumnezeu a fost cel invocat în ea.) Așa cum o arată și Weldon Thornton (1994), fragmentul prefigurează, de asemenea, estetica de esență simbolistă pe care o îmbrățișează Stephen. În plus, pe lângă chemarea artistică, Stephen se vede în cele din urmă drept o entitate de sine stătătoare, care își va asuma toate gesturile (fie ele „spre greșeală“ sau „glorie“) și nu se va mai defini prin raportare la influențele exterioare.

Ultimul capitol, al cincilea, modifică semnificativ formula primelor patru. Acum, că și-a descoperit vocația, Stephen nu mai trebuie să treacă prin reconsiderări dramatice ale existenței sale de până atunci, nerămânându-i decât să-și examineze conștiința și să înțeleagă în ce constă de fapt această chemare. Este însă și capitolul în care Joyce pare să abandoneze lupta cu Stephen, lăsându-l în voia sorții sale de artist tânăr, trufaș și simbolist, sacrificându-l pe altarul unui modernism parțial și condamnând astfel romanul la statutul de capodoperă imperfectă, cum sugerează și Wayne Booth în excelența sa analiză din *The Rhetoric of Fiction* (1961).

În teoria pe care i-o expune aproape sub forma unui curs lui Lynch, Stephen încearcă să facă două lucruri: în primul rând, să definească frumosul și felul în care acesta funcționează, iar în al doilea rând, să definească rolul artistului în raport cu creația sa. Pentru a defini frumosul, Stephen recurge la Aristotel și, mai ales, la Toma d'Aquino; pentru a explica rolul artistului, Stephen se arată influențat, printre alții, de Flaubert, Pater, Wilde și Ibsen (Blades, 1991; Thornton, 1994). Toma d'Aquino definește frumosul drept ceea ce place simțurilor. Pentru a înțelege însă frumosul, trebuie să înțelegem „fazele necesare [...] percepției artistice“. Acestea sunt, pe filieră tomistă, „integritate, armonie și claritate“. Dintre toate, „claritatea“ îi pune lui Stephen cele

mai mari probleme de definiție, iar felul în care o explică în cele din urmă – „calitatea esențială, primordială, intrinsecă a unui lucru, care-l deosebește de orice alt lucru“ –, precum și faptul că „această calitate supremă este intuită de artist în clipa când imaginația lui concepe prima imagine estetică“ – sugerează o oarecare afinitate cu definiția epifaniei oferită în *Stephen Eroul*.

Din punctul de vedere al cititorului contemporan însă, mai importantă este viziunea lui Stephen asupra rolului artistului, mai precis asupra relației dintre acesta și creația sa. Idealul în această privință ar fi un autor imparțial și absent: „Artistul, ca și Dumnezeuul creației, rămâne înăuntrul sau îndărătul sau dincolo sau deasupra operei sale, invizibil, rarefiat până la inexistență, indiferent, curățându-și unghiile“. Cu alte cuvinte, personajele au destulă forță dramatică pentru a produce textul, care text este, de fapt, o reflecție a felului lor de a percepe realitatea și a imaginilor mentale rezultate în urma acestei percepții. Această atitudine este preferința lui Joyce însuși. Stephen însă nu va reuși să atingă o astfel de perfecțiune, cel puțin nu în *Portret*. Stephen care reapare în primele pagini ale lui *Ulise* s-ar putea afla mai aproape de acest deziderat. Deși încearcă să înțeleagă la nivel teoretic ce înseamnă să fii artist, în practică, așa cum arată și Thornton (1994:105), Stephen nu face decât să întrupeze imaginea-clîșeu a artistului sensibil, chiar prea sensibil pentru trivialitatea vieții de fiecare zi, și neînțeles de semenii săi, o imagine consacrată de esteții sfârșitului de secol XIX, Walter Pater sau Oscar Wilde.

În ciuda teoriei destul de bine articulate, singura creație artistică a lui Stephen, vilanela din finalul romanului, ne confirmă faptul că Stephen nu reușește să pășească împreună cu autorul său în experimentalismul secolului XX, ci rămâne ancorat în clișeele simboliste și estetiste ale sfârșitului de secol XIX. Chiar dacă unii critici au interpretat această vilanelă drept o sugestie din partea lui Joyce că Stephen se înșală când își imaginează că va deveni artist, probabil ea trebuie văzută doar ca o indicație a faptului că Stephen își ia totuși în serios această vocație și nu rămâne la stadiul de contemplație sterilă de care au fost urmate epifaniile precedente. Merită observat din nou faptul că, deși

teoretic s-a detașat de catolicism, multe din afirmațiile sale continuă să folosească retorica religioasă, el definindu-se, de exemplu, drept: „un preot al eternei imaginații, care preface pâinea cea de toate zilele în trupul celui cu viață veșnică“. Chiar dacă citim astfel de rânduri în cheie ironică, Stephen își înțelege foarte serios chemarea drept o misiune, nu foarte diferită, în esență, de cea a misionarilor porniți să salveze suflete. „Plec să întâmpin pentru a milioane oară realitatea experienței și să forjez în fierăria sufletului meu conștiința încă necreată a neamului meu.“ Pentru a putea face asta însă, Stephen trebuie să se debaraseze de tot ce îl ține legat de trecut. Această delimitare este unul din elementele cel mai convingător moderniste, intenția de a lăsa în urmă orice formă de tradiție înscriindu-se clar în paradigma transformatoare a începutului de secol XX. Într-o discuție cu Cranly din finalul romanului, Stephen își exprimă în termeni categorici intenția de a-și lua zborul: „Nu am să slujesc unui lucru în care nu mai cred, fie că se numește căminul meu, patria mea sau biserica mea și am să mă străduiesc să mă exprim prin mijlocirea unui mod de viață și de artă pe cât de liber îmi va fi cu puțință și pe cât de deplin îmi va fi cu puțință, folosind în apărarea mea singurele arme pe care îmi îngădui să le folosesc: tăcerea, exilarea și viclenia“. Dorința de a ieși din labirintul acestor constrângeri este, fără îndoială, și a lui Joyce însuși. Dintre toate „armele“, exilul se va dovedi cel mai puternic și cel mai problematic, un act de sfidare, dar care are înscrisă în el înfrângerea, căderea, o cădere glorioasă însă, la fel ca și aceea a lui Icar sau Lucifer. Aluziile luciferice abundă, de altfel, în această ultimă parte a romanului, mai ales prin repetatul *non serviam*.

Pasul modernist cel mai categoric este făcut însă la nivel de limbaj. De la bun început romanul introduce obsesia lui Stephen pentru cuvinte, felul în care intuiește, dincolo de aparenta lor soliditate, o instabilitate care pune sub semnul întrebării însăși noțiunea de realitate. În această privință romanul este, într-adevăr, o capodoperă. Copleșit de dilema autobiograficului, Joyce nu reușește (sau nu vrea, până la urmă) să-și salveze personajul de clișeul romantic al artistului care crede în destinul său

excepțional. În ceea ce privește limbajul însă, Joyce își urmează în bună măsură instinctul reformator.

Notațiile de jurnal cu care se încheie romanul au fost deseori interpretate drept o asumare a vocii proprii de către Stephen, un semn al nou-dobânditei sale independențe spirituale și artistice. Pe de altă parte, ar putea fi și semnul detașării finale a autorului de personaj. Când scrie aceste rânduri, în mintea lui Joyce se conturează deja alte călătorii, ale altor personaje, chiar dacă prin același labirint dublinez. Dilema Dedalus rămâne. La un moment dat îi mărturisește exasperat lui Frank Budgen că s-a săturat de Stephen, „a cărui formă nu poate fi schimbată“ (1960:105). Iar, după cum spune Richard Pearce, „probabil forma lui Stephen n-a putut fi schimbată din cauză că a fost determinată de forma povestirii sale“ (citată în Dettmar, 1996: 118). Faptul că îl pătrează totuși în *Ulise*, deși într-o variantă înfrântă și deziluzionată, e o dovadă a atașamentului pe care îl simte față de această umbră a tinereții sale. Stephen Dedalus este însă o umbră imperfectă, mult prea împovăraătoare, care va îngreuna zborul adevăratului artist din labirint. Invocația din finalul *Portretului* – „Bătrâne tată, bătrâne meșter, fii alături de mine și dăruiește-mi sprijinul tău acum și întotdeauna“ – poate fi foarte bine interpretată drept un strigăt nu doar înspre ilustrul făurar mitic al cărui nume Stephen îl poartă, ci și o explorare a adevăratului său părinte literar de a nu-l abandona.

Portret al artistului la tinerețe rămâne un text de referință în paradigma modernismului european. În paradigma joyceană, care transcende modernismul, *Portretul* e un exercițiu – necesar, ambițios, dar incomplet, care dezvăluie doar o parte din capacitățile inovatoare ale scriitorului.

Dana Crăciun

Bibliografie

- Booth, Wayne C. 1961. *The Rhetoric of Fiction*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Budgen, Frank. 1960. *James Joyce and the Making of Ulysses*. Bloomington: Indiana University Press.

- Dettmar, Kevin. 1996. *The Illicit Joyce of Postmodernism. Reading Against the Grain*. Madison: The University of Wisconsin Press.
- Ellmann, Richard. 1982 (1959). *James Joyce*. Oxford, New York, Toronto, Melbourne: Oxford University Press.
- Joyce, James. 1963. *Stephen Hero*. Edited by Theodore Spencer. New York: New Directions.
- Scholes, Robert & Richard M. Kain. 1965. *The Workshop of Daedalus: James Joyce and the Raw Materials for A Portrait of the Artist as a Young Man*. Evanston, Illinois: Northwestern University Press.
- Thornton, Weldon. 1994. *The Antimodernism of Joyce's Portrait of the Artist as a Young Man*. New York: Syracuse University Press.
- Woolf, Virginia. 1993. *The Crowded Dance of Modern Life*. Edited with an introduction and notes by Rachel Bowlby. Harmondsworth: Penguin.

Portret al artistului la tinerete

Et ignotas animum dimittit in artes.

Ovidiu – *Metamorfoze*, VIII, 188¹

¹ „Și a început să se gândească la unele meșteșuguri necunoscute“ (lat.). Ovidiu se referă la mitul lui Dedal, tatăl lui Icar, cel care a încercat să zboare cu aripi de ceară.

I

Cândva, pe vremuri – dar ce mai vremuri erau și acelea – o vacă mugitoare venea pe drum la vale, și vaca asta mugitoare, care venea pe drum la vale, a ieșit în calea unui băiețuș drăguț pe care-l chema micul hăpăilă¹...

Tatăl lui îi istorisea povestea asta: taică-su se uita la el printr-o bucată de sticlă și avea o față acoperită toată de păr.

El era micul hăpăilă. Vaca mugitoare venea pe drumul unde locuia Bety Byrne: cea care vindea bomboane de lămâie.

*Ah, măceșul înflorește
Pe pajiștea ce înverzește.*

Așa suna cântecul. Dar așa îl cânta băiețușul.

Ah, ialba pe pazistea ce învelzește.

Când faci pipi în pat, mai întâi e cald și bine, pe urmă se face rece. Mama îi pusese o mușama. Mușama avea un miros ciudat.

Mama mirosea mai frumos decât tata. Mama îi cânta la pian un cântec marinăresc ca să danseze. Și el dansa:

*Tralala lala
Tralala, tralaladi,
Tralala lala
Tralala lala.*

Unchiul Charles și Dante îl aplaudau. Ei erau mai în vârstă decât mama și decât tata, iar Charles era mai bătrân decât Dante.

1 Poreclă dată în copilărie lui James Joyce.

Dante avea în dulăpașul ei două perii. Peria căptușită pe spate cu catifea maronie era pentru Michael Davitt¹ și peria căptușită cu catifea verde era pentru Parnell². Dante îi dădea câte o acadea de câte ori îi aducea un șervețel de hârtie.

Copiii Vance locuiau la numărul șapte. Ei aveau alt tată și altă mamă. Aceștia erau tatăl și mama lui Eileen. Când o să crească mare, o să se însoare cu Eileen.

Se ascundea sub masă și mama zicea:

— Vai, acum Stephen o să-și ceară iertare.

Iar Dante adăuga:

— Vai, și dacă nu-și cere iertare, vin vulturii și-i scot ochii.

O să-ți scoată ochii vulturi și fiare,

De nu-ți ceri iertare,

De nu-ți ceri iertare.

O să-ți scoată ochii vulturi și fiare.

Cere-ți imediat iertare,

Să nu-ți scoată ochii vulturi și fiare.

Dacă vrei să nu-ți scoată ochii vulturi și fiare,

Cere-ți imediat iertare.

* * *

Băieții roiau pe terenul de joc spațios. Toți urlau cât îi ținea gura și perfecții³ îi îndemnau la joc, răcnind la rândul lor. Aerul înserării era palid și răcoros și, după fiecare șut sau izbitură a jucătorilor, mingea de piele unsuroasă zbura spintecând lumina cenușie, ca o pasăre greoaie. Stephen se ținea la marginea terenului, ferindu-se de privirea prefectului, de picioarele bolovănoase ale jucătorilor, prefăcându-se, din când în când, că aleargă. Își simțea trupul închircit și vlăguit în hărmălaia jocului și ochii

1 Michael Davitt (1846-1906), lider revoluționar irlandez, conducător, alături de Parnell, al mișcării de eliberare națională din Irlanda.

2 Charles Parnell (1846-1891), conducătorul mișcării de eliberare națională a Irlandei.

3 Preoți-pedagogi în școlile iezuite.

îi erau încețoșați și apoși. Rody Kickham nu era nici pe departe așa: toți ziceau că Rody va conduce echipa secției a treia¹.

Rody Kickham era băiat bun, dar Nasty Roche era un bădăran. Rody Kickham avea în vestiarul lui moletiere și în refectoriu ținea un coș cu alimente primite de acasă. Nasty Roche avea niște labe mari cât toate zilele. Zicea că budinca de pâine e budincă de câine și într-o zi l-a întrebat:

— Cum te cheamă?

— Stephen Dedalus, a răspuns el.

— Ce nume mai e și ăsta? a comentat Nasty bădăranul.

Și când Stephen nu s-a simțit în stare să-l lămurească, Nasty l-a întrebat:

— Ce-i taică-tău?

— Un gentleman, a răspuns Stephen.

La care Nasty l-a întrebat:

— E magistrat?

Stephen se mișca de colo-colo pe linia de margine a terenului, prefăcându-se din când în când că aleargă. Dar mâinile i se învinețiseră de frig. Și le vârâse în buzunarele jachetei cenușii, strânse în talie cu o curea. Era o curea care-i înconjura buzunarele. Și curea se zicea când îi trăgeai o scatoalcă unui coleg. Într-o zi, un băiat îi spusese lui Cantwell:

— Îți ard o curea de nu te vezi.

Și Cantwell îi răspunsese:

— Arde-i pe cei de teapa ta. Arde-i o curea lui Cecil Thunder.

Grozav mi-ar plăcea să văd una ca asta. Ce șut în fund ți-ar mai trage!

Era o expresie urâtă. Mama îl sfătuisese să nu stea de vorbă la școală cu băieții mojici. Ce bună era mama! În prima zi, când l-a condus în holul castelului și când și-a luat la revedere de la el, și-a ridicat voaleta ca să-l sărute: și avea ochii și nasul roșii. Dar el s-a făcut că nu observă că-i gata să plângă. Era drăguță mama, dar când plângea nu prea era drăguță. Și taică-su îi dăduse două monede de câte cinci șilingi, ca bani de buzunar, și-i

1 Elevii sub treisprezece ani.

spusese că dacă are nevoie de ceva, să-i scrie lui, acasă, și niciodată, oricare-ar fi, să nu-și toarne vreun coleg. După aceea, în poarta castelului, rectorul a dat mâna cu tatăl și cu mama lui; sutana preotului flutura în vânt, și trăsura i-a furat de acolo pe tata și pe mama. I-au făcut semne cu mâna, din trăsură, și i-au strigat:

— La revedere, Stephen, la revedere.

— La revedere, Stephen, la revedere!

S-a lăsat prins în vâlmășagul unui meci de rugby și, temându-se de privirile înfierbântate ale băieților și de ghetele lor noroioase, s-a aplecat și a privit printre picioare. Băieții fremătau și zbierau, și picioarele lor hârșăiau și bufneau și bocăneau. Pe urmă, bocancii galbeni ai lui Jack Lawton au extras balonul și întreaga învălmășeală de picioare și de bocanci s-a năpustit pe minge. A alergat și el un pic după ei, pe urmă s-a oprit. N-avea nici un rost să mai alerge. Peste puțin timp o să plece cu toții acasă, în vacanță. După cină, în sala de studiu, o să schimbe cifra lipită pe partea dinăuntru a capacului pupitrului; din șaptezeci și șapte, o să treacă la șaptezeci și șase.

Ce bine e să fie înăuntru, în sala de studiu, față de afară, în frig. Cerul era palid și rece, dar în castel se aprinseseră câteva lumini. Se întreba de la care fereastră și-o fi aruncat pălăria revoluționarului Hamilton Rowan, pe vremuri, și dacă și pe atunci or fi fost straturi de flori sub ferestre. Într-o zi, când fusese chemat în castel, îngrijitorul îi arătase urmele lăsate de gloanțele soldaților în lemnul porții și-i dăduse o bucată de pesmet din cel pe care-l mâncau cei de acolo. Da, era plăcut și-ți încălzea inima când vedeai luminile aprinse în castel. Parcă erau dintr-o carte. Poate că așa o fi fost la abația Leicester. Și ce fraze frumoase se găseau în manualul de ortografie și pronunție de doctor Cornwell! Parc-ar fi fost poeme, dar nu erau decât propoziții menite să te învețe să pronunți corect.

Wolsey a murit la abația Leicester

Unde călugării l-au îngropat.

Mălura e o boală a plantelor.

Malaria e o boală a oamenilor.

Ce plăcut ar fi să te întinzi acum pe covorașul din fața căminului, cu capul rezemat pe brațe, și să te gândești la propozițiile astea. Brusc l-a străbătut un fior de parcă l-ar fi stropit cineva cu apă rece, vâscoasă. Ce urât din partea lui Wells să-l împingă cu capul în bazinul cu rezerva de apă pentru closet, fiindcă refuzase să facă schimb cu el, adică să-și dea mica lui tabacheră pe castana victorioasă, legată cu un șnur, a lui Wells, cu care acesta doborâse patruzeci de castane ale altora. Cât de rece și de vâscoasă fusese apa aceea! Un băiat a văzut odată un șobolan sărind în bazin. Mama ședea acum cu Dante, la gura sobei, așteptând ca Brigid să le servească ceaiul. Își ținea picioarele pe apărătoarea căminului și papucii ei brodați cu strasuri se încinseseră atât de tare, încât degajau un miros cald, intim. Dante știa o sumedenie de lucruri. Îl învățase și pe el unde era Canalul Mozambic și care era cel mai lung fluviu din America și cum se numea cel mai înalt munte de pe Lună. Părintele Arnall știa chiar mai multe lucruri decât Dante, pentru că el era preot, dar și tata și unchiul Charles ziceau că Dante era o femeie inteligentă și cultivată. Și când Dante, după ce mânca, scotea zgomotul acela răgâit din gâtleej, după care își ducea mâna la gură, însemna că avea arsuri.

Cineva striga de departe, pe terenul de joc:

— Toată lumea înăuntru!

Pe urmă s-au auzit și alte glasuri, venind dinspre secțiile a doua și a treia:

— Înăuntru, toată lumea!

Jucătorii s-au îngrămădit, înfierbântați și înnoroiți, iar el s-a amestecat printre ei, bucuros că în sfârșit o să intre. Rody Kickham ținea mingea de șnurul ei soios. Un băiat i-a propus să mai tragă un șut, dar Rody nici n-a catadicsit să-i răspundă. Simon Moonan i-a atras atenția să n-o facă, pentru că-l vede prefectul. Celălalt băiat s-a întors spre Simon Moonan:

— Las' că știm noi de ce vorbești așa. Ești lingăul lui McGlade.

Îl numise așa pe Simon Moonan pentru că acesta îl tachina pe prefect: îi înnodea la spate aripile de pelerină ale sutanei și preotul se prefăcea a fi furios. Dar cuvântul „lingău“ suna urât. O dată se spălase pe mâini la hotelul Wicklow și tatăl lui scosese

căpăcelul cu lanț al chiuvetei, iar apa murdară se scursese pe gaură, în canal. Și după ce s-a scurs toată, gaura chiuvetei a scos un zgomot ghiorăit ca ăsta: liing-liing. Numai că mai zgomotos.

Amintirea ghiorăitului și a toaletei albe a făcut să-l treacă un fior rece urmat de unul de fierbințeală. Erau acolo, la toaletă, două robinete pe care le puteai răsuci ca să curgă apa: pe unul apa rece, pe celălalt apa caldă. Acum l-a trecut un fior rece și pe urmă unul de fierbințeală: revedea ce scria pe cele două robinete: rece și cald. Ce lucru curios!

Și aerul din coridor era răcoros. Neobișnuit de umed. Dar în curând aveau să aprindă gazul care, când ardea, scotea un fâșâit ca un fel de cântec. Mereu același; și, când băieții nu făceau larmă în sala de jocuri, puteai desluși cântecul gazului.

Era ora de aritmetică. Părintele Arnall a scris pe tablă un exercițiu greu, și apoi li s-a adresat:

— Ia să vedem cine învinge. La luptă, York! La luptă, Lancaster.¹

Stephen se căznea din răspuțeri, dar exercițiul era prea greu și-l fâstăcea. Micul ecuson de mătase brodat cu un trandafir alb, prins cu un ac pe pieptul jachetei, porni să tremure. Nu era el prea priceput la aritmetică, dar își dădea toată silința ca York să nu piardă. Fața părintelui Arnall arăta foarte întunecată, totuși el nu părea supărat. Râdea. Când Jack Lawton a pocnit din degete, părintele Arnall s-a uitat în caietul lui și i-a spus:

— Corect! Bravo, Lancaster! A câștigat trandafirul roșu! Haide, York! Pornește în șarjă!

Jack Lawton s-a uitat la el, de pe locul lui. Micul ecuson de mătase, brodat cu trandafirul roșu, arăta elegant, pentru că Lawton purta o bluză marinărească albastră. Stephen a simțit că i se aprind obrazii fiindcă se gândea la toate rămășagurile puse de băieți pe miza cine o să fie primul la toate materiile: Jack Lawton sau el. În unele săptămâni sorții țineau cu Jack Lawton, în altele țineau cu el. Ecusonul de mătase albă a fluturat și a tot fluturat în timp ce se străduia să rezolve a doua ecuație

¹ York și Lancaster au fost cele două case nobiliare opuse în Războiul celor Două Roze (1445-1485). Casa York avea ca emblemă trandafirul alb, iar Casa Lancaster, trandafirul roșu.

și asculta glasul părintelui Arnall. Deodată a simțit că i s-a stins toată fierbințeala și că obrazii i s-au răcit. Și-a spus că, probabil, arată alb la față întrucât i se făcuse frig. Nu putea rezolva exercițiul, dar nu mai avea importanță. Ce frumos să te gândești la culorile trandafirilor albi și trandafirilor roșii! Și cartonașele de locul întâi și de locul doi și trei aveau culori frumoase: roz, galben, liliachiu. Ce frumos să te gândești la trandafiri liliachii și galbeni! S-ar putea ca trandafirii sălbatici să aibă asemenea culori, și și-a adus aminte de cântecelul cu florile de măceș pe pajiștea verde. Dar trandafir verde nu există. Sau poate că, undeva, pe lume, o fi existând.

Suna clopoțelul și toate clasele începură să se golească, elevii îndreptându-se, rânduri, rânduri, pe coridor, spre sala de mese. Ședea și se uita la cele două cubulețe de unt din farfuria lui, dar nu putea mânca pâinea umedă. Fața de masă era jilavă și pleoștită. A băut ceaiul slab, fierbinte, pe care i l-a turnat în cană ajutorul de bucătar, încins cu un șorț alb. S-a întrebat dacă și șorțul băiatului ăstuia o fi jilav și dacă toate lucrurile celelalte sunt reci și umede. Nasty Roche și Saurin se desfătau cu cacao primită de acasă, în cutii de tablă. Ziceau că nu pot să bea ceaiul – era o poșircă. Cică tații lor erau magistrați, așa spuneau băieții.

Toți elevii aveau ciudățeni. Toți aveau tați și mame și haine și glasuri diferite. Lui îi era dor de ai lui și ar fi vrut să zacă cu capul în poala mamei. Dar nu se putea, așa că aștepta cu nerăbdare să se termine jocul și învățatul și rugăciunile și să se ducă la culcare.

A băut și a doua cană de ceai și Fleming l-a întrebat:

— Ce-i cu tine? Te doare ceva, sau ce-ai pățit?

— Nu știu, a răspuns Stephen.

— Ți-o fi rău de la stomac, că ești alb la față. O să-ți treacă.

— O, da.

Dar nu de la stomac i se trăgea răul. Simțea că-i vine de la inimă, dacă poate să-ți fie greață dintr-un asemenea loc. Frumos din partea lui Fleming că l-a întrebat. Îi venea să plângă. Și-a sprijinit coatele pe masă și a început să-și astupe și să-și destupe urechile, lipindu-și și dezlipindu-și clapele. De câte ori își dezlipa

clapele urechilor, auzea larma din refectoriu. Uruia ca un tren în noapte. Și când își lipea clapele, uruitul înceta, de parcă trenul intra într-un tunel. În noaptea aceea când a plecat la Dalkey, așa huruise trenul și pe urmă, când au intrat în tunel, zgomotul a amuțit.

A închis ochii și trenul a continuat să înainteze, ba huruind, ba amuțind; iar huruind, iar amuțind. Era plăcut să-l auzi huruind și amuțind, apoi ieșind din nou din tunel și oprindu-se iar.

De-a lungul rogojinei din centrul sălii de mese începuseră să apară băieții din cursul superior, Paddy Rath și Jimmy Magee și Spaniolul, care avea voie să fumeze trabucuri, și micul Portughez, care purta un fes de lână. Pe urmă au venit și cei de la mesele secției mijlocii și cei de la secția a treia. Și fiecare dintre ei avea un alt fel de mers.

Stătea într-un colț al sălii de jocuri, prefăcându-se că urmărește o partidă de domino și, o dată sau de vreo două ori, a izbutit, pentru o fracțiune de secundă, să audă cântecul gazului. Prefectul stătea în ușă, de vorbă cu niște băieți, și Simon Moonan îi înnodea aripile sutanei. Le spunea ceva despre colegiul Tullabeg.

Pe urmă s-a îndepărtat de ușă și Wells a venit glonț la Stephen și l-a întrebat:

— Dedalus, ia spune-mi, tu o săruți pe maică-ta când te duci la culcare?

— Da, a răspuns Stephen.

Wells s-a întors către ceilalți băieți și i-a anunțat:

— Ia uitați-vă, un tip care zice că o sărută pe maică-sa în fiecare seară înainte de culcare.

Băieții s-au oprit din joc și s-au întors spre el, râzând. Stephen a roșit ca para focului și a strigat:

— N-o sărut!

La care Wells a comentat:

— Ia uitați-vă, un tip care zice că nu o sărută pe maică-sa în fiecare seară înainte de culcare.

Și iarăși au izbucnit cu toții în râs. A încercat și Stephen să râdă împreună cu ei. Simțea că-i arde întreg trupul și se fâstâcise cu totul. Care să fi fost răspunsul corect la întrebarea aceea?

Răspunsese și într-un fel, și în celălalt și Wells continua să râdă de el. Wells trebuie să fi cunoscut răspunsul exact pentru că el era în anul trei la gramatică. Stephen a încercat să și-o închiuie pe mama lui Wells, dar nu îndrăznește să ridice ochii la fața lui. Nu-i plăcea mutra lui Wells. El era cel care îl împinsese cu o zi înainte în bazinul pătrat cu apă pentru closet, fiindcă refuzase să schimbe mica lui tabacheră pe castana victorioasă a lui Wells, care doborâse alte patruzeci de castane. Fusesse o faptă urâtă, toți colegii gândeau așa. Și ce rece și vâscoasă era apa aia! Și un băiat văzuse o dată un șobolan sărind în bazin.

Vâscozitatea rece a apei din bazin i se lipise de corp și, când a sunat clopoțelul pentru ora de studiu și elevii au ieșit în rând din sala de joc, el s-a simțit străbătut, prin haine, de curentul rece de pe coridor și de pe scară.

Tot își mai bătea capul să afle care o fi fost răspunsul corect. Era bine să o sărute pe mama, sau nu era bine? Și ce însemna sărutarea? Îți înalți fața ca să spui noapte bună și mama își lasă în jos fața ei, asta însemna sărutul. Mama își lipea buzele de obrazul lui, avea buze moi, care îi lăsau o urmă umedă pe față; și care plescăiau într-un sărut ușor. De ce-or fi făcând oamenii lucrul ăsta cu fețele lor?

În sala de studiu a ridicat capacul pupitrului și a schimbat cifra lipită, din șaptezeci și șapte în șaptezeci și șase. Dar vacanța de Crăciun era încă foarte departe; totuși o dată și o dată o să vină, pentru că pământul continuă să se învâртеască.

Pe prima pagină a cărții de geografie era o poză a pământului: o minge mare în mijlocul unor nori. Fleming avea o cutie cu creioane de toate culorile și, într-o seară când își făcea lecțiile, a colorat pământul în verde și norii în cafeniu. Întocmai ca cele două perii din dulapul lui Dante, peria căptușită pe spate cu catifea verde pentru Parnell, și cea cu catifea cafenie pentru Michael Davitt. Dar nu el l-a sfătuit pe Fleming să aleagă culorile astea. Le alesese de capul lui.

A deschis cartea de geografie ca să-și învețe lecția, dar nu putea să țină minte numele locurilor din America. Și totuși erau niște

locuri deosebite, cu denumiri deosebite. Toate în alte țări, și țările în continente, și continentele în lume, și lumea în univers.

A deschis iar cartea la prima pagină albă și a citit ce scrisese el acolo, numele și locul unde se afla.

Stephen Dedalus
Clasa întâi
Colegiul Clongowes Wood
Sallins
Comitatul Kildare
Irlanda
Europa
Lumea
Univers

Astea toate fuseseră scrise de el și, într-o seară, Fleming s-a amuzat să adauge pe pagina următoare:

Stephen Dedalus mă numesc
Și în Irlanda locuiesc.
La Clongowes studiez acum
Și-n paradis sper să-mi fac drum.

A încercat să citească versurile de-a-ndoaselea, dar nu mai sunau a poezie. Pe urmă a citit prima pagină de jos în sus, până ce a ajuns la numele lui, ăsta era el; și a citit din nou pagina. Ce vine după Univers? Nimic. Dar o fi existând ceva la marginea Universului, ceva care să arate unde sfârșește acesta și unde începe nimicul? Un zid nu s-ar putea să existe, dar poate că o linie subțire care să încercuiască totul. Prea era mult să te gândești la tot și la pretutindeni. Numai Dumnezeu ar reuși așa ceva. Încercă și el să se gândească la cât de vast ar putea fi un asemenea gând, dar nu-i venea în minte decât Dumnezeu. Dumnezeu era numele lui Dumnezeu, așa cum Stephen era numele lui. *Dieu* însemna Dumnezeu pe franțuzește, dar era tot numele lui Dumnezeu și când cineva se ruga la Dumnezeu și-i zicea *Dieu*, Dumnezeu știa pe dată că cel care se roagă e un francez. Dar cu toate că existau nume diferite pentru Dumnezeu

în diferitele limbi din lume, Dumnezeu înțelegea tot ce-l rugau oamenii în diferitele lor limbi; și Dumnezeu rămânea întotdeauna același Dumnezeu și numele adevărat al lui Dumnezeu era Dumnezeu.

Îl oboseau asemenea gânduri. Îi făceau capul cât o baniță. A întors pagina albă și s-a uitat la pământul rotund verde din mijlocul norilor cafenii. Se întreba ce-i mai bine, să ții cu verdele sau cu cafeniul, pentru că Dante tăiasse într-o bună zi cu foarfecele catifeaua verde de pe dosul periei Parnell și-i spusese că Parnell era un om rău. Se întreba dacă cei de acasă se mai ciondăneau pe chestia asta. Era ceva ce se numea politică. Și existau două părți în politică. Dante era de o parte, iar tatăl lui și domnul Casey erau de cealaltă parte, dar mama spunea că unchiul Charles nu-i de partea nimănui. În fiecare zi apărea în ziare ceva în legătură cu lucrurile astea.

Îl râcăia faptul că nu înțelegea bine cum e cu politica și că nu știa unde sfârșește Universul. Se simțea mic și slab. Când o să ajungă și el ca băieții de la cursurile de poezie și de retorică? Aștia aveau glasuri puternice și ghetе mari și studiau trigonometria. Mai era mult și bine până atunci. Întâi venea vacanța și pe urmă semestrul următor și pe urmă din nou vacanța, după care iar un nou semestru și pe urmă iar vacanța. Ca un tren care intră și iese din tuneluri și ca zarva băieților în refectoriu când îți lipeai și dezlipeai clapele urechilor. Semestru, vacanță, tunel, afară din tunel, zgomot, oprire. Și ce departe era! Mai bine să se ducă la culcare. Întâi rugăciunile în capelă și pe urmă, zdup în pat. Iar l-a străbătut un fior și a căscat. Era bine în pat, după ce se mai încălzeau puțin cearceafurile. La început așternutul era rece ca gheața. Dar pe urmă se încălzea și putea să adoarmă. E plăcut să fii obosit. A căscat din nou. Rugăciunile de seară și pe urmă, patul: l-a cuprins un nou tremur și iar a căscat. Peste câteva minute totul o să fie din nou bine. Îl scâldea un val de căldură care se ridica parcă din așternuturile reci, ceva cald, tot mai cald, până când a simțit cum căldura îl cuprinde cu totul; cât de cald îi era, cât de cald, și totuși tremura și îi venea să caște.

A sunat clopotul pentru rugăciunile de seară și s-a integrat în rând, în spatele celor care ieșeau din sala de studiu; a coborât scara și a traversat coridoarele până la capelă. Și coridoarele, și capela erau învăluite într-o lumină chioară, leșioasă. Peste puțin totul o să fie cufundat în întuneric și în somn. În capelă plutea un aer de noapte rece și marmurile aveau culoarea mării în noapte. Marea e rece și ziua, și noaptea, dar noaptea parcă e și mai rece. Spumega rece și întunecoasă sub parapetul de piatră de lângă casa tatei. Dar sigur că apa pentru puncti clocotea în ceainicul de pe plită.

Prefectul capelei se ruga deasupra capetelor lor, și el cunoștea pe de rost răspunsurile:

*O, Doamne Dumnezeule, desfă-ne buzele
Pentru ca gurile noastre să te poată slăvi.
Înclină-te către noi să ne ajuți, Doamne!
O, Doamne grăbește-te să ne ajuți!*

În capelă plutea un miros de noapte rece. Dar era un miros sfânt. Nu ca mirosul țăranilor bătrâni care îngenuncheau la slujba de duminică, în fundul capelei. Aștia miroseau a aer și a ploaie și a iarbă și a pantaloni de pluș. Dar erau niște țărani cucernici. În timp ce se rugau, îi suflau lui în ceafă și se tot închinau. Locuiau în Clane, așa i-a spus un coleg; stăteau în niște colibe prăpădite și o dată văzuse, în pragul unei colibe, o femeie cu un copil în brațe la ceasul când veneau căruțele din Sallins. Ar fi plăcut să dormi o noapte într-o colibă din astea, în fața focului de turbă, în întunericul iluminat de flăcări, în beznă caldă, și să inspiri mirosul de țărani, de aer și de ploaie și de iarbă și de pantaloni de pluș. Dar, nu, drumul până acolo, pe sub copaci, era întunecos. Te-ai rătăci în beznă. Îl cuprindea frica numai la gândul cum o fi pe acolo.

Auzea glasul prefectului îngânând ultima dintre rugăciuni. O rosti și el ca să se apere de întunericul de afară, de sub copaci.

Te implorăm, Doamne, pogoară în casa noastră și zădărnicește toate urzelile vrăjmașilor. Fie ca sfinții îngeri să se statornicească

în casă și să ne ocrotească în pace și binecuvântează-ne pre noi prin Isus, Domnul nostru. Amin.

În timp ce se dezbrăca în dormitor, îi tremurau degetele. Le îndemna să-și zorească treaba. Trebuia să se dezbrace, apoi să îngenuncheze și să-și spună rugăciunile lui personale, apoi să intre repede în pat înainte de a se micșora flacăra gazului, altminteri, când o să moară o să nimerească în iad. Și-a scos ciorapii, încolăcindu-i, și-a tras repede pe el cămașa de noapte, a îngenuncheat, tremurând, la marginea patului și și-a rostit fuga, fuguța rugăciunile, temându-se să nu scadă lumina gazului. Simțea cum îi dârdâie umerii în timp ce murmură:

Doamne, binecuvântează-i pe tata și pe mama și ține-mi-i!

Doamne, binecuvântează-mi frații și surorile și ține-mi-i!

Doamne, binecuvântează-i pe Dante și pe unchiul Charles și ține-mi-i!

Își făcu semnul crucii, se cățără repede în pat și, trăgându-și marginile cămășii de noapte sub tălpile picioarelor, se ghemui sub cearșafurile albe și reci, bătăind și dârdâind. Dar n-avea să nimerească în iad când o să moară și, în scurt timp, tremuriciul o să-i treacă. Un glas le-a urat băieților noapte bună. A aruncat o privire peste marginea păturii și a văzut perdelele galbene care înconjurau patul, izolându-l de toți din jur. Lumina scăzuse pe nesimțite.

Ghetele prefectului se făcură nevăzute. Unde s-or fi dus? În jos pe scară și de-a lungul coridoarelor sau în camera lui din capăt? Vedea întunericul. Să fi fost adevărat ce se povestea despre dulăul negru care bântuia noaptea prin castel și care avea ochi holbați cât felinarele de trăsură? Se spunea că era stafia unui asasin. Un fior de spaimă îi scutură trupul. Vedea holul întunecat de la intrarea în castel. Servitori bătrâni, îmbrăcați în veșminte de pe vremuri, se înșirau în camera de călcat de deasupra scării. Totul se petrecea cu mult timp în urmă. Bătrânii servitori erau tăcuți. În cămin ardea un foc, dar sala era tot întunecată. O siluetă urca scara, venind de jos. Era înveșmântată într-o

mantie; chipul îi era livid și straniu; își apăsa mâna pe coapse. Se uita cu ochi stranii la bătrânii servitori. Și aceștia se uitau la el; vedeau chipul și mantia stăpânului lor și înțelegeau că acesta fusese rănit de moarte. Doar bezna se desfășura în fața ochilor lor și nu vedeau decât aer întunecat și mut. Stăpânul lor fusese rănit de moarte în bătălia de la Praga, departe, peste mări și țări. Stătea pe câmpul de luptă: își apăsa cu mâna rana din coapsă; fața îi era lividă și stranie și era înveșmântat în mantia albă de mareșal.¹

Vai, ce gând rece și straniu! Întregul întuneric era rece și straniu. Chipuri livide și stranii, ochi holbați ca niște felinare de trăsură. Stafii de asasini, arătări de mareșali răniți de moarte pe câmpul de luptă de peste mări și țări. Ce-or fi vrând oare să spună de aveau fețele atât de stranii?

Te implorăm, Doamne, pogoară în casa noastră și zădărnicește...

Să plece acasă în vacanță! Avea să fie minunat: toți colegii îi spuneau așa. Te urci în trăsuri, în răcoarea dimineții vântoase, în fața porții castelului. Roțile scrâșnesc pe prundiș. Ovații pentru rector!

Ura! Ura! Ura!

Trăsurile trec pe lângă capelă și toți băieții își scot șepcile de pe cap. Pe urmă o pornesc vesel pe drumurile de țară. Vizitiii le arată cu biciul unde-i orașul Bodestown. Băieții hăulesc voios. Trec pe lângă casa Fermierului Chefliu. Urale după urale și alte urale. Trec și prin Clane, chiuind de zor. Sunt și ei aclamați. Femeile stau în pragul colibelor, bărbații se învârtesc de colo-colo. Mirosul reavăn al aerului de iarnă: mirosul satului Clane: miros de ploaie și de aer iernatic, de spuză de turbă și de pantaloni de catifea.

Trenul era ticsit de elevi. Un tren lung, lung ca de ciocolată ornat cu frișcă. Conducătorii se foiesc de colo-colo, deschizând ușile, închizându-le, încuindu-le, descuindu-le. Poartă uniforme

¹ Legenda spune că un membru al familiei care stăpânise castelul Clongowes, în secolul al XVIII-lea, devenise mareșal și murise în bătălia de la Praga (1757), iar fantoma sa însângerată se arăta servitorilor castelului.

albastru închis cu argintiu, un fluier de argint și lanțurile lor de chei scot clinchete voioase: clic, clic; clic, clic.

Și trenul aleargă pe lângă câmpuri netede și pe la poalele dealului Allen. Stâlpii de telegraf fug unul după altul. Și trenul gonește, gonește. Trenul știe. În holul casei atârna lampioane colorate și împletituri de ramuri verzi. Mănunchiuri de ilice și de iederă în jurul oglinzii mari, ilice și iederă, bobițe roșii și frunze verzi, aninate de candelabre. Ilice roșii și iederă verde împrejmuesc vechile portrete de pe pereți. Ilice și iederă în cinstea lui și a Crăciunului.

Frumos...

Și toată lumea e de față. Bine-ai venit, Stephen! Urări de bun sos. Mama îl sărută. Oare se cuvine? Tata e acum mareșal; asta-i mai mult decât magistrat. Bine-ai venit acasă, Stephen!

Zgomote...

Zgomotul draperiilor alunecând pe bara de metal, plescăit de apă împroșcată în chiuvete. În dormitor zgomote de deșteptare, de îmbrăcare, de spălare; bătaie din palme când prefectul se plimbă printre paturi și le dă ghes băieților să treacă la treabă. O oază de soare palid scoate la lumină perdelele galbene și paturile răvășite. Patul lui e fierbinte și fața și capul îi sunt încinse.

Se scoală și se așază pe marginea patului. Se simte vlăguit. Încearcă să-și tragă un ciorap. Cât e de zgrunțuros! Lumina soarelui e rece și ciudată.

Fleming îl întreabă:

— Nu ți-e bine?

Nu știe, și Fleming îi spune:

— Vără-te înapoi în pat. Îi spun domnului McGlade că ți-e rău.

— E bolnav.

— Cine?

— Spune-i lui McGlade!

— Culcă-te înapoi în pat.

— Nu se simte bine?

Un coleg l-a sprijinit cât și-a scos ciorapul care-i atârna pe picior, după care s-a culcat înapoi în patul fierbinte.

S-a cuibărit în așternut, bucuros de căldura cearcafurilor. Îi auzea pe băieții care vorbeau despre el, în timp ce se îmbrăcau pentru slujbă. Fusese o porcărie, spuneau, să-l împingă în bazonul pătrat.

Pe urmă vocile au amuțit: plecaseră. Dar o voce i se adresa chiar lângă patul lui.

— Dedalus, n-ai să mă spui, nu-i așa?

Fața lui Wells, lângă a lui. S-a uitat la el și-a văzut că Wells era speriat.

— N-am făcut-o dinadins. N-ai să mă torni?

Tatăl lui îi spusese că, orice-ar fi, să nu-și toarne vreodată un coleg. A clătinat din cap, i-a răspuns că nu și s-a simțit bucuros.

— S-a întâmplat fără voia mea, pe cuvânt de onoare. A fost doar o glumă. Îmi pare rău.

Fața și vocea s-au îndepărtat. Îi părea rău că era speriat. Se temea, probabil, că făcuse cine știe ce boală. Mălura e o boală a plantelor, malaria e o boală a oamenilor, sau o fi altă boală. Trecuse multă vreme de atunci când se pitise la bordura terenului de joc, în albastrul înserării, mutându-se dintr-un loc în altul, tot pe margine, și o pasăre greoaie zbura jos, în lumina leșioasă. S-au aprins luminile în abația Leicester. Acolo a murit Wolsey. Și l-au îngropat chiar călugării.

De astă dată nu era fața lui Wells, ci a prefectului. Nu, nu se prefăcea. Nu, nu, era bolnav de-a binelea. Nu se prefăcea. A simțit mâna prefectului pe fruntea lui, și și-a simțit fruntea fierbinte și umedă sub mâna rece și umedă a prefectului. Pesemne că așa o fi și un șobolan, vâscos și jilav și rece. Orice șobolan are doi ochi, cu care se uită. Și o blană alunecoasă, vâscoasă și două lăbuțe strânse sub el, dar gata să sară, și ochișori negri, lucitori, cu care te fixează. Cum se mai pricep să sară! Dar trigonometrie nu pot pricepe. Și când mor, zac într-o rână. Și blana li se scorțoșează. Nu sunt decât niște stârvuri.

Uite-l pe prefect din nou lângă el, și vocea lui îndemnându-l să se scoale, pentru că Părintele Administrator a spus că trebuie să se scoale, să se îmbrace și să se ducă la infirmerie. Și în timp

ce-și trăgea hainele pe el cât de repede izbutea, prefectul îi da de zor:

— Trebuie să mergem la Fratele Michael să ne scape de pântecăraie. Urât lucru pântecăraia! Ce ne mai ghiorăie mațele când ne apucă pântecăraia!

Frumos din partea lui să-i vorbească așa. Voia să-l facă să râdă. Dar nu putea râde pentru că-i tremurau obrajii și buzele; așa că prefectul trebuia să râdă de unul singur.

Prefectul îi comanda ca la armată:

— Înainte marș! Ăl cu fân! Ăl cu paie!

Au coborât împreună treptele, pe urmă au luat-o de-a lungul coridoarelor, pe lângă baie. Și când au trecut prin fața ușii băii, și-a adus aminte, cu un fior de spaimă, de apa călâie, stătută, pământie, de aerul călduț, umed, de lipăitul apei când te afunzi în cadă, de mirosul, ca de medicament, al prosoapelor. Fratele Michael stătea în ușa infirmeriei și, din dreapta lui, dinspre dulăpașul negru, se răspândea un miros medicinal. De la sticlele înșirate pe rafturi. Prefectul i-a spus ceva Fratelui Michael, care i-a răspuns, adresându-i-se cu *Sîr*. Fratele Michael avea un păr roșcat, amestecat cu fire cărunte, și o mutră ciudată. Curios că avea numai rangul de „Frate“. Curios că lui nu-i putea spune *Sîr*, pentru că era numai călugăr-frate și arăta altfel decât ceilalți. Să nu fi fost oare la fel de sfânt ca ceilalți, de ce oare nu putea fi la înălțimea lor?

În sala de infirmerie erau două paturi; unul era ocupat de un băiat care, de îndată ce l-a văzut, a strigat:

— Hei, uite-l pe puștiul Dedalus. Ce se mai aude sus?

— Sus e cerul, i-a răspuns Fratele Michael.

Era un băiat din clasa a treia și, în timp ce Stephen se dezbrăca, pacientul i-a cerut Fratelui Michael să-i aducă o felie de pâine prăjită unsă cu unt.

— Hai, te rog! l-a îndemnat.

— La ce bun să te mai ung! Mâine-dimineață, când vine doctorul, îți dă biletul de externare.

— Zău? Da' încă nu-s bine.

— Îți face biletul de externare, a repetat Fratele Michael.

Călugărul s-a aplecat să întetească focul.

Avea o spinare lungă, neagră, ca spinarea lungă și neagră a unui cal care trage tramvaiul. A scormonit, cu gravitate, cu văturai prin jăratice și a dat din cap către băiatul din clasa a treia.

Când Fratele Michael s-a îndepărtat de ei, băiatul dintr-a treia s-a întors cu fața spre perete și a adormit. Vasăzică asta era infirmeria. Vasăzică era bolnav. Le-or fi scris acasă părinților? Sau poate că era mai ușor să se ducă la ei unul dintre preoți și să-i înștiințeze. Poate c-ar trebui să le scrie el o scrisoare pe care s-o ducă preotul:

Dragă mamă,

Sunt bolnav. Vreau să vin acasă. Te rog vino aici și ia-mă acasă. Sunt la infirmerie.

Al tău fiu iubitor,

Stephen

Vai, la ce mare depărtare se găseau toți! Afară, pe fereastră, se vedea un soare cu dinți. S-a întrebat dacă o să moară. Puteai muri și pe o zi însorită. S-ar putea să moară chiar înainte de a veni mama să-l ia. Și în cazul ăsta o să i se facă o slujbă de înmormântare în capelă, așa cum i-au povestit băieții că s-a făcut când a murit Little. Vor lua parte toți elevii, înțoliți în haine negre și cu fețe întristate. O să fie de față și Wells, dar nimeni n-o să se uite la el. O să vină și Rectorul, înveșmântat într-o robă neagră, cu aur, iar la altar și în jurul catafalcului o să străjuiască lumânări înalte, galbene. Vor purta coșciugul afară din capelă, înaintând cu pași rari, și îl vor îngropa în micul cimitir al comunității, dincolo de strada mare cu tei. Și Wells o să fie foarte mândru că a făcut ce-a făcut, și clopotul o să dăngăne solemn.

Auzea dangătele clopotului. Și și-a repetat în gând cântecul pe care l-a învățat de la Brigid.

Ding, dong! Auzi clopotul cum bate,

Adio, mamă bună!

Îngroapă-mă în cimitir, lângă al meu frate,

Sub a copacilor cunună.

*Coșciugul negru, chip de moarte
Și șase îngeri să mă poarte,
Doi să-mi cânte imnuri, doi să se închine,
Doi să înalțe sufletul din mine.*

Cât de frumos și cât de trist era totul! Ce frumos sunau cuvintele „Sub a copacilor cunună!“ Un tremur îi străbătea trupul. Îi venea să plângă încetîșor, dar nu de mila lui, ci pentru înțelesul cuvintelor, atât de frumoase și de triste, ca o muzică. Clopotele! Clopotele! Adio! O, adio!

Lumina soarelui rece se împuținase și Fratele Michael stătea lângă patul lui cu o cană de supă de carne. Ce bine, pentru că-și simțea gura uscată și fierbinte. Auzea larma băieților care jucau pe teren. Și ziua de școală se mistuia, ca și cum el n-ar fi lipsit de acolo.

Pe urmă Fratele Michael s-a dus la treburile lui și băiatul dintr-a treia i-a cerut să vină numaidecât înapoi ca să-i povestească toate noutățile apărute în gazetă. L-a informat pe Stephen că pe el îl cheamă Athy și că tatăl lui creștea cai de curse care săreau obstacole, și că taică-său îi dădea câte un bacșiș gras Fratelui Michael care era foarte cumsecade și-i povestea toate noutățile din gazeta pe care o primea zilnic la castel. Apăreau tot felul de știri în gazeta aceea: accidente, naufragii pe mare, vești din sport și din politică.

— În zilele astea se scrie foarte mult despre politică, a continuat băiatul. Și ai tăi discută politică?

— Da, a răspuns Stephen.

— Și ai mei la fel.

Pe urmă, după ce a stat un moment pe gânduri, a adăugat:

— Ai un nume curios, Dedalus; de altfel și eu am un nume curios: Athy¹. Eu am nume de oraș, al tău sună parcă pe latinește.

Pe urmă l-a întrebat:

— Te pricepi la ghicitori?

— Nu prea.

¹ Athy e un oraș în Comitatul Kildare, în apropiere de Dublin.

— Ia spune-mi: De ce Comitatul Kildare arată pe hartă ca un crac de pantalon?

Stephen se gândi ce răspuns ar putea da, dar nu-i venea nici unul.

— Mă dau bătut.

— Pentru că ascunde o coapsă¹ în el. Ai înțeles șpilul? Athy e un oraș în Comitatul Kildare și e deci o coapsă.

— E o ghicitoare veche.

După o clipă a urmat:

— Auzi?

— Ce anume?

— Știi, ghicitoarea asta poți s-o spui și sub altă formă.

— Da?

— Aceeași ghicitoare, întocmai. Știi cum poți s-o mai spui?

— Nu.

— Și nu-ți dă prin minte cum ai mai putea-o spune?

În timp ce vorbea îl privea pe Stephen peste marginea păturii. După care, și-a lăsat capul pe pernă și i-a spus:

— Mai există un fel de a o spune, dar n-am să ți-l spun.

Oare de ce nu voia să i-l spună? Se vede că tatăl lui, care avea cai de curse, era tot magistrat ca și tatăl lui Saurin sau al lui Nasty Roche. Stephen s-a gândit la tatăl lui și și-a amintit cum cânta în timp ce mama îl acompania la pian și cum îi dădea întotdeauna un șiling, când el îi cerea șase pence; îi părea rău că nu era și tatăl lui magistrat, ca tații celorlalți băieți. Și atunci de ce l-o fi trimis aici, laolaltă cu ceilalți? Taică-su îl asigurase că n-o să se simtă stingher în școală, pentru că unchiul lui scrisese de acolo, cu cincizeci de ani în urmă, o jalbă către eliberator². Puteai să ți-i închipui pe oamenii din vremea aceea după hainele pe care le purtau. Lui Stephen i se părea o epocă plină de gravitate și se întreba dacă, pe atunci, elevii din Clongowes purtau tunici albastre cu nasturi de metal și veste galbene și căciuli

¹ Joc de cuvinte intraductibil: „o coapsă“ se scrie în engleză „a thigh“ și se pronunță exact ca Athy, numele orașului.

² Daniel O'Connell (1775-1847), conducător al revoluționarilor catolici irlandezi.

din blană de iepure, dacă beau bere ca oamenii mari și aveau ogari cu care vânau iepuri.

S-a uitat pe ferestra și a constatat că lumina de zi scăpătase. Terenurile de joc erau acum scăldate, probabil, într-o lumină cenușie, pâcloasă. Nu se mai deslușea larma jucătorilor. Probabil că se duseseră să-și facă lecțiile, sau poate că părintele Arnall le citea o legendă dintr-o carte.

Curios că nu-i dăduseră nici un medicament. Poate că o să-i aducă unul Fratele Michael când s-o întoarce. Băieții spun că la infirmerie îi dau tot felul de băuturi puturoase. Oricum, se simțea mai bine. Era plăcut să te însănătoșești încetul cu încetul. Poți să-ți iei și o carte. Era la bibliotecă o carte despre Olanda. Plină de nume străine și de pozele unor orașe ciudate și ale unor vapoare. Era o plăcere să te uiți la ele.

Cât de palidă era acum lumina care se cernea pe ferestra! Flăcările din cămin aruncau pe perete umbre dansante, care ba se înălțau, ba se micșorau. Ca valurile mării.

Cineva mai pusese cărbuni pe foc și se auzeau și niște glasuri. Vorbeau. Parc-ar fi fost vuiet de valuri. Sau poate că vorbeau valurile între ele, pe măsură ce se umflau și se retrăgeau.

Vedea o mare de valuri, talazuri prelungi, întunecate, înlănțuindu-se și prăbușindu-se, negre, în noaptea fără lună. O lumină clipea la capătul digului unde acosta vaporul, și o mulțime de oameni se îngrămădea la țarmul apei, ca să vadă vaporul trăgând la chei. Se vedea pe punte un om care se uita fix la uscat, la pământul întunecat; în lumina aceea anemică de pe dig, a deslușit fața omului, fața întunecată a Fratelui Michael.

L-a văzut înălțând mâna către mulțime și l-a auzit rostind peste ape, cu o voce în care tremura durerea:

— A murit! L-am văzut întins pe catafalc.

Un vuiet de jale s-a înălțat din mulțime:

— Parnell! Parnell! A murit!

Au căzut cu toții în genunchi, gemând sfâșietor.

Și a văzut-o pe Dante într-o rochie de catifea cafenie și o mantie de catifea verde pe umeri, pășind semeț și tăcută pe lângă oamenii îngenuncheați la țarmul mării.

* * *

Un foc vesel erupea în cămin în flăcări rubinii; sub crengile de iederă împletite în jurul candelabrului se întindea masa împodobită de Crăciun. Sosiseră cu toții ceva mai târziu, totuși cina nu era încă gata. Dar va fi într-o clipită, îi asigura mama. Așa încât așteptau să se deschidă ușile și să apară servitoarele cu platourile mari, acoperite cu capace de metal.

Erau cu toții în așteptare: unchiul Charles, retras în umbra ferestrei. Dante și domnul Casey, cufundați în fotoliile plușate de o parte și de cealaltă a căminului; Stephen, așezat pe un scaun între cei doi, sprijinindu-și picioarele pe rezemătoarea din fața sobei. Domnul Dedalus s-a contemplat în oglinda de peste polița căminului, și-a răsucit sfârcurile mustății lucioase, după care, despărțindu-și cozile redingotei, s-a plantat cu spatele spre focul scăpărător: dar, din când în când, își scotea de sub coada redingotei câte o mână ca să-și înțepenească vârfurile mustății. Domnul Casey stătea cu capul aplecat într-o parte și, zâmbind, își pipăia ganglionii gâtului. Lui Stephen îi venea să râdă, pentru că se convinsese că nu era adevărată închipuirea lui că domnul Casey ar fi avut în gât o pungă cu argint. Îl amăgise zornăitul metalic pe care îl scotea domnul Casey din gâtlej. Și, o dată când încercase să-i desfacă domnului Casey pumnul ca să vadă dacă nu ascundea acolo punga cu argint, constatase că avea degete cocârjate, care nu mai puteau fi îndreptate. Și domnul Casey i-a povestit că s-a ales cu cele trei degete țepene când a încercat să-i facă reginei Victoria un dar de ziua ei. Domnul Casey și-a pipăit ganglionii de la gât și i-a zâmbit lui Stephen, urmărindu-l cu o privire ușor adormită, iar domnul Dedalus a declarat:

— Da, e în ordine. Ah, am făcut o plimbare tare frumoasă, nu, John? Da... mă întreb dacă o să avem parte de o cină în seara asta. Da... Am înghițit o porție zdravănă de ozon când ne-am plimbat pe lângă promontoriu. Așa e.

Apoi, întorcându-se spre Dante:

— Dumneata nu te-ai mișcat din loc, doamnă Riordan?

Dante s-a încruntat și a răspuns răstit:

— Nu.

Domnul Dedalus și-a unit cozile redingotei și s-a îndreptat spre bufet. A scos o ploscă mare de piatră plină de whisky și a început să toarne din ea, cu grijă, într-o carafă, pe care o clătina din când în când într-o parte și în alta, ca să vadă ce cantitate turnase. După aceea a vârat din nou plosca în bufet și a vărsat în două pahare câte puțin din whisky-ul din carafă, a adăugat un pic de apă și s-a îndreptat, cu paharele în mână, spre cămin.

— John, ia un degetar de tărie, ca să-ți stârnească pofta de mâncare.

Domnul Casey a luat paharul, l-a golit, apoi l-a așezat lângă el pe polița căminului, comentând:

— Mă rog, nu mă pot împiedica să nu mă gândesc tot timpul la amicul nostru Christopher, fabricând...

A izbucnit într-un hohot de râs amestecat cu un acces de tuse și a continuat:

— ...fabricând acea „șampanie“ pentru ăia...

Și domnul Dedalus a scos un hohot puternic de râs.

— ăsta-i Christy. Un neg de pe chelia lui cuprinde mai multă viclenie decât o haită întregă de vulpi bătrâne.

Domnul Casey și-a lăsat capul în piept, a închis ochii, și-a lins lacom buzele și a început să turuie, pe tonul lui de hotelier:

— Și ce mieros vorbește, nu? Ai zice că are în gușă numai lapte și miere, Domnul să-l aibă în pază.

Domnul Casey continua să se înece cu râsul și tusea. Stephen, văzându-l și auzindu-l pe hotelier doar prin expresia feței și glasul tatălui său, râdea și el.

Domnul Dedalus și-a înfipt monoclul în ochi și, privind în jos, l-a întrebat:

— Dar tu ce te hlizești, cățelandrule?

În clipa aceea au intrat servitoarele, au așezat platourile pe masă. Doamna Dedalus și-a făcut apariția în urma lor și i-a pofțit pe oaspeți să ia loc.

Domnul Dedalus s-a instalat în capul mesei și i-a invitat:

— Ia loc, doamnă Riordan, John, dragule, așază-te și tu.

Și-a îndreptat privirea către unchiul Charles și i s-a adresat:

— Domnule, aveți o întâlnire cu o pasăre grozavă.

După ce s-a așezat toată lumea, domnul Dedalus și-a lăsat mâna pe un capac, apoi a retras-o și a spus cu repeziciune:

— Stephen, e rândul tău.

Stephen s-a ridicat în picioare și a rostit rugăciunea de masă:

Binecuvântează-ne, Doamne, pe noi și aceste daruri pe care, din bunătatea Ta, le vom primi prin Domnul nostru Isus Christos. Amin.

Și-au făcut cu toții semnul crucii, iar domnul Dedalus, cu un oftat de plăcere, a ridicat de pe un platou capacul gros, de metal, perlat pe margini cu stropi de sos strălucitor. Stephen a aruncat o privire curcanului dolofan, pe care-l văzuse pe masa din bucătărie, eviscerat și legat, gata de frigare. Știa că tatăl lui plătitise o guinee pe curcan la magazinul Dunn de pe D'Olier Street din Dublin și că vânzătorul împunsese de câteva ori pasărea în piept ca să le arate cât era de cărnosă, și le spusese:

— Luați-l pe ăsta, domnule, e o pasăre pe cinste.

Oare de ce domnul Barrett de la Clongowes numea „curcan“ cureaua cu care-i plesnea pe băieți? Dar Clongowes era acum la mare depărtare și aromele calde, apetisante, de curcan fript, de jambon și de țelină se înălțau din platouri și din farfurii; focul din sobă dansa în flăcări rubinii, jucăușe, ramurile de iederă verde și boabele roșii de ilice te făceau să simți fericirea; și, la sfârșitul mesei, va fi adusă măreața budincă de stafide, încrustată cu migdale cojite și rămurele de ilice, încercuită de o cunună de flăcărui albastre și cu un steguleț verde fâlfâind în vârf.

Era prima lui cină de Crăciun și se gândea la frățiorii și surioarele lui care așteptau în camera copiilor, așa cum de atâtea ori așteptase și el, apariția budincii.

Gulerul rotund și jacheta de uniformă Eton îl făceau să se simtă ciudat, mai matur: și în dimineața aceea, când mama l-a adus în salon, gata îmbrăcat pentru biserică, lui taică-su îi dădu-seră lacrimile. Pentru că își adusese aminte de propriul lui tată. Așa spusese și unchiul Charles.

Domnul Dedalus a pus la loc capacul pe platou și a început să se înfrupte cu poftă. Pe urmă a comentat:

— Bietul Christy, nu mai are mult până o să i se înfunde.

— Simon, a intervenit doamna Dedalus, nu i-ai oferit sos doamnei Riordan.

Domnul Dedalus a ridicat sosiera.

— Am omis? Doamnă Riordan, fie-vă milă de un sărman nevăzător.

Dante și-a ferit farfuria, acoperind-o cu palmele și a spus:

— Nu vreau, mulțumesc.

Domnul Dedalus s-a întors spre unchiul Charles:

— Dumitale ce-ți lipsește, domnule?

— Am tot ce-mi trebuie.

— Și tu, John?

— Totul e perfect. Vezi-ți de treburile tale.

— Mary? Hei, Stephen, uite ceva ce-o să te facă să-ți lingi degetele.

A turnat sos din belșug în farfuria lui Stephen, după care a așezat sosiera la loc pe masă. Și l-a întrebat pe unchiul Charles dacă porția lui e fragedă. Unchiul Charles nu i-a putut răspunde pentru că avea gura plină de friptură, dar a confirmat din cap.

— Ce răspuns minunat i-a dat prietenul nostru preotului. Nu găsești? a întrebat domnul Dedalus.

— Nu l-aș fi crezut în stare, a răspuns domnul Casey.

— *Părinte, o să plătesc cele cuvenite Bisericii când o să încetați să transformați casa Domnului în cabină de vot.*

— Strașnic răspuns din partea unui om care se consideră catolic, a comentat Dante.

— Ei poartă toată vina, a contrazis-o domnul Dedalus pe un ton suav. Până și un tont le-ar putea spune că treaba lor e să se țină de religie.

— Dar și asta e religie, s-a încapățânat Dante. E de datoria lor să-i prevină pe oameni.

— Noi pășim smeriți în Casa Domnului, a intervenit domnul Casey, ca să ne închinăm Creatorului nostru și nu ca să ascultăm propagandă electorală.

— E vorba tot de religie, a susținut Dante. Au perfectă dreptate. Sunt datori să-și îndemne enoriașii pe calea cea bună.

— Și să predice politică de la amvon, asta-i? a întreat domnul Dedalus.

— Absolut, a replicat Dante. E o problemă de moralitate politică. Un preot nu ar fi preot dacă nu le-ar deschide enoriașilor ochii arătându-le ce e drept și ce nu e drept.

Doamna Dedalus și-a așezat pe masă furculița și cuțitul.

— Pentru numele lui Dumnezeu, haideți să nu mai discutăm politică într-o zi sfântă ca asta.

— Aveți perfectă dreptate, doamna mea, a susținut-o unchiul Charles. Gata! Simon, pune punct. Nici un cuvânt în plus.

— Da, da, a aprobat domnul Dedalus, cu iuțea.

A ridicat capacul de pe platou și a întreat:

— Cine mai dorește o bucățiță de curcan?

Nici un răspuns. Dante a spart tăcerea:

— Frumos limbaj din partea unui catolic.

— Doamnă Riordan, a apostrofat-o doamna Dedalus, te rog să pui capăt pe dată acestui subiect.

Dante s-a întors spre ea:

— Adică să stau mută și să ascult cum sunt ponegriți preoții bisericii mele?

— Nimeni nu suflă un cuvânt împotriva preoților atâta timp cât aceștia nu se amestecă în politică, a ripostat domnul Dedalus.

— Episcopii și clericii Irlandei și-au spus cuvântul, i-a replicat Dante, iar noi trebuie să le dăm ascultare.

— Să renunțe la politică, dacă nu vor ca oamenii să renunțe la biserică, a declarat domnul Casey.

— L-ai auzit? a întreat Dante, întorcându-se spre doamna Dedalus.

— Domnule Casey! Simon! Vă rog să încheiați discuția! le-a propus doamna Dedalus.

— Lucrurile stau rău. Stau foarte rău! a exclamat unchiul Charles.

— Cum adică? a strigat domnul Dedalus. Să-l abandonăm pe Parnell pentru că așa au dispus englezii?

— Nu mai era demn să fie conducător, a decretat Dante. A săvârșit un păcat public¹.

— Cu toții săvârșim păcate, mai mari sau mai mici, a rostit domnul Casey.

— *Isus a spus ucenicilor Săi: Este cu neputință să nu vină smintelile; dar vai aceluia prin care vin. Mai de folos i-ar fi dacă i s-ar lega o piatră de moară de gât și ar fi aruncat în mare decât să smintească pe unul din aceștia mici.*² Așa grăit-a Duhul Sfânt, a citat doamna Riordan.

— Dacă vrei să știi părerea mea, foarte prost a grăit, i-a tăiat vorba, cu răceală, domnul Dedalus.

— Simon! Simon! Băiatul! i-a atras atenția unchiul Charles.

— A, da, s-a corectat domnul Dedalus. Eu mă refeream... mă gândeam la felul în care vorbește hamalul ăla de la gară. Ei, hai, e-n ordine. Stephen, ia să-ți văd farfuria, băiete. Rade tot!

A umplut din nou cu bucate farfuria lui Stephen și le-a mai servit unchiului Charles și domnului Casey câte o bucată mare de curcan îmbăiat în sos. Doamna Dedalus abia se atingea de mâncare și Dante zăcea cu mâinile încrucișate în poală. I se îmbujoraseră obrăjii. Domnul Dedalus a scormonit cu furculița și cuțitul pe la capătul platoului și i-a anunțat:

— Uitați-vă aici, e o bucățică gustoasă, mustoasă pe care noi o numim „nasul Papei“. Dacă o dorește careva...

Ținea în vârful furculiței un anumit organ al păsării. Nimeni nu l-a revendicat. Drept care, domnul Dedalus și l-a depus în farfurie, avertizându-i:

— Să nu spuneți că nu v-am întrebat. Cred că-i mai bine să-l mănânc eu, pentru că în ultima vreme nu m-am simțit prea bine cu sănătatea.

I-a făcut cu ochiul lui Stephen și, după ce a acoperit din nou platoul cu capacul, s-a pus pe înfulecat.

Toată lumea tăcea. În cele din urmă, a vorbit tot domnul Dedalus:

1 Referire la faptul că Parnell a divorțat.

2 Evanghelia după Luca 17:1,2.

— Ei, în general, a fost o zi frumoasă. Au venit și o mulțime de străini în oraș.

Nu i-a răspuns nimeni. A continuat:

— Cred c-au venit mai mulți străini decât anul trecut de Crăciun.

Și-a rotit privirea în jurul mesei, uitându-se la capetele aplecate peste farfuria și, cum nimeni nu s-a grăbit să-i răspundă, a așteptat o clipă, după care a adăugat cu amărăciune:

— Oricum, masa mea de Crăciun e ratată.

— Într-o casă în care nu există respect față de oamenii Bisericii, nu poate încolți nici norocul, nici mila Domnului, a rostit solemn Dante.

Domnul Dedalus și-a trântit cu zgomot cuțitul și furculița în farfurie:

— Respect! Poate pentru Billy Buzatul sau pentru haznaua aceea duhnind a scârnă de sus din Armagh? Respect!

— Magnificii prinți ai Bisericii! a întărit disprețuitor Casey.

— Sluga lordului Leitrim, zău așa, a continuat domnul Dedalus.

— Oameni miruiți cu harul Domnului! Ei sunt mândria țării noastre! a ținut-o Dante pe a ei.

— O hazna duhnind a scârnă! i-a curmat vorba, cu grosolanie, domnul Dedalus. Frumos numai când doarme. Ar trebui să-l vedeți cum își hăpăie ciolanul cu varză pe o zi friguroasă de iarnă. Doamne, Doamne!

Și-a pungit fața într-o grimasă de animal hulpav și a scos din buze un zgomot de leorpăit lacom.

— Simon, zău așa, a intervenit doamna Dedalus, n-ar trebui să vorbești în felul ăsta de față cu Stephen. Nu se cuvine.

— Ah, când o să fie mare o să-și aducă aminte de toate astea, a întrerupt-o Dante cu înflăcărare. O să-și aducă aminte de cuvintele de hulă rostite în casa lui, cuvinte împotriva lui Dumnezeu și a religiei și a preoților.

— Dar o să-și aducă aminte, i-a strigat domnul Casey de la celălalt capăt al mesei, și de cuvintele cu care preoții și slugoii

lor i-au zdrobit inima lui Parnell și l-au hăituit până la groapă. O să-și amintească și de asta când o să crească mare.

— Nemernicii! a izbucnit domnul Dedalus. Când l-au văzut doborât s-au întors împotriva lui și l-au trădat, și l-au sfârtecat ca niște șobolani de pivniță. Jivine hămesite. Asta sunt! Pe Dumnezeuul meu, asta sunt!

— S-au comportat așa cum se cuvenea să se comporte, i-a apărât Dante. S-au supus învățămintelor episcopilor și preoților! Cinste lor!

— Vai de mine, s-a lamentat doamna Dedalus. E cumplit că nici măcar într-o singură zi din an nu putem renunța la cerurile astea oribile.

Unchiul Charles și-a înălțat mâinile într-un gest împăciuitoare și a spus:

— Potoliți-vă! Potoliți-vă! Potoliți-vă! Oare nu ne putem exprima părerile, oricare ar fi ele, fără să ne ieșim din fire și fără să ne aruncăm vorbe urâte? E foarte rău.

Doamna Dedalus i-a șoptit ceva lui Dante, dar aceasta din urmă a izbucnit cu glas tare:

— N-am de gând să tac! Trebuie să-mi apăr biserica și preoții când sunt insultați și scuipați de niște catolici renegați.

Domnul Casey și-a împins cu zgomot farfuria în mijlocul mesei și, rezemându-și coatele de tăblie, i s-a adresat, cu o voce groasă, răgușită, gazdei:

— Ți-am istorisit vreodată povestea unui scuipat glorios?

— Nu mi-ai spus-o, John.

— Ți-o spun acum, că-i o poveste foarte instructivă. S-a petrecut nu demult, în comitatul Wicklow, în care ne găsim acum.

Și-a întrerupt vorba și, întorcându-se spre Dante, i s-a adresat pe un ton de indignare stăpânită:

— Și țin să-ți spun, cucoană, că eu, dacă la mine te-ai referit, nu sunt un catolic renegat. Sunt catolic, așa cum a fost și tatăl meu, și tatăl tatălui meu și tatăl tatălui tatălui meu, și noi ne-am da mai curând viața decât să ne vindem credința.

— Cu atât mai rușinos că vorbești cum vorbești, i-a tăiat-o Dante.

— Spune povestea, John, l-a îndemnat domnul Dedalus, zâmbind. Hai să auzim povestea.

— Ce mai catolic! a repetat Dante, ironic. Cel mai de jos protestant n-ar folosi cuvintele pe care le-am auzit în seara asta, aici.

Domnul Dedalus a început să-și lege capul în dreapta și-n stânga, mormăind ca un cântăreț de la țară.

— Îți repet că nu sunt protestant, a tunat domnul Casey, înroșindu-se.

Domnul Dedalus a continuat să mormăie și să-și bătăie capul, intonând fonfăit:

*Uniți-vă, romano-catolici
Care-n biserică nu călcați.¹*

Și-a reluat, vesel, cuțitul și furculița și s-a pus din nou pe mâncat, cerându-i domnului Casey:

— Spune odată povestea aceea, John. O să ne ajute la digestie.

Stephen s-a uitat cu afecțiune la capul domnului Casey, sprijinit în palme. Îi plăcea să stea lângă el, în fața focului, și să-i privească chipul aprig, negricios. Ochii lui negri nu erau însă niciodată aprigi și glasul lui domol suna plăcut. Dar de ce o fi fost atât de pornit împotriva preoților? Pentru că Dante o fi având, desigur, dreptate. Pe de altă parte, îl auzise pe tatăl lui povestind că Dante fusese un fel de călugăriță răspopită, care părăsise mănăstirea din Alleghani pentru că fratele ei făcuse avere vânzând băștinașilor africani zorzoane și porțelanuri crăpate. Poate că de asta era atât de neînduplecată cu Parnell. Și se burzuluia când îl vedea pe el jucându-se cu Eileen, pentru că Eileen era protestantă și Dante cunoscuse în tinerețe niște copii care se jucau cu fii de protestanți și aceștia din urmă își băteau joc de litania Preacuvioasei Fecioare. *Turn de fildeș, Cămin de aur!* îngâneau ei, râzând, versetele rugăciunii. Cum poate o femeie să fie turn de fildeș sau cămin de aur? Oare cine avea dreptate? Și își amintea de seara din infirmeria de la Clongowes,

¹ Parodiare a unui imn catolic irlandez.

de apele tulburi întunecate, de lumina palidă de pe alei și de vainerul mulțimii la aflarea tristei vești.

Eileen avea mâini lungi, albe. Într-o seară când jucau leapșa, ea îi acoperise ochii cu mâinile lungi și albe și răcoroase și subțiri și catifelate. Asta era fildeșul: ceva alb și răcoros. Asta era înțelesul *Turnului de fildeș*.

— Povestea mea e scurtă și nostimă, a început domnul Casey. S-a întâmplat într-o zi la Arklow – o zi posomorâtă, friguroasă, cu puțin înainte de a murit conducătorul – Dumnezeu să-l odihnească!

— Vrei să spui cu puțin înainte de l-au omorât, l-a întrerupt domnul Dedalus.

Domnul Casey a oftat și a continuat.

— Vasăzică într-o zi la Arklow. Ne-am adunat acolo la un miting și, când s-a încheiat întrunirea, a trebuit să ne croim drum până la gară, printr-o mulțime imensă. Asemenea puhoi de huiduieli și de behăieli n-ați auzit în viața voastră. Ne suduia și ne aruncau tot felul de ocări în față. Și era printre ei o babă, o zgrițuroaică, mai mult ca sigur beată, care avea ce avea cu mine. Țopăia prin glod pe lângă mine răcnind și urlându-mi în față: *Vânător de preoți! Fonduri de la Paris! Mister Fox! Kitty O'Shea!*¹

— Și tu ce-ai făcut, John? a întrebat domnul Dedalus.

— Am lăsat-o să zbiere. Era o zi urâcioasă și, ca să-mi mai încălzesc inima, mestecam niște tutun (să-mi fie cu iertare, doamnelor). Nu puteam scoate o vorbă pentru că gura mi-era plină de zeamă de tutun.

— Și mai departe, John?

— Mă rog, am lăsat-o să ragă după pofta inimii, despre Kitty O'Shea și toate celelalte până când a rostit în legătură cu acea doamnă un cuvânt pe care nu l-aș putea repeta fără să pângăresc masa asta de Crăciun, și urechile dumneavoastră, doamnă, și chiar buzele mele.

¹ Protagonista scandalului erotic provocat de Parnell, care, în relațiile lor, folosea și pseudonimul Mr Fox.

S-a oprit din vorbă. Domnul Dedalus, înălțându-și capul peste osul de curcan pe care-l sugea, a întrebat:

— Și tu cum ai reacționat, John?

— Cum am reacționat? Băbăția și-a ridicat mutra zbanghie spre mine și când a rostit cuvântul acela, gura mea era năclăită de zeamă de tutun. M-am aplecat spre ea, și, *Ptiu!* i-am strigat în față.

S-a răsucit într-o parte, imitând actul scuipatului.

— Ptiu! i-am strigat, drept în ochi.

Și-a plesnit ochiul cu palma și a scos un răget răgușit de durere.

— *O, Sfinte Isuse, Sfântă Fecioară și Sfinte Iosif*, a început să strige. *Am orbit! M-a orbit și m-a înecat!*

Domnul Casey și-a curmat vorba, zguduind de un acces de tuse și de râs, apoi a repetat:

— *Am orbit cu totul!*

Domnul Dedalus a râs cu poftă și s-a lăsat pe speteaza scaunului, iar unchiul Charles și-a clătinat capul dintr-o parte în alta.

Dante arăta înfuriată la culme și le repeta celor doi care se scuturau de râs:

— Frumos vă șade! Ha! N-am ce zice!

Desigur că scuipatul ăsta în ochi era un gest urât. Dar oare ce cuvânt o fi spus femeia aceea despre Kitty O'Shea, de nu putea domnul Casey să-l repete? Stephen și l-a amintit pe domnul Casey, cocoțat într-o căruță și vorbind mulțimilor. De asta ajunsese la pușcărie, și își mai aducea aminte că, într-o seară, sergentul O'Neill venise la ei acasă, și stătuse de vorbă cu tata, în hol, cu voce scăzută, în timp ce-și rodea nervos curelușa de la caschetă. În noaptea aceea domnul Casey n-a plecat la Dublin cu trenul, ci a fost scos pe ascuns într-o căruță care venise până la ușa lor; îl auzise pe taică-său pomenind ceva despre drumul spre Cabinteely.

Domnul Casey era un luptător pentru Irlanda, și așa era și Parnell, și tatăl lui, ba chiar și Dante, pentru că într-o seară când cânta fanfara pe esplanadă, a văzut-o lovind cu umbrela în cap pe un domn care și-a scos pălăria când, la sfârșit, muzica a intonat imnul englez, *God Save the Queen*.

Domnul Dedalus a sforăit disprețuitor.

— Da, John! Din păcate puterea-i de partea lor. Suntem un neam nefericit, înrobite de preoți, așa am fost dintotdeauna și așa vom fi până când s-o încheia istoria.

Unchiul Charles a clătinat din cap, spunând:

— Urâtă treabă! Urâtă treabă!

Domnul Dedalus a repetat:

— Un neam înrobite de preoți și uitat de Dumnezeu.

A arătat cu degetul spre portretul bunicului său, agățat pe perete, în dreapta lui.

— John, îl vezi pe bătrânul ăsta din tablou? A fost un irlandez înflăcărat, pe vremea când nu ieșeau bani din afacerea asta. A fost osândit la moarte ca *whiteboy*¹. Și avea el o vorbă cu privire la amicii noștri clerici: că pentru nimic în lume n-ar lăsa ca vreunul dintre ei să-și vâre picioarele sub masa lui.

Dante nu și-a mai putut stăpâni mânia:

— Dacă am fi într-adevăr un neam supus preoților, ar trebui să fie un titlu de mândrie pentru noi. Căci ei sunt lumina ochilor Domnului. *Cel care se atinge de voi*, spune Isus, *se atinge de lumina ochiului lui*.²

— Și asta înseamnă că nu ne iubim țara? a întrebat domnul Casey. Adică nu-l putem urma pe omul care s-a născut pentru a ne conduce?

— Un vânzător de țară! a izbucnit Dante. Un trădător, un adulterin! Preoții au fost perfect îndreptățiți să-l abandoneze. Preoții au fost dintotdeauna adevărații prieteni ai Irlandei.

— Nu zău? Așa o fi? a ripostat domnul Casey.

A bătut cu pumnul în masă, apoi a început să enumere pe degete:

— Nu episcopii Irlandei ne-au trădat când Lenigan³ i-a făcut marchizului Cornwallis un jurământ de loialitate? Nu episcopii

1 *The Whiteboys* – sectă agrară antigubernamentală, înființată în secolul al XVIII-lea, care se opunea plății dărilor, condamnată de Biserica Catolică. Membrii ei se îmbrăcau în alb în raidurile rebele nocturne.

2 Zaharia 2:12.

3 Episcopul irlandez James Lenigan a încheiat în 1799 un pact oneros cu lordul Charles Cornwallis.

și preoții au vândut în 1829 aspirațiile țării noastre, în schimbul emancipării catolicismului? Nu ei au condamnat de la amvon și din confesional Mișcarea Feniană?¹ Nu ei au dezonorat rămășițele lui Terence Bellew MacManus?

Obrajii domnului Casey ardeau de mânie ca para focului și Stephen a simțit văpaia furiei încingând și fața lui, pe măsură ce asculta cuvintele rostite. Domnul Dedalus a scos un hohot de râs răgușit, disprețuitor.

— Stai puțin, a strigat, l-am uitat pe bătrânelul Paul Cullen! Altă lumină a ochilor Domnului!

Dante s-a aplecat peste masă și i-a strigat domnului Casey:

— Au avut dreptate! Au avut perfectă dreptate! De fiecare dată au avut dreptate. Dumnezeu și religia și moralitatea au întâietate!

Doamna Dedalus, văzându-i explozia de iritare, i s-a adresat:

— Doamnă Riordan, nu vă mai enervați răspunzându-le.

— Dumnezeu și religia înainte de orice altceva! Dumnezeu și religia înainte de întreaga omenire!

Domnul Casey și-a ridicat pumnul încleștat, și l-a trântit apoi pe masă.

— Foarte bine, dacă-i pe așa, atunci Irlanda n-are nevoie de Dumnezeu, a răcnit cu voce groasă.

— John! John! a încercat să-l domolească domnul Dedalus, apucându-l de mânecă.

Dante s-a uitat la ei pe deasupra mesei, cu obrazii tremurând de furie. Domnul Casey s-a opintit în picioare și s-a aplecat spre ea, peste masă, râcâind cu degetele aerul din fața ochilor, de parcă ar fi sfâșiat o pânză de păianjen.

— Irlanda n-are nevoie de Dumnezeu! a continuat să strige. Am avut parte de destul Dumnezeu în Irlanda. Ne ajunge. Afară cu Dumnezeu!

¹ Denumirea organizației republicane înființată în 1858 la New York, de Ziua Sf. Patrick, simultan cu Frația Republicană Irlandeză (IRB), înființată la Dublin.

— Blasfemie! Satana! urla Dante, ridicându-se de pe scaun și aproape scuișându-l în față.

Unchiul Charles și domnul Dedalus l-au înșfăcat pe domnul Casey, silindu-l să se așeze din nou pe scaun, sușotindu-i și dintr-o parte, și din cealaltă și încercând să-l facă să-și vină în fire. Dar el se zgâia în față, scăpărând scânteii din ochii negri și repetând:

— Afară cu Dumnezeu, asta vă spun!

Dante și-a împins brutal scaunul și s-a ridicat de la masă, răsturnând inelul șervetului, care s-a rostogolit pe covor, aterizând la piciorul unui fotoliu.

Doamna Dedalus s-a ridicat în grabă și s-a dus după ea. Ajunsă la ușă, Dante s-a răsucit violent și, cu obrazii înfierbântați, tremurând de furie, a strigat cât a ținut-o gura:

— A scăpat diavolul din iad! Dar noi l-am învins! L-am strivit și l-am stâlcit până și-a dat duhul. Păcătosul!

Ușa s-a trântit în urma ei.

Domnul Casey, eliberându-și brațele din strânsoarea prietenilor, și-a îngropat brusc capul în mâini, sughițând îndurerat:

— Sărmanul Parnell! Regele meu mort!

Hohotea de plâns și jale.

Ridicându-și privirea îngrozită, Stephen a văzut că ochii tatălui său erau scăldați în lacrimi.

* * *

Băieții pălăvrăgeau între ei, adunați în mici cete.

Unul le spunea:

— I-au prins pe lângă dealul Lyons.

— Cine i-a prins?

— Domnul Gleeson și vicerectorul. S-au dus cu o șaretă după ei. Mi-a spus un băiat din cursul superior.

— Da' de ce-au fugit? a întrebat Fleming.

— Eu știu de ce, a mărturisit Cecil Thunder. Pentru c-au șparlit bani din camera rectorului.

— Cine a șparlit?

— Fratele lui Kickham. Dar au luat parte cu toții. Furt în regulă. Cum au putut face una ca asta?

— Știi pe naiba, Thunder! Eu știu de ce-au șters-o, l-a repezit Wells.

— Spune-ne tu, Wells, i-au cerut băieții. Poți să ne spui. N-o să suflăm nimănui o vorbă.

Stephen și-a aplecat capul, să audă mai bine.

— Mi s-a cerut să-mi țin gura.

— Haide, Wells, spune-ne!

Wells s-a uitat în jur să vadă dacă nu se apropie cineva. Pe urmă a murmurat cu o voce misterioasă:

— Știți de vinul de împărtașanie pe care-l țin ascuns în sacristie?

— Da.

— Ei bine, au băut vinul și i-au dibuit după miros. Dacă vreți să știți, de asta au fugit.

Băiatul care vorbise prima dată a adăugat:

— Da, și eu am auzit asta de la un băiat din cursul superior.

Băieții au rămas împietriți. Lui Stephen îi era aproape teamă să vorbească. O vagă undă de greață și de spaimă îl făcea să simtă că i se taie picioarele. Cum putuseră să facă așa ceva? Vedeau în minte sacristia întunecoasă, cufundată în tăcere. Da, erau acolo niște dulăpioare din lemn negru în care se păstrau stiharele împăturate. Sacristia nu făcea parte chiar din capelă, totuși și acolo trebuia să vorbești în șoaptă. Era un loc sfânt. Își amintea seara de vară când îl duseseră acolo ca să-l îmbrace pentru procesiunea de la altarul mic din pădure. Da, și acela era un loc ciudat și sfânt. Băiatul care purta cădelnița o clătinase ușor dintr-o parte în alta, ținând-o de lanțul din mijloc, ca să nu se stingă cărbunii. Tăciunii aceia se numeau mangal și ardeau mocrnit, legănați de băiat, răspândind în aer o ușoară mireasmă acrie. După aceea, când fuseseră cu toții înveșmântați, a ținut el cădelnița și rectorul a turnat în ea o lingură de tămâie, drept care tăciunii roșii au sfârâit.

Acum elevii se adunaseră în mici grupuri pe teren și trâncăneau. Lui Stephen i se părea că băieții se micșoraseră la statură, și asta pentru că un biciclist, un băiat din clasa a doua, îl răsturnase cu o zi înainte. Bicicleta îl trântise pe aleea de zgură și

ochelarii i se sfărâmaseră, se rupseseră în trei bucăți, și pietricelele îi intraseră în gură. De asta i se păreau acum băieții mai scunzi și îi vedea la mai mare depărtare; stâlpii porților arătau mai subțiri și mai îndepărtați, iar cerul ușor înnorat se mutase la și mai mare înălțime. Nu se juca rugby, pentru că se apropia sezonul de cricket; unii ziceau că Barnes o să fie căpitanul echipei, iar alții îl prevedeau pe Flowers. Pe toate terenurile se antreanu în simulacre de baseball sau rostogolind mingi joase, ca la popice. Și din toate părțile, pe sub cerul ușor înnorat, se auzeau pocnetele bâtelor de cricket. Poc, pac, pic, puc, ca niște picături de apă picurând lent în preaplinul unei fântâni.

Athy, care nu scosese nici o vorbă până atunci, li s-a adresat rostind rar:

- Nu știți nimic nici unul dintre voi.
- Băieții s-au întors spre el, plini de curiozitate.
- Cum așa?
- Ce știi tu?
- Cine ți-a spus?
- Athy, zi-ne și nouă.

Athy a arătat cu degetul spre porțiunea de teren pe care se plimba de unul singur Simon Moonan, împingând, din mers, cu vârful pantofului o piatră.

- Întrebați-l pe el, le-a răspuns.
- Băieții s-au uitat într-acolo și au întrebat:

- De ce pe el?
- E amestecat în chestia asta?
- Haide, Athy, spune-ne și nouă. Dacă știi adevărul, poți să ni-l spui și nouă.

Athy a răspuns cu voce scăzută.

— Vreți să știți de ce au șters-o băieții ăia? Ei bine, am să vă spun, dar nu cumva să se afle că știți.

A făcut o pauză, apoi a continuat cu o voce misterioasă:

— Au fost prinși într-o seară, cu Simon Moonan și cu Boyle-Colțuri, în curtica din spate, cu closetele.

Băieții au căscat ochii la el și l-au întrebat:

- Prinși?

— Ce făceau?

— Porcărele.

Tăcere absolută; Athy a urmat:

— Uite, de-aia.

Stephen s-a uitat la fețele elevilor, dar toți rămăseseră cu ochii pierduți în gol. Ar fi vrut să întrebe pe unul dintre ei despre ce era vorba. Ce înseamnă că făceau porcărele în curtică? Și de ce a fost nevoie ca pentru așa ceva să fugă de la școală cinci băieți din cursul superior? O fi vreo șotie, și-a spus. Stephen Moonan era întotdeauna spilcuit și o dată i-a arătat o minge mare plină cu bomboane cu cremă, pe care băieții din echipa lui o rostogoliseră pe covorul din refectoriu, când intrase el pe ușă. În seara meciului cu Bective Rangers. Mîngea arăta ca un măr mare, roșu cu verde, numai că se deschidea și era plină cu bomboane. Iar Boyle spusese într-o zi că un elefant are două colțuri, în loc de doi colți, și de aici se alesese cu porecla Boyle-Colțuri, dar unii băieți îi spuneau „Lady Boyle“, pentru că tot timpul își inspecta unghiile și le pilea.

Și Eileen avea mâini lungi, albe și răcoroase, dar ea era fată. Erau mâini ca de fildeș, însă catifelate. Asta însemna *Turnul de fildeș*, numai că protestanții nu puteau înțelege și-i luau peste picior. Într-o zi, stătuse lângă ea și amândoi se uitaseră la terasa hotelului. Un chelner înălța un steag pe catargul de pe acoperiș și un foxterier se zbuguia pe pajiște, în soare. Eileen și-a vârat mâna în buzunarul în care-și ținea și el mâna, iar Stephen a simțit cât de răcoroasă și de subțire și de catifelată era mâna ei. Eileen a spus că buzunarele sunt niște lucruri foarte caraghioase, și deodată a zbughit-o rîzând pe panta zigzagată a aleii. Pletele blonde îi fluturau în vînt, strălucind ca aurul în soare. *Turn de fildeș! Cămin de aur*. Unele lucruri, dacă te gîndești bine la ele, le poți înțelege. Dar de ce tocmai în curtica aia de la closete? Acolo te duceai să-ți faci nevoile. Era pavată cu dale groase de ardezie și toată ziua se scurgea apa prin niște șanțulețe înguste ca niște fire și plutea un miros neplăcut de apă coclită. Pe spatele ușii uneia dintre cabine cineva desenase cu un creion roșu un bărbos, într-o togă romană, ținînd în fiecare

mână câte o cărămidă, iar dedesubt scria: *Balbus ridică un zid*. Se vede că desenatorul urmărise să sugereze un scrot. Dar îi ieșise ceva foarte aiuristic care semăna grozav cu o mutră bărboasă. Pe zidul altei cabine era scris, într-o caligrafie frumoasă:

Iulius Caesar a scris *Despre belitu calic*¹.

Poate că de asta se duseseră băieții aceia acolo, ca să scrie sau să deseneze cine știe ce năzbâtii. Totuși ceea ce spusese Athy și, mai ales, felul în care o spusese era ciudat. Nu din cauza unei pozne haioase fugiseră ei de la școală. Și-a lăsat și el privirea să rățăcească în gol și a simțit cum încolțește în el un soi de spaimă.

În cele din urmă, Fleming a rupt tăcerea:

— Și au de gând să ne pedepsească pe toți pentru ce-au făcut alții?

— Eu, unul, nu mă mai întorc aici, să nu-mi spuneți mie pe nume dacă mă vedeți întorcându-mă, a declarat Cecil Thunder. Auzi, trei zile de tăcere absolută în refectoriu și una, două, loviți la palme cu cureaua, de câte trei ori și pe urmă de câte patru ori de fiecare palmă.

— Da, a confirmat Wells. Și babalâcul de Barrett are acum un sistem nou de a împături hârtia pe care notează câte lovituri trebuie să ni se aplice, așa că nici n-o mai putem deschide ca să vedem ce ne așteaptă. Nici eu nu mă mai întorc.

— Da, a continuat Cecil Thunder, și prefectul de studii a fost azi-dimineață în inspecție la cei din cursul doi de gramatică.

— Ce-ar fi să ne răzvrătim? a propus Fleming. Punem de o revoltă?

Nu i-a răspuns nimeni. Afară era liniște și pocnetele bâtelor de cricket răsunau parcă mai rar: pic, poc!

— Și ce-au de gând să le facă? a întrebat Wells.

— Simon Moonan și Colțuri o să fie biciuiți, a răspuns Athy, și cei din cursul superior au de ales între a fi biciuiți sau a fi eliminați din școală.

¹ Caricaturizare a titlului celebrelor comentarii *De bello Gallico* ale lui Iulius Caesar.

— Și ce aleg? a întrebat băiatul care vorbise primul.

— Toți au ales eliminarea, cu excepția lui Corrigan, i-a lămurit Athy. El preferă să fie biciuit de domnul Gleeson.

— Corrigan e tipul ăla mătăhălos? a întrebat Fleming. Țsta ar putea da gata doi de Gleeson dintr-un foc.

— Eu înțeleg de ce, a intervenit Cecil Thunder. El are dreptate, iar ceilalți sunt fraieri, pentru că o biciuire doare, adevărat, dar pe urmă îți trece, pe când un tânăr care a fost eliminat din școală poartă stigmatul ăsta toată viața. Unde mai pui că Gleeson n-o să-l lovească prea tare.

— Nu-i stă în fire, a comentat Fleming.

— N-aș vrea să fiu în locul lui Simon Moonan sau al lui Colțuri, a spus Cecil Thunder. Dar nu cred că o să fie și biciuiți. Poate c-o să-i plesnească numai în palmă.

— Ba nu, l-a contrazis Athy. Amândoi o să fie zdravăn atinși la părțile moi.

Wells s-a prefăcut că-și masează fundul și s-a rugat pe o voce plângăcioasă:

— Vă rog, domnule, lăsați-o baltă.

Athy a rânjit, și-a suflecat mâneca hainei și a declamat:

*Să n-aud un cuvânt;
O pedeapsă grea se cere:
Pantalonii la pământ
Și fundul la vedere.*

Băieții au râs, dar se simțea că erau ușor speriați. În liniștea cenușie de sub cerul înnorat, Stephen asculta pocnetele ritmice ale bâtelor de cricket: poc! Țsta era un zgomot plăcut de auzit, dar dacă bâta te-ar fi atins, atunci zgomotul ar fi fost dureros. Și rigla scotea un pocnet, dar de alt fel. Băieții ziceau că-i făcută din piele, cu os de balenă și plumb pe dinăuntru; Stephen se întreba ce fel de durere o fi provocând. Existau diferite feluri de durere și erau asociate cu diferite feluri de zgomote. O nuia lungă și subțire scoate un fel de vâjâit șuierat, și oare ce fel de durere o fi provocând? Îl trecea un tremur și un fior rece numai cât se gândea. Și își amintea de poezioara lui Athy. Ce era de

râs în asta? Pe el îl făcea să tremure, pentru că de câte ori îți lași jos pantalonii, simți ceva ca un suflu rece. Chiar și când te dezbraci pentru baie. Se întreba oare cine trage în jos pantalonii, profesorul sau băiatul? Vai de mine, cum le venea să râdă de așa ceva?

S-a uitat la mâneca suflecată a lui Athy și la mâinile lui ciolănoase și pătate de cerneală. Își suflecuse mâneca vrând să-l imite pe domnul Gleeson, care o să-și suflece mânecile. Dar domnul Gleeson avea manșete rotunde, lucioase, și încheieturi albe și curate, și mâini albe și grăsulii, cu unghii lungi și ascuțite. Poate că și dânsul și le pilea, ca „Lady Boyle“. Dar unghiile lui erau extrem de lungi și de ascuțite. Arătau ca niște gheare pline de cruzime, însă mâinile lui albe, grăsulii, nu erau crude, ci blânde. Și, cu toate că-l străbătea un tremur de frig și de frică la gândul unghiilor acelora lungi și crude, și la șuieratul nuielui și la suflul rece care se strecoară pe la poalele cămășii când îți dezbraci pantalonii, totuși s-a simțit pătruns de o calmă undă de plăcere ciudată, când s-a gândit la mâinile grăsulii, curate, robuste și blânde. Și-a adus aminte de spusele lui Cecil Thunder, că domnul Gleeson n-o să-l biciuiască prea aspru pe Corrigan.

Fleming adăugase că nu-i stă în fire. Dar nu era numai asta.

O voce dinspre marginea terenului a strigat:

— Toată lumea înăuntru!

Alte voci au repetat:

— Toată lumea înăuntru!

În timpul exercițiului scris, Stephen a stat cu brațele încrucișate la piept, ascultând zgâriatul penițelor. Domnul Harford se plimba de colo-colo, făcând mici semne cu creionul roșu pe caiete și așezându-se pe lângă câte un băiat ca să-i arate cum să țină condeiul. Stephen încercase să deslușească titlul temei, cu toate că îi era cunoscut, fiind ultima lecție din carte: *Zelul lipsit de gândire e ca o corabie fără cârmă*. Dar literele din titlu păreau niște firicele subțiri, aproape invizibile, și numai dacă-și închidea strâns ochiul drept și privea concentrat doar cu ochiul stâng, izbutea să distingă curbele literelor mari.

Dar domnul Harford era foarte cumsecade și niciodată nu făcea crize de nervi. Toți ceilalți profesori aveau izbucniri de furie. De ce însă trebuiau să ispășească ei păcatele săvârșite de băieții din cursul superior? Wells pretindea că băuseră din vinul de altar, păstrat în dulăpioarele din sacristie și că fuseseră dibuiți în urma mirosului. Poate că, într-adevăr, furaseră un potir și fugiseră cu el ca să vândă pe undeva vinul. Asta ar fi fost un păcat cutremurător, să pătrunzi în liniștea sacristiei în toiul nopții, să deschizi dulăpioarele negre și să furi podoabele de aur strălucitor în care e așezat Dumnezeu pe altar – la benedicțiune, înconjurat de flori și de lumânări, în timp ce fumul de tămâie se înalță ca niște nori când băiatul clatină cădelnița, și Dominic Kelly cântă solo în prima parte din cor. Dar, de bună seamă, când au furat potirul, Dumnezeu nu era în el. Totuși, era un păcat adânc și straniu să atingi măcar potirul. Se gândea la lucrul ăsta cu profundă tulburare: un păcat adânc și straniu; gândul îl răscolea în tăcerea știrbită doar de scârțâitul penițelor. Să bei însă vinul de altar și să fii descoperit pe calea mirosului era un păcat greu, greu, dar nu adânc și straniu. Îți stârnea însă o ușoară senzație de greață, din cauza mirosului de vin. Pentru că în ziua primei lui împărtășanii, în capelă, închisese ochii, deschisese gura și scosese vârful limbii; iar când rectorul se înclinase spre el să-i dea sfânta împărtășanie, Stephen simțise în respirația lui un vag miros de vin, o rămășiță a vinului de la slujbă. Cuvântul suna frumos: VIN. Te ducea cu gândul la culoarea brumăriu-purpurie, pentru că brumării-purpurii erau ciorchinii de struguri care creșteau în Grecia, pe lângă casele albe ca niște temple. Dar mirosul vag de vin din respirația rectorului îi făcuse greață în dimineața primei lui comuniuni. Ziua primei împărtășanii era cea mai fericită zi din viața ta. O dată, niște generali l-au întrebat pe Napoleon care a fost cea mai fericită zi din viața lui. Se așteptau să-l audă răspunzând că a fost ziua când a câștigat cine știe ce victorie, sau ziua în care a fost încoronat împărat. Dar Napoleon a răspuns: „Domnilor, cea mai fericită zi din viața mea a fost cea în care mi s-a dat prima sfântă împărtășanie“.

Părintele Arnall a intrat în clasă și a început ora de latină; a rămas calm, sprijinindu-se de catedră, cu brațele încremenite. Părintele Arnall le adusese caietele lor de exerciții și le-a declarat că erau o adevărată rușine și că erau obligați cu toții să le rescrie, pe dată, cu corecturile și îndreptările făcute de el. Și cel mai oribil dintre toate era caietul lui Fleming, care avea paginile lipite de o pată de cerneală. Părintele Arnall a ridicat caietul, ținându-l de un colț, și a declarat că a trimite unui profesor un asemenea caiet era o insultă. Pe urmă i-a cerut lui Jack Lawton să decline substantivul latin *mare*, și Jack Lawton s-a oprit la ablativul singular, nefiind în stare să treacă la plural.

— Să-ți fie rușine! i-a strigat părintele Arnall cu asprime. Tu, frunțașul clasei!

Pe urmă a întreat pe un alt băiat, și pe un al doilea și pe un al treilea. Nici unul nu a știut. Părintele Arnall a devenit foarte tăcut și tăcerea i se adâncea de câte ori un băiat încerca să răspundă și nu reușea. Fața i se întunecase și ochii i se încrâncenaseră, deși glasul nu i se auzea deloc. În cele din urmă l-a întreat și pe Fleming, care i-a răspuns că substantivul *mare* nu are plural. Părintele Arnall a închis cartea cu o bufnitură și i-a strigat lui Fleming:

— Treci în genunchi în mijlocul clasei. Ești unul dintre cei mai leneși elevi din câți am cunoscut vreodată. Toți ceilalți recopiați-vă temele!

Fleming s-a urnit greoi de pe locul lui și s-a lăsat în genunchi între ultimele două șiruri de bănci din spate. Ceilalți băieți s-au aplecat peste caiete și s-au pus pe scris. Tăcerea se înstăpânise pe clasă și Stephen, aruncând o privire timidă spre fața negricioasă a părintelui Arnall, a văzut că se înroșise de mânie.

Oare părintele Arnall săvârșise un păcat pentru că se lăsase purtat de furie, sau lui îi erau îngăduite accesele de mânie când elevii se dovedeau leneși, fiindcă în felul ăsta îi făcea să-și vadă de învățătură, sau poate că se prefăcea numai a fi mânios? Se vede că îi era îngăduit să se înfurie, pentru că, altminteri, un preot și-ar da seama ce păcat săvârșește și nu s-ar lăsa în voia lui. Dar dacă, vreodată, păcătuiește din greșală, se duce oare

să se spovedească? Poate că se spovedește vicerectorului. Și dacă păcătuiește și vicerectorul, se duce la rector, rectorul la arhiepiscop și acesta din urmă, dacă păcătuiește, la „general“, comandantul suprem al iezuiților. Așa se numea Ordinul și îl auzise o dată pe tatăl lui spunând că toți iezuiții erau oameni de înaltă gândire. Toți ar fi putut ajunge mari personalități în lume dacă n-ar fi ales să fie preoți iezuiți. Stephen se întreba ce-ar fi putut să ajungă părintele Arnall și Barrett Furiosul, și ce-ar fi devenit domnul McGlade și domnul Gleeson dacă n-ar fi preferat să fie iezuiți. Îi venea greu să și-i închipuie altfel, sub altă înfățișare, îmbrăcați cu jiletci colorate și pantaloni, cu bărbi și cu mustați și cu altfel de pălării pe cap.

Ușa s-a deschis și apoi s-a închis fără zgomot. Un murmur rapid s-a răspândit printre băieți: prefectul de studii. O clipă de tăcere mormântală, urmată de plesnetul zgomotos al riglei pe un pupitru din fundul clasei. Stephen a simțit că-i sare inima din piept.

— Părinte Arnall, aveți pe aici vreun băiat care trebuie bătut? a strigat prefectul de studii. E vreun puturos, sau vreo haimana în clasa asta care să merite rigla?

A înaintat până în centrul clasei și l-a văzut pe Fleming în genunchi.

— Ho, ho! Țsta cine mai e? De ce stă în genunchi? Cum te cheamă, băiete?

— Fleming, domnule.

— Ho, ho, Fleming! Un trântor, de bună seamă. Ți se citește în ochi... De ce l-ai pus în genunchi, părinte Arnall?

— Exercițiul lui de latină era plin de greșeli și n-a știut să răspundă la întrebările de gramatică.

— Bineînțeles că n-a știut! a exclamat prefectul de studii. Bineînțeles! Un trândav înnăscut. I se vede în ochi.

A plesnit cu rigla în alt pupitru și a răcnit:

— Sus, Fleming! Ridică-te băiete!

Fleming s-a ridicat cu încetineală.

— Întinde mâna!

Fleming și-a întins mâna. Rigla i-a căzut pe palmă cu un plesnet zdravăn: o dată, de două ori, de trei, patru, cinci, șase ori.

— Întinde cealaltă mână!

Alte șase pliciuri pripite.

— În genunchi! i-a poruncit prefectul de studii.

Fleming s-a lăsat din nou în genunchi, adăpostindu-și palmele la subsuori. Fața îi era schimonosită de durere, dar Stephen știa ce palme scorțoase are Fleming, pentru că și le freca întruna cu sacâz. Probabil însă că-l usturau puternic, pentru că plesnetele riglei fuseseră asurzitoare. Lui Stephen îi bătea inima, gata să-i spargă pieptul.

— Înapoi de toții la muncă! le-a strigat prefectul de studii. N-avem nevoie de puturoși și de lichele aici, n-avem nevoie de șmecheri trândavi. La muncă! Așa vă spun! Părintele Dolan va veni aici și mâine.

L-a împuns pe unul dintre băieți cu mânerul riglei și l-a întrebat:

— Hei, tu, băiete! Când va veni din nou părintele Dolan?

— Mâine, domnule, s-a auzit răspunsul lui Tom Furlong.

— Mâine și iar mâine, tot mereu.¹ Băgați-vă bine în cap. Părintele Dolan va veni în fiecare zi. Notați-vă! Tu, băiete, cine ești? Stephen a simțit că-i sare inima.

— Dedalus, domnule.

— Și tu de ce nu scrii ca toți ceilalți?

— Eu... știți...

Amuțise de spaimă.

— Părinte Arnall, ăsta de ce nu scrie?

— Și-a spart ochelarii și l-am scutit de scris, a răspuns părintele Arnall.

— Și i-a spart? Ce-mi aud urechile? Cum ai zis că te cheamă?

— Dedalus, domnule.

— Vino aici, Dedalus! Umbli cu fofârlica? Citesc pe fața ta că ești un mare șmecher. Unde ți-ai spart ochelarii?

¹ Replică din *Macbeth*, actul V, scena 5.

Stephen a înaintat până în mijlocul clasei, orbit de spaimă și de grabă.

— Unde ți-ai spart ochelarii? a repetat întrebarea prefectul de studii.

— Pe aleea de zgură, domnule.

— Ho, ho! Pe aleea de zgură. Cunosoc eu șiretlicul ăsta!

Stephen și-a înălțat privirea cu mirare și, o clipă, a întrezărit fața bătrânicioasă, alb-cenușie, a părintelui Dolan, țeasta lui cheală, alb-cenușie, cu smocuri pufoase la tâmple, ramele de metal ale ochelarilor și ochii incolori care-l priveau prin lentile. De ce-o fi spus că-i cunoaște șiretlicul?

— Pișicher trândav ce ești! Ți-ai spart ochelarii! O șmecherie școlărească veche de când lumea! Întinde mâna!

Stephen a închis strâns ochii și și-a întins mâna care-i tremura ca varga, cu palma în sus. A simțit o clipă atingerea mâinii prefectului de studii, care i-a îndreptat degetele încovrigate, și a auzit foșnetul mânecii sutanei, când rigla a fost înălțată, gata să intre în acțiune. O lovitură fierbinte, înțepătoare, usturătoare, arzătoare, un zgomot de cracă frântă a făcut ca mâna lui tremurândă să se zbârcească asemenea unei frunze aruncate în foc; zgomotul plesnit și durerea i-au umplut ochii de lacrimi care-l frigeau. Întregul trup îi dărdăia de frică, îi tremurau brațele, iar mâna făcută boț îi ardea, lividă, și flutura ca frunza în vânt. Un strigăt i-a țâșnit până pe buze, o rugămintă să fie iertat. Dar cu toate că lacrimile îi frigeau ochii, cu toate că picioarele i se zbăteau de durere și de spaimă, și-a stăvilit plânsul între pleoape și și-a înfrânat strigătul în gâtlej.

— Cealaltă mână! a poruncit prefectul de studii.

Stephen și-a retras brațul drept, maltratată și desfigurată, și a întins palma strângă. Mâneca sutanei a fășăit din nou, rigla s-a înălțat și un pârâit de cracă frântă, un sfredel de durere înțepătoare, usturătoare, arzătoare au făcut ca mâna să i se închircească, palma și degetele să se fleșcăiască în boț livid, ca o piftie tremurândă. De astă dată, apa care-l opărea i s-a revărsat din ochi și, încins tot de rușine și de sfășierea durerii, și-a tras îndărăt brațul zvâcnitor și a lăsat să-i scape un scâncet de suferință.

Trupul îi era zgâlțâit de spaimă, și de rușine și de furie își simțea strigătul gâlgâit rupându-i-se din gâtlej și lacrimile care-l frigeau opărindu-i obraji.

— În genunchi! a strigat prefectul de studii.

Stephen a îngenuncheat iute, apăsându-și mâinile strivite pe coapse. Numai cât se gândea la ele, stâlcite și tumefiate de durere într-o singură clipă, îl potopea un val de milă, de parcă n-ar fi fost mâinile lui, ci ale altcuiva, pe care îl deplângea. Și, stând în genunchi, străduindu-se să-și potolească ultimele suferinuri de plâns din gâtlej, și simțind durerea aceea usturătoare și înțepătoare presată de coapse, se gândea la mâinile pe care le întinsese în aer, cu palmele în sus, și la atingerea dură a prefectului când i-a îndreptat degetele încovrigate și la terciul roșu, umflat, în care se prefăcuseră palmele și degetele lui, care se băteau acum, neajutorate, în vânt.

— Înapoi la treabă, cu toții! le-a strigat prefectul de studii, din ușă. Părintele Dolan va veni la voi în fiecare zi să vadă dacă e nevoie să mai bată vreo haimana trândavă. Zi de zi. Zi de zi.

Ușa s-a închis în urma lui. Elevii, împietriți în tăcere, continuau să-și copieze temele. Părintele Arnall s-a ridicat și a venit printre ei, ajutându-i cu câte o vorbă bună și atrăgându-le atenția asupra greșelilor pe care le făceau. Vocea îi era blândă și domoală. Pe urmă s-a așezat din nou pe scaunul lui și li s-a adresat lui Fleming și lui Stephen:

— Voi doi, puteți să vă întoarceți la locurile voastre.

Fleming și Stephen s-au ridicat și s-au așezat pe locurile lor. Stephen, roșu ca para focului de rușine, a deschis cu mâna lui scofălcită o carte și s-a aplecat asupra-i, atingând-o aproape cu fața.

Era nedrept și dureros, pentru că doctorul îi recomandase să nu încerce să citească fără ochelari, și chiar în acea dimineață îi scrisese tatei să-i trimită altă pereche. Pe de altă parte, părintele Arnall îl scutise de studiu până la sosirea noilor ochelari. Auzi, să-i strige în fața întregii clase că e un șmecher și să-l bată la palme pe el, care luase întotdeauna prima sau a doua cea mai bună notă la purtare, pe el, care era fruntașul yorkiștilor. Cum putea ști

prefectul de studii că era vorba de un vicleșug? Mai simțea și acum atingerea mâinii prefectului când îi îndreptase degetele; la început avusese impresia că vrea să dea mâna cu el, pentru că degetele prefectului erau netede și ferme, dar în clipa următoare auzise foșnetul mânecii sutanei și pârâitul curelei. A fost o nedreptate și o cruzime faptul că l-a obligat să îngenuncheze în mijlocul clasei; și părintele Arnall le-a spus ambilor pedepsiți să-și reia locurile, fără să facă vreo deosebire între ei. Asculta vocea domoală și blândă a părintelui Arnall, care corecta exercițiile. Poate că acum îi părea și lui rău și voia să se arate blajin. Dar, fără îndoială, a fost o nedreptate și o cruzime. Și fața aceea alb-cenușie, și ochii incolori îndărătul ochelarilor cu rame de metal vădeau cruzime, pentru că îi ținuse mâna, cu degetele lui netede și ferme, doar ca să-l poată lovi mai bine și mai zdravăn.

— A fost o porcărie nemaipomenită, asta a fost, a comentat Fleming pe coridor, când elevii se îndreptau rânduri, rânduri spre refectoriu. Auzi, să biciuiești un elev fără nici o vină.

— Tu ți-ai spart ochelarii într-un accident, nu-i așa? l-a întrebat Nasty Roche.

Stephen s-a simțit uns pe inimă de cuvintele lui Fleming, și n-a mai răspuns nimic.

— Bineînțeles că a fost un accident, a confirmat Fleming. În locul lui eu n-aș răbda și m-aș duce să reclam la rector.

— Da, a intervenit și Cecil Thunder, mai ales c-am văzut cum a ridicat rigla peste umăr, n-are voie să facă așa ceva.

— Te-a durut tare? s-a interesat Nasty Roche.

— Foarte tare, a recunoscut Stephen.

— Eu, unul, n-aș răbda, a repetat Fleming, n-aș răbda de la chelbosul ăla și de la nici un alt chelbos. E o porcărie împuțită. Eu m-aș duce, după cină, direct la rector și i-aș povesti totul.

— Așa să faci, așa să faci! l-a îndemnat Cecil Thunder.

— Da, Dedalus, du-te și pârăște-l la rector, a fost de părere și Nasty Roche. Nu uita c-a spus că vine și mâine să te bată din nou.

— Da, da. Reclamă-l la rector, au sărit și ceilalți băieți.

Erau de față și câțiva elevi din clasele mari și unul dintre ei a declarat:

— Senatul și poporul roman¹ au decretat că Dedalus a fost pedepsit pe nedrept.

Într-adevăr fusese un lucru nedrept, necinstit și crud: retrăia în memorie clipele acelea de umilință până când, la un moment dat, a început să se întrebe dacă nu cumva fața lui trăda că ar fi realmente un șmecher: ar fi dorit să aibă o oglinjoară, să se inspecteze. Dar n-ar fi fost cu puțință, și totul a fost nedrept, crud, necinstit. Nu putea să mănânce chiftelele de pește, prea rumenite, care li se serveau în postul Paștelui și unul dintre cartofii din farfuria lui avea urmele înțepăturilor de furcă. Da, o să facă ce l-au sfătuit băieții. O să se ducă la rector și o să reclame că a fost pedepsit pe nedrept. A mai făcut și altul în trecut asemenea ispravă, o mare personalitate, al cărei portret apărea în cărțile de istorie. Și rectorul o să decreteze că a fost pedepsit pe nedrept pentru că senatul și poporul roman declarau întotdeauna acest lucru despre cei ce fuseseră pedepsiți pe nedrept. Aceștia erau marii oameni ale căror nume figurau în *Cartea cu întrebări pentru tineret* a lui Richmal Magnall. Toată istoria era plină de asemenea personalități și de faptele lor și despre ele era vorba în *Povestirile despre Grecia și despre Roma* de Peter Parley. Ba chiar și poza lui Peter Parley apărea pe prima pagină a unei cărți. Mergea pe un drum de țară, mărginit de iarbă și de hățșuri; Peter Parley purta o pălărie cu boruri largi, ca un preot protestant, și ținea în mână un toiag gros; mergea grăbit, pare-se, pe drumul către Grecia și Roma.

Nu avea mare lucru de făcut. Nu trebuia decât ca, după cină, când îi venea rândul să iasă din sala de mese, să n-o pornească după ceilalți pe coridor, ci să urce pe scara din dreapta, care ducea la castel. Asta-i tot ce avea de făcut: să cotească la dreapta și să urce în grabă treptele; cât ar zice pește s-ar pomeni în coridorul strâmt și întunecos care ducea în castel, spre camera rectorului. Toți băieții fuseseră de părere că se săvârșise o nedreptate, chiar

¹ Fraza cu care începeau toate decretale senatoriale romane.

și băiatul acela din cursul superior care vorbise despre senat și poporul roman.

Ce o să se întâmple? I-a auzit pe băieții mari, din capătul refectoriului, ridicându-se de la mese și le-a auzit pașii pe rogojină: Paddy Rath și Jimmy Magee și Spaniolul și Portughezul, și cel de-al cincilea era namila de Corrigan, care urma să fie biciuit de domnul Gleeson. Din cauza lor prefectul de studii îi strigase lui că e un șmecher și-l bătuse degeaba; și-a încordat ochii miopi, osteniți de lacrimi și a urmărit umerii lați ai lui Corrigan și capul lui mare și negru, care-i atârna în jos. El făcuse într-adevăr ceva, și apoi domnul Gleeson nu avea să-l lovească prea tare. Stephen și-a adus aminte cum arăta Corrigan la duș. Avea o piele tuciurie, de aceeași culoare ca apa joasă, stătută, mâltoasă de la capătul bazinului, și când pășea pe margini, tălpile lui plesăiau pe dalele ude și pulpele i se scuturau pentru că era gras.

Refectoriul se golise pe jumătate, dar băieții continuau să iasă, rânduri, rânduri. Putea să urce cu ușurință scara, pentru că la ușa refectoriului nu pândea niciodată vreun preot sau vreun prefect. Și totuși simțea că nu poate s-o facă. De bună seamă, rectorul va ține partea prefectului de studii și se va lăsa convins că e vorba de o șmecherie școlărească, drept care prefectul de studii o să revină zi de zi, numai că o să fie și mai dur, o să fie și mai înverșunat împotriva unui elev care a cutezat să-l reclame la rector. Băieții l-au îndemnat să se ducă, dar dacă ar fi vorba de pielea lor, n-ar face-o. De altfel, dăduseră deja totul uitării. Nu, ar fi fost mai înțelept să se facă și el că plouă, și poate că prefectul de studii a vorbit în vânt și nu o să revină în fiecare zi. Nu, era mai înțelept să se dea la fund; când ești boboc și neajutorat e lesne să te faci nevăzut.

S-au ridicat și băieții de la masa lui. Stephen s-a integrat în rând. Trebuia să ia o hotărâre – da sau ba. Dacă mergea înainte cu șirul de băieți, nu se mai putea duce la rector, pentru că n-ar putea pleca de pe terenul de joc. Dar dacă se ducea la rector și urma totuși să fie pedepsit, toți o să-și bată joc de el și o să râdă de puștiul Dedalus, care s-a dus să-l pârască pe prefectul de studii.

Pășea pe rogojina de pe podea și se uita la ușa din fața lui. Îi era cu neputință. Revedea capul chel al prefectului, cu ochii săi incolori, care se zgâiau la el, și îi auzea vocea care îl întrebase de două ori cum îl cheamă. De ce nu-și putuse aminti de prima dată numele lui? Nu fusese atent când îl auzise sau încercase să-și bată joc de nume? Și alți mari oameni din istorie aveau nume de felul ăsta, și nimeni nu-i zeflemisea. Mai curând ar fi trebuit să râdă de propriul lui nume, dacă ținea să fie ironic. Dolan – semăna cu un nume de spălătoreasă.

Când a ajuns la ușă, a cotit iute la dreapta, a urcat treptele și, înainte de a se putea hotărî să se întoarcă din drum, s-a pomenit în coridorul strâmt și întunecos care ducea la castel. A trecut pragul ușii coridorului și și-a dat seama, fără să-și întoarcă privirea, că toți băieții din rând se uitau după el. A străbătut coridorul strâmt și întunecos, trecând pe lângă ușile mici ale camerelor preoților. Își încorda privirea, uitându-se în dreapta și în stânga, și își spunea că ceea ce deslușea pe pereți, în obscuritate, trebuie să fi fost portrete. Pluteau liniștea și întunericul, iar ochii lui erau slăbiți și oboșiți de lacrimi, așa încât vedea ca prin ceață. Dar, și-a spus în gând, probabil că erau portretele sfinților și ale înaltelor personalități din Ordin, care acum îl măsurau în deplină tăcere: Sfântul Ignațiu de Loyola, care ținea în mână o carte deschisă, arătând cu degetul spre cuvintele *Ad Maiorem Dei Gloriam*¹; sfântul Francisc Xavier cu mâna îndreptată spre crucifixul de pe piept, generalul Lorenzo Ricci, cu bereta lui roșie de cardinal, cei trei patroni model ai tineretului iezuit: sfântul Stanislaus Kostka, sfântul Aloysius Gonzaga și Preafericitul John Berchmans, toți trei cu chipuri tinerești pentru că au murit de tineri, și părintele Peter Kenny, așezat într-un fotoliu și înveșmântat într-o mantie somptuoasă.

Stephen a ieșit pe palierul de deasupra holului de la intrare și și-a rotit privirea în jur. Pe aici trecuse Hamilton Rowan, iar urmele gloanțelor ostașilor lui erau încă vizibile. Și tot aici servitorii bătrâni văzuseră strigoiul unui mareșal într-o mantie albă.

1 „Spre Mai Marea Glorie a lui Dumnezeu“ (lat.), deviza Ordinului Iezuiților, fondat de Ignațiu de Loyola (1491-1556).

Un servitor bătrân mătura acum palierul. Stephen l-a întrebat unde era camera rectorului și bătrânul i-a arătat cu mâna ușa din capătul palierului și s-a uitat după el când l-a văzut îndreptându-se înspre acolo și bătând la ușă.

Nici un răspuns. A bătut din nou, ceva mai tare, și urechile aproape că i-au sărit din loc când a auzit o voce înăbușită rostind: „Intră!“

A răsucit mânerul, a deschis ușa și a băjbăit după mânerul ușii interioare, capitonate cu postav verde. În cele din urmă l-a găsit și a intrat.

L-a văzut pe rector stând la birou și scriind. Pe birou era un craniu și în încăpere plutea un miros ciudat, solemn, ca de scaune vechi de piele.

Lui Stephen îi bătea inima repede din cauza solemnității locului unde se afla și a tăcerii care învăluia camera: se uita când la craniu, când la fața blajină a rectorului.

— Ei, copile, ce e? a întrebat rectorul.

Stephen și-a înghițit nodul din gât și a răspuns:

— Mi-am spart ochelarii, domnule.

Rectorul a deschis gura și a scos un:

— O!

După care a zâmbit și a spus:

— Ei, dacă ți-ai spart ochelarii trebuie să scriem acasă și să cerem o pereche nouă.

— Am scris acasă, domnule, și părintele Arnall m-a scutit de lecții până-mi sosesc ochelarii.

— Foarte bine a făcut.

Stephen și-a înghițit un al doilea nod și s-a străduit să-și stăpânească tremurul picioarelor și al vocii.

— Dar, domnule...

— Da?

— Părintele Dolan a venit azi și m-a bătut la palmă pentru că nu-mi scriam exercițiile.

Rectorul l-a privit în tăcere, iar Stephen a simțit cum îi năvălește sângele în obraji și lacrimile îi îneacă ochii.

— Te cheamă Dedalus, nu? l-a întrebat rectorul.

— Da, domnule.

— Și unde ți-ai spart ochelarii?

— Pe alea de zgură, domnule. A ieșit un băiat din hangarul cu biciclete, a dat peste mine, am căzut și ochelarii s-au spart. Nici nu știu cum îl cheamă pe băiat.

Rectorul l-a măsurat din nou, în tăcere. După care a vorbit zâmbind:

— Ei, da, a fost o greșeală, sunt convins că părintele Dolan nu a știut.

— Dar i-am spus că i-am spart, domnule, și tot m-a bătut.

— I-ai spus că ai scris acasă și-ai cerut o nouă pereche de ochelari?

— Nu, domnule.

— Ei, vezi, părintele Dolan n-a înțeles bine. Poți să-i spui că eu te-am scutit de lecții pentru câteva zile.

Stephen s-a grăbit să răspundă ca nu cumva tremurul vocii să-l împiedice să vorbească:

— Da, domnule, dar părintele Dolan a spus că vine mâine din nou ca să-mi dea la palme.

— Bine, bine, e o greșeală și o să stau chiar eu de vorbă cu părintele Dolan. De acord?

Stephen a simțit lacrimile scaldându-i ochii și a murmurat:

— Da, domnule, vă mulțumesc.

Rectorul a întins mâna peste biroul pe care trona craniul, iar Stephen și-a lăsat mâna în palma lui, și a simțit-o umedă și rece.

— Și acum, bună ziua, i-a spus rectorul retrăgându-și mâna și înclinându-se.

— Bună ziua, domnule, a bâlăbit Stephen.

S-a înclinat și el și s-a grăbit să iasă din încăpere, închizând încet, cu grijă, ușa în urma lui.

Dar când a trecut din nou pe lângă bătrânul servitor care mătura și când s-a văzut din nou în coridorul strâmt și întunecos a luat-o la picior, iuțindu-și întruna pașii. Iute, tot mai iute și mai emoționat, a străbătut întunericul. S-a ciocnit cu cotul de

ușa din fund și, săltând pe scări în jos, a traversat în goană cele două coridoare și țușșți afară.

Se auzeau țipetele băieților pe terenurile de sport. A pornit să alerge cu sufletul la gură, a străbătut în fugă aleea de zgură și, gâfâind, a ajuns, în cele din urmă la terenul secției a treia.

Băieții îl văzuseră venind în viteză. Au făcut cerc în jurul lui, îmbrâncindu-se ca să-l audă cât mai îndeaproape.

— Spune-ne! Povestește!

— Ce-a spus?

— Ai intrat în biroul lui?

— Ce-a spus?

— Spune-ne! Spune-ne!

Le-a relatat ce a spus el și ce a spus rectorul și, după ce a terminat de povestit, toți băieții și-au zvârlit șepcile în înaltul cerului și au strigat:

— Uraaa!

Apoi și-au prins șepcile din zbor și le-au proiectat din nou în vânt, continuând să strige:

— Uraaa! Uraaa!

După care și-au împletit mâinile, formând un soi de leagăn, l-au săltat pe Stephen pe brațele lor și l-au purtat, până când s-a zbatut să se elibereze. Și când s-a smuls din mâinile lor, băieții s-au răspândit în toate direcțiile, continuând să-și arunce șepcile în aer, urmărindu-le cum se roteau în vânt, fluierând și chiuind.

— Uraaa!

După care au strigat de trei ori „huo!“ pentru chelbosul de Dolan, și de trei ori „ura!“ pentru Conmee, pe care l-au declarat cel mai cumsecade rector din câți au fost vreodată la Clongowes.

Uralele și huiduielile s-au topit în văzduhul cenușiu de sub cerul înnorat. Stephen a rămas singur. Fericit și liber. Dar n-o să se arate trufaș față de părintele Dolan. Va fi foarte cuminte și ascultător, ba chiar ar fi vrut să facă o faptă bună pentru el ca să-i dovedească, să-l convingă că nu se împăunează.

Aerul era plăcut și cenușiu și mângâios, iar seara se lăsa cu încetul. Pluteau în văzduh miresmele înserării, aromele lanurilor din care smulgeau gulii – pe care, după ce le cojeau, le mâncau

când făceau câte un picnic la ferma maiorului Barton –, și mirosul reavăn al păduricii dindărătul boschetelor.

Băieții exersau lovituri lungi, aruncau mingi înalte și mingi joase. Liniștea domoală, cenușie, era spartă de păcănelile mingilor și ici, colo, prin văzduhul neclintit, de pocnetele bețelor de cricket: pic, pac, poc, puc: ca picături de apă, picurând lent în preaplinul unei fântâni.

II

Unchiul Charles fuma niște țigări răsucite de el dintr-o mahorcă tuciurie atât de respingătoare, încât tata – nepotul lui – i-a cerut să se delecteze cu pufăitul matinal afară, în mica magazie din capătul grădinii.

— Foarte bine, Simon. Nici o supărare, l-a asigurat bătrânul. Oriunde dorești tu. Magazia e foarte bună. E mai sănătoasă.

— Să fiu al naibii dacă-mi dau seama cum poți fuma asemenea scârboșenie, i-a spus în față domnul Dedalus. Parc-ar fi praf de pușcă, zău așa.

— E foarte plăcut, Simon, a replicat bătrânul. Răcoros și emolient.

Drept care, dimineață de dimineață, unchiul Charles își făcea apariția în magazie, dar nu înainte de a-și peria cu grijă și a-și unge cu ulei părul de pe ceafă, după care își peria și îmbrăca jobenul. În timp ce fuma, numai borul jobenului și căușul pipei se iveau dincolo de tinda magaziei. Refugiul lui, cum îi plăcea să numească dependența aceea urât mirositoare pe care o împărțea cu pisica și cu uneltele de grădinărit, îi servea și drept cabină de probe muzicale: în fiecare dimineață fredona, satisfăcut, unul dintre cântecele lui favorite: *O, împlețiți-mi o boltă de verdeață* sau *Ochi albaștri păr de aur* sau *Crângurile din Blarney*, în timp ce rotocoalele de fum albastru-cenușiu se despleteau grațios din pipa lui și se topeau în aer. În prima parte a verii pe care familia a petrecut-o la Blackrock, unchiul Charles a fost nedespărțit de Stephen. Unchiul Charles era un bătrân solid, cu pielea arsă de soare, trăsături aspre și favoriți albi. În cursul săptămânii făcea curse între casa de pe Carysfort Avenue și prăvăliile de pe

strada principală a orașelului unde se instalase familia. Stephen se bucura să-l însoțească la cumpărături, pentru că unchiul Charles îi oferea cu larghețe bunătățile expuse în lăzile și butoaiile deschise din fața teșghelelor. Lua câte un ciorchine de struguri, amestecat cu talaș, sau trei, patru mere mustoase și le îndesa, generos, în mâna nepotului, în timp ce negustorul zâmbea strâmb, și, când Stephen se prefăcea că le refuză, se vedea nevoit să insiste:

— Ia-le, domnule, mă auzi? Fac bine la stomac.

După ce epuizau lista de cumpărături, cei doi se duceau în parc, unde îi aștepta, pe o bancă, Mike Flynn, un vechi prieten de-al tatălui lui Stephen. Din momentul acela începea cursa lui Stephen; de jur împrejurul parcului. Mike Flynn stătea în poarta dinspre gară și îl urmărea cu ceasul în mână, în timp ce Stephen își executa traseul, în felul în care îl învățase Mike Flynn, cu capul sus, genunchii bine înălțați și mâinile lipite de corp. Când se termina exercițiul de dimineață, antrenorul făcea comentariile, ba uneori chiar își ilustra sfaturile, târșându-se comic, un metru sau doi, în pantofii lui de pânză, albaștri. De obicei se aduna un mic cerc de copii gură-cască și de guvernante care-i urmăreau performanța și care zăboveau pe acolo, chiar când el și unchiul Charles se așezau pe bancă și discutau politică și sport. Cu toate că îl auzise pe tatăl lui afirmând că Mike Flynn antrenează pe câțiva dintre cei mai buni alergători din vremea lor, Stephen urmărea cu neîncredere fața fleșcăită și nerasă, țepoasă, a fostului sportiv când acesta se îndoia peste degetele lungi și pătate între care își răsucea o țigară; îi contempla cu milă ochii albaștri, apoși, când își ridica privirea de la îndeletnicirea lui și se uita, pierdut, în depărtările albastre, în timp ce degetele noduroase i se opreau din rulara foitei și firicele și grăuncioare de tutun alunecau la loc în săculeț.

În drum spre casă, unchiul Charles se oprea adeseori la capelă și, cum poculul cu agheasmă era mai înalt decât capul lui Stephen, bătrânul își muia mâna în apa sfințită și-i stropea hainele și podeaua portalului. Când se închina, unchiul îngenunchea pe basmaua lui roșie și citea în șoaptă dintr-o carte de rugăciuni înnegrită de degetele care o tot răsfoiseră; în josul fiecărei pagini

erau tipărite note de explicații. Stephen îngenunchea și el alături, din respect pentru cucernicia unchiului, deși nu i-o împărțasea. Se întreba de multe ori ce o fi implorând unchiul lui cu atâta ardoare. Poate că se ruga pentru sufletele celor din purgatoriu sau pentru milostenia unei morți lipsite de suferință sau poate îl ruga pe Dumnezeu să-i restituie o parte din marea avere pe care o irosise în Cork.

Duminicile, Stephen îi însoțea pe tatăl său și pe unchiul acestuia într-o plimbare lungă „pentru a se menține în formă”. Bătrânul avea un mers vioi în ciuda bătăturilor și, adeseori, parcurgeau zece până la douăsprezece mile. Micul sat Stillorgan era punctul de răscruce. De aici fie că o lua la stânga, în direcția munților Dublin, fie pe drumul către Goatstown și de acolo spre Dundrum, întorcându-se acasă prin Sandyford. Mărșăluiau pe un drum obositor și, uneori, își trăgeau sufletul în vreo cârciumioară sordidă de pe șosea; cei doi adulți discutau probleme care le stăteau la inimă: despre politica irlandeză, despre orașul lor natal, Munster, despre legendele legate de familia lor; iar Stephen asculta totul cu urechile ciulite. Cuvintele pe care nu le înțelegea și le repeta întruna în gând, până când le învăța pe de rost: și, prin aceste cuvinte, întrezărea porțiuni din lumea reală care-l înconjură. Se părea că ceasul când avea să ia și el parte la viața acestei lumi era tot mai aproape și, în taină, începuse să se pregătească pentru rolul cel mare care, după cum simțea el, îl aștepta, dar despre a cărui natură nu avea decât vagi presimțiri.

Serile erau cu totul ale lui: și atunci sorbea avid o traducere rebegită din *Contele de Monte-Cristo*. Acel sumbru erou răzbu-nător simboliza în mintea lui tot ce aflase sau intuise în copilărie din aspectele stranii și crâncene ale vieții. Seara, construia pe masa din salon o reproducere a miraculoasei peșteri de pe insulă, confecționată din abțibilduri, flori de hârtie, șervețele colorate și fâșii de ambalaje argintii și aurii de la pachetele de ciocolată. După ce năruia decorul, plictisit de atâta beteală, i se alcătuiau în minte peisajele luminoase ale Marsiliei, cu boschete însorite, și chipul frumoasei Mercédès. Dincolo de Blackrock, pe drumul care ducea spre munți, era o casuță albă, cu o grădină îmbră-

cată în tufe de trandafiri; și, își spunea el, în această căsuță locuia, probabil, o altă Mercédès. Căsuța aceasta era punctul lui de reper și când venea de acasă, și când se întorcea; și trăia în imaginație un lung șirag de aventuri, la fel de eroice ca și cele din carte, care se încheiau cu o viziune a lui însuși, maturizat și melancolic, stând într-o grădină scăldată de razele lunii, alături de Mercédès, cea care îi zdrobise iubirea cu atâția ani în urmă, și aruncându-i cu un trufaș gest de refuz, replica:

— Doamnă, eu nu mănânc niciodată struguri tămâioși.¹

S-a împrietenit cu un băiat pe care-l chema Aubrey Mills și, împreună cu acesta, a organizat o bandă de aventurieri de cartier. Aubrey avea un fluier care-i atârna de la butonieră și o lanternă de bicicletă legată de cureaua de la brâu, iar ceilalți băieți purtau la cingătoare bețe scurte în chip de pumnale. Stephen, care citise despre îmbrăcămintea simplă, lipsită de zorzoane, purtată de Napoleon, a respins orice însemn, ceea ce îi sporea satisfacția de a se consulta cu aghiotantul său înainte de emiterea unor ordine. Grupul de viteji întreprindea raiduri în grădinile fetelor bătrâne sau cobora la castel, unde dădea aprige bătălii cu stâncile colțuroase, năpădite de bălării, după care ostașii se întorceau acasă, istoviți de luptă, cu miremele țărmlui în nări și cu părul și mâinile pătate de alge.

Aubrey și Stephen aveau același lăptar și adeseori se cocoțau în camionul lui cu lapte și o întindeau până la Carrickmines, unde pășteau vacile. În timp ce bărbații mulgeau vacile, băieții dădeau pe rând câte o raită călare pe iapa blândă care trăgea camionul. Dar odată cu sosirea toamnei, vacile au fost aduse acasă de la pășune și când Stephen a văzut pentru prima oară țarcul soios în care erau ținute vacile la Stradbook, cu băltoacele verzui împuțite și grămezile de baligă lichefiată și troacele de tărățe mucedde, s-a simțit teribil de îngreșat. Cireada de vaci care-i apăruse atât de pitorească pe verdele câmpului, în bătaia soarelui, îi întorcea acum stomacul pe dos; nu mai avea ochi nici pentru laptele pe care-l dăruiau.

¹ Replcă a lui Dantès, în *Contele de Monte-Cristo* de Alexandre Dumas.

Sosirea lunii septembrie nu-l tulbura anul ăsta, pentru că nu se mai întorcea la Clongowes. Exercițiile din parc luaseră sfârșit fiindcă Mike Flynn fusese internat în spital. Aubrey începuse școala și nu mai avea decât o oră sau două de libertate seara. Banda de luptători se destrămasese – gata cu raidurile nocturne și cu bătăliile pe stânci. Uneori, Stephen îl însoțea pe lăptar în cursele lui serale de livrare a laptelui, și plimbările astea în răcoarea amurgului estompaseră amintirea țarcului de vaci slinoase și nu mai simțea un val de repulsie la vederea firelor de păr de vacă sau a petelor de pe haina lăptarului. De câte ori se oprea camionul în fața unei case, Stephen aștepta să zărească un câmp de bucătărie bine frecată sau un hol iluminat difuz și urmărea cum câte o slujnică întindea urciorul de lapte sau cum închidea ușa. Își spunea că, în fond, e o viață destul de plăcută aceea de plimbări vespérale pentru livrarea laptelui, dacă ai o pereche de mănuși călduroase și, în buzunar, o pungă cu turtă dulce în care să plonjezi întruna. Dar aceeași premoniție care-i întunecase inima și-i înmuiase brusc picioarele pe când alerga în parc, aceeași intuiție care-l făcuse să privească cu neîncredere fața fleșcăită, acoperită de țepi, a antrenorului său și stângăcia lui când se apleca greoi peste degetele lungi și pătate, îi tulbura acum orice perspectivă a viitorului. În chip confuz, înțelegea că tatăl lui avea neplăceri și că din această pricină nu mai fusese trimis la Clongowes. De câțiva timp era conștient de unele schimbări care surveniseră în casă și asemenea schimbări, în ceea ce considerase el că e de neschimbat, constituiau mici breșe în concepția lui adolescentină despre lume.

Ambiția care îi fremăta uneori în adâncurile sufletului nu găsea nici o portiță de scăpare la suprafață. O adumbrire, o eclipsare a lumii din jur îi învăluia mintea în timp ce asculta ropotul copitelor iepei clămpănind pe drumul de tramvai de pe Rock Road și bidoanele de lapte săltând și zăngănind în spate.

Gândurile i se întorceau la Mercédès și, când încerca să-și alcătuiască imaginea ei, o ciudată neliniște i se răspândea în sânge. Câteodată se simțea cuprins de o ardoare care-l mâna să hoinărească seara de unul singur, pe străduța liniștită. Priveliștea pașnică

a grădinilor și a luminilor îmbietoare din ferestre îi înfășurau într-o caldă duiosie inima frământată. Zarva copiilor care se jucau îl irita și țipetele lor prostesteți îl făceau să simtă, chiar mai acut decât simțise la Clongowes, că el era conceput din altă plămadă. El nu avea chef de joacă. Ar fi dorit să întâlnească în lumea reală acea imagine insubstanțială, imaterială, pe care o făurise și o păstra sufletul lui. Nu știa unde sau cum să o caute, dar îl stăpânea premoniția că, fără vreo mișcare calculată a lui, acea plâsmuire o să se materializeze. Vor veni, calmi, unul spre celălalt, de parcă s-ar fi cunoscut de o viață și și-ar fi făgăduit să se întâlnească, poate în fața unei porți sau poate într-un loc mai tainic. Vor fi doar ei doi, învăluți de întuneric și tăcere: și în clipa aceea de supremă tandrețe, el se va transfigura. Chiar sub ochii ei, se va abstractiza într-un element impalpabil și apoi, într-o clipită, se va transfigura. Neputința și timiditatea și lipsa de experiență se vor rupe, se vor desprinde de el, în acel moment de vrajă.

* * *

Într-o dimineață, s-au oprit la ușa lor două camioane uriașe, galbene, și o ceată de bărbați au intrat în casă, bocănind, ca să desfacă mobila. Piesele de mobilier au fost depozitate în grădina din față, presărată toată cu ghemotoace de paie și capete de funie, și apoi îndesate în furgonetele uriașe care așteptau la poartă. După ce totul a fost bine înghesuit și legat, camioanele au pornit cu zgomot în josul străzii; pe fereastra compartimentului de tren, în care stătea alături de mama lui, cu ochii înroșiți de plâns, Stephen a văzut furgonetele hurducându-se pe șoseaua Merrion.

În seara aceea focul din salon refuza să se întetească și domnul Dedalus zgândărise jăratiful cu vătraiul, printre grilele grătarului, ca să încingă flăcările. Unchiul Charles moțâia într-un colț al încăperii, golită de mobilă pe jumătate și cu podeaua fără covor și, lângă el, rezemate de perete, zăceau portretele familiei. Lampa de pe masă arunca o lumină leșinată pe podeaua de scânduri, murdărită de tălpile noroioase ale cărăușilor. Stephen ședea pe un scăunăș lângă tatăl lui și asculta un monolog lung și incoerent. La început înțelesese prea puțin sau aproape deloc

din vorbăria lui, dar, treptat, se lămurise că tatăl lui avea dușmani și că urma să aibă loc un soi de luptă. Simțea că și el era antrenat în această luptă și că o anumită îndatorire apăsa și pe umerii lui. Părăsirea pripită a confortului și huzurului din Blackrock, intrarea și trecerea prin noul oraș posomorât și cețos, gândul la casa străină, pustie și urâcioasă în care aveau să locuiască acum, îi împovăra inima și din nou îl bântuia o intuiție sau o premoniție a viitorului. Acum înțelegea de ce servitorii șușoteau adeseori între ei în hol și de ce tatăl lui stătea de multe ori în picioare, cu spatele la sobă, vorbindu-i cu glas răstit unchiului Charles, care-l îndemna să se așeze și să-și termine cina.

— Stephen, băiete, am încă destulă vlagă și voință în mine, i-a spus domnul Dedalus, străduindu-se din nou să înțească focul muribund. Încă se zbate în mine viața. Pe Dumnezeu meu (iartă-mă, Doamne), încă n-am murit, nici pe jumătate, fiule.

Dublin însemna o senzație inedită și complexă. Minte unchiului Charles se aburise atât de rău, încât bătrânul nu mai putea fi trimis după cumpărături și dezorganizarea pe care o presupune instalarea într-o casă nouă îi oferea lui Stephen mai multă libertate decât avusese în Blackrock. La început se mulțumise să hoinărească, timid, în jurul scuarului din vecinătate sau, în cel mai bun caz, să străbată până la jumătate câte una din străzile laterale, dar după ce și-a schițat în minte o hartă schematică a orașului, și-a luat inima în dinți și a parcurs una din arterele centrale, până a ajuns la clădirea vămii. S-a învârtit, neobservat, printre docuri și de-a lungul cheiurilor, minunându-se de sumedenia de dopuri de plută care săltau la suprafața apei, ca o spumă groasă, galbenă, și de furnicarul de hamali din port, de huruiala vagonetelor, de polițistul bărbos și șleampăt. Vastitatea și straniețea vieții îi erau sugerate de baloturile de mărfuri stivuite de-a lungul zidurilor sau ițindu-se din calele vapoarelor, imagini care-i răscoleau din nou neliniștea trăită în serile când vagabondase din grădină în grădină, în căutarea lui Mercédès. Și, în vârtejul acestei vieți noi, ar fi putut să se închipuie într-o altă Marsilie, numai că-i lipseau cerul luminos și bolțile verzi scăldate în soare ale vinăriilor. Încolțea în el o vagă nemulțumire când

își plimba privirile peste cheiuri, peste râu și peste norii joși; totuși continua zi de zi să colinde, în sus și în jos, de parcă într-adevăr era în căutarea cuiva care-l ocolea.

S-a dus de vreo două ori cu mama în vizită la rude și, cu toate că au trecut prin fața unui vesel șirag de vitrine iluminate și împodobite în așteptarea Crăciunului, amărăciunea și tăcerea lui îmbufnată nu s-au risipit. Pricinile de amărăciune erau numeroase, unele imediate, altele îndepărtate. Era mâniat pe el însuși pentru că, atât de tânăr fiind, se lăsa pradă unor impulsuri fantaziste, tulburătoare; era mânios și din pricina întorsăturii de soartă care modificase și preschimbase lumea din jurul lui într-o viziune de nimicnicie și de fățarnicie. Dar mânia nu-l ajuta să-și clarifice viziunea. Înregistra răbdător tot ce vedea, detașându-se cât îi sta în putință și gustând tainic, în sinea lui, izul înjositor.

Ședea, în bucătăria mătușii lui, pe un scaun fără spetează. O lampă cu strălucire puternică atârna pe peretele lăcuit de lângă sobă și la lumina lămpii, mătușa citea gazeta de seară, întinsă pe genunchii ei. După ce a contemplat îndelung o fotografie zămbitoare, publicată în ziar, a exclamat îngândurată:

— Frumoasa Mabel Hunter!

O fetiță cu păr buclat s-a ridicat în vârful picioarelor ca să vadă și ea fotografia și a întrebat alintat:

— În ce joacă?

— Într-o pantomimă, scumpo.

Fetița și-a rezemat capul buclat de mâneca mamei, continuând să privească fotografia, și a murmurat, fascinată:

— Frumoasa Mabel Hunter!

De parc-ar fi fost hipnotizată, ochii copilei au rămas ațintiți pe ochii afectat zeflemitori din poză, apoi a murmurat din nou, vrăjtită:

— Nu-i așa că-i minunată?

Și băiatul care tocmai intrase pe ușă, bocănind sub greutatea unui sac cu cărbuni, i-a auzit cuvintele. A depus cu repeziune sacul pe jos și s-a repezit lângă ea, să vadă fotografia. Dar fetița nu și-a ridicat capul ca să-l lase să vadă. Atunci băiatul a smucit brutal marginile ziarului, cu mâinile lui înroșite și înnegrite,

îmbrâncind-o pe fetiță într-o parte și văitându-se că nu-i lăsat să privească.

Ședea în cămăruța strâmtă de sus, în care luau micul dejun, în casa bătrânească, cu ferestre întunecate. Flăcările din sobă aruncau umbre pâlپătoare pe pereți și, dincolo de ferestre, pe râu, se aduna un amurg spectral. În fața focului se agita o bătrână care pregătea ceaiul și, în timp ce-și vedea grăbită de treabă, povestea cu glas molcom ce-i spusese preotul și ce-i spusese doctorul. Pomenea de niște schimbări și ciudățenii, pe care le observase în ultima vreme, în felul ei de a fi și de a vorbi. Stephen asculta șuvoiul de cuvinte și urmărea imaginile îmbietoare la aventură care se înfiripau din jocurile jăratifului: arcade, portaturi, galerii șerpuitoare și caverne colțuroase.

Brusc, a devenit conștient de ceva ce apăruse în cadrul ușii. O țeastă ce părea suspendată în întunericul încadrat de ușă. O creatură mărunță, ca o maimuțică, se ivise acolo, atrasă de zgomotul glasurilor de lângă foc. O voce scâncită se auzi dinspre ușă:

— E Josephine acolo?

Bătrâna, aferată de treburile ei, a răspuns voioasă de lângă sobă:

— Nu, Ellen. E Stephen.

— O... o, bună seara, Stephen.

A răspuns și el la salut și a deslușit un zâmbet tâmp pe chipul din ușă.

— Ai nevoie de ceva, Ellen? a întrebat bătrâna de lângă sobă.

Nu i-a răspuns la întrebare și a rostit:

— Am crezut că e Josephine. Stephen, am crezut că tu ești Josephine.

A repetat acest lucru de câteva ori, după care a izbucnit într-un râs tembel.

Era la o petrecere de copii în Harold's Cross. Felul lui de a observa totul în detașată tăcere se făcea tot mai simțit, așa încât nu lua parte la jocurile celorlalți. Copiii, împopoțonați cu podoabe de jucărie, dansau și țopăiau zgomotos, iar el, deși se străduise să le împărtășească veselia, știa că face o figură mohorâtă printre coifurile de hârtie țuguiate și bonetele de soare.

După ce și-a cântat cântecul, s-a retras într-un colțișor comod și a început să guste plăcerea singurătății. Veselia, care la început i se păruse falsă și trivială, îi apărea acum ca o adiere mângâietoare, prefirată plăcut pe lângă simțurile lui, camuflând de ochii celorlalți clocotul febril din sângele său, care zvâcnea de câte ori, din vârtoarea dansurilor, în toiul muzicii și al râsetelor, privirea ei aluneca spre colțișorul lui, măgulitoare, zeflemitoare, întrebătoare, dilatându-i inima.

Copiii care stătuseră mai târziu se îmbrăcau acum în hol; petrecerea se încheiase. Ea s-a înfășurat într-un șal și, cum au pornit împreună spre tramvai, pale vaporose din răsuflarea ei caldă și proaspătă i se încolăceau deasupra capului învelit ca într-o glugă, iar pantofii îi țâcăneau cadențat pe caldarâmul înghețat.

Au prins ultimul tramvai. Căii roibi, deșirați, știau acest lucru și își clincăneau clopoștii în noaptea de cristal, dorind parcă să-și vestească retragerea. Controlorul stătea la taclale cu vizitiul, și amândoi dădeau mereu din cap în lumina verzuie a felinarului. Băncile pustii ale tramvaiului erau presărate cu bucățele colorate de bilete rupte. Pe străzi nu se vedea țipenie de om. Nici un zgomot nu tulbura pacea deplină a nopții, în afară de căii roibi, deșirați, care-și frecau boturile și își scuturau clopoștii.

Cei doi păreau să asculte tăcerea, el pe platforma de sus a tramvaiului, ea în partea de jos. Și ea urca mereu până la el, apoi se întorcea din nou jos; schimbau între ei observații, ea de vreo două ori a uitat să coboare și a rămas foarte aproape de el în etajul de sus, după care totuși a coborât. Și inima lui sălta în ritm cu mișcările ei, ca un dop de plută pe un talaz. Auzea ce-i spuneau ochii ei de sub învelișul șalului și știa că odată, într-un trecut încețoșat, poate că în vis sau poate că în realitate, auzise aceleași cuvinte. Îi vedea chemarea, cochetăriile, rochia elegantă, eșarfa legată în talie, ciorapii lungi, negri, și știa bine că de mii de ori se lăsase cucerit. Și totuși o voce dinlăuntrul lui se ridica dominant peste inima vibrantă și-l întreba dacă să primească darul ei, pentru care nu trebuia decât să întindă mâna. I-a revenit în minte ziua în care el și Ellen au privit împreună în curtea hotelului la chelnerii care înălțau un steag

pe catargul de pe acoperiș, în timp ce un foxterier se zbenguia pe pașiștea înșorită, iar ea, pe neașteptate, a izbucnit într-un hohot de râs și a zbughit-o în goană pe cărarea în pantă, zigzagată. Și acum, ca și atunci, el a rămas nemișcat pe locul lui, aparent un observator detașat al scenei petrecute.

„Ar dori s-o iau în brațe“, își spunea în sinea lui. „De asta a venit cu mine cu tramvaiul. Ar fi foarte simplu s-o îmbrățișez când vine sus la mine; nu ne-ar vedea nimeni. Aș putea s-o strâng în brațe și s-o sărut.“

Dar nu a făcut-o și, când a rămas singur în tramvaiul gol, și-a rupt biletul în fărâmițe mărunte și a rămas cu ochii triști, fixați pe podeaua de tablă ondulată.

A doua zi s-a așezat la măsuța lui din camera goală de sus și a rămas acolo ore în șir. Avea în față un condei nou, o sticlă de cerneală neîncepută și un caiet verde ca smaraldul. Din puterea obișnuinței, scrisese în fruntea primei pagini literele devizei iezuite: A.M.D.G.¹ Apoi, pe primul rând al paginii a notat titlul poemului pe care avea de gând să-l scrie: *Pentru E.C.* Știa că e bine să începi cu o dedicație, pentru că văzuse titluri similare în culegerea de poezii ale Lordului Byron. După ce a caligrafiat titlul și a tras o linie ornamentală dedesubt, s-a lăsat furat de un vis cu ochii deschiși și a început să traseze diagrame pe coperta caietului. Își revedea propria imagine din ziua următoare discuției de la cina de Crăciun, când s-a așezat la masa lui din Bray și a încercat să scrie un poem despre Parnell pe dosul unei facturi de plată a impozitelor semestriale a tatălui său. Dar creierul lui refuzase atunci să se ia la trântă cu subiectul respectiv și, renunțând la efort, umpluse pagina cu numele și adresele unor colegi de clasă:

Roderick Kickham
John Lawton
Anthony MacSwiney
Simon Moonan

¹ *Ad Maiorem Dei Gloriam* (lat.).

S-ar fi zis că și acum o să dea greș, dar, pe măsură ce revedea întâmplarea, își recăpăta încrederea. În timp ce medita, toate elementele care îi apăruseră până atunci banale și insignifiante s-au evaporat din scenă. S-au făcut nevăzuți, ca prin vrajă, și tramvaiul și conductorii și caii; nici măcar el și ea nu constituiau prezențe distincte. Versurile lui înfățișau doar noaptea și adierea îmbălsămată și lucirea feciorelnică a lunii. O vagă melancolie se țesea în sufletele protagoniștilor, împresurați de tăcerea adunată sub copacii desfrunziți, și când s-a ivit clipa despărțirii, sărutul care fusese înfrânat pe buzele unuia dintre ei, s-a topit în amândoi. La încheiere a scris literele L.D.S.¹ și, după ce a închis caietul, a intrat în dormitorul mamei lui și și-a contemplat îndelung chipul în oglinda de pe măsuta de toaletă.

Dar acest lung răgaz de huzur și libertate se apropia de sfârșit. Într-o seară tatăl lui a venit acasă zbârnâind de noutăți care l-au făcut să nu mai închidă gura în tot timpul cinei. Stephen îi așteptase cu nerăbdare întoarcerea, pentru că avea la masă tocătură din carne de miel și știa că taică-su o să-l îmbie să moaie pâinea în sos. Dar nu s-a prea bucurat de tocătură, pentru că la auzul numelui Clongowes, cerul gurii i s-a acoperit de dezgust.

— M-am întâlnit față-n față cu el, repeta domnul Dedalus pentru a patra oară; chiar la colțul scuarului.

— Atunci, bănuiesc că va reuși să îndrepte lucrurile – mă refer la Belvedere, a observat doamna Dedalus.

— Bineînțeles. Nu-ți spun că el e acum președintele regional al Ordinului!

— Nici o clipă nu mi-a surâs ideea să-l trimitem la colegiul „Frații creștini“, a răspuns doamna Dedalus.

— La naiba cu „Frații creștini“! Cum așa, să fie coleg cu Paddy Împuțitu' și cu Mickey Glod? Nu, din moment ce a intrat la iezuiți, aici trebuie să rămână. O să-i fie de mare folos în viitor. Țștia se pricep să-ți aranjeze o situație.

— Și-s un ordin bogat, nu-i așa, Simon?

¹ *Laus Deus Semper* („Laudă-L Întotdeauna pe Dumnezeu“ – lat.), deviză iezuită.

— Desigur. O duc bine, îți spun eu. Ai văzut masa lor la Clongowes. Se îndoapă, zău așa, ca niște cocoși de luptă.

Domnul Dedalus i-a împins lui Stephen platoul și l-a poftit să dea gata tot ce mai rămăsese pe el.

— Hei, Stephen, bătrâne, acum trebuie să pui și tu umărul la treabă. Ai avut parte de destulă vacanță.

— O, sunt convinsă că o să fie foarte silitor, a intervenit doamna Dedalus, mai ales că o să-l aibă și pe Maurice alături.

— Ah, sfinte Pavel, am și uitat de Maurice, a exclamat domnul Dedalus. Hei, Maurice, vino aici, năzdrăvanule cu cap pătrat. Știi că te trimit la școală, unde o să te învețe să citești: c.a.p. cap. Și o să-ți cumpăr și o batistuță ca să-nveți să-ți ștergi nasul, mucosule. N-o să fie nostim?

Maurice a rânjit către taică-su și pe urmă către frate-su. Domnul Dedalus și-a înfipt monoculul în orbită și s-a uitat cu gravitate la ambii săi fii. Stephen și-a molfăit bucata de pâine fără să răspundă privirii tatălui său.

— Apropo, și-a amintit în cele din urmă domnul Dedalus, rectorul, sau mai bine zis președintele regional, mi-a povestit despre pățania ta cu părintele Dolan. Zicea că ești un psișicher nerușinat.

— Ei, nu, Simon! a protestat doamna Dedalus.

— Nu-s cuvintele lui! Dar mi-a istorisit totul în amănunt. Am stat la o parolă, știi, și trecând de la una la alta, am ajuns și aici. Și, fiindcă veni vorba, despre cine crezi că mi-a spus c-o să pună mâna pe slujba de la corporație? Las' că-ți spun eu mai târziu. Ei, așa cum ziceam, am stat de vorbă foarte deschis și, la un moment dat, m-a întrebat dacă amicul nostru de aici mai poartă ochelari, după care mi-a povestit toată tărașenia.

— Și era supărat, Simon?

— Supărat? Nici vorbă! Un *puști bătăios*, așa l-a numit.

Domnul Dedalus a imitat tonul nazal, afectat, al președintelui.

— „Părintele Dolan și cu mine, când i-am povestit de vizita puștiului, ne-am prăpădit de râs. *Ar trebui să ai grijă, părinte Dolan, i-am spus, că s-ar putea ca tânărul Dedalus să-ți ardă de două ori câte nouă la palmă!* Ne-am prăpădit de râs. Ha! Ha! Ha!“

Domnul Dedalus s-a întors către soția lui și i s-a adresat pe vocea lui firească:

— Asta-ți dovedește cum se pricepe ei să-i trateze pe băieți. Nimeni nu se poate întrece în diplomație cu ieziții.

A imitat iar tonul președintelui și a repetat:

— „Le-am povestit tuturor la cină despre întâmplarea cu părintele Dolan și ne-am tăvălit de răs. Ha! Ha! Ha!“

* * *

A venit și seara spectacolului de Rusalii, iar Stephen urmărea de la fereastra vestiarului mica pajiște iluminată de șiruri de lampioane chinezești. Se uita la spectatorii care coborau treptele caselor și intrau în sala de teatru. Organizatorii, înțoliți în haine de seară, foști elevi ai colegiului Belvedere, se adunaseră în grup în fața intrării și-i conduceau ceremonios pe spectatori. În țâșnirea de lumină a unui lampion, Stephen a recunoscut fața zâmbitoare a unui preot. Pentru a lărgi spațiul din fața altarului, sfânta cuminecătură fusese scoasă din tabernacul și primele șiruri de bănci fuseseră împinse în spate. De-a lungul pereților se înșirau maldăre de haltere și de măciuci indiene; greutatele fuseseră îngrămădite într-un colț, și în mijlocul unor munți de papuci de gimnastică, tricouri și maiouri maronii, aruncate claie peste grămadă, se înălța semeț calul pentru sărituri, înveșmântat în piele, așteptându-și intrarea în scenă. Un scut mare de bronz, cu vârful de argint, sprijinit de panoul altarului, își aștepta rândul să fie cărat pe scenă și plantat în mijlocul echipei câștigătoare, la sfârșitul demonstrației de gimnastică. Stephen, deși fusese ales secretar al secției de gimnastică, din respect pentru faima lui de autor al unor compuneri literare, nu primise nici un rol în prima parte a programului, urmând să apară abia în sceneta din partea a doua, în care i se repartizase rolul principal, adică cel al unui pedagog caraghios. I se alesese acest rol tocmai din cauza atitudinii sale serioase și a sobrietății felului său de a fi, pentru că acum ajunsese la sfârșitul celui de-al doilea an al său la Belvedere, în secția a doua.

O hoardă de boboci, în pantaloni scurți albi și maiouri, ieșiseră bocănind de pe scenă și intraseră în capelă, trecând prin

vestiar. Vestiarul și capela roiau de băieți și de profesori agitați. Sergentul major chel și rotofei se asigura de rezistența trambulinei de pe care se sărea peste cal, încercând-o cu piciorul. Tânărul zvelt, într-o manta lungă, care urma să prezinte o demonstrație specială de jonglerie cu măciuci, stătea prin apropiere, urmărind totul cu interes, iar măciuciiile argintii al măciucilor i se iveau din buzunarele adânci ale mantalei. O nouă echipă se pregătea să intre în scenă, în răpăitul halterelor de lemn, și un prefect nervos îi mâna pe băieți prin vestiar ca pe un cârd de găște, fâl-fâindu-și aripile sutanei și zorindu-i pe cei mai îngălați. O trupă de țărani napolitani își repetau pașii de dans în capătul capelei, unii unduindu-și brațele deasupra capetelor, alții legănându-și coșurile cu violete de hârtie și făcând plecăciuni grațioase. Într-un colț întunecat al capelei, în apropiere de altar, îngenunchease o cucoană bătrână, corpulentă, înfășurată în ample fuste negre. Când s-a ridicat, a ieșit la iveală o siluetă firavă, îmbrăcată în roz, purtând o perucă blondă buclată și o pălărie de pai demodată; sprâncenele îi erau desenate cu un dermatograf negru și obrazii delicat pudrați și rujați. Un murmur de curiozitate s-a răspândit prin capelă la dezvăluirea acestei figuri feciorelnice. Unul dintre prefecți s-a apropiat de colțișorul cufundat în întuneric, zâmbind și dând din cap, și, făcând o plecăciune în fața bătrânei, a rostit voios:

— Doamnă Tallon, ce-i aici, o domnișorică frumoasă sau o păpușă?

Pe urmă, aplecându-se ca să vadă mai bine fața zâmbitoare și machiată, umbrită de dantelele pălăriei, a exclamat:

— Nu! Pe cuvântul meu, cred că, până la urmă, e chiar micul Bertie Tallon.

Din postul lui de observație de lângă fereastră, Stephen i-a auzit râzând pe bătrânică și pe preot și a prins murmurul de admirație al elevilor care se întreceau să-l vadă pe băiețașul travestit pentru dansul pălăriei de soare pe care urma să-l interpreteze de unul singur. La un moment dat, Stephen a avut o tresărire de nerăbdare. A lăsat să-i cadă dintre degete marginea storului ridicat și, coborând de pe banca pe care se urcase, a

ieșit din capelă. A trecut de clădirea școlii și s-a oprit sub umbra-
rul de la marginea grădinii. Dinspre teatrul aflat în fața lui răzbeu
larma innăbușită a publicului și frânturi răzlețe de fanfară mili-
tară. Lumina izbucnea prin tavanul de sticlă al pavilionului,
inundând teatrul care părea o arcă festivă, ancorată printre
bolovanii masivi ai caselor, o arcă legată de țărm prin cablurile
gingașe ale lampioanelor. O ușă laterală a teatrului s-a deschis
brusc și o țășnire de lumină a poleit deodată iarba. Odată cu
lumina, a năvălit din arcă și un val de muzică, preludiul unui
vals, dar, în clipa când ușa laterală s-a închis, a mai dăinuit doar
ritmul fantomatic al muzicii. Melodioasele acorduri inițiale,
lascivitatea și supla lor unduire i-au amintit de incomunicabila
emoție care-i pricinuisse neastâmpărul ciudat al acelei zile și ges-
tul de nerăbdare care-l alungase afară din capelă. Tulburarea
se răspândea din el ca o revărsare de sunete și, săltată de fluxul
muzicii, arca se lăsa purtată de valuri, antrenând în siajul ei
cablurile de lampioane. Deodată, un zgomot ca de artilerie minia-
turală i-a oprit plutirea: cascada de aplauze care saluta intrarea
în scenă a echipei de haltere.

La capătul umbrarului, în apropiere de ieșirea în stradă, sclipea în beznă o luminică trandafirică și, când Stephen s-a apropiat
de ea, a simțit în nări o vagă mireasmă. Doi băieți fumau la adă-
postul unei arcade și, chiar înainte de a le putea distinge chipurile,
l-a recunoscut, după voce, pe Heron.

— Ah, iată-l pe nobilul Dedalus! s-a auzit un glas puternic,
gutural. Să-l întâmpinăm pe prietenul nostru de încredere.

Manifestarea de bun venit s-a încheiat cu un hohot de râs
lipsit de veselie, când Heron i-a făcut o reverență după care a
pornit să râcăie pământul cu vârful bastonului.

— Da, iată-mă, a ripostat Stephen, oprindu-se locului și
plimbându-și privirea de la unul la celălalt.

Nu-l cunoștea pe cel de-al doilea băiat, dar în licărul focu-
rilor de țigară a putut distinge un obraz palid, spilkuit, traversat
de un zâmbet lenevos, o siluetă înaltă, încotoșmănată într-un
palton și o pălărie tare. Heron nu s-a ostenit să facă prezentările,
ci s-a mulțumit doar să adauge:

— Tocmai îi spuneam prietenului meu Wallis ce nostimadă ar ieși astă-seară dacă, în rolul profesorului pe care-l joci tu, l-ai imita pe rector; ar fi o farsă irezistibilă.

Heron a făcut o încercare stângace de a imita, pentru prietenul său Wallis, vocea baritonă, afectată, a rectorului, pe urmă, râzând de propriul lui eșec, i-a cerut lui Stephen s-o facă.

— Hai, Dedalus, tu îl imiți strașnic. *Dacă nuu vrea să asculte nici de Biseerică, să fie pentru tine ca un păgân și ca un vaameș.*¹

Imitația a fost împiedicată de o ușoară expresie de furie din partea lui Wallis, căruia i se înțepenise țigara în țigaret.

— Fir-ar să fie scârboșenia asta de țigaret, a exclamat scoțându-și muștiucul dintre buze, zâmbind și încruntându-se îngăduit. Mereu se înțepeneste. Folosești și dumneata un țigaret?

— Eu nu fumez, a răspuns Stephen.

— Nu, a întărit Heron. Dedalus e un elev model. Nu fumează, nu frecventează serbările, nu flirtează, nu înjură pe nimeni și nimic.

Stephen a clătinat din cap și s-a uitat zâmbind la fața îmbujorată și mobilă a rivalului său, ascuțită ca un cioc de pasăre. În repetate rânduri i se păruse ciudat că Vincent Heron avea un chip de pasăre și un nume de pasăre². Pe frunte îi juca un smoc de păr gălbior, ca o creastă zburlită; avea o frunte îngustă și osoasă, un nas subțire și coroiat, de o parte și de alta a căruia erau plantați ochii cei mai apropiați cu putință, deschiși la culoare și inexpressivi. Erau colegi și rivali. Ședeau unul lângă celălalt în clasă, îngenuncheau împreună în capelă, trâncăneau împreună la masă, după rugăciuni. Cum elevii din secția întâi erau o hoardă de prostănaci, Stephen și Heron se situaseră, pe parcursul anului, ca frunțașii clasei. Ei doi erau cei care se duceau împreună la rector să-i ceară câte o zi liberă sau să intervină ca vreun coleg să fie iertat.

— Apropo, l-am văzut pe taică-tău intrând în teatru.

1 Evanghelia după Matei, 18:17.

2 În limba engleză *heron* înseamnă bătlan.

Surâsul de pe fața lui Stephen a pierit brusc. Orice aluzie la tatăl lui venită de la un coleg sau de la un profesor îi răvășea întreg calmul. Un moment a așteptat, într-o tăcere timorată, să audă ce mai avea Heron de spus. Dar acesta din urmă n-a făcut decât să-i tragă un ghiont și să-i declare:

— Ești o mare licheluță, Dedalus.

— De ce?

— S-ar spune că ești nevinovăția întruchipată. Dar de fapt zace în tine o mare licheluță.

— Pot să te întreb ce anume vrei să spui? i s-a adresat Stephen politicos.

— Poți să mă întrebi, a replicat Heron. Las' c-am văzut-o noi, așa-i c-am văzut-o, Wallis? Și-i drăguță de-ți ia ochii. Da-i și foarte curioasă: *Domnule Dedalus, ce rol joacă Stephen? Stephen n-o să cânte, domnule Dedalus?* Și taică-tău se zgâia la ea prin monoculul ăla de care face atâta caz, și din felul în care o privea am dedus că bătrânul îți știe năravul. Dar mie, în locul tău, nici că mi-ar păsa. Tipa îți ia ochii. Nu-i așa, Wallis?

— Nu-i deloc rău, a apreciat Wallis liniștit, în timp ce încerca să-și potrivească iar țigaretul în colțul gurii.

O împunsătură de furie a trecut vertiginos prin mintea lui Stephen la auzul acestor aluzii lipsite de delicatețe, rostite în fața unui străin. El unul nu găsea nimic amuzant în interesul și preocuparea manifestate de o fată. Întreaga zi se gândise numai la schimbările lor de niveluri din tramvaiul de la Harold's Cross, la fluxul de emoții ciudate care-i inundase toată făptura, și la poemul pe care simțise nevoia să-l scrie. Întreaga zi își făurise în minte imaginea unei noi întâlniri cu ea, pentru că știa că va veni la spectacol. Vechiul neastâmpăr îi tulburase din nou liniștea, același freamăt ca în seara petrecerii, aceeași frământare care nu-și putuse găsi alinare în versuri. Între atunci și acum trecuseră doi ani de timp și de cunoașteri, care nu-i mai îngăduiau aceleași încercări de domolire, așa încât întreaga zi se lăsase străbătut de adierile unei duișii melancolice, care ba îl inunda, ba se retrăgea în ea însăși, răscolindu-l cu gânduri neguroase și impulsuri ciudate, storcându-l de vlagă, până când gluma

prefectului cu băiețușul machiat l-a împins la un gest de nervoasă nerăbdare.

— Așadar trebuie să recunoști, a continuat Heron, că de astă dată te-ai dat de gol. Cu mine n-o mai poți face pe sfântul, asta-i limpede ca bună ziua.

Un nou hohot de râs lipsit de veselie i-a scăpat de pe buze și, aplecându-se, l-a lovit ușor pe Stephen cu bastonul peste fluierul piciorului, în chip de glumeață muștrare.

Lui Stephen îi trecuse împunsătura de mânie. Nu se simțea nici flatat, nici fâstâcit, nu dorea decât ca farsa să înceteze. Nu-l mai irita ceea ce la început i se păruse a fi o stupidă lipsă de delicatețe, pentru că știa bine că zeflemelile lor nu puteau periclita imaginea din mintea lui, astfel încât oglindea și el zâmbetul fals al rivalului său.

— Recunoaște! a repetat Heron, lovindu-l din nou cu bastonul pe fluierul piciorului.

O lovitură care se voia glumeață, dar care, de astă dată, a fost ceva mai dureroasă decât predecesoarea ei. Stephen a simțit o usturătură și o ușoară arsură a pielii și, înclinându-se obedient, ca și cum s-ar fi adaptat la atitudinea haioasă a colegului său, a început să recite *Confiteor*¹.

Episodul s-a terminat cu bine, pentru că atât Heron, cât și Wallis au izbucnit în râs indulgent în fața ereziei.

Spovedania formală venea doar de pe buzele lui Stephen și, în timp ce rostea cuvintele, își aduse aminte dintr-odată de o altă scenă, revenită, ca prin magie, în clipa când observase ușoara grimasă de cruzime din colțurile surâsului lui Heron, simțise familiara atingere a bastonului pe fluierul piciorului și auzise familiara poruncă muștrătoare: „Recunoaște!“

Lucrurile se petrecuseră spre sfârșitul primului semestru trăit în colegiu. Sensibilitatea lui era încă traumatizată de duritățile unui mod de viață superficial și meschin. Sufletul îi era încă tulburat și deprimat de opacul fenomen numit Dublin. Venise acolo după doi ani de huzur și reverie și plonjase în miezul

¹ *Mărturisesc* (lat.) Rugăciune catolică, în care credinciosul își mărturisește păcatele.

unor scene insolite, populate de întâmplări și figuri care-l afectau până în cele mai intime fibre, îl îndepărtau sau îl ademeneau și, fie că-l ademeneau sau îl îndepărtau, îi stârneau neliniști și gânduri amare. Timpul liber din afara obligațiilor școlare și-l petrecea în tovărășia unor scriitori destructivi, ale căror ironii și violențe de limbaj făceau să-i încolțească anumiți fermenți în creier, înainte de a i se strecura în scrierile lui încă imature.

Compunerea era pentru el preocuparea de bază a săptămânii și, în fiecare zi de marți, când pleca de acasă spre școală, încerca să-și ghicească soarta după incidentele de pe traseu, alegându-și ca reper vreun pieton care pășea în fața lui, accelerându-și mersul ca să-l depășească înainte de atingerea unui anumit obiectiv sau înfigându-și, scrupulos, tălpile în spațiul dintre dalele trotuarului și încercând să prevadă din toate aceste semne dacă în acea săptămână va fi sau nu primul la compunere.

Într-o anumită zi de marți, lanțul triumfurilor sale s-a frânt brutal. Domnul Tate, profesorul de engleză, și-a îndreptat spre el degetul arătător și a declarat fără ocolișuri:

— Băiatul ăsta dă dovadă de erezie în compunerea lui.

O tăcere de mormânt s-a înstăpânit peste clasă. Domnul Tate n-a știrbit-o, dar și-a înfipt mâna între picioarele încrușișate, iar pânza puternic scrobită a cămășii i-a foșnit pe ceafă și la încheieturile mâinilor. Stephen nu și-a înălțat privirea. Era o dimineață de primăvară crudă și ochii lui slabi îl usturau. Era conștient de eșec și de faptul că fusese dat în vileag, era conștient de nimicnicia minții lui și a vieții de acasă și simțea pe ceafă înțepătura tăioasă a gulerului rășfrânt și ros.

Un hohot scurt de râs scos de domnul Tate a mai înviorat clasa.

— Poate că nu ți-ai dat seama, a spus profesorul.

— În ce loc? a întrebat Stephen.

Domnul Tate și-a retras mâna scormonitoare și a netezit compunerea.

— Aici. Unde-i vorba de Creator și de suflet. Hm... hmmm hmmm! Aha! *Fără puțința de a ne apropia vreodată de El.* Asta-i erezie.

— Am vrut să spun... *fără puțința de a atinge vreodată perfecțiunea Lui.*

Era un act de supunere și domnul Tate, domolit, i-a împăturit compunerea și i-a înmănat-o, spunându-i:

— O!... Ah!... fără puțința de a-i atinge perfecțiunea. Asta-i cu totul altceva.

Dar clasa nu părea la fel de împăcată cu ideea. Deși nimeni nu a discutat cu el după cursuri despre problema în speță, Stephen a simțit plutind în jurul lui un soi de vagă bucurie malițioasă.

Câteva seri după acea dezvăluire publică, mergea pe Drumcondra Road, ca să ducă o scrisoare, când a auzit un glas poruncindu-i:

— Stai!

A întors capul și a văzut trei băieți din clasa lui, care se îndreptau spre el în albastrul serii. Heron era cel care strigase și acum pășea în frunte, flancat de cei doi însoțitori, plesnind aerul, în ritmul pașilor, cu bastonul lui subțire; Boland, prietenul lui Heron, mergea alături de el, cu un rânjet larg zugrăvit pe față, iar Nash venea la câțiva pași în urma lor, răsuflând greoi din pricina ritmului zorit și bălăbănindu-și capul mare, roșcovan.

De îndată ce au cotit în Clonliffe Road, băieții au început să vorbească despre cărți și despre scriitori, menționând cărțile pe care le citeau și laudându-se cu numărul mare de volume aflate acasă, în bibliotecile taților. Stephen îi asculta cu oarecare mirare, pentru că Boland era cel mai bleg elev din clasă, iar Nash cel mai puturos. Într-adevăr, după ce-au pâlăvrăgit despre autorii favoriți, Nash și-a declarat predilecția pentru Căpitanul Marryat¹, pe care el îl considera cel mai mare scriitor.

— Vax! l-a repezit Heron. Întrebă-l pe Dedalus. Dedalus, care-i cel mai mare scriitor?

Stephen a perceput nota zeflemitoare a întrebării și a răspuns:

— Cel mai mare prozator?

¹ Căpitanul Frederick Marryat (1792-1848), autor de povestiri cu aventuri marinărești, pentru tineret.

— Da.

— Cred că Newman¹.

— Cardinalul Newman? a întrebat Boland.

— Da, a confirmat Stephen.

Rânjetul de pe fața pistruiată a lui Nash s-a lărgit și mai mult, când acesta i s-a adresat lui Stephen:

— Zău, Dedalus, îți place cardinalul Newman?

— Ei, a intervenit Heron, lămurindu-i pe ceilalți doi: unii afirmă că Newman ar fi cel mai bun stilist în proză. Dar, fără îndoială, nu e poet.

— Și cine-i cel mai bun poet, Heron? a întrebat Boland.

— Lord Tennyson, firește.

— A, da, Tennyson, a întărit Nash. Avem acasă o carte cu toate poeziile lui.

La auzul acestor cuvinte, Stephen a uitat că-și jurase să-și țină gura, și nu s-a putut opri să nu exclame:

— Tennyson, poet! Nu-i decât un versificator.

— Haide, haide! l-a repezit Heron. Toată lumea știe că Tennyson e cel mai mare poet.

— Și cine consideri tu c-ar fi cel mai mare poet? a întrebat Boland, înghiontindu-l cu cotul pe prietenul său.

— Byron, bineînțeles, a afirmat Stephen.

Heron a dat semnalul și toți trei au izbucnit într-un râs disprețuitor.

— De ce râdeți? a întrebat Stephen.

— De tine, l-a informat Heron. Auzi, Byron cel mai mare poet! E poetul oamenilor lipsiți de cultură.

— Mare scofală de capul lui! a apreciat Boland.

— Tu să-ți ții gura! l-a repezit Stephen, întorcându-se spre el. Tot ce știi tu despre poezie e ce-ai mâzgălit pe dalele din curte, și pentru care era să fii pedepsit cu carcera.

¹ Cardinalul John Henry Newman (1801-1890), scriitor ezoteric, autor al unor eseuri și poeme de apologie a religiei; unul dintre stâlpii catolicismului englez.

Într-adevăr, se părea că Boland scrisese pe asfaltul din curte un cuplet privitor la un coleg de clasă care, de multe ori, pleca de la școală acasă călare pe un ponei:

*Când Tyson a pornit spre Ierusalim călare
A căzut și s-a izbit unde-l durea mai tare.*

Ieșirea lui Stephen le-a închis gura celor doi, dar Heron tot nu s-a lăsat:

— În orice caz, Byron a fost un eretic și un om imoral.

— Nu mă interesează ce-a fost, a strigat Stephen cu ardoare.

— Nu te interesează dacă a fost sau nu eretic? a izbucnit Nash.

— Ce știi tu despre toate astea? a continuat Stephen să strige.

Nici tu, nici Boland n-ați citit vreodată altceva decât vreo parodie.

— Știu că Byron a fost un netrebnic.

— Ia puneți mâna pe ereticul ăsta! a poruncit Heron.

Într-o clipă, Stephen s-a pomenit prizonier:

— Tate te-a făcut ieri să-ți iei nasul la purtare cu erezia din compunerea ta, a stăruit Heron.

— Las' că-i spun eu mâine, l-a amenințat Boland.

— Nu zău? l-a ironizat Stephen. O să-ți fie frică să deschizi măcar gura.

— Frică?

— Da. O să dărdâi de frică.

— Măsoară-ți cuvintele! a strigat Heron lovindu-l pe Stephen cu bastonul peste picioare.

A fost semnalul dezlănțuirii bătaliei. Nash i-a imobilizat brațele la spate, iar Boland a cules din rigolă un cotor lung de varză. În timp ce se zbătea și se zvârcolea sub loviturile de baston și împunsăturile cotorului noduros, Stephen era împins de atacatori într-un gard de sârmă ghimpată.

— Recunoaște că Byron e un poet prost.

— Nu!

— Recunoaște!

— Nu!

— Recunoaște!

— Nu! Nu!

În cele din urmă, după un efort de răsuceli și smuceli, a reușit să se elibereze. Călăii lui au luat-o pe Jones's Road, hăhăind și bătându-și joc de el, iar Stephen, cu hainele sfâșiate, fața tumefiată și respirația găfăită, s-a împleticit în urma lor, orbit de lacrimi, sughițând de plâns și încleștându-și pumnii.

Acum, în timp ce recita rugăciunea *Confiteor*, sub râsetele îngăduitoare ale ascultătorilor săi, iar scenele acestui episod odios îi fulgerau usturător prin memorie, se întreba cum de nu le poartă nici un fel de pică celor care-l torturaseră. Nu uitase nici o urmă a lașității și cruzimilor lor, dar amintirea nu-i mai atingea nici o fibră de furie. Toate descrierile de iubire pătimășă și de ură pe care le întâlnise în cărți i se păruseră ireale. Chiar și în noaptea aceea teribilă, când se poticnise orbește pe Jones's Road îndreptându-se spre casă, chiar și atunci simțise un impuls puternic, care-l golea parcă, îl desfolia de mânia spontan încolțită în el, cu ușurința cu care cojești un fruct de pielița lui moale.

A rămas în picioare, alături de cei doi parteneri, la capătul umbrarului, ascultându-le, indiferent, vorbăria, sau ropotele de aplauze care răzbeau din teatru. Ea era acolo, înăuntru, printre ceilalți, așteptându-l poate să apară. Încerca să-i evoce chipul în gând, dar nu izbutea. Nu-și putea aminti decât că în seara cu pricina purtase pe cap un șal înfășurat ca o glugă și că ochii ei negri îl îmbiau și, în același timp, îl înfrâneau. Se întreba dacă și el îi umpluse gândurile, așa cum ea îi umpluse lui toate gândurile. În întuneric, neobservat de ceilalți doi, și-a adăpostit degetele în palma celeilalte mâini, abia atingând-o și totuși apăsând-o ușor, ca un fulg. Dar apăsarea degetelor ei fusese mai fragilă și, în același timp, mai fermă. Și, brusc, amintirea atingerii degetelor ei i-a înfiorat creierul și trupul, ca o undă caldă, invizibilă.

Un băiat venea spre ei alergând sub umbrar. Era emoționat, cu răsufierea tăiată.

— Ah, Dedalus, Boyle stă ca pe jăratric din cauza ta. A zis să vii imediat și să te îmbraci pentru piesă. Hai, grăbește-te!

— O să vină când o să aibă el chef, i-a răspuns Heron mesagerului, vorbindu-i de sus.

Băiatul s-a întors spre Heron și a repetat:

— Dar Boyle stă cu fundu' pe jăratric.

— Te rog transmite-i lui Boyle complimente din partea mea și spune-i că-l trimit la naiba.

— Bine, e timpul să plec, a hotărât Stephen, care nu-și făcea un punct de orgoliu din atâta lucru.

— În locul tău n-aș pleca, l-a muștrat Heron. Să fiu al naibii dacă i-aș da ascultare. Auzi chestie, să trimită un băiat din cursul superior să te aducă. Stă cu fundu' pe jăratric, ce să zic. Să zică mersi c-ai acceptat un rol în vechitura aia zaharisită de piesă a lui.

Spiritul ăsta de camaraderie țâfnoasă, contestatară, de care dădea dovadă, în ultima vreme, rivalul lui, nu clintise deprinderea de calmă obediență a lui Stephen. Nu-i plăceau stările conflictuale și se îndoia de sinceritatea unei astfel de camaraderii, care-i apărea ca o tristă anticipare a maturității de mascul. Chestiunea de onoare care se ridica acum i se părea, ca și toate celelalte chestiuni de acest gen, neimportantă. În timp ce mintea lui plămăuia intangibile fantasme sau se reținea, nehotărâtă, de la asemenea plămăuiri, în auzul lui Stephen stăruiau, constant, glasurile tatălui său și ale magiștrilor săi care-l îndemneau să fie un domn, și, mai presus de orice, un bun catolic. Acum însă glasurile lor aveau parcă un ecou găunos în urechile lui. Când i se deschisese perspectiva exercițiilor de gimnastică, auzise un alt glas care-l îndemnase să fie puternic, viril și sănătos, și când în colegiu începuse să pulseze mișcarea de renaștere națională, răsunase un glas nou care-l îndemnase să fie credincios patriei sale și să lupte pentru reînvierea limbii și tradițiilor ei. Presimțea că, în sfera lumească, o voce pământeană o să-l îndemne să ajute prin eforturile lui la redresarea situației falimentare a tatălui său, în timp ce glasurile elevilor de școală îi cereau să fie un coleg bun, să-i apere pe ceilalți de pedepse și să se străduie să obțină cât mai multe zile libere. Larma tuturor acestor glasuri amestecate și golite de sens îi creau starea de nehotărâre care-l împiedica acum să-și plămăuiască în continuare fantomele. Le acorda doar o atenție trecătoare și era fericit numai când izbutea să

le țină la distanță, acolo de unde nu le putea auzi chemarea, când era singur sau în tovărășia unor colegi fantomatici.

În vestiar, un iezuit rotofei, cu o față adolescentină, se ciondănea cu un bărbat mai vârstnic, îmbrăcat în haine albastre jigărite, în legătură cu fardurile și bucățile de cretă. Băieții care fuseseră deja machiați se învârteau prin jur sau stăteau locului, stingheriți, atingându-și pe furis fețele cu buricele degetelor. Un alt tânăr iezuit, venit în vizită la colegiu, stătea în mijlocul vestiarului, legănându-se ritmic de pe vârfurile pantofilor pe călcâie, și apoi îndărăt pe vârfuri, ținându-și mâinile adânc îngropate și împinse înainte în buzunarele laterale. Avea un cap mic, încununat de bucle roșcate, lucioase, iar fața lui proaspăt bărbierită se asorta cu perfecțiunea imaculată a sutanei și cu pantofii strălucitori.

Privind balansul ritmic al acestei siluete și încercând să surprindă tâlcul zâmbetului ironic care flutura pe buzele preotului, lui Stephen i-au revenit în minte niște vorbe rostite de tatăl lui înainte de a-l fi trimis la Clongowes, anume că poți recunoaște întotdeauna un iezuit după vestimentație. A avut impresia că sesizează o similitudine între felul de a gândi al tatălui său și cel al preotului zâmbitor și impecabil îmbrăcat; și, totodată, încerca senzația unei profanări a misiunii preotului sau poate chiar a vestiarului, a cărui liniște era acum spartă de conversații și de glasurile gălăgioase și a cărui atmosferă era viciată de mirosurile înțepătoare ale gazului aerian și ale alifiilor.

În timp ce bărbatul mai vârstnic îi desena riduri pe frunte și-i vopsea fălcile cu negru și albastru, Stephen asculta distrat glasul tânărului iezuit rotofei care îi cerea să vorbească limpede pe scenă și să-și accentueze ideile și argumentele. Auzea fanfara cântând arii din opera *Crinul din Killarney*, ceea ce însemna că în câteva minute va fi ridicată cortina. Nu avea nici un pic de trac, dar rolul pe care urma să-l interpreteze i se părea umilitor. Câteva replici care îi răsuna în minte l-au făcut să simtă că-i ard obrajii machiați. Dar a revăzut în gând ochii ei serioși și ademenitori urmărindu-l din public, și imaginea lor i-a

spulberat pe dată scrupulele și i-a înviorat încrederea. S-ar fi zis că i se insuflase o fire nouă: se răspândise în el beția entuziasmului și a tinereții care i-a risipit neîncrederea posomorâtă. O clipă s-ar fi zis că fusese într-adevăr înveșmântat în mantia tinereții și, acolo, în culise, printre ceilalți actori, a împărtășit bucuria comună în timp ce cortina era ridicată; în urma smucelilor violente ale doi preoți robuști.

Câteva momente mai târziu s-a găsit pe scenă, sub lumina stridentă a gazului, în fața decorului înecat în umbră și a vidului cu nenumăratele capete. A constatat cu surprindere că piesa, care la repetiții i se păruse a fi un text leșinat și dezbinat, căpătase brusc o viață proprie. Părea acum să se interpreteze singură, cu de la sine putere, în timp ce el și colegii lui doar o susțineau prin rolurile lor. Când a căzut cortina pe scena finală, a auzit vidul fremătând de aplauze și, printr-o crăpătură laterală, a văzut masivul corp nediferențiat, în fața căruia evoluase el, divizat acum, ca prin magie, în contururi de capete și în grupuri mobile, distincte.

A ieșit repede din scenă, a dezbrăcat veșmintele în care era deghizat și, traversând capela, a ieșit în grădină. Acum că piesa se terminase, nervii lui erau avizi de o nouă aventură. Alerga grăbit de parcă ar fi vrut s-o înșface. Ușile teatrului erau larg deschise și publicul se revârsa prin ele pe aleile care, într-un anume moment, i se păruseră cabluri ce fixau o arcă de uscat; se legănau în briza serii câteva lampioane, licărind mohorât. A urcat în grabă treptele grădinii, de parcă s-ar fi temut să nu-i scape vreo pradă, și și-a croit drum prin mulțime, trecând pe lângă cei doi iezuiți care supravegheau exodul, făceau plecăciuni și strângeau mâinile spectatorilor. Stephen se împingea nervos printre oameni, prefăcându-se a fi mai grăbit decât era, fără să ia în seamă zâmbetele și privirile și coatele pe care și le dădeau oamenii când îi observau capul pudrat.

Când a ajuns la scări, i-a văzut pe ai lui care-l așteptau sub primul felinar. Dintr-o privire și-a dat seama că în grup se găseau numai persoane din familie, ceea ce l-a făcut să coboare scările în goană, clocotind de furie.

— Trebuie să transmit un mesaj jos, în George's Street, l-a anunțat din mers pe tatăl lui. O să ajung acasă după voi.

Fără să mai aștepte întrebările tatălui, a traversat în fugă șoseaua și a pornit să coboare dealul cu o viteză primejdioasă. Habar n-avea încotro se îndreaptă. În sufletul lui, mândria, speranța și dorința fumegau ca niște ierburi arse, călcate în picioare, înălțând spre mintea lui aburii unei tămâi care-i ardeau ochii minții. Alerga pe deal în jos năucit de puhoiul aburilor subit iscați de mândria rănită, speranța dezamăgită și dorința neîmplinită.

Aburi îi împâcleau ochii îndurerați cu fumuri dense și înnebunitoare care, până la urmă, se risipeau deasupra și dincolo de capul lui, lăsându-i din nou aerul cristalin și rece.

Ochii îi erau încă încețoșați, dar nu-l mai usturau.

O anumită forță, înrudită cu cea care adeseori îi determinase mânia sau resentimentele să se dizolve, să se desprindă de el, îi încetinea acum pașii, îndreptându-i către odihnă. S-a oprit locului, și-a ridicat privirea spre portalul sinistru al morgii, și de acolo spre aleea laterală, întunecată, pietruită. A văzut înscrisă pe zid indicația *Lotts* și a tras în piept aerul greu, rănced.

„Ăsta-i miros de urină de cal și de fân putrezit“, și-a spus în sinea lui. „E o aromă sănătoasă. O să-mi liniștească inima. Inima mea s-a calmat. O să mă întorc acasă.“

* * *

Stephen se găsea din nou așezat alături de tatăl său în colțul unui compartiment de tren din gara Kingsbridge. Călătorea, împreună cu tatăl lui, cu trenul de noapte, spre Cork. Când trenul a pornit din gară, și-a adus aminte de mirarea lui copilărească, resimțită cu ani și ani în urmă, și de toate senzațiile trăite în prima zi petrecută la Clongowes. Acum însă, nimic nu-i mai stârnea mirare. Urmărea priveliștile amurgului alunecând pe lângă tren, silențioșii stâlpi de telegraf ivindu-se în viteză la ferestre la fiecare câteva secunde, micuțele gări luminoase, păzite de santinele mute, lăsate în urmă de tren și licărind încă în întuneric, câteva clipe, ca niște grăunțe de foc zvârlite îndărăt, peste umăr, de un alergător.

Asculta, lipsit de interes, amintirile tatălui său despre Cork și diferitele întâmplări din tinerețea lui, povestiri întrerupte de câte un oftat sau de câte o dușcă din sticla plată de buzunar, ori de câte ori se ivea în memorie imaginea vreunui prieten dispărut, sau când povestitorul își amintea brusc de scopul vizitei actuale. Stephen asculta, dar nu încerca nici un strop de milă. Aspectele morții îi erau încă străine, cu excepția dispariției unchiului Charles, imagine care, în ultima vreme, începuse să i se eclipseze în minte. Dar știa bine, totuși, că proprietatea lui taică-su urma să fie scoasă la licitație, și prin această înstrăinare, lumea îi arunca o aprigă negare a fanteziilor lui.

Când au ajuns la Maryborough a adormit. Și când s-a deșteptat, trenul tocmai ieșea din Mallow, iar pe bancheta din fața lui dormea, lungit, taică-su. Câmpiile erau scăldate în lumina rece a zorilor, care învăluia ogoarele pustii și căsuțele încă oblonite. Privind ținutul cufundat în tăcere sau ascultând respirația grea a tatălui său și mișcările adormite ale acestuia, Stephen își simțea mintea fascinată de teroarea somnului. Vecinătatea unor necunoscuți adormiți îi insufla o spaimă stranie, de parcă oamenii aceia nevăzuți, cufundați în somn i-ar fi putut face vreun rău. Se ruga să vină mai repede ziua. Și ruga lui, care nu era adresată nici lui Dumnezeu și nici vreunui sfânt, i-a iscat un fior rece când răcoarea zorilor s-a strecurat printr-o crăpătură a ușii compartimentului, s-a furișat spre picioarele lui și a sfârșit în vâlmășagul unor cuvinte răzlețe, lipsite de sens, pe care le adapta ritmului obsedant al roților de tren; în tăcere, stâlpii de telegraf, care se fugăreau din patru în patru secunde, stăvileau, ca între portative de partituri muzicale, galopul notelor. Această muzică furibundă îi domolea totuși spaima și, sprijinindu-și fruntea de chenarul ferestrei, a închis din nou ochii.

Au străbătut într-o trăsură orașul Cork, în primele mijiri ale dimineții, iar Stephen și-a completat somnul într-o cameră din hotelul Victoria. Razele calde, luminoase, ale soarelui străpungeau ferestrele, și de afară răzbăteau înăbușit zgomotele orașului. Tatăl său stătea în fața oglinzii de pe măsuța de toaletă și își examina cu grijă părul, fața și mustața, ba împingându-și

capul peste urciorul cu apă, ba trăgându-și-l în spate, ba aplecându-l într-o parte, ca să se vadă mai bine. În timpul acestui balet al capului, fredona încet, ca pentru sine, un cântec cu un accent și cuvinte ciudate:

*Anii cruzi și gărgăunii
Îi fac pe băieți să se-nsoare,
Așa încât, iubito,
Eu aicea nu rămân.
Ce nu poate fi vindecat
Urmează a fi îndurat.
Așadar, voi pleca
Direct în America.*

*Iubita mea e frumoasă,
Frumoasă și dragăstoasă,
E ca un whisky gustos,
Când e proaspăt, spumos.
Dar când îmbătrânește
Prospețimea o părește,
Se apoșește, se topește
Ca roua pe creste.*

Căldura însorită a orașului care pulsa dincolo de ferestre și trilurile duioase cu care glasul tatălui lui dantela melodia ciudată, veselă și tristă, au risipit din mintea lui Stephen toate cețurile mohorelii de peste noapte. S-a sculat repede și s-a îmbrăcat și, când cântecul s-a isprăvit, a comentat:

— Țsta-i mult mai plăcut decât toate baladele¹.

— Găsești? a întrebat domnul Dedalus.

— Mi-a plăcut.

— E un cântec vechi, a adăugat domnul Dedalus, răsucindu-și vârfurile mustății. Ah, dar ce ți-ar mai fi plăcut dacă l-ai fi auzit pe Mick Lacy cântându-l. Sărmanul Mick Lacy! Avea

¹ În original, *come-all-you* („veniți cu toții“), balade populare care începeau cu această formulă.

el niște întorsături în voce și niște adaosuri pe care eu nu le pot repeta. Băiatul ăsta ți-ar fi cântat o baladă cum n-ai mai auzit în viața ta.

Domnul Dedalus a comandat la micul dejun plăcintă din carne de oaie și, în timpul mesei, îl descosea pe chelner ca să mai afle noutăți locale. De cele mai multe ori cei doi înțelegeau aiurea când pomeneau vreun nume, chelnerul referindu-se la purtătorul actual al numelui, iar domnul Dedalus la tatăl sau la bunicul aceluia.

— Mă rog, sper că n-au mutat din loc Queen's College, pentru că vreau să i-l arăt feciorașului ăstuia al meu.

Pe promenada Mardyke, copacii erau în floare. Au pătruns pe terenurile colegiului și au străbătut patrulaterul curții, conduși de portarul vorbăreț. Dar înaintau greoi pe prundiș, întrerupți la fiecare zece pași de opriri provocate de veștile portarului:

— Ah, nu mai spune! A murit? A murit bietul Pottlebelly?

— Da, domnule. E mort și îngropat.

Pe parcursul acestor opriri, Stephen rămânea stânjenit în spatele celor doi, plictisit de discuție și așteptând nervos să-și reia lenta înaintare. Când au terminat traversarea curții, nerăbdarea lui devenise febrilă. Nu înțelegea cum tatăl lui, pe care-l știa un om cu minte vioaie și bănuitoare, se lăsa captivat de apucăturile slugarnice ale portarului, iar dialectul hazliu din sud, care-l amuzase întreaga dimineață, ajunsese acum să-l agaseze.

Au intrat în amfiteatrul de anatomie, unde domnul Dedalus, ajutat de portar, s-a apucat să cerceteze pupitrele, pentru a-și descoperi inițialele scrijelite în lemn. Stephen rămânea în urma lor, mai copleșit ca oricând de obscuritatea și tăcerea care domneau în amfiteatru și de atmosfera de studiu căznit și formal. Pe pupitrul din fața lui, a văzut cuvântul *Foetus*, săpat de mai multe ori în lemnul înnegrit și pătat. Înțelesul subit al cuvântului i-a tulburat sângele: avea senzația că simte prezența studenților absenți ai colegiului, și se ferea de tovărășia lor. Cuvântul săpat în lemn îi evocase o viziune a vieții studenților, pe care cuvintele tatălui său nu izbutiseră să o schițeze. Un student vânjos, mustăcios, cresta, plin de seriozitate, cuvântul cu un briceag. Alți

câțiva studenți stăteau pe lângă el, râzând de strădania lui. Unul i-a tras un ghiont. Studentul voinic s-a răsucit spre el, încrun-tându-se. Purta haine lăbărțate cenușii, și cizme cafenii.

Stephen s-a auzit strigat. A coborât în grabă scările amfitea-trului, parcă pentru a se îndepărta cât mai mult de viziunea lui și, scrutând atent inițialele gravate de tatăl său, și-a ascuns obrajii încinși.

Dar când s-a întors în curtea pătrată și s-a îndreptat spre poarta colegiului, cuvântul și viziunea îi jucau în fața ochilor. Îl șocase faptul că întâlnise în lumea exterioară o urmă a ceea ce i se păruse până atunci o maladie hidoasă, pur personală, a minții sale. I se învălmășeau acum în memorie vedeniile mon-struoase care-l bântuiseră în ultima vreme. Cuvântul acela le iscase brusc și năvalnic. Curând s-a lăsat în voia lor și le-a îngă-duit să-i invadeze și să-i maculeze mintea, întrebându-se întruna de unde or fi încolțit, din ce lăcaș al monstrozităților s-or fi desprins; și, de câte ori îl năpădeau, îl lăsaus slab și umil în fața celorlalți, frământat și îngreșat de el însuși.

— Ah, să vezi și să nu crezi! Uite și bodega, zău dacă nu! a strigat domnul Dedalus. M-ai auzit de multe ori vorbind despre bodegă, nu-i așa, Stephen? Dădeam de multe ori câte o raită pe acolo, după ce se striga catalogul; eram o bandă întregă, Harry Peard și micul Jack Mountain și Bob Dyas și Maurice Moriarty, francezul, și Tom O'Grady și Mick Lacy, despre care ți-am vorbit azi-dimineață, și Joey Corbet, și sărăcuțul de Johnny Keever, cel bun la inimă, care venea din Tantile.

Frunzele copacilor de pe Mardyke fremătau și şușoteau în lumina soarelui. O echipă de jucători de cricket a trecut pe lângă ei, tineri zvelți, în pantaloni de flanel și blazere, unul dintre ei purtând sacul lung, verde, cu barele porții. Într-o străduță liniș-tită, laterală, au dat peste o fanfară nemțescă, alcătuită din cinci muzicanți în uniforme ponosite și cu instrumente jigărite, care cântau în fața unui public de puștani vagabonzi și de comi-sionari puturoși care nu-și vedeau de treabă. O cameristă cu șorț și bonetă albă uda o lădiță cu flori de pe un pervaz, care stră-lucea în soare ca o lespede proaspăt văruiată. Printr-o altă fereastră

deschisă veneau, plutind, acorduri de pian, gamă după gamă, din ce în ce mai acute.

Stephen mergea lângă tatăl său, ascultându-i poveștile pe care le mai auzise în repetate rânduri, ascultând din nou numele celor plecați pe alte meleaguri sau morți, care îi fuseseră parteneri de escapade în tinerețe. Și o ușoară greață își făcea loc în inima lui. Se gândea la situația sa echivocă de la colegiul Belvedere, un băiat independent, un conducător speriat de propria-i autoritate, mândru, sensibil și suspicios, luptându-se cu atmosfera anostă a vieții sale și cu răzvrătirile înăbușite în mintea lui. Literale săpate în lemnul murdar al pupitrului se zgâiau la el, bătându-și joc de slăbiciunile lui trupești, de entuziasmele lui superficiale și făcându-l să se urască pentru demențialele și murdarele lui orgii mentale. Saliva din gâtlee căpătase un gust amar și scârbos la înghițit, iar greața ușoară din inimă urca spre creier, astfel încât preț de câteva momente a închis ochii și a pășit orbește, în beznă.

Continua să audă vocea tatălui său.

— Stephen, când o să te pui pe propriile tale picioare – ceea ce cred că se va întâmpla curând – ține minte că, orice ai face, trebuie să te însoțești numai cu gentlemenii. Așa cum ți-am spus, în tinerețe am fost și eu zvăpăiat. Dar m-am însoțit numai cu oameni bine educați. Fiecare dintre noi era bun la ceva. Unul avea o voce frumoasă, altul era bun la actorie, un altul se pricepea să cânte cuplete comice, altul era bun vâslaș sau jucător de tenis, altul știa să povestească istorioare interesante și așa mai departe. În orice caz, ne vedeam de treabă și ne distram, ne trăiam viața, ceea ce nu ne dăuna deloc. Dar, Stephen, eram cu toții niște gentlemenii – cel puțin așa cred – și, totodată, buni patrioți irlandezi. Cu asemenea oameni aș dori să te împrietenești, adică oameni de bună calitate. Îți vorbesc ca prieten, Stephen. Nu-mi place s-o fac pe tatăl sever. Nu cred că un fiu trebuie să se teamă de tatăl lui. Nu, eu te tratez așa cum m-a tratat bunicul tău pe mine când eram tânăr. Ne purtam mai curând ca doi frați decât ca tată și fiu. N-am să uit niciodată ziua în care m-a prins fumând. Stăteam într-o zi pe South Terrace,

cu câțiva băiețandri care o făceau pe grozavii și, firește, ne dădeam mari, pufăind din niște pipe lipite de colțul gurii. Pe neașteptate, a trecut prin fața noastră tata. N-a scos o vorbă, nici măcar nu s-a oprit. Dar, a doua zi dimineață, am ieșit împreună la o plimbare și, când ne-am întors acasă, și-a scos tabachera din buzunar și mi-a spus: „Apropo, Simon, n-am știut că fumezi“, mă rog, ceva în genul ăsta. Eu am încercat să balmăjesc ceva. „Dacă vrei să fumezi ceva bun, a continuat tata, încearcă una din țigările astea de foi. Mi le-a dat cadou un căpitan american aseară, în port.“

Stephen a auzit glasul tatălui său spărgându-se într-un hohot de râs care semăna mai curând a hohot de plâns.

— Pe atunci, tata era cel mai chipeș bărbat din Cork, zău așa! Femeile întorceau capul după el pe stradă.

Stephen a auzit icnetul de plâns secând zgomotos în gâtulejul tatălui său și a deschis pleoapele, sub un impuls nervos. Lumina puternică a soarelui năvălindu-i abrupt în ochi a prefăcut cerul și norii într-o lume fantastică de materii sumbre, despărțite între ele de spații ca niște heleștee de lumină trandafirie. Până și creierul îi era vlăguit și neputincios. Abia putea desluși literele de pe firmele prăvăliilor. S-ar fi zis că, prin felul lui odios de viață, se situase dincolo de limitele realității. Nimic din lumea reală nu-l mai mișca și nu-i mai spunea ceva decât dacă-i aducea vreun ecou al țipetelor frenetice dinlăuntru. Nu se simțea în stare să răspundă nici unei chemări pământene sau omenești, rămânea mut și inert la ispitele verii, la veselie, la tovărășie tinerească, iar glasul tatălui său îl obosea și îl deprima. Abia de-și putea recunoaște propriile gânduri ca fiind gândurile lui și își repeta iar în minte:

— Sunt Stephen Dedalus. Pășesc lângă tatăl meu, pe care-l cheamă Simon Dedalus. Ne aflăm în Cork, în Irlanda. Cork e un oraș. Avem o cameră la hotelul Victoria. Victoria și Stephen și Simon. Simon și Stephen și Victoria. Simple nume.

Amintirea copilăriei lui i se voala în minte. Încearca să evoce câteva momente mai pregnante, dar nu reușea. Îi veneau în memorie doar nume: Dante, Parnell, Clane, Clongowes. Un băiețel învățase geografie cu o doamnă în vârstă care avea două perii

în dulap. Pe urmă băiețelul a fost trimis de acasă la un colegiu. În colegiu a luat prima împărțășanie și a mâncat caramele cu zahăr pudră din șapca lui de cricket și a privit lumina focului săltând și dansând pe peretele unei cămăruțe de infirmerie, unde a visat că a murit, că un rector înveșmântat într-o robă neagră și aurie a oficiat slujba de înmormântare și că a fost îngropat apoi în micul cimitir comunitar, dincolo de strada cu tei. Dar, de fapt, nu murise atunci. Murise Parnell. Nu se oficiase nici o slujbă în capelă și nu avusese loc nici o procesiune. Nu, nu murise, dar se destrămase ca pâcla în soare. Se rătăcise sau poate că nimerise dincolo de existență, pentru că a încetat să mai existe. Ce gând bizar, această ieșire din existență pe asemenea cale, adică nu prin moarte, ci, pur și simplu, prin disoluția în soare sau prin rătăcirea și uitarea de sine pe undeva prin univers. Ce straniu să-și vadă mărunțul trup reivindu-se pentru o clipă, un băiețuș într-un costum cenușiu, încins cu o curea în talie. Cu mâinile în buzunare și pantaloni prinși cu elastic sub genunchi.

În seara zilei când a fost vândută proprietatea, Stephen l-a însoțit supus pe tatăl lui în oraș, din cârciumă în cârciumă. Vânzătorilor din piață, barmanilor și barmanițelor, cerșetorilor care-l hârțuiau pentru un bănuț, domnul Dedalus le înșira aceeași poveste, anume că se trăgea dintr-o veche familie din Cork, că se străduise timp de treizeci de ani în Dublin să se dezbrace de accentul din Cork și că puștiulică ăsta de lângă el e fiul lui cel mare, deși nu-i decât un ștregar dublinez.

O luaseră devreme de dimineață din cafeneaua Newcombe, unde ceșcuța domnului Dedalus zăngănise pe farfurioară, iar Stephen încercase să acopere dovada rușinoasă a beției nocturne a tatălui său hârșăind cu scaunul și tușind. Dar umilințele veneau una după alta: zâmbetele cu subînțeles ale vânzătorilor din piață, sclifoselile și ocheadele fetelor de la teighea cu care flirta taică-său, cuvintele de laudă și încurajare ale prietenilor tatei. Îi ziceau lui Stephen că seamănă leit cu bunicul lui și domnul Dedalus recunoștea asemănarea doar la părțile urâte. I-au descoperit și în vorbire urme de accent din Cork și l-au silit să admită că râul Lee din Cork e mult mai frumos decât Liffey din Dublin.

Unul dintre ei a ținut să-i pună latina la încercare, i-a cerut să traducă un scurt pasaj din *Dilectus*¹ și l-a întrebat cum e corect să spui: *Tempora mutantur nos et mutamur in illis*², ori *Tempora mutantur et nos mutamur in illis*.³ Un altul, un bătrânel ghiduș, căruia domnul Dedalus îi spunea Johnny Cashman, l-a făcut să se rușineze întrebându-l unde sunt fete mai frumoase, la Dublin sau la Cork?

— El n-are asemenea preocupări, l-a apărât domnul Dedalus. Lasă-l în pace. E un băiat cu capul pe umeri, care știe să gândească și nu se lasă amăgit de prostioare.

— Înseamnă că nu-i fiul lui taică-su, a ripostat bătrânelul.

— Nu știi, zău, a răspuns domnul Dedalus, zâmbind completent.

— Taică-tău, i s-a adresat bătrânelul lui Stephen, era, în tinerețe, cel mai mare crai din Cork. Știai?

Stephen și-a lăsat privirile în jos și a studiat dalele de gresie din localul în care acostaseră.

— Haide, nu-i mai băga idei trăsnite în cap, a intervenit domnul Dedalus. Lasă-l în plata Domnului.

— Pe naiba! Bineînțeles că n-am să-i bag eu năzdrăvăniile în cap. Aș putea să-i fiu bunic. Și chiar sunt bunic, i se adresă din nou bătrânelul lui Stephen. Asta o știai?

— Chiar sunteți?

— Ba bine că nu. Am doi nebunatici de nepoți în Sunday's Well. Ce mai! Câți ani îmi dai? Eu îl țin minte pe bunicul tău în jiletca lui roșie, când se ducea cu ogarii la vânătoare. Asta era înainte de te-ai născut tu.

— Înainte de a-l fi conceput măcar, a intervenit domnul Dedalus.

— Zău dacă nu, a repetat bătrânelul. Ba mai mult, eu îl țin minte și pe străbunicul tău, bătrânelul John Stephen Dedalus,

1 Culegere de citate latine.

2 Vremurile se schimbă și noi ne schimbăm odată cu ele (lat.).

3 Înțelesul e identic și citatul e, de asemenea, corect.

și ce bărbat aprig și mândru mai era! Uite așa! Ce zici ce memorie am?

— Înseamnă trei generații – ba chiar patru, a intervenit altul dintre petrecăreți. Johnny Cashman, înseamnă că te apropii de suta de ani.

— Ei, ca să vă spun adevărul, a răspuns moșulică, am doar douăzeci și șapte de ani.

— Johnny, avem vârsta pe care o simțim, l-a asigurat domnul Dedalus. Golește-ți paharul și mai luăm un rând. Hei, Tim sau Tom sau cum te-o mai fi chemând, mai adu-ne un rând tot din asta. Uite și eu, zău dacă simt că am mai mult de optsprezece ani. Pofim, fecioru' ăsta al meu, are mai puțin de jumătate din anii mei, dar nu mă dau pe el, sunt mai zdravăn ca el din toate punctele de vedere.

— Ia-o mai ușurel, Dedalus. Cred că-i timpul să treci pe locul doi, a intervenit domnul care vorbise mai înainte.

— Nici vorbă de așa ceva, a protestat domnul Dedalus. Îl bat și când e vorba de cântat un cântec sau de sărit un gard cu cinci pari, sau de gonit în urma ogarilor pe teren, așa cum l-am bătut în urmă cu treizeci de ani pe Kerry Boy, care era cel mai priceput la toate astea.

— Dar el e mai tare ca tine și te bate aici, l-a întrerupt bătrânul, ciocănindu-se cu un deget în frunte și ducându-și paharul la buze.

— Ei, nădăjduiesc să fie un om la fel de bun ca taică-su, a replicat domnul Dedalus. Asta-i tot ce pot să spun.

— Dacă o fi să fie, o să fie, a comentat bătrânul.

— Johnny, slavă Celui de Sus că am trăit amândoi atâta amar de vreme și n-am făcut nimănui vreun rău.

— Dar bine am făcut din belșug, Simon. Slavă Celui de Sus că am trăit atâta amar de vreme și am făcut atâta bine.

Stephen a urmărit cele trei pahare ridicându-se de pe tejghea, și pe taică-su cu cei doi prieteni ai lui dându-le pe gât în amintirea trecutului.

Se simțea despărțit de ei printr-o prăpastie a soartei sau a temperamentului. Gândirea lui părea mult mai matură decât a lor; privea de sus, cu răceală, ciondănelile și bucuriile și părerile lor

de rău, ca luna când contemplă globul pământesc mai tânăr decât ea. Nici un fir de viață sau de tinerețe nu palpita în el, așa cum clocotea în ei. Îi erau străine și plăcerea tovarășiei cu prieteni, și vigoarea sănătoasei dârzenii bărbătești, și pietatea filială. În sufletul lui nu fremăta decât o dorință senzuală, lucidă, crudă, lipsită de tandrețe. Copilăria lui expirase sau se pierduse și, odată cu ea, i se stinsese și sufletul iubitor de bucurii simple; pribegea prin viață, gol, ca găoacea găunoasă a lunii.

*Ești palidă de atâta istovire,
De pribegit pe cer și de-a pământului înfățișare
Sau de atâta tristă-nsingurare...*¹

Și-a repetat în gând versurile lui Shelley. Alternanța de tristă neputință omenească și de vaste cicluri de activitate neomenească îl alina și-l făcea să uite de propria-i neputincioasă suferință umană.

* * *

Mama lui Stephen, fratele și unul dintre verii lui îl așteptau în colțul liniștitei fundături Foster Place, în timp ce el și tatăl lui urcau treptele de-a lungul colonadei sub care pășea țațoș sentinela scoțiană. După ce au străbătut holul amplu și au ajuns la ghișeu, Stephen a prezentat ordinul de plată către guvernatorul băncii Irlandei, adică suma de treizeci și trei de lire sterline, reprezentând bursa lui școlară și premiul de compunere; i-a fost achitată de către casier pe dată, în bancnote și în monede de metal. Și-a vârat banii în buzunar, cu prefăcută stăpânire de sine, și a suportat ca prietenosul casier, cu care taică-su se lansase într-o discuție, să-i strângă mâna, peste tejgheaua ghișeului, și să-i ureze o carieră strălucită în viitor. Îl irita vorbăria celor doi și abia se stăpânea să nu plece. Dar casierul încă nu se îndura să-i servească pe cei din spate și trăncănea de zor că vremurile s-au schimbat și că lucrul cel mai important era să oferi unui tânăr educația cea mai bună pe care ți-o pot îngădui fondurile bănești. Domnul Dedalus zăbovea în hol plimbându-și privilegiile în jur și în tavan și informându-l pe Stephen, care-l îndemna

¹ Fragment din poemul *Către lună*, de Percy Bysshe Shelley (1792-1822).

să iasă afară, că se găseau în Camera Comunelor a vechiului Parlament irlandez.

— Stephen, Dumnezeu să ne ajute, a adăugat el cucernic, să ne întoarcem gândul la oamenii care au trăit în acele timpuri, Hely Hutchinson și Flood și Henry Grattan și Charles Kendal Bushe¹ și să-i comparăm cu noii conducători ai Irlandei de azi, din țară și din străinătate. Păi cei din trecut nu i-ar răbda pe cei de azi nici ca vecini de cimitir. Nu, Stephen, băiete, îmi pare rău s-o spun, dar ăștia de azi nu fac doi bani, vorba aia, ce-am avut și ce-am pierdut.

Un vânt șfichiuitor de octombrie sufla pe la colțurile clădirii băncii. Cele trei persoane care-i așteptau la marginea drumului noroios aveau obraji mușcați de frig și ochii umezi. Stephen s-a uitat la maică-sa, îmbrăcată în haine subțiri, și și-a adus aminte că, în urmă cu câteva zile, văzuse în vitrină la Barnardo un mantou care costa douăzeci de guinee.

— Ei, am făcut-o și pe asta, a declarat domnul Dedalus.

— Ar fi bine să mergem să mâncăm ceva, a propus Stephen. Unde vreți?

— Să luăm masa? a întrebat domnul Dedalus. Da, cred că n-ar fi rău.

— Într-un restaurant nu prea scump, a adăugat doamna Dedalus.

— La Underdone?

— Da. E un local liniștit.

— Haideți, le-a tăiat Stephen vorba. Prețurile nu contează.

A luat-o înaintea celorlalți, zâmbind și înaintând cu pași grăbiți, nervoși. Cei trei au încercat să se țină după el, râzând de nerăbdarea care-l rodea.

— Ia-o mai încet, tinere, l-a domolit tatăl lui. Doar nu suntem la maraton.

O scurtă perioadă de veselie și bună dispoziție; banii de premiu ai lui Stephen i s-au scurs printre degete. Soseau acasă pachete

¹ Parlamentari irlandezi, economiști și oratori de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, care au luptat pentru independența legislativă a Irlandei.

substanțiale de la băcănii, cu tot felul de delicatese și fructe confiatare. În fiecare zi alcătuia o listă de bunătăți pentru familie și în fiecare seară îi ducea pe câte trei, patru dintre ei la teatru, să vadă *Ingomar*¹ sau *Doamna cu lei*². Buzunarele paltonului îi erau doldora de ciocolată vieneză, pe care o oferea invitațiilor săi, în timp ce buzunarele pantalonilor plesneau de monede de aramă și de argint. Cumpăra daruri pentru toată lumea; și-a schimbat aspectul camerei, a formulat dispoziții în scris, a răsturnat ordinea cărților în bibliotecă, cerceta tot felul de liste de prețuri, a întocmit un regulament de ordine interioară a casei, în care fiecare membru avea câte o îndatorire, a deschis o bancă de împrumut pentru familie și insista să le dea bani celor ce acceptau, numai din plăcerea de a redacta chitanțe și de a calcula dobânzile la împrumuturi. Când a simțit că nu mai poate ține piept, a început să străbată orașul în lung și în lat, cu tramvaiul. Epoca plăcerilor a luat sfârșit. Banii din oala cu smalț trandafiriu au ajuns la fund, și falsele lambriuri din camera lui au lăsat să se întrevadă, ca și înainte, tencuiala prost finisată și crăpată. Familia a revenit la vechiul mod de viață. Maică-sa nu mai avea pricini să-l mustre că aruncă banii pe fereastră. Și el și-a reluat viața de școală și din toate noile lui inițiativă s-a ales praful. Regulamentul de ordine interioară s-a destrămat, banca de împrumut și-a ferecat seifurile și registrele cu mari pierderi, normele de viață pe care și le impuseseră au căzut în desuetudine.

Ce iluzii efemere nutrise! Încercase să construiască un baraj de ordine și eleganță care să stăvilească fluxul sordid al vieții din afara lui; visase să stabilească norme de conduită, interese active și noi relații filiale, care să zăgăzuiască năvalnica revigorare a impulsurilor imunde dinlăuntru. Dar totul fusese zadarnic. Apa săltase și înecase atât barajele din afară, cât și pe cele dinăuntru. Puhoiul începuse să inunde, să pulverizeze digul prăbușit.

Vedea limpede zădărnicia propriei sale izolări. Nu se apropiase nici măcar cu un pas de viețile după care tânjise și nici

1 Piesă de Maria Anne Lovell (1851).

2 Comedie romantică de Edward Bulwer-Lytton (1858).

nu îngrădise rușinea devastatoare și animozitatea care-l despărțeau de mama, de fratele și de sora sa. Avea impresia că nu mai e din același sânge cu ei, că e atașat doar printr-un fel de rudenie mistică, printr-un fel de adopție.

Îl măcina nevoia iritantă de a-și potoli tulburarea aprigă care făcea ca totul să i se pară străin și searbăd. Nu se sinchisea de faptul că trăiește în păcat de moarte, că viața lui ajunsese o încâlceală de înșelăciuni și disimulări. Pe lângă dorința sălbatică de a împlini enormitățile care dospeau în el, nu mai exista nimic sfânt. Accepta cu cinism rușinoasele detalii ale zbuciumului său tainic, în care se desfăta să meschinizeze, să vulgarizeze cu minuție orice imagine care-i atrăsese ochii peste zi. Își popula zilele și nopțile cu imagini distorsionate ale lumii exterioare. O figură de femeie care la lumina zilei îi păruse serioasă și candidă i se strecura noaptea printre meandrele întunecate ale somnului cu chipul transfigurat de o perversitate desfrânată, cu ochii aprinși de o plăcere animalică. Doar dimineața îl ustura amintirea împâclită a spasmelor sale orgiastice nocturne și senzația chinuitoare, umilitoare, de vinovăție.

Și-a reluat vagabondările. Serile voalate de toamnă îl mânuau din stradă în stradă, așa cum îl îmbiaseră, cu ani în urmă, pe liniștitele alei din Blackrock. Dar pierise priveliștea grădinilor îngrijite din fața caselor sau a luminilor intime din ferestre, care aveau asupra-i o tandră influență. Doar din timp în timp, în intervalele dintre dorințe, când tumultul care-l mistuia făcea loc unui dulce dor languros, amintirea lui Mercédès i se nălucea în minte. Vedea în fața ochilor căsuța albă și grădina cu tufe de trandafiri de pe drumul care ducea în munți și se gândea la tristul și arogantul gest de refuz pe care urma să-l facă acolo, stând lângă ea în grădina scăldată de lună, după atâția ani de înstrăinare și de aventură. În asemenea momente îi veneau pe buze cuvintele lui Claude Melnotte¹, și-i mai îndulceau amarul. Încolțea în el o tandră premoniție a întâlnirii pe care o visase pe atunci și, în pofida oribilei realități intervenite între atunci

¹ Personajul principal al piesei *Doamna cu lei* de Bulwer-Lytton.

și acum, se gândea la sacra speranță a unei apropieri imaginare, în care întreaga-i neputință și timiditate și lipsă de experiență s-ar fi desprins de el.

Dar asemenea momente iluzorii se spulberau repede și flăcările nimicitoare ale dorinței trupești îl devastau iar. Versurile i se ștergeau de pe buze, lăsând loc strigătelor nearticulate și cuvintelor brutale nerostite, izvorâte din creier și forțându-și violent drumul spre suprafață. Sângele fierbea în el. Pribegea în sus și-n jos pe străduțe strâmte, întunecoase, scrutând bezna aleilor și a ușilor închise, avid să prindă măcar un sunet. Gemea în sinea lui ca o fiară văduvită de pradă. Simțea nevoia să păcătuiască cu o făptură din aceeași plămădă cu el, să se dezlănțuie în desfătarea păcatului. Avea senzația că o prezență întunecată prinde formă din tenebre și vine irezistibil spre el; o prezență subtilă, insidioasă, care-i pătrundea întreaga făptură. Și murmurul ei îi năpădea urechile asemenea șopotului unei mulțimi cuprinse de somn; vibrații subtile îi penetrau ființa. Mâinile i se încleștau convulsiv, dinții îi scrâșneau în chinul dureroasei străpungeri. Și-a întins brațele cuprinzând întunericul străzii, ca să rețină, să strângă prezența evanescentă ce dădea să-i scape ocolindu-l și ațâțându-l; și strigătul pe care-l strangulase de atâta vreme în gâtul i-a țâșnit de pe buze. S-a rostogolit din el ca vaierul de disperare al unor osândiți și s-a topit într-un vaiet de exaltată implorare, un strigăt de abandon infam, un strigăt care nu era decât ecoul unei inscripții obscene de pe zidul mucegăit al unui pisoar.

S-a pomenit într-un labirint de străduțe strâmte și murdare. Din aleile imunde se auzeau frânturi de certuri grosolane, fojgăieli și cântece năclăite, de bețivi. A mai înaintat puțin, plin de curaj și s-a întrebat dacă nu cumva nimerise în cartierul evreiesc. Femei și fete îmbrăcate în rochii lungi, țipătoare, traversau strada de la o casă la alta, cu mișcări lascive, lăsând în urmă dâre de parfum. Stephen s-a simțit străbătut de un tremur și ochii i s-au încețoșat. Flăcările galbene de gaz i se proiectau în față, pe fundalul cerului aburit, de parcă ar fi pâlpat în fața unui altar. În pragul ușilor și în holurile iluminate se înșirau

grupuri și mici reuniuni, pregătite parcă pentru oficierea unui ritual. Se pomenise într-o altă lume: se deșteptase dintr-un somn de veacuri.

A rămas nemișcat în mijlocul străzii, simțind cum i se zbate inima în piept. O tânără, îmbrăcată într-o rochie lungă, roz, și-a lăsat mâna pe brațul lui și l-a privit în față. După care i s-a adresat veselă:

— Bună seara, Willie dragă!

Camera ei era caldă și luminoasă. În fotoliul comod de lângă pat ședea tolănită o păpușă uriașă, cu picioarele desfăcute. Stephen a încercat să-și îndemne limba să vorbească, dorind să pară degajat, în timp ce o privea cum își descheie rochia și îi urmărea mișcările ferme, deliberate, ale capului parfumat.

A rămas încremenit în mijlocul camerei până a venit ea și l-a îmbrățișat vioaie, dar cu seriozitate. Brațele ei rotunde îl încolăceau cu putere și el, văzându-i chipul înălțat spre fața lui, cu calmă seriozitate și simțindu-i calma răsufare care-i ridica și-i cobora pieptul, aproape că a izbucnit într-un plâns isteric. Lacrimi de bucurie și de ușurare i-au sticlit în ochii fermecați, iar buzele i s-au întredeschis, deși nu era în stare să scoată un cuvânt.

Ea și-a trecut mâna, care zăngănea de brățări, prin părul lui și i-a spus că-i un mic hoțoman.

— Sărută-mă, i-a cerut.

Dar buzele lui refuzau să se aplece spre ale ei. Stephen dorea doar să simtă cum îl strânge puternic în brațe și se voia mângâiat încet, încet, încet. În brațele ei se simțise brusc puternic, neînfricat, sigur de sine, dar buzele lui refuzau să se aplece să o sărute.

Cu un gest brusc, fata i-a tras capul în jos și și-a lipit buzele de buzele lui, iar Stephen i-a citit intenția în privirea deschisă a ochilor înălțați spre el. Era prea mult, se simțea copleșit. A închis ochii, abandonându-i-se cu trupul și cu sufletul, inconștient de orice altceva în afară de apăsarea buzelor ei moi, deschise. Le simțea mângâierea pe creier, ca și pe buze, de parcă i-ar fi transmis un mesaj tainic; și mai frisona între ei o timidă și necunoscută presiune, o presiune mai sumbră decât cufundarea în păcat și mai gingașă decât sunetul sau mireasma.

III

Amurgul precipitat de decembrie a căzut greoi, încheind o zi posomorâtă, și Stephen, în timp ce privea pătratul mohorât al geamului din clasă, și-a simțit stomacul plângând după hrană. Spera să li se servească la cină tocană cu garnitură de gulii, morcovi și cartofi piure, cu bucăți grase de carne de oaie, scăldate într-un sos condimentat și îngroșat cu rântaș. „Bagă-le în tine!“ îl sfătuia burta lui goală.

Avea să fie o noapte tainică, melancolică. După întunecarea timpurie, o să se aprindă felinarele galbene, luminând, ici-colo, cartierul sordid al bordelurilor. Și el avea să urmeze un drum sinuos, urcând și coborând străzi abrupte, făcând ocoluri din ce în ce mai apropiate de destinație, stăpânit de un tremur de teamă și de bucurie, până când picioarele o să-l conducă pe după un colț întunecos. Era momentul când curvele ieșeau din case, pregătindu-se pentru activitățile nocturne, căscând lenevos după siesta de după-amiază, aranjându-și agrafele în coama de păr. El o să treacă pe lângă ele calm, așteptând un imbold subit al propriei voințe sau o chemare subită, adresată sufletului său de păcătos de către carnea lor catifelată și parfumată. Dar în timp ce tânjea după chemare, simțurile lui biciuite de dorință sesizau cu ascuțime tot ce li se ivea în cale și tot ce le făcea să se rușineze: ochii observau un cerc ud lăsat de spuma de bere pe o masă neacoperită sau fotografia a doi militari înțepeniți în poziție de drepti ori programul unei piese de teatru vulgare; iar auzul prindea întâmpinările vesele în jargonul lor tărăgănat:

— Sal'tare, Bertie. Ți-e poftă de ceva plăcut?

— Tu ești, puișorule?

— Numărul zece. Nelly cea fragedă te așteaptă.

— Bună seara, soțiorule! Ai chef de una scurtă?

Ecuția de pe pagina maculatorului a pornit să se lăbărțeze și a țâșnit din ea o coadă care se tot înfoia, sclipea și se zgâia la el cu ochi de păun; și când ochii și stelele indicilor matematici s-au volatilizat, coada a început să se strângă din nou în ea însăși. Medicii care apăreau și dispăreau erau ochi care se deschideau și se închideau; ochii care se deschideau și se închideau erau stele care se aprindeau și se stingeau. Vastul ciclu de viață stelară îi purta mintea ostenită spre exterior, către marginile lui și i-o readucea apoi în interior, spre centru; o muzică difuză, venită din depărtare, acompania balansul acesta în afară și înăuntru. Ce muzică? Muzica se apropia și cuvintele îi încolțeau în memorie, cuvintele fragmentului din Shelley despre luna care pribegeste singuratică, palidă și ostenită. Stelele au prins să se fărâmițeze și un nor de pulbere de stele a umplut spațiul.

Lumina leșioasă cădea tot mai slab pe pagina unde o nouă ecuație începuse să se lățească lent și să-și desfoaie coada tot mai înfoiată. Era propriul lui suflet, care plonja în marea experiență, desfoindu-se păcat cu păcat, răspândind în depărtări semnalele de foc ale stelelor arzătoare, și apoi strângându-se din nou în el însuși, eclipsându-se încet, stingându-și singur luminile și flăcările. Toate erau stinse și întunericul rece umplea haosul. O indiferență rece, lucidă, se înstăpânise pe sufletul lui. Când săvârșise primul păcat violent, simțise cum s-a scurs din el un val de vitalitate și se temuse că o să-și descopere trupul și sufletul mutilate de exces. În schimb, valul de vitalitate îl purtase pe creasta lui, extrăgându-l din el însuși și readucându-l îndărăt, în momentul de reflux; și nici o părticică din trup sau din suflet nu fusese mutilată, dimpotrivă, o pace întunecată se instalase între cele două. Haosul în care i se stinsese ardoarea era o rece și indiferentă cunoaștere de sine. Săvârșise păcate mortale, nu o dată, ci de multe ori, și știa limpede că încă de la primul păcat își atrăsese primejdia osândeii veșnice, iar toate celelalte care îi urmaseră nu făcuseră decât să-i adâncească vinovăția și meritata pedeapsă. Zilele și munca și gândurile nu-i puteau aduce izbăvire,

pentru că fântânile harului purificator încetaseră să-i mai împospăteze sufletul. În cel mai bun caz, printr-o pomană dată unui cerșetor, de a cărui binecuvântare se ferea, ar fi putut să nutrească o slabă speranță de vremelnică iertare. Cucernicia lui se răsturnase peste bord. La ce-i mai folosea să se roage când știa bine că sufletul îi tânjea pofcios după propria-i prăbușire? O anumită trufie, o anumită umilă și înfricoșată venerație îl împiedicau să ofere Dumnezeirii măcar rugăciunea de seară, deși știa că Atotputernicul ar fi putut să-i curme viața în timp ce dormea și să-i rostogolească sufletul în hăurile iadului, fără să-i dea puțința de a cerși iertarea. Orgoliul propriului păcat, venerație golită de iubire față de Dumnezeu, îi spuneau că abateră pe care o săvârșea era prea cumplită pentru a mai putea fi iertată în întregime sau în parte printr-un fals omagiu adus Atotvăzătorului și Atotștiutorului.

— Ei, Ennis, știu că ai un cap, dar cap are și bastonul meu. Adică nu ești în stare să-mi explici ce înseamnă un număr irațional?

Răspunsul bălmăjit a răscolit tăciunii disprețului său față de colegi. Nu încerca nici rușine, nici teamă în relațiile cu ceilalți băieți. În diminețile de duminică, pe când trecea pe lângă ușa bisericii, îi privea cu răceală pe credincioșii înșirați pe patru rânduri, cu capetele descoperite, care se închinau în afara bisericii, considerați totuși prezenți, moralmente, la slujba pe care nici n-o vedeau, nici n-o auzeau. Hobotnicia lor stupidă și mirosul greșos al uleiului ieftin cu care-și unseseră părul îi repugnav și-l îndepărtau de altarul la care se prosternau ei. Se umilea până la păcatul ipocriziei față de ceilalți, îndoindu-se de inocența lor, pe care o înșela cu atâta ușurință.

Pe un perete din dormitorul lui atârna un pergament ornamentat cu înflorituri, un certificat prin care i se atribuia conducerea pe colegiu a asociației religioase Binecuvântata Fecioară Maria. În diminețile de sâmbătă, când asociația se reunea în capelă pentru oficierea slujbei de psalmi și imnuri, locul lui era pe băncuța capitonată a unui pupitru de rugăciuni, la dreapta altarului, de unde dirija răspunsurile aripilor lui de băieți. Falsitatea rangului său înalt nu-l stânjenea. Dacă uneori îl îmboldea câte

un impuls să se ridice din locul lui de onoare și, mărturisindu-și în fața tuturor nevrednicia, să iasă din capelă, îi era de ajuns să le privească mutrele ca să se răzgândească. Imagistica psalmilor profeției îi domolea mândria stearpă. Măreția Fecioarei Maria îi captiva sufletul: smirna, mirtul și tămâia care simbolizau prețioasele daruri ale Dumnezeuirii către sufletul ei, veșmintele și podoabele care simbolizau vița ei regească, emblemele, florile care dăinuiau de-a lungul timpurilor, copacul cu muguri care dăinuia de-a lungul timpurilor, simbolizând statornicirea treptată a cultului Fecioarei printre oameni. Când îi venea rândul, către sfârșitul slujbei, să-și citească versetul, îl citea cu un glas voalat, adormindu-și conștiința în muzica lui:

*Quasi cedrus exaltata sum in Libanon et quasi cupressus in monte Sion. Quasi palma exaltata sum in Gades et quasi plantatio rosae in Jericho. Quasi uliva speciosa in campis et quasi platanus exaltata sum juxta aquam in plateis. Sicut cinnamomum et balsamum aromatizans odorem dedi et quasi myrrha electa dedi suavitatem odoris.*¹

Păcatul lui, care-l îndepărtase de privirea Domnului, îl apropiase de refugiile celor ce păcătuiesc. Ochii Fecioarei păreau să-l privească cu blândețe miloasă; sfințenia ei, lumina ciudată pe care o radia, carnea ei gingașă nu-l umileau pe păcătosul care cuteza să se apropie de ea. Dacă vreodată s-ar izbăvi de păcat și ar cunoaște căința, ar dori din suflet să fie slujitorul ei. Când, uneori, intra sfielnic în lăcașul Fecioarei după ce-și săturase frenetica poftă trupească, își întorcea sufletul către ea, al cărei simbol era luceafărul de dimineață, *luminoasă, pătrunsă de muzică, amintind de ceruri și răspândind seninătate*²; și slăvile

1 „Ca un cedru în Liban m-am înălțat și ca un chiparos în munții Ermonului. Ca un finic la țarmuri m-am înălțat și ca răsaduriletrandafirului în Ierihon. Ca un măslin frumos în câmp și m-am înălțat ca un paltin. Ca scorțișoara și balsamul mirositor am dat miros și ca smirna cea aleasă am dat mireasmă.“ (lat.) Ecleziasticul 24:4-17.

2 Citat din *Laudă Mariei* de cardinalul Newman.

ei erau șoptite molatic de buze pe care încă se prelingea dâra cuvintelor murdare și rușinoase, ba chiar și savoarea unui sărut voluptuos.

Era o situație bizară. Stephen încerca să-și explice cum de era cu puțință, dar înserarea, îndesindu-se tot mai pâcios în clasă, i-a întunecat gândurile. S-a auzit clopoțelul. Profesorul le-a indicat teoremele aritmetice și geometrice care trebuiau pregătite pentru lecția următoare și a plecat din clasă. Heron, așezat lângă Stephen, a început să fredoneze.

Minunatul meu prieten Bombados.

Ennis, care ieșise în curte, s-a întors anunțându-i:

— Vine servitorul să-l caute pe rector.

Un lungan din spatele lui Stephen și-a frecat mâinile și a comentat:

— Asta înseamnă că n-o să țină cursul. Chiulim toată ora. Nu mai vine până la unu jumate. Și-atunci ai să-i pui tu întrebări la catehism, Dedalus.

Stephen s-a lăsat pe spate, pe speteaza băncii, și a început să mâzgălească desene pe maculator, ascultând trăncăneala din jur, pe care Heron o potolea din când în când, spunând:

— Ia mai țineți-vă gura. Nu mai faceți atâta gălăgie.

Era bizar faptul că gusta o plăcere ascetică în urmărirea, de la un capăt la celălalt, a rigidelor doctrine ale bisericii și în pătrunderea tăcerilor și tainelor ei obscure, ceea ce-l făcea să simtă și mai acut propria lui condamnare. Cuvintele Sfântului Iacob, cum că acel care calcă una dintre porunci se face vinovat de încălcarea tuturor celorlalte, i s-au părut, la început, doar o frază exaltată, până când a început să bâjbâie în tenebrele propriei lui stări. Din sămânța otrăvită a poftei lui carnale au izbucnit toate celelalte păcate mortale: trufia și disprețul față de ceilalți, lăcomia de bani pentru a plăti plăceri nelegiuite, invidia față de cei care-și îngăduiau viciii la care el nu putea ajunge, bombăneli calomnioase la adresa celor cucernici, plăcerea animalică de a se îndopa cu mâncare, mânia urâcioasă cu care își analiza

și își judeca dorințele, mocirla spirituală și fizică în care se afundase întreaga lui ființă.

În timp ce ședea în bancă, cu privirea calm ațintită la fața vicleană și dură a rectorului, gândurile i se învârtteau în jurul ciudatelor întrebări care li se puneau. Dacă un om a furat în tinerețe o liră care l-a ajutat să adune mai târziu o bogăție uriașă, cât ar trebui să dea înapoi: lira furată sau lira împreună cu dobânzile care se adunaseră pe baza ei; sau întreaga avere? Dacă un laic, când botează un copil, toarnă apa înainte de a rosti cuvintele rituale, copilul e botezat sau nu? Botezul cu apă minerală e valabil? Cum se face că, în timp ce prima dintre fericirile biblice făgăduiește Împărăția Cerurilor celor săraci cu duhul, cea de a doua o făgăduiește și celor buni la suflet, care vor moșteni pământul? De ce prevede taina împărțășaniei două elemente, pâinea și vinul, din moment ce Isus Christos e prezent cu trupul și sângele, cu sufletul și divinitatea și numai în pâine, și numai în vin? Oare o fărâamă de pâine sfințită cuprinde întregul trup și întregul sânge al lui Isus sau numai o parte din trup și din sânge? Dacă, după ce au fost sfințite, vinul se preface în oțet, și crusta pâinii se fărâmă și mucegăiește, Isus Christos continuă să fie întrupat în cele două elemente ca Dumnezeu și ca om?

— Uite-l că vine! Uite-l că vine!

Din postul său de observație de lângă fereastră, un băiat l-a zărit pe rector ieșind din casă. Toate catehismele se deschid, toate capetele se apleacă în tăcere asupra lor. Rectorul a intrat în clasă și și-a luat locul la catedră. Un ghiont ușor venit de la lunganul din spate îl impulsionează pe Stephen să pună o întrebare grea.

Rectorul nu a cerut un catehism ca să urmărească lecția. Și-a lăsat pe catedră mâinile împreunate și a grăit:

— Miercuri după-amiază începe perioada de reculegere în cinstea Sfântului Francisc Xavier, a cărui sărbătorire va avea loc sâmbătă. Perioada de reculegere ține de miercuri până vineri. Întreaga după-amiază de vineri, după rozarii, se vor primi spovedanii. Dacă unii dintre băieți au confesorii lor speciali, cred că e mai bine să nu-i schimbe. Slujba religioasă și împărțășania

generală vor avea loc sâmbătă dimineața la orele nouă, pentru întregul colegiu. Sâmbătă e zi liberă. Bineînțeles că și duminică. Sâmbătă și duminică fiind zile libere, unii băieți ar putea crede că și luni e zi liberă. Feriți-vă să faceți asemenea greșeală. Cred că tu, Lowless, ai putea aluneca într-o astfel de abatere.

— Eu, domnule? De ce, domnule?

Zâmbetul sever al rectorului a stârnit, în clasă, un val de veselie reținută. Stephen simțea că inima i se chircește de teamă, ba chiar i se usucă, asemenea unei flori ofilite.

Rectorul a continuat cu o voce gravă:

— Cunoașteți cu toții povestea vieții Sfântului Francisc Xavier, așa bănuiesc. El e patronul colegiului nostru. Se trăgea dintr-o veche și strălucită familie spaniolă și vă amintiți, cred, că el a fost unul dintre primii discipoli ai Sfântului Ignațiu. S-au cunoscut la Paris, unde Francisc Xavier era profesor de filozofie, la universitate. Acest nobil tânăr și scriitor, cultivat om de litere, s-a dedicat trup și suflet idealurilor gloriosului nostru întemeietor și, după cum știți, la cererea lui a fost trimis de către Sfântul Ignațiu să le propovăduiască indienilor. După cum iarăși știți, i se spunea Apostolul Indiilor. A călătorit în Orient, din țară în țară, din Africa în India, din India în Japonia, creștinând populațiile. Se spune că a botezat zece mii de păgâni pe lună. Și se mai spune că brațul drept i-ar fi devenit nepuțincios de cât îl înălțase deasupra capetelor celor pe care-i creștina. A vrut să plece și în China, să aducă și acolo sufletele pe calea Domnului, dar a murit de friguri pe insula Sancian. Măreț sfânt a fost Sfântul Francisc Xavier! Măreț ostaș al Domnului!

Rectorul a făcut o pauză, după care, scuturându-și mâinile împreunate, a urmat:

— Purta în el credința aceea care mută munții din loc. Zece mii de suflete câștigate întru Domnul într-o singură lună! Asta-i ceea ce înseamnă un adevărat cuceritor, devotat devizei ordinului nostru: *ad maiorem Dei gloriam!* Un sfânt care se bucură de mari puteri în ceruri, luați aminte; el are puterea de a se ruga pentru durerile noastre, puterea de a obține orice îi cerem pentru binele sufletelor noastre și, mai presus de orice, puterea

de a ne dărui ușurarea căinței, dacă am căzut cumva în păcat. Măreț sfânt, Sfântul Francisc Xavier! Mare pescar de suflete!

A încetat să mai gesticuleze cu mâinile împreunate, și-a odihnit palmele lipindu-le de frunte, și-a rotit ochii negri și tăioși în dreapta și în stânga, iscodindu-și ascultătorii. În liniștea care se lăsase, scânteierile întunecate ale ochilor lui păreau să aprindă reflexe de bronz în amurg. Stephen simțea că i se zbârcește inima, ca o floare din deșert care simte cum din depărtări se apropie simunul.

* * *

— *În tot ce faci adu-ți aminte de sfârșitul tău și nu vei păcătui niciodată* – sunt cuvinte, dragii mei frați întru Christos, luate din cartea Ecleziastului¹, capitolul șapte, versetul patruzeci. În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, Amin.

Locul lui Stephen era în prima bancă din capelă. Părintele Arnall ședea la o masă în stânga altarului. Purta pe umeri o mantie grea; era palid și tras la față, iar glasul îi era spart de răgușeală. Figura bătrânului său profesor, atât de ciudat reapărută, i-a readus lui Stephen în minte viața lui la Clongowes: spațioasele terenuri de sport, vânzoleala jucătorilor, bazinul pătrat cu apă vâscoasă, micul cimitir din spatele străzii cu tei, unde visase că a fost îngropat, dansul umbrelor de flăcări pe pereții infirmeriei unde zăcuse bolnav, chipul îndurerat al Fratelui Michael. Sufletul lui, redeșteptat la viață asemenea amintirilor, redevenise un suflet de copil.

— Ne-am adunat astăzi aici, micii mei frați întru Christos, ca să trăim un scurt moment departe de zarva și frământările lumii exterioare, să celebrăm și să cinstim pe unul dintre cei mai importanți sfinți, Apostolul Indiilor, patronul colegiului vostru, Sfântul Francisc Xavier.

An de an, de mai multă vreme decât vreunul dintre voi, dragii mei băieții, și-ar putea aduce aminte sau chiar decât mi-aș putea aduce eu aminte, elevii colegiului s-au reunit în această capelă pentru a organiza anuală perioadă de reculegere în preajma săr-

¹ Joyce se referă, de fapt, la Ecleziasticul.

bătorii sfântului lor patron. Timpul s-a scurs și a adus cu el schimbări. Mulți dintre voi au putut observa schimbări survenite chiar în ultimii câțiva ani. Mulți dintre băieții care au stat în băncile astea din față, cu câțiva ani în urmă, cutreieră poate acum ținuturi îndepărtate, pe la tropicele fierbinți, ori sunt prinși în îndatoriri profesionale sau în felurite seminarii ori navighează pe nesfârșitele întinderi ale oceanelor sau, poate, au și fost chemați de Dumnezeu Atotputernicul în altă viață, unde sunt eliberați de misiunile lor pământești. Și totuși, în pofida anilor care zboară, aducând schimbări și în bine și în rău, memoria acestui mare sfânt continuă să fie onorată de elevii din acest colegiu, care în fiecare an trec prin această perioadă de reculegere în zilele care precedă sărbătorirea sortită de mama noastră sfântă, biserica, să transmită veac de veac numele și faima unuia dintre cei mai importanți fii ai Spaniei catolice.

Să vedem acum care este semnificația cuvântului *reculegere* și de ce e aceasta considerată drept o practică binefăcătoare pentru toți cei care doresc să ducă o viață cu adevărat creștină în fața lui Dumnezeu și a oamenilor. Reculegerea, dragii mei băieți, înseamnă retragerea, pentru o bucată de vreme, din grijile existenței noastre, grijile îndeletnicirilor lumești cotidiene, pentru a ne putea cerceta starea lăuntrică, conștiința noastră, și pentru a reflecta asupra tainelor sfintei religii și a înțelege mai bine care-i rostul nostru în această lume. În timpul celor câteva zile vreau să vă confrunțați cu unele gânduri privitoare la cele patru lucruri de pe urmă. Acestea sunt, după cum știți din catehism, moartea, judecata de apoi, iadul și raiul. Vom încerca în aceste câteva zile să le înțelegem pe deplin, și din înțelegerea lor, să putem trage un folos dăinuitor pentru sufletele noastre. Și luați aminte, dragii mei băieți, că am fost trimiși pe lumea asta cu un singur țel și numai unul: să împlinim sfânta voință a Domnului și să ne mântuim sufletele nemuritoare. Orice altceva e zădărnice. Un singur lucru are preț: mântuirea sufletului. Ce-i folosește unui om să câștige toate bogățiile lumii dacă, în schimb, își pierde sufletul nemuritor? Credeți-mă, dragii mei băieți, nimic de pe lumea asta păcătoasă nu poate înlocui asemenea pierdere.

De aceea vă cer, dragii mei băieți, ca în aceste câteva zile să vă îndepărtați din minte toate gândurile lumești, fie ele legate de învățătură, plăcere sau ambiție și să vă concentrați întreaga atenție asupra stării în care se găsesc sufletele voastre. Nu e nevoie să vă mai amintesc că, pe timpul zilelor de reculegere, toți băieții trebuie să aibă un comportament liniștit și pios și să alunge orice plăceri gălăgioase și necuviincioase. Desigur, băieții mai mari vor veghea ca asemenea deprinderi să nu fie încălcate, și mă aștept, în special, ca perfecții și membrii frațiilor Sfintei Fecioare și Sfinților Îngeri să ofere un înalt exemplu colegilor lor.

Așadar, să încercăm să pășim în reculegerea în cinstea Sfântului Francisc cu toată inima și cu tot spiritul nostru. Și atunci studiile voastre din timpul anului vor primi binecuvântarea Domnului. Dar, mai presus și dincolo de orice, fie ca peste ani și ani, când poate vă veți găsi la depărtare de acest colegiu și în împrejurări și împrejurimi total diferite, să puteți privi îndărăt, la aceste zile de reculegere, cu bucurie și recunoștință, și să-i mulțumiți Domnului că v-a hărăzit prilejul de a pune prima piatră la temelie a unei vieți creștine cucernice, onorabile și rodnice. Și dacă cumva, din întâmplare, se găsește în clipa asta, în aceste bănci, vreun sărman suflet care a avut nefericirea de negrăit de a pierde grația Dumnezeirii și de a cădea în negru păcat, cred și mă rog cu ardoare ca zilele de reculegere să însemne punctul de cotitură din viața aceluia suflet. Mă rog la Dumnezeu, prin mijlocirea credinciosului său slujitor Francisc Xavier, ca acel suflet să se îndrepte spre calea căinței și ca sfânta împărtășanie din ziua Sfântului Francisc din acest an să constituie un legământ dăinuitor între Dumnezeu și acel suflet. Fie ca această reculegere să rămână de neuitat atât pentru cei drepți, cât și pentru nedrepți, pentru sfinți și pentru cei ce păcătuiesc.

Ajutați-mă, dragii mei frați mai mici întru Christos, ajutați-mă prin concentrarea atenției voastre, prin credința voastră, prin purtările voastre. Izgoniți-vă din minte gândurile lumești și reflectați numai la lucrurile cele de pe urmă: moartea, judecata, iadul și raiul. Cel ce-și amintește de aceste lucruri, spune Ecleziastul, nu va păcătui nicicând. Cel ce-și amintește de lucrurile de pe urmă, le va simți prezente în tot ce face și în tot

ce gândește. Va trăi o viață cinstită și va muri o moarte cinstită, cu credința și știința că, dacă a jertfit o parte din viața pământească, va fi răsplătit însutit și înmuit în viața de apoi, în împărăția fără de sfârșit – binefacere pe care v-o doresc din inimă, dragii mei băieți, tuturor și fiecăruia dintre voi, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, Amin.

În timp ce mergea spre casă, însoțit de colegi tăcuți, o ceață deasă părea să se fi lăsat peste mintea lui. Aștepta, dezorientat, ca ceața să se risipească și să-i dezvăluie ceea ce îi ascundea. A mâncat la cină cu o poftă ursuză și, când s-au sfârșit bucatele și au rămas pe masă doar farfuriile abandonate, cu urme de grăsime, s-a ridicat și s-a dus la fereastră, adunându-și cu limba resturile de mâncare pripășite prin gură și lingându-și rămășițele de sos de pe buze. Vasăzică a căzut în stadiul animalului care-și linge botul după ce-a devorat carnea. Asta era sfârșitul; un licăr de spaimă a început să-i străpungă ceața din minte. Și-a lipit fața de sticla geamului și a scrutat strada care se întuneca. Prin lumina împăclită treceau siluete, încoace și încolo. Asta era viața. Literele numelui Dublin îi apăsau greoi mintea, îmbrâncindu-se morocănos una pe cealaltă, înghiontindu-se cu încăpățănare și bătărbănie. Sufletul lui se îngreșea și se congela într-o gelatină unsuroasă, și se afunda tot mai adânc în spaimele lui mohorâte, într-un amurg posomorât și amenințător, în timp ce trupul ăsta al lui stătea în picioare, apatic și dezonorat, căutând cu ochi încețoșați, neputincioși, tulburi, dar omenești, chipul vreunui dumnezeu bovin spre care să se îndrepte.

A doua zi i-a adus moartea și judecata de apoi, răvășindu-i sufletul și trezindu-l din disperata-i moleșală. Acel vag licăr de spaimă s-a prefăcut într-o teroare a spiritului, pe măsură ce glasul spart al preotului îi picura moartea în suflet. Trăia chinurile morții. Simțea răceala cadaverică înghețându-i extremitățile trupului și târându-se în sus, către inimă; ceața morții îi împâclea ochii, centrul luminos al creierului se stingea, unul câte unul, ca niște lămpi, cea de pe urmă sudoare îi umezea pielea, mâinile și picioarele își pierduseră vlagă; vorbirea i se năclăise, o luase razna, se stinsese; inima îi bătea din ce în ce mai slab, tot mai sfâșiată, răsuflarea, sărmana răsuflare, sărmanul suflu

omenesc, icnea în sughițuri și suspine, gâlgâind și horcăind în gâtlej. Și nici un ajutor! Nici un ajutor! Sinele lui, el însuși, trupul lui, în voia căruia se lăsase, mureau. La groapă cu el! Țintuți-i leșul într-o cutie de lemn pe care să o poarte pe umeri cioclii. Zvârliți-l departe de ochii mulțimii. Scoateți coșciugul din casă într-o groapă lungă săpată în pământ – mormântul – în care să putrezească, să ajungă hrană pentru sumedeniile de viermi târători, să fie devorat în burțile umflate ale șobolanilor.

Și în timp ce prietenii încă lăcrimează la căpătâiul lui, sufletul păcătosului e chemat la judecată. În cea din urmă clipă de luciditate, întreaga viață pământească se desfășoară în fața ochilor sufletului și, înainte ca spiritul să fi putut reflecta, trupul a și murit, iar sufletul înspăimântat s-a pomenit în fața scaunului Judecătorului. Dumnezeu, care atâta amar de vreme și-a arătat îngăduința, de astă dată avea să treacă la împărțirea dreptății. Vreme îndelungată a fost răbdător, străduindu-se să-l îndrepte pe păcătos, dându-i timp să se căiască, cruțându-l. Dar acel timp s-a încheiat. A fost vremea păcatului și a plăcerii, vremea sfidării Dumnezeirii și a avertismentelor Sfintei Biserici, vremea neobrăzatei înfruntări a magnitudinii Sale, a încălcării poruncilor, a păcălirii semenilor, a săvârșirii de păcat după păcat, a tăinuirii depravării în fața ochilor lumii. Dar vremea păcatelor se încheiase. Acum îi venise și lui Dumnezeu rândul. Și pe el n-aveai cum să-l îmbrobodești sau să-l păcălești. Fiecare păcat o să-și scoată capul afară din ascunzișul lui. Cele de răzvrătire împotriva Dumnezeirii și cele mârșave împotriva sărmanei noastre naturi corupte, de la cele mai mărunte abateri până la cele mai cumplite atrocități. La ce-ți va mai folosi în clipa aceea că ai fost un mare împărat, un vajnic general, un strălucit inventator sau cel mai învățat dintre învățați? În fața Domnului toți suntem o apă și un pământ. El o să-i răsplătească pe cei buni și o să-i pedepsească pe cei răi. O singură clipă îi va fi de ajuns ca să judece un suflet de om. La o clipă după moartea trupului, sufletul va fi pus pe cântar. Și după judecată sufletul va fi repartizat fie în lăcașul fericirii eterne, fie în temnița purgatorului, fie zvârlit în urlete în focul iadului.

Și asta nu era tot. Dreptatea divină își continua răzbunarea pe omenire: după judecarea fiecărui suflet în parte, urma judecata generală. Va veni sfârșitul lumii. Se pregătea ziua osândeii. Stelele din cer se vor desprinde și vor cădea pe pământ asemenea smochinelor când vântul scutură smochinul. Soarele, marea făclie a universului, se va preface în veșmântul din sac mițos al pocăitului. Luna va sângera, roșie. Cerurile se vor înfășura sul, ca un pergament vechi. Arhanghelul Mihail, comandantul oștilor cerești, se va ivi pe boltă, triumfător și înfricoșător. Cu un picior înfipt în mare și un picior pe uscat, va sufla în trâmbița arhanghească vestind sfârșitul timpului. Cele trei trâmbițări ale îngerului vor răsuna în întregul univers. Timpul există, timpul a existat, dar timpul nu va mai exista. La cea de pe urmă trâmbițare, sufletele întregii omeniri se vor îndrepta șuvoi spre valea Iosafatului, bogați și săraci, nobili și oameni din popor, înțelepți și nesăbuiți, buni și răi. Sufletele tuturor celor ce-au trăit vreodată, sufletele celor încă nenăscuți, sufletele tuturor fiilor și fiicelor lui Adam se vor aduna, laolaltă, în ziua aceea supremă. Și Judecătorul suprem își va face apariția. Terminatu-s-a cu mieluşelul Domnului, cu blândul Isus din Nazaret, cu Omul Patimilor, cu Bunul Păstor. Acum vine plutind peste nori, întruchipând forța și măreția însoțit de nouă coruri de îngeri, de îngeri și arhangheli, de înalții dregători cerești, de puteri și de virtuți, de căpetenii și cărmuitori, de heruvimi și serafimi, Dumnezeu Atotputernicul, Dumnezeu Veșnicul. Grăiește, și glasul Lui se face auzit până la cele mai îndepărtate margini ale spațiului, până în abisul cel fără de fund. Judecătorul Suprem, la ale cărui sentințe nu poate exista și nu va exista apel. Pe cei dreپți îi cheamă alături de El și-i pofteste să pătrundă în împărăția fericirii eterne, care-i așteaptă. Pe cei nedreپți îi îndepărtează de El, strigându-le din măreția Sa insultată: *Duceți-vă de la Mine, blestemaților, în focul cel veșnic, care este gătit diavolului și îngerilor lui!*¹ Vai, ce chinuri îi așteaptă pe nefericiții păcătoși! Prietenul e despărțit de prieten, copilul e smuls de lângă părinți, soții

1 Evanghelia după Matei, 25:41.

îndepărtați de soții. Sărmanul păcătos întinde brațele cu implorare către cei ce i-au fost dragi în lumea pământească, către cei de a căror cuviincioasă pietate poate că și-a bătut joc, către cei care l-au sfătuit de bine și au încercat să-l călăuzească pe drumul cel drept, întinde brațele spre un frate binevoitor, o soră iubitoare, spre mama și tatăl lui, care l-au îndrăgit atât de mult. Dar e prea târziu, cei drepti își întorc ochii de la blestematele suflete ale osândiților, pe care-i văd acum în toată hidoșenia caracterului lor. O, voi, fățarnicilor. O, voi, funeste gropi zugrăvite. O, voi care ați arătat lumii chipuri senine, zâmbitoare, în timp ce sufletul vostru era o mlaștină rău-mirositoare de păcate, cum veți străbate această zi cumplită?

Și această zi vine, va veni, trebuie să vină, ziua morții și a Judecății de Apoi. Omului îi este hărăzit să moară și după moarte să treacă prin ziua judecății. Moartea este o certitudine. Incerte sunt când și cum o să moară, fie în urma unei lungi suferințe, fie dintr-un accident imprezvizibil; Fiul Domnului sosește când îl aștepți mai puțin. Drept care, fii pregătit în orice moment, dat fiind că în orice moment poți muri. Moartea este sfârșitul nostru, al tuturor. Moartea și judecata, aduse pe lume prin păcatul primilor noștri părinți, sunt porțile întunecate care se închid peste viața noastră pământească, porțile care se deschid în fața necunoscutului și a nevăzutului, porți prin care trebuie să se strecoare fiecare suflet, singur, neajutat decât de faptele lui bune, lipsit de prieteni, de frați, de neamuri sau dascăli care să-l susțină, singur și tremurând. Fie ca acest gând să vegheze mereu treaz în mintea noastră, și atunci nu vom putea să cădem în păcat. Moartea, care-i pricină de spaimă pentru păcătos, înseamnă o binecuvântare pentru cel care a urmat cărarea dreaptă, îndeplinindu-și îndatoririle cerute de vremelnica lui prezență în viață, respectând rugăciunile cerute de dimineață și de seară, bucurându-se de sfânta împărtășanie și înfăptuind acțiuni bune și caritabile. Pentru catolicul evlavios și cucernic, pentru omul drept, moartea nu poate fi pricină de spaimă. Addison, marele scriitor englez, n-a fost el acela care, aflat pe patul de moarte,

l-a chemat pe ușuraticul tânăr conte de Warwick ca să-i dea pildă de cum știe să întâmpine moartea un bun creștin? Numai creștinul pios și credincios, numai el singur este cel care poate spune în inima lui:

O, mormânt, unde ți-e biruința?

*O, moarte, unde ți-e înțepătura?*¹

Fiecare cuvânt i se adresa lui. Întreaga mânie a Domnului era îndreptată împotriva păcatului său, mârșav și secret.

Pumnalul predicatorului se înfipsea adânc în conștiința lui bolnavă și acum i se părea că sufletul îi putrezește cufundat în păcat. Da, predicatorul avea deplină dreptate. Venise rândul lui Dumnezeu. Asemenea unei jivine pitite în vizuina ei, sufletul lui se bălăcise în propria sa scârnă, dar trâmbița îngerului îl smulse din tenebrele păcatului și-l scoase la lumină. Cuvintele de osândă rostite de înger îi zgâlțâiseră într-o clipă întregul calm înfumurat. Vijelia zilei cea de pe urmă îi vâjâia prin minte; târfele cu ochi din giuvaier din imaginația lui erau rostogolite de uragan și, cuprinse de groază, chițcăiau ca șoarecii înfășurându-se în coamele lor de păr.

Când a traversat scuarul, în drum spre casă, râsul cristalin al unei fetișcane i-a asaltat urechile înfierbântate. Veselia și gingășia trilului de râs i-au zguduit inima mai puternic decât trâmbițatul goarnei și, necutezând să-și înalțe privirea, s-a răsucit din mers și a scrutat întunericul tufișurilor încâlcite. Un val de rușine a izbucnit din inima lui abătută și i-a inundat întreaga făptură. Chipul Emmei i s-a ivit în față și, sub ochii ei, valul de rușine i-a țâșnit din nou din inimă. Dacă ar fi știut ea la ce o supusese mintea lui, cum o frământase pofta lui animalică, cum îi călcase în picioare inocența! Asta să fi însemnat iubire adolescentină? Asta să fi însemnat cavalerism? Asta să fi însemnat poezie? Amănuntele sordide ale orgiilor lui îi duhneau în nări: mormanul de poze mânjite cu funingine pe care le dosise în coșul căminului și a căror nerușinare și destrăbălare îl făceau

1 Alexander Pope (1688-1744), *Creștinul muribund către sufletul său*.

să le privească ceasuri întregi, păcătuind în gând și în faptă; visurile lui monstruoase, populate de creaturi cu chipuri bestiale și de târfe cu ochi de giuvaier scânteietor; scrisorile lungi, scabroase, pe care le întocmise cu ușurarea vinovăției mărturisite și pe care le ținuse în taină zile întregi, pentru ca apoi, sub zăbranicul nopții, să le arunce prin bălăriile vreunui ungher de maidan sau pe sub vreo ușă dărăpănată ori printr-o spărtură dintr-un gard de verdeață, unde s-ar fi putut să le găsească vreo fată și să le citească în mare secret. Nebunie! Nebunie! Cum era cu putință ca el să fi săvârșit asemenea fapte? O sudoare rece i-a îmbrobonit fruntea, de parcă amintirile oribile i s-ar fi condensat în creier.

Când chinuitoarea rușine s-a mai domolit, a încercat să-și înalțe sufletul din abjecta nimicnicie. Dumnezeu și Sfânta Fecioară erau prea departe de el. Dumnezeu era prea măreț și prea sever, iar Fecioara prea pură și sfântă. Dar s-a văzut stând lângă Emma, pe un câmp nemărginit, aplecându-se umil, cu ochii înlăcrimați, să-i sărute cotul mâneții.

În câmpul nemărginit, sub mângâioasa lumină de asfințit a unui cer transparent, pe care aluneca un nor către apus, în talazul unei mări celeste de un verde pal, stăteau unul lângă celălalt, doi copii care au greșit. Greșeala lor insultase adânc magnitudinea dumnezeiască, deși nu era decât rătăcirea a doi copii, dar nu o atinsese pe ea, cea a cărei frumusețe *nu se asemuiește cu frumusețea pământeană primejdioasă privirii, ci e ca luceafărul dimineții, care-i este simbol luminos și melodios*. Ochii cu care-i privea nu erau nici ofensați, nici muștrători. Le-a împreunat mâinile, mână peste mână, și le-a grăit, adresându-se inimilor lor:

— Luați-vă de mână, Stephen și Emma. E o seară minunată acum în ceruri. Ați greșit, dar tot copiii mei sunteți. E vorba de o inimă care iubește o altă inimă. Luați-vă de mână, dragii mei copii, și veți fi fericiți împreună, iar inimile voastre se vor iubi una pe cealaltă.

Capela era scăldată în lumina purpurie care se prefira printre storurile lăsate, iar prin golul dintre marginea storului și perva-

zul ferestrei se strecura o dâră de lumină palidă, ca o suliță care aprindea alama sfeșnicelor sculptate de pe altar, făcându-le să scânteieze ca armurile frecate în bătălii ale îngerilor.

Ploaia cădea în șiroaie peste capelă, peste grădină, peste clădirea colegiului. O ploaie tăcută, care părea să țină o veșnicie. Apele aveau să se umfle, palmă cu palmă, revărsându-se peste ierburi și hățișuri, înecând copacii și casele, înghițind monumentele și crestele munților. Tot ce-i vietate se va înăbuși fără zgomot: păsări, oameni, elefanți, porci, copii; hoiturile vor pluti fără zgomot printre rămășițele naufragiului universului. Patruzeci de zile și patruzeci de nopți ploaia se va vărsa până ce apele vor înghiți fața pământului. S-ar putea. De ce nu?

De aceea și iadul și-a mărit de două ori lăcomia lui, căscat-a gura sa peste măsură – cuvinte luate, dragii mei frați mai mici, din Isus Christos – Cartea lui Isaia, capitolul cinci, versetul paisprezece. În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, Amin.

Predicatorul și-a scos dintr-un buzunar al sutanei un ceas fără lanț, i-a cercetat o clipă, în tăcere, cadranul, apoi l-a așezat pe masă, în fața lui.

A continuat să vorbească pe un ton domol:

— După cum știți, dragii mei băieți, Adam și Eva au fost primii noștri părinți și vă aduceți aminte că ei au fost creați de Dumnezeu ca să umple locurile lăsate libere în ceruri în urma căderii lui Lucifer și a îngerilor săi răzvrățiți. Se spune că Lucifer a fost un fiu al dimineții, un înger radios și puternic, dar a căzut; a căzut și odată cu el a căzut o treime din oștirea cerului; a căzut și a fost zvârlit, împreună cu îngerii lui răzvrățiți, în iad. Care a fost păcatul lui nu putem spune. Teologii cred că a fost păcatul trufiei, gândul păcătos conceput într-o clipă: *non serviam. Nu voi sluji*¹, și clipa aceea nefericită a însemnat prăbușirea lui. Prin gândul plăsmuit într-o singură clipă, a insultat măreția Domnului și Dumnezeu l-a izgonit pe veci din ceruri, în iad.

¹ Ieremia, 2:20.

După aceea au fost creați Adam și Eva și așezați în Rai, în câmpia Damascului, acea fermecată grădină, îmbăiată în strălucirea soarelui și în culori, inundată de o vegetație luxuriantă; pământul rodnic le dăruia belșugul, jivinele și păsările erau slujitorii lor inimoși, nu cunoșteau bolile la care e supus trupul nostru, nici suferința, nici sărăcia, nici moartea; tot ceea ce le putea dăruii un Dumnezeu mare și mărinimos le era dăruit. Și Dumnezeu nu le pusese decât o singură condiție: să se supună cuvântului Său. Anume să nu mănânce roadele pomului oprit. Dar, vai!, dragii mei băieți, și ei au căzut. Diavolul, care a fost cândva un înger radios, un fiu al dimineții, și care devenise acum un vrăjmaș cumplit, a luat chip de șarpe, cea mai vicleană vietate dintre toate. Îi pizmuia. El, care căzuse de la o asemenea înălțime, nu îndura să vadă că omul, o făptură plămădită din lut, se bucură de moștenirea pe care el, prin păcatul săvârșit, o pierduse pe veci. S-a apropiat de femeie – ființa mai slabă – și i-a picurat în ureche veninul vorbelor lui, făgăduindu-i – o, blestemul acelei făgăduințe! – că dacă ea și Adam vor mușca din fructul oprit, li se vor deschide ochii și vor fi ca Dumnezeu.¹ Eva a cedat vicleniilor ispititorului. A mușcat din măr și i l-a dat și lui Adam, care nu a avut curajul moral să se împotrivescă. Limba otrăvită a Satanei și-a împlinit opera. Au căzut. Și atunci s-a auzit în grădină glasul lui Dumnezeu cerând socoteală creației lui: omul. Și Mihail, comandantul oștilor cerești, ținând în mâini spada în flăcări, s-a ivit înaintea perechii vinovate și i-a izgonit din grădina Edenului în lume – în lumea bolilor și a trudei, a cruzimii și a dezamăgirilor, a muncilor istovitoare și a greutăților, ca să-și câștige pâinea cu sudoarea frunții. Dar chiar și atunci, cât de nemărginită a fost mila Domnului! S-a înduioșat de soarta sărmanilor noștri părinți decăzuți, și le-a făgăduit că, la timpul potrivit, le va trimite din ceruri pe Acel Unul care-i va mântui, care-i va readuce la pieptul Tatălui Ceresc, în chip de moștenitori ai Împărăției Cerurilor. Și acest Unul, acest Mântuitor al omului căzut, va fi unicul fiu conceput de Dumnezeu, și cel de-al doilea în Sfânta Treime, Cuvântul cel Veșnic.

¹ Geneza, 3:5.

Și a venit. S-a născut dintr-o fecioară preacurată, Maria fecioara-mamă. S-a născut într-un staul sărăcăcios din Iudeea și a trăit treizeci de ani ca dulgher umil, până când a sosit ceasul de a-și împlini misiunea. Și atunci, însuflețit de iubirea față de oameni, a pășit înainte și a chemat oamenii să asculte cuvântul noii evanghelii.

Și l-au ascultat? Da, l-au auzit, dar n-au vrut să-i dea ascultare.

A fost prins și legat ca un răufăcător de rând, l-au batjocorit ca pe un nebun, a fost respins de la iertare în schimbul unui bandit de codru, șfichiuit cu cinci mii de biciuri, încoronat cu o cunună de spini, purtat și înghiontit pe străzi de gloata iudeilor și de ostașii romani, despuiat de veșminte și atârnat pe o cruce, spintecat în coastă cu o lance, și din trupul sfărtecat al Domnului nostru țâșneau întruna apă și sânge.

Dar chiar și atunci, în ceasul chinurilor supreme, Mântuitorul nostru milostiv era plin de milă pentru omenire. Chiar acolo, pe dealul calvarului, a întemeiat sfânta Biserică Catolică, pe care, așa precum a făgăduit, porțile iadului nu o vor birui¹. A întemeiat-o pe stânca veacurilor și a înzestrat-o cu harul Lui, cu taine și cu jertfe, și a făgăduit că oamenii care vor asculta de cuvântul bisericii Lui vor pătrunde în viața veșnică, dar dacă, după toate cele care s-au făcut pentru ei, vor stăruî în ticăloșia lor, atunci vor avea parte de veșnicia chinului: iadul.

Glasul predicatorului a scăpătat. A făcut o pauză, o clipă și-a împreunat palmele, apoi le-a despărțit. După care, a reluat:

— Și acum, să încercăm, un moment, să ne dăm seama, atât cât ne îngăduie puterile noastre, de structura aceluia lăcaș al osândiților, pe care l-a plăsmuit dreptatea unui Dumnezeu insultat, pentru veșnica pedepsire a păcătoșilor. Iadul e un soi de temniță strâmtă și întunecoasă și rău-mirositoare; lăcașul demonilor și al sufletelor celor răătăciți, îmbâcsit de foc și de fum. Dumnezeu l-a făcut atât de strâmt pentru a-i pedepsi pe cei care au refuzat să-i respecte legile. În pușcăriile de pe pământ, prizonierii au, de bine de rău, puțină libertate de mișcare, chiar dacă numai

¹ Evanghelia după Matei, 16:18.

între cei patru pereți ai celei sau în mohorâta curte a închisorii. Dar în iad e altfel. Acolo, din pricina mării aglomerări de osândiți, vinovații sunt îngrămădiți claie peste grămadă, iar pereții înfiorătoarei închisori au o grosime de patru mii de mile, și captivii sunt atât de înghesuiți și de neputincioși, încât, după cum scrie un sfânt binecuvântat, sfântul Anselm, în cartea sa despre similitudini, n-au putința nici măcar să-și scoată din ochi un vierme care-i roade.

Zac cu toții în beznă. Deoarece, vă rog să luați aminte, focul iadului nu luminează. Așa cum, la porunca Domnului, focul cuptorului din Babilon și-a pierdut fierbințeala, dar și-a păstrat lumina, tot la porunca Domnului focul din iad și-a păstrat căldura dogorătoare, care arde însă în beznă veșnică. E o nesfârșită furtună de întuneric, flăcări negre și fum negru de pucioasă arzândă, în care trupurile zac grămadă, unele peste altele, fără cea mai firavă adiere de aer. Dintre toate năpastele care au lovit țara Faraonilor, una singură a fost socotită ca mare pacoste, și anume întunecimea. Și atunci, cum să numim bezna iadului, care nu era menită să țină doar trei zile, ci întreaga veșnicie?

Dar grozăvia acestei temnițe strâmte și cufundate în beznă e mărită de duhoarea înspăimântătoare. Toate scârboșeniile lumii, toate gunoaiele și resturile lepădate, toată scârna și mâzga se vor scurge acolo ca într-o hazna împuțită, în acea ultimă zi care va purifica omenirea. Pucioasa care arde în cantități neînchipuite umple iadul cu duhoarea ei de neîndurat, iar trupurile osândiților degajă un iz atât de pestilențial, încât, așa cum ne spune sfântul Bonaventura, unul singur dintre hoiturile acelea ar fi de-ajuns să infecteze întreaga omenire. Chiar și aerul din lumea noastră, acest element pur, se împute și devine de nerespirat când stă multă vreme închis. Gândiți-vă ce împuțiciune trebuie să fie în iad. Închipuți-vă un cadavru respingător, putred, care a zăcut mult timp în groapă descompus și descârnat, o masă de putregai vâcos, lichefiat ca o gelatină. Închipuți-vă un asemenea stârv căzut pradă flăcărilor, devorat de focul de pucioasă arzândă, și răspândind aburii înecăcioși, denși, ai descompunerii grețoase, dezgustătoare. Și încercați să vă închipuți duhoarea

asta îngreșătoare multiplicată de milioane și milioane de ori, emanată de milioane și milioane de stârvuri fetide, îngrămădite laolaltă în bezna duhnitoare, o imensitate de mucegai uman putrezit. Închipuți-vă toate astea și atunci veți putea avea o idee despre oroarea duhorii iadului.

Dar duhoarea, oricât ar fi de respingătoare, nu-i chinul cel mai înfiorător la care sunt supuși osândiții. Cel mai cumplit calvar pe care vreun tiran l-a impus vreodată semenilor săi este focul. Încercați să atingeți cu degetul flacăra unei lumânări și veți cunoaște arsura focului. Dar focul nostru de pe pământ a fost creat de Dumnezeu spre binele omului, ca să țină vie în el scânteia vieții și ca să-l ajute în îndeletnicirile lui folositoare, pe când focul iadului e de altă natură și a fost creat de Dumnezeu pentru a-i tortura și a-i pedepsi pe păcătoșii care nu se pocăiesc. Focul nostru de pe pământ se stinge, mai curând sau mai târziu, în funcție de obiectul pe care-l atacă, în măsura în care acesta arde mai repede sau mai încet, așa încât mintea ingenioasă a omului a izbutit să inventeze substanțe chimice care controlează sau slăbesc acțiunea focului. Dar pucioasa care arde în iad e o substanță menită să ardă veșnic, fără oprire, și cu o furie de nedescris. Mai mult, focul de pe pământ distruge pe măsură ce arde, așadar cu cât arde mai intens, cu atât consumă mai repede, pe când focul iadului are însușirea de a menține ceea ce arde, și cu toate că se dezlănțuie cu o violență de neînchipuit, nu conținește nicicând.

Și focul nostru de pe pământ, oricât ar fi de înverșunat sau de extins, cunoaște totuși îngrădiri, pe când marea de foc a iadului e neîngrădită, nețărnută, nu are margini, nici fund. Se spune că însuși diavolul, când a răspuns întrebării unui anumit ostaș, a mărturisit că, dacă un munte întreg ar fi azvârlit în oceanul arzător al iadului, ar pieri într-o clipă ca un boț de ceară. Și acest foc feroce nu vatămă trupurile osândiților numai la suprafață, ci fiecare suflet pierdut trăiește un iad în el însuși, pentru că focul cel nemărginit îi răvășește măruntaiele. Vai, ce cumplită e soarta acestor făpturi prăbușite! Sângele îți zvâcnește și îți clocotește în vine, creierii îți fierb în cap, inima ia foc și-ți

plesnește în piept, mațele și se terciuiesc într-o pastă roșie încinsă, ochii gingași scot scânteii și ard ca doi cocoloși topiți.

Și toate câte vi le-am spus despre forța și natura și nemărginirea acestui foc nu sunt nimic în comparație cu intensitatea lui, o intensitate care reprezintă instrumentul ales de divinitate pentru pedepsirea sufletului și totodată a trupului. E un foc izbucnit de-a dreptul din mânia Domnului și care nu acționează cu de la sine putere, ci ca o unealtă a răzbunării divine. Precum apele botezului purifică în același timp și sufletul, și trupul, tot astfel și focul răzbunării vatamă și spiritul, și carnea. Fiecare dintre simțuri e torturat în parte și, prin simțuri, e rănită fiecare dintre sensibilitățile sufletului: văzul printr-o beznă impenetrabilă, mirosul prin duhori otrăvitoare, auzul prin vaiete și urlete și blesteme, gustul prin putreziciuni, descompuneri leproase, scârboșenii asfixiante, pipăitul prin ghimpi și țepi înroșiți în foc, liși de limbile crude ale flăcărilor. Și prin asemenea torturări ale simțurilor, sufletul nemuritor este supus unor chinuri groaznice în însăși esența sa, prin nesfârșite mii de focuri ce ard în abisuri, aprinse de marea insultă a lui Dumnezeu Atotputernicul, focuri înteteite de suflul furiei veșnice și mereu crescânde a căpeteniei divine.

Și, în cele din urmă, gândiți-vă că în această infernală temniță calvarul e intensificat prin însăși prezența damnaților. În viața pământească, o prezență ostilă este atât de respingătoare, încât până și plantele se retrag, din instinct, în fața oricui le brutalizează sau le distruge. În iad, toate legile sunt răsturnate: nu există noțiunea de familie sau de țară, de rudenie sau de prietenie. Osândiții zbiară și urlă unii la alții, suferința și furia fiindu-le ațâțate de prezența altor fapte torturate și turbate de mânie ca și ei. Orice sens de umanitate e anihilat. Vaierele păcătoșilor care se zbat în suferință se răsfrâng până în cele mai îndepărtate unghere ale hăului. Din gurile damnaților se revarsă numai blasfemii împotriva lui Dumnezeu, valuri de ură față de semenii lor prinși în ghearele aceluiași zbucium și blesteme adresate acelor suflete care le-au fost complici în păcat. În vechime exista obiceiul de a-l pedepsi pe patricid, adică pe omul care a ridicat

o mână ucigașă împotriva tatălui său, zvârlindu-l în adâncurile mării, legat într-un sac în care mai erau vârâți un cocoș, o mai-muță și un șarpe.

Legiuitorii care făuriseră asemenea legi – considerate sânge-roase cruzimi în zilele noastre – urmăreau să-l pedepsească pe criminal prin tovarășia acelor vietăți nesuferite și agresive. Dar ce înseamnă zbaterea bătăioasă a acestor fiare mute pe lângă violența blestemelor izbucnite pe buzele arse și din gâtlejurile îndurerate ale osândiților din iad, când îi văd în tovarășia lor de chin pe cei care i-au încurajat și i-au ademenit în păcat, pe cei ale căror cuvinte au sădit în mintea lor prima sămânță a gândurilor și a faptelor murdare, cei ale căror îndemnuri neobrăzate i-au împins pe calea relelor, cei ale căror priviri i-au ispitit și i-au abătut de la cărarea virtuții. Se smucesc către acești parteneri întru păcat și-i blestemă și-i înjură. Dar sunt neputincioși și lipsiți de orice nădejde. E prea târziu pentru pocăință.

Și, în sfârșit, gândiți-vă ce calvar înspăimântător înseamnă pentru aceste suflete – de ispitiți și ispititori laolaltă – prezența diavolilor. Acești diavoli îi hăituesc pe osândiți pe două căi: prin însași prezența lor și prin neconținute mustărări. Nu vă puteți închipui cât de urăcioși sunt dracii ăștia. Sfânta Caterina din Siena a văzut o dată un diavol și a scris că decât să-i mai cadă vreodată privirile, o singură clipă, pe un asemenea monstru înfricoșător, ar prefera să pășească, până la capătul zilelor ei, numai pe tăciuni încinși. Acești diavoli, care au fost cândva îngeri frumoși, au devenit sluți și hidoși, pe cât erau altădată de angelici. Și tot timpul zeflemisesc și batjocoresc sufletele pierdute pe care ei le-au târât în dezastru. Ei, diavolii, sunt cei care reprezintă în iad glasurile conștiinței. De ce ați căzut în păcat? De ce ați plecat urechea la îmbierile vrăjmașilor? De ce v-ați abătut de la deprinderile voastre evlavioase și de la faptele bune? De ce n-ați ocolit prilejurile de a păcătui? De ce nu l-ați părăsit pe omul acela care vă împingea la rău? De ce nu v-ați lepădat de obiceiul acela respingător, de deprinderea aceea murdară? De ce n-ați ascultat de sfaturile duhovnicului vostru? De ce, chiar

după ce-ați săvârșit primul sau al doilea păcat, și apoi al treilea, al patrulea sau al o sutălea, nu v-ați căit și nu v-ați întors fața spre Dumnezeu, care vă aștepta să vă pocăiți și să vă ierte de păcate? Acum vremea pocăinței s-a încheiat. Timpul există, timpul a existat, dar timpul nu va mai exista. A existat vremea păcatelor împlinite în taină, a trândăviei și a truției, a poftelor nelegiuite, a lăsării în voia instinctelor celor mai de jos ale firii omenești, a viețuirii asemenea animalelor din câmp; ba nu, o viață mai josnică decât a jivinelor, pentru că ele nu sunt decât niște bestii primitive, lipsite de o rațiune care să le călăuzească: da, timpul a existat, dar timpul nu mai există. Domnul Dumnezeu s-a adresat vouă prin nenumărate glasuri, dar n-ați vrut să-l auziți. Ați refuzat să alungați trufia și mânia din inimile voastre, ați refuzat să înapoiați bunurile dobândite pe căi nedrepte, ați refuzat să ascultați de învățămintele sfintei Biserici și să vă îndepliniți îndatoririle religioase, ați refuzat să vă dezbărați de tovarășii voștri ticăloșiți, ați refuzat să vă feriți din calea ispitelor primejdioase. Așa sună vorbele acelor despoți dușmănoși, vorbe de dojană și de reproșuri usturătoare, de ură și de dezgust. Da, de dezgust. Pentru că până și ei, diavolii înșiși, când au păcătuit, au săvârșit singurul păcat compatibil cu natura lor îngerească, și anume răzvrătirea gândului; așa încât și ei, da, până și ei își întorc fața de la acele păcate de negrăit prin care omul decăzut întinează și degradează templul Sfântului Duh, și se întinează și se spurcă pe el însuși.

O, micii mei frați întru Christos, mă rog ca niciodată să nu ne fie sortit să auzim asemenea vorbe! Zis-am, fie ca niciodată vreunul dintre noi să nu aibă asemenea soartă! Ridic rugă fierbinte Domnului ca în acea zi a teribilei socoteli nici unul dintre cei care se află acum în această capelă să nu se numere printre acele făpturi nefericite pe care Marele Judecător le osândește să piară pe veci din ochii Lui; mă rog ca urechile nici unuia dintre voi să nu audă vreodată înfiorătoarea sentință a izgonirii: *Duceți-vă de la Mine, blestemaților, în focul cel veșnic, care este gătit diavolului și îngerilor lui.*

Stephen a străbătut naosul, simțind cum îi tremură picioarele și până și pielea capului, de parcă l-ar fi atins niște degete fantomatice. A urcat treptele și a ieșit în coridorul pe pereții căruia spânzurau paltoanele și impermeabilele ca niște răufăcători răstigniți, cu capetele tăiate, diformi și picurând. La fiecare pas îl săgeța spaima că era mort, că sufletul îi fusese smuls din teaca trupului, că se scufunda cu capul în jos în abis.

Nu simțea pământul sub tălpi și s-a lăsat să cadă greoi pe banca pupitrului său; a deschis o carte la întâmplare și și-a plimbat ochii pe ea. Fiecare cuvânt i se adresase lui. Era adevărat. Dumnezeu era Atotputernic. Dumnezeu ar putea să-l cheme acum la el, așa cum stătea în bancă, să-l cheme înainte măcar de-ar avea timp să fie conștient de chemare. L-a chemat Dumnezeu. Da? Cum? Carnea i s-a încrâncenat de parcă simțise apropierea limbilor nesățioase ale flăcărilor, apoi i s-a zbârcit ca șfichiuită de un vârtej de aer sufocant. Murise. Da. Era judecat. Întâi și-a simțit trupul străpuns de un val de foc. Și din nou, alt val. Creierul a început să i se încingă. Alt val. Creierul îi bolborosea și făcea clăbuci în ceaunul plesnit al craniului. Flăcările îi izbucneau din cap ca o corolă și scoteau țipete ca niște voci.

— Iadul! Iadul! Iadul! Iadul! Iadul!

Glasuri comentau lângă el:

— Despre iad.

— Cred că v-a băgat mințile în cap.

— Ba bine că nu. Ne-a băgat în sperieți.

— De așa ceva aveți nevoie; ba chiar de multă sperietură ca să vă faceți să vă vedeți de carte.

S-a lăsat, vlăguit, pe speteza pupitrului. Nu murise. Dumnezeu îl mai cruțase. Se găsea încă în lumea familiară a școlii. Domnul Tate stătea de vorbă cu Vincent Heron în fața ferestrei, glumeau, se uitau la ploaia mohorâtă, dădeau din cap.

— Aș vrea să văd că se înseninează. Am aranjat cu câțiva colegi un raid cu bicicletele spre Malahide. Dar cred că te afunzi în noroi până la genunchi pe drumurile astea.

— S-ar putea să se facă frumos, domnule.

Glasurile care-i erau atât de cunoscute, cuvintele obișnuite, liniștea din clasă când vocile se opreau și tăcerea se umplea de rumeatul vitelor la păscut când băieții își molfăiau liniștit micul dejun; sunete care-i alinau sufletul. Deci mai avea timp! O, Maria, refugiu, liman al păcătoșilor, roagă-te pentru el! O, Fecioară Neprihănită, mântuiește-l de hăul morții!

Lecția de engleză a început prin ascultarea la istorie. Regi, curteni, intriganți, episcopi defilau ca niște fantome mute în cortegiul numelor lor. Toți erau morți. Toți fuseseră judecați. Ce-i folosește unui om să câștige întreaga lume dacă și-a pierdut sufletul? În sfârșit a înțeles și el: și viața oamenilor se desfășura mai departe în jurul lui: o întindere de pace senină, unde oamenii munceau înfrățiți, harnici ca niște furnici, iar morții lor dormeau sub mușuroaie tăcute. A simțit atingerea cotului colegului de bancă și inima i s-a umplut de duioșie; și, când a răspuns la o întrebare a profesorului, și-a auzit propria-i voce, plină de calm, de umilință și de pocăință.

Și sufletul i s-a cufundat mai adânc în profunzimile seninei pocăințe; nu-l mai măcinau durerea și spaima, și, pe măsură ce se cufunda în adâncuri, înălța o vagă rugăciune. Da, încă va fi cruțat; inima lui o să se căiască și el va dobândi iertarea, și cei din înalțuri, cei din ceruri, vor vedea cum e el în stare să-și răscumpere trecutul: își va dedica întreaga viață, fiecare ceas din viață. O să vedeți voi!

— Ah, Doamne, îți voi dărui totul, totul!

Un curier a venit la ușă să anunțe că în capelă se primesc spovedanii. Patru băieți au și ieșit din clasă, și de pe coridor se auzeau pașii grăbiți ai altora. Un fior rece i-a străbătut trupul, dar nu mai năvalnic decât o adiere de vânt și totuși, ascultând și suferind în tăcere, s-ar fi zis că-și lipise urechea de mușchiul inimii și-i simțea șovăiala și freamătul ventriculelor.

Nici o scăpare. Va trebui să se spovedească, să articuleze în cuvinte păcatele lui din gând și din faptă, păcat după păcat. Cum? Cum?

— Părinte, eu...

Gândul îi străpungea ca un pumnal lucitor carnea tânără: Spovedania! Dar nu aici, în capela colegiului. O să mărturisească totul, fiecare păcat și fiecare faptă și fiecare gând, cu toată sinceritatea, dar nu aici, printre colegii de școală. Undeva departe de aici, într-un loc întunecos, în care-și va murmura rușinea; l-a implorat umil pe Dumnezeu să nu se simtă insultat pentru că nu îndrăznește să se spovedească în capela colegiului. Cu întreaga smerenie și înjosire a spiritului tânjea după iertarea mută a inimilor tinerești care-l înconjurau.

Timpul trecea.

Iată-l din nou în prima bancă din capelă. Lumina zilei începuse să se stingă și se filtra molcom printre storurile de un roșu întunecat – părea că soarele celei de pe urmă zile dădea să asfințească și că toate sufletele se adunaseră în așteptarea Judecării de Apoi.

— *Sunt izgonit dinaintea Tă*, aceste cuvinte, dragii mei frați întru Christos, sunt luate din Cartea Psalmilor, capitolul treizeci, versetul douăzeci și trei. În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin.

Predicatorul și-a reluat vorbirea pe un ton liniștit, prietenos. Avea o față blajină și și-a împreunat mâinile, lipindu-și buricele degetelor și formând astfel un fel de colivie.

— În dimineața aceasta ne-am străduit, prin reflecțiile noastre privitoare la iad, să reconstituim ceea ce sfântul întemeietor al ordinului nostru numește în cartea sa despre exercițiile spirituale¹ alcătuirea locului. Cu alte cuvinte, am încercat să ne imaginăm, cu simțurile spiritului nostru, înfățișarea vizuală, materială, a aceluia loc înfricoșător și chinurile fizice pe care le îndură cei ce populează iadul. În această seară vom reflecta, preț de câteva momente, la natura spirituală a chinurilor impuse de iad. Păcatul, vă aduceți aminte, este o oroare dublă. Pe de o parte înseamnă o josnică cedare în fața îndemnurilor naturii noastre corupte, în fața instinctelor animalice, adică în fața a ceea ce e grosolan și bestial în noi; pe de altă parte înseamnă

1 *Îndreptar de exerciții spirituale*, tratat al Sfântului Ignățiu de Loyola.

o nesocotire a impulsurilor naturii elevate din noi, a tot ce înseamnă puritate și sfințenie, o îndepărtare de însuși Dumnezeu cel sfânt. Din această pricină, păcatul de moarte este pedepsit în iad tot printr-o formă dublă de pedeapsă: fizică și spirituală.

Ei, și dintre toate suferințele spirituale cel mai dureros este simțământul pierderii, atât de sâșietor, încât e un chin mai cumplit decât toate celelalte. Sfântul Toma, cel mai mare cărturar al Bisericii, denumit cărturarul angelic¹, spune că cea mai grea dintre osânde e faptul că puterea de gândire a omului e cu totul lipsită de lumina divină și puterea de simțire se îndepărtează cu îndărătnicie de bunătatea lui Dumnezeu. Luați aminte, Dumnezeu este o ființă de o bunătate fără de margini și de aceea a-L pierde trebuie să însemne o pierdere sâșietoare. Noi, în viața pământească, nu putem avea o idee foarte limpede despre ceea ce poate însemna asemenea pierdere, dar osândiții din iad înțeleg pe deplin ce au pierdut, înțeleg că marea pierdere se datorează propriilor păcate și că ce au pierdut au pierdut pe veci. În clipa morții, legăturile cărnii se desfac, una câte una, și sufletul își ia zborul către Dumnezeu. Sufletul se îndreaptă spre Dumnezeu ca spre centrul existenței sale. Țineți minte, dragii mei băieți, că sufletele noastre tânjesc să fie alături de Domnul; Domnul ne-a creat, prin Domnul trăim, aparținem Domnului: suntem ai Lui, în mod inalienabil. Ai Lui. Dumnezeu iubește cu o dragoste divină fiecare suflet omenesc și fiecare suflet omenesc trăiește prin această dragoste. Cum altfel ar putea să fie? Fiecare răsuflare din pieptul nostru, fiecare gând din creierul nostru, fiecare clipă din viața noastră e zămislită de neistovita bunătate a lui Dumnezeu. Și dacă e cumplit de dureros pentru o mamă să fie despărțită de copilul ei, pentru un bărbat să fie izgonit din casa și căminul lui, pentru un prieten să fie rupt de prietenul lui, o, gândiți-vă ce durere insuportabilă, ce completă răsturnare înseamnă pentru un biet suflet să fie văduvit de prezența supremului Creator bun și iubitor, care a suflat

¹ Sf. Toma d'Aquino (1225–1274), teolog și filozof scolastic al catolicismului, numit, începând din secolul al XV-lea, *Doctor angelicus*.

viață în acel suflet și l-a plămădit din nimic, care l-a ținut viu și l-a iubit cu o dragoste nemăsurată. Deci acest lucru: să fii smuls pe veci de la supremul bine, să fii rupt de Dumnezeu, să trăiești supliciuil acestei despărțiri, știind că nimic nu mai poate fi schimbat, acesta este cel mai îngrozitor chin pe care-l poate îndura sufletul creat, *poena damni*, durerea pierderii.

Cea de a doua caznă care rănește sufletele damnaților din iad este înțepătura conștiinței. Întocmai cum în măruntaiele unui cadavru viermii încolțesc din putreziciune, în sufletele pierdute răsar perpetue remușcări, generate de putregaiul păcatului, de junghiurile conștiinței, viermele căruia Papa Inocențiu al III-lea îi atribuie „tripla mușcătură“. Prima mușcătură a acestui vierme crud este amintirea plăcerilor din trecut. Ah, ce amintiri devastatoare! Scufundat în balta flăcărilor devoratoare, trufașul rege își va aminti de luxul pompos de la Curte, omul învățat dar nemernic își va aminti de bibliotecile și uneltele lui de cercetare, amatorul de artă, de marmurile și picturile și de celelalte comori artistice, cel ce se desfăta în plăcerile ospetelor își va aminti de bucatele delicioase pregătite și de vinurile lui alese, avarul de mormanele de galbeni, banditul de bogățiile furate de la alții, ucigașii brutali, răzbunători și necruțători, de faptele sângeroase și violente care le bucurau inima, perversii și adulterinii, de plăcerile murdare, de negrăit, în care se delectau. Cu toții își vor aminti și se vor detesta pentru păcatele lor. Cât de abjecte vor apărea toate aceste plăceri în ochii celor osândiți să îndure focul iadului în vecii vecilor! Cum vor mai turba și spumeaga de mânie la gândul că au pierdut beatitudinea cerurilor în schimbul drojdiei pământului, a câțiva galbeni de metal, al unor onoruri găunoase, al huzurului trupesc sau al gădilării nervilor. Se vor căi cu adevărat; și aceasta este cea de-a doua mușcătură a viermelui conștiinței, un regret târziu și steril pentru păcatele săvârșite. Justiția divină stăruie ca puterea de înțelegere a acestor suflete ruinate să se fixeze continuu asupra păcatelor de care s-au făcut vinovate, ba mai mult, așa cum ne arată Sfântul Augustin, Dumnezeu le va împărtăși câte ceva din propria Sa cunoaștere a păcatului, așa încât acesta să le apară în întreaga sa hidoșenie și mârșăvie,

așa cum apare în ochii lui Dumnezeu. Își vor vedea păcatele în toată infamia lor și se vor căi, dar va fi prea târziu și atunci vor deplânge prilejurile de salvare pe care le-au ignorat. Aceasta este cea din urmă și, totodată, cea mai profundă și mai nemioloasă dintre mușcăturile viermelui conștiinței. Și conștiința le șoptește: Ai avut și prilejuri de pocăință și le-ai respins. Părinții tăi te-au crescut în învățăturile religiei. Ai beneficiat și de împărtășanii, și de harul și de iertările Bisericii. Ai avut un slujitor al Domnului, un preot care să-ți propovăduiască sfintele cuvinte și să te întoarcă pe calea cea dreaptă când te-ai abătut de la ea, să-ți ierte păcatele, oricât de numeroase ar fi fost și oricât de odioase, doar dacă i te-ai fi spovedit și te-ai fi căit. Nu. N-ai vrut. I-ai sfidat pe reprezentanții sfintei religii, ai întors spatele confesionalului, te-ai afundat tot mai adânc în mocirla păcatului. Dumnezeu te-a chemat, te-a amenințat, te-a implorat să-ți întorci fața spre El. O, câtă rușine, câtă josnicie! Cărmuitorul universului te-a implorat pe tine, o creatură plămădită din lut, să-L iubești. Pe El, care te-a creat ca să-i respecti legea. Dar nu! N-ai făcut-o. Și acum, cu toate că ai putea îneca iadul cu lacrimile tale dacă ai izbuti să plângi, tot acest ocean de pocăință n-ar putea să-ți dobândească ceea ce ți-ar fi adus o singură lacrimă de căință sinceră, vărsată în timpul vieții tale pe pământ. Zadarnic implori acum să ți se dea o clipă de viață muritoare în care să te pocăiești. Timpul s-a terminat; s-a terminat pe vecie.

Așa arată întreita mușcătură a conștiinței, vipera care roade miezul inimii nefericiților din iadul care colcăie de o furie infernală, în care se blestemă pe ei înșiși pentru nebunia de care s-au lăsat stăpâniți și pe tovarășii ticăloși care i-au târât în prăpastie și pe diavolii care în timpul vieții i-au ispitit și acum, în eternitate, își bat joc de ei și-i torturează; ba chiar învinovățesc și înjură până și Ființa Supremă a cărei bunătate și răbdare le-a stârnit dispreț și pe care au desconsiderat-o, dar a cărei justiție și putere nu le mai pot ocoli.

Următoarea caznă spirituală la care sunt supuși damnații constă în dureroasa extindere a chinurilor. În viața pământească, omul, deși e capabil să sufere simultan multe rele, nu e în stare

să le trăiască pe toate odată, întrucât un rău îl temperează și-l neutralizează pe celălalt, așa cum, adeseori, o otravă anulează o altă otravă. În iad, dimpotrivă, un chin în loc să-l contracareze pe celălalt, îl intensifică și, mai mult, dat fiind că însușirile launtrice sunt mai desăvârșite decât simțurile exterioare, sunt cu atât mai sensibile la suferință. Așa cum am văzut că fiecare simț e afectat de o anumită pedeapsă, tot astfel se întâmplă și cu fiecare dintre facultățile morale: imaginația e populată de viziuni înfiorătoare, sensibilitatea e sfâșiată între accese de furie și doruri pustiitoare, gândirea și puterea de înțelegere sunt năpădite de o beznă launtrică mai chinuitoare decât tenebrele exterioare care s-au înstăpânit peste cumplita temniță. Răutatea, oricât ar fi ea de neputincioasă, care se înrădăcește în aceste suflete demonice, e un calvar de o întindere fără de margini și de o durată fără limite, o înfricoșătoare stare de abjecție de ale cărei dimensiuni nu ne dăm seama decât în raport cu enormitatea păcatului și cu ura pe care i-o provoacă lui Dumnezeu.

Opusă acestei suferințe a extinderii și totuși coexistând cu ea este suferința intensității. Iadul este centrul tuturor năpăstelor și, după cum știți, lucrurile sunt mult mai intense în centrul lor decât în punctele mai îndepărtate. Și nu există antidoturi sau soluții de nici un fel care să mai modereze sau să mai astâmpere câtuși de puțin caznele iadului. Dimpotrivă, lucrurile care sunt bune în sine, devin diabolice în iad. Tovărășia oamenilor, care de fapt e o sursă de alinare pentru cei loviți, devine aici o continuă tortură; cunoașterea, atât de râvnită ca fiind cel mai de preț bun al spiritului, în iad e mai detestată decât ignoranța, lumina atât de dorită de toate vietățile, de la Înfruptătorul creației până la cea mai mărunț plantă din pădure, aici stârnește numai ură. În viața de toate zilele durerile noastre nu sunt nici foarte durabile, nici excesiv de dure, pentru că natura sau le înfrânge creând obișnuința, sau le pune capăt lăsându-se ea înfrântă sub greutatea lor. Dar în iad chinurile nu pot fi domolite prin obișnuință.

Întrucât cunosc o asemenea intensitate și, în același timp, o continuă varietate, fiecare suferință ia foc, ca să spunem așa,

de la o alta și în loc să o slăbească, o întetește mai aprig pe cea de la care s-a aprins. Și nici natura nu poate scăpa de aceste torturi intense și variate cedând în fața lor, deoarece sufletul e călit și menținut în rău, pentru ca suferința să fie tot mai acută. Vastitate nemărginită a chinului, intensitate de neînchipuit a suferinței, neîncetată varietate a torturilor – asta-i ceea ce urmărește măreția divină atât de ofensată de păcătoși, asta-i ceea ce sfințenia cerească, nerespectată și sfidată, le-a hărăzit celor lacomi și înjosiți de plăcerile cărnii corupte, asta-i ceea ce impune sângele vărsat de nevinovatul miel al Domnului, călcat în picioare de cei mai ticăloși dintre ticăloși, pentru mântuirea păcătoșilor.

Și cea din urmă tortură, care le întrece pe toate celelalte din acest lăcaș înspăimântător, este eternitatea infernului. Eternitate! Ce cuvânt răvășitor și crunt! Eternitate! Ce minte omenească l-ar putea înțelege? Și, nu uitați, e vorba de o eternitate de durere. Chiar dacă torturile iadului nu ar fi atât de cumplite pe cât sunt, ar deveni infinite întrucât sunt sortite să dăinuie pe veci. Și pe cât sunt de durabile, pe atât sunt de insuportabil de intense, intolerabil de extinse. Chiar simpla înțepătură a unei insecte, dacă ar fi s-o suporti în eternitate, ar fi o tortură de neîndurat. Și atunci, cum credeți că trebuie să fie când ești nevoit să înduri pentru totdeauna multiplele sfâșieri ale iadului? Pentru totdeauna! Încercați să vă imaginați groaznicul înțeles al acestui lucru. Ați privit adeseori nisipul de pe țărmul mării. Cât de fine sunt măruntele fire de nisip! Și câte boabe din acestea micuțe încap în pumnul micuț al unui copil care se joacă în nisip. Ei bine, închipuiți-vă acum un munte din boabe de nisip; un munte înalt de un milion de leghe, care țâșnește din pământ și ajunge până în țările cerului, un munte lat de un milion de leghe, care se întinde până în depărtările spațiului, și gros tot de un milion de leghe; și închipuiți-vă o asemenea masă uriașă alcătuită din particule de nisip fără număr, multiplicată de atâtea ori câte frunze cresc în pădure, câți stropi de apă cuprinde marele ocean, câte pene acoperă păsările, câți solzi au peștii, câte fire de păr animalele, câți atomi se găsesc în vastele întinderi aeriene; și mai închipuiți-vă că la sfârșitul fiecărui milion de ani sosește

o mică pasăre pe acest munte și ciugulește cu pliscul un mărunț fir de nisip. Câte milioane peste milioane de veacuri vor trebui să treacă până când pasărea o să poată ciuguli măcar un metru pătrat din munte, câți eoni peste eoni de ere vor trebui să treacă până îl va șterge de pe fața pământului? Și totuși, la sfârșitul acestei uriașe întinderi de timp, nu se va fi încheiat nici măcar o secundă din eternitate. La sfârșitul acestor bilioane și trilioane de ani eternitatea abia va fi la început. Și dacă acest munte se va înălța din nou după ce va fi fost ras de pe pământ, și dacă pasărea va sosi din nou și-l va ciuguli iar bob cu bob, și dacă ar fi să se înalțe și apoi să piară din nou de atâtea ori câte stele sclipesc pe cer, câți atomi sunt în aer, stropi de apă în ocean, frunze pe copaci, pene pe păsări, solzi pe pești, fire de păr pe animale, la sfârșitul tuturor acestor înălțări și prăbușiri ale nemăsurabilului munte, nici o secundă din eternitate nu se va fi încheiat, chiar și atunci, după trecerea atâtor eoni de timp, la care numai cât te gândești și simți că ți se învârtesc creierii, eternitatea abia va fi început.

Un preacuvios sfânt (cred că a fost unul dintre părinții ordinului nostru) a fost cândva învrednicit cu o viziune a infernului. I s-a părut că stă în mijlocul unei săli gigantice, întunecată și cufundată în deplină tăcere, în afară de ticăitul unui ceasornic mare. Ticăitul se auzea neîncetat și sfântului i s-a părut că era de fapt repetarea la infinit a cuvintelor: mereu, nicicând, mereu, nicicând. Mereu să zaci în iad, nicicând să fii în ceruri; mereu să fii rupt de prezența Domnului, nicicând să nu te bucuri de beatitudinea priveștiilor divine, mereu să fii mușcat de flăcări, ros de viermi, înțepat cu țepi înroșiți în foc, nicicând să nu te descătușezi de durere; mereu conștiința să te mustre, amintirile să te răvășească, mintea să-ți clocotească în beznă și deznădejde, nicicând să nu fii scutit, mereu să blestemi și să zgândări demonii urâcioși care se bucură în dușmănie de amarul celor pe care i-au amăgit, nicicând să nu privești strălucitoarele veșminte ale spiritelor binecuvântate; mereu să strigi din fundul abisului către Dumnezeu implorându-I o clipă, doar o clipă de răgaz din apri-gile chinuri, nicicând să nu dobândești, nici măcar pentru o clipă,

iertarea Domnului; mereu să te zbați în suferință, nicicând să nu cunoști bucuria, mereu să fii osândit; nicicând mântuit; mereu, nicicând, mereu, nicicând. Ah, ce îngrozitoare pedeapsă! O eternitate de chinuri fără de sfârșit, de torturi trupești și spirituale, fără nici o rază de speranță, fără vreo clipă de întrerupere, o eternitate de dureri, fără limite în vastitate, fără limite în intensitate, de suferințe infinit de durabile, infinit de variate, de cazne care mențin etern ceea ce te devorează etern, de spaime care-ți sfărtecă sufletul în timp ce-ți sfășie carnea, o eternitate în care fiecare clipă e o eternitate în sine, o eternitate de jale. Aceasta este teribila pedeapsă hărăzită celor ce mor în păcate de moarte, de către un Dumnezeu Atotputernic și drept.

Da, un Dumnezeu drept! Oamenii, care raționează conform cu rațiunea omenească, se miră că Dumnezeu îngăduie o pedeapsă eternă și infinită, de felul iadului, pentru un singur păcat supărător; ei raționează astfel pentru că, orbiți de amăgirile grosolane ale cărnii și de tenebrele înțelegerii umane, nu pot percepe răul și hidoșenia păcatului de moarte. Raționează astfel pentru că nu-și pot da seama că până și păcatul venial¹ e de o natură atât de putredă și de odioasă, încât, chiar dacă Atotputernicul Creator ar putea să pună capăt tuturor relelor și mizeriilor din lume, războaielor, bolilor, hoțiilor, crimelor, morțiilor, omorurilor, cu condiția ca El să îngăduie ca un singur păcat venial să treacă nepedepsit, un singur păcat, o minciună, o privire mânioasă, o clipă de lenevie intenționată, El, marele Atotputernic Dumnezeu, n-ar putea să procedeze astfel, pentru că păcatul, săvârșit fie în gând, fie în faptă, reprezintă o încălcare a Legii Sale și Dumnezeu n-ar fi Dumnezeu dacă nu l-ar pedepsi pe cel ce L-a nesocotit.

Un păcat, o clipă de răzvrătire trufașă a minții, i-a făcut pe Lucifer și o treime din cohortele îngerilor să decadă din gloria lor. Un păcat, o clipă de nebunie și de slăbiciune i-a izgonit pe Adam și Eva din grădina Edenului și a semănat moartea și suferința în omenire. Pentru a răscumpăra urmările aceluia păcat,

¹ Păcatul care poate fi iertat.

Unicul Fiul al lui Dumnezeu a coborât pe pământ, a trăit, a suferit și a murit cea mai dureroasă dintre morți, răstignit timp de trei ceasuri pe cruce.

O, dragii mei frațiori întru Isus Christos, am putea noi să-l insultăm pe bunul Mântuitor și să-i stârnim mânia? Am putea călca din nou în picioare acel trup sfâșiat și ciopârțit? Am putea scuipa acel chip care zvâcnește de durere și de iubire? Am putea, asemenea cruzilor iudei și brutalilor ostași să-l batjocorim pe acel blând și milostiv Mântuitor care, de dragul nostru, a strivit cu picioarele strugurii usturători ai suferinței? Fiecare vorbă de ocară e o rană în coapsa lui îndurerată. Fiecare faptă păcătoasă e un spin care-i străpunge capul. Fiecare gând necurat, în voia căruia ne lăsăm, e o suliță tăioasă care se înfige în inima aceea sfântă și iubitoare. Nu, nu! E cu neputință ca o ființă umană să înfaptuiască ceva care i-ar insulta atât de adânc divina maiestate, ceva ce e pedepsit printr-o eternitate de chinuri, ceva ce l-ar răstigni din nou pe Fiul lui Dumnezeu și și-ar bate joc de El.

Mă rog bunului Dumnezeu ca sărmanele mele cuvinte să-și fi atins țelul de a-i menține în cucernicie pe cei aflați în grația Domnului, de a-i întări pe cei șovăielnici, de a readuce în starea de grație bietele suflete care s-au abătut de la calea dreaptă, dacă s-ar găsi asemenea rătăciți printre voi. Mă rog Domnului și rugați-vă și voi împreună cu mine, să ne izbăvim de păcate. Și acum o să vă cer, tuturor, să repetați după mine rugăciunea de pocăință, ingenunchind aici, în această umilă capelă, în fața lui Dumnezeu. El e prezent aici, în tabernacul, radiind de iubire de oameni, gata să aducă alinare celor obidiți. Nu fiți speriați. Oricât de multe sau oricât de urâte păcate ați săvârșit, dacă vă căiți veți dobândi iertarea. Fie ca nici o rușine lumească să nu vă împiedice. Domnul e stăpânul milostiv care nu-i dorește păcătosului moarte eternă, ci izbăvire și viață.

Vă cheamă la El. Sunteți ai Lui. El v-a creat din nimic. El v-a iubit așa cum numai un Dumnezeu poate iubi. Își deschide brațele să vă primească, chiar dacă ați păcătuit împotriva Lui. Vino la El, biet păcătos, biet păcătos, biet rătăcitor în deșertăciune. Acum e timpul potrivit. Acum e ceasul.

Preotul s-a ridicat și s-a îndreptat spre altar, a îngenuncheat pe treapta din fața tabernaculului în obscuritatea înserării. A așteptat până ce a îngenuncheat toată lumea și au amuțit toate zgomotele. Pe urmă și-a înălțat capul și a rostit rugăciunea pocăinței, frază cu frază, plin de fervoare. Băieții repetau după el, frază cu frază. Stephen, cu limba năclăită, lipită de cerul gurii, se ruga în inimă.

— *O, Dumnezeuul meu!*
— *O, Dumnezeuul meu!*
— *Mă căiesc din toată inima*
— *Mă căiesc din toată inima*
— *pentru că Te-am insultat*
— *pentru că Te-am insultat*
— *și îmi urăsc păcatele*
— *și îmi urăsc păcatele*
— *mai presus decât orice alt rău*
— *mai presus decât orice alt rău*
— *pentru că ele Te supără pe Tine, Dumnezeuul meu,*
— *pentru că ele Te supără pe Tine, Dumnezeuul meu,*
— *Care ești atât de vrednic*
— *Care ești atât de vrednic*
— *de întreaga mea iubire*
— *de întreaga mea iubire*
— *și năzuiesc cu toată hotărârea*
— *și năzuiesc cu toată hotărârea*
— *să nu Te mai insult nicidecum*
— *să nu Te mai insult nicidecum*
— *și să-mi îndrept viața*
— *și să-mi îndrept viața...*

* * *

După cină, a urcat în camera lui, ca să poată fi singur cu sufletul său; și, la fiecare pas, sufletul părea să scoată un suspin; sufletul urca fiecare treaptă, odată cu picioarele, oftând la urcuș, printr-o zonă de întuneric cleios.

S-a oprit pe palierul din fața ușii și pe urmă, înșfăcând mânerul de porțelan, a deschis-o cu repeziciune. O clipă a așteptat

speriat, cu sufletul zvâcnind în el, rugându-se în gând ca moartea să nu-i încleșteze fruntea când va pași peste prag, ca duhurile rele care populează întunericul să nu se înstăpânească pe el. A așteptat nemișcat în prag, ca în fața unei caverne întunecoase. I se perindau chipuri înaintea ochilor, ochi care așteptau și pândeau.

— Știam noi foarte bine, eram încredințați că, deși trebuia să scoată totul la iveală, o să întâmpine mari greutăți să se străduiască să încerce, să se convingă să încerce, să se străduiască să-și găsească deplina putere spirituală, da, știam noi foarte bine...

Chipurile șoptitoare așteptau și pândeau, glasuri murmurate umpleau căușul negru al cavernei. Spaima îi pătrunsese sufletul și carnea, totuși, înălțându-și cutezător capul, a pășit ferm în încăperea. O ușă, o cameră, aceeași cameră, aceeași fereastră. Și-a spus liniștit că toate cuvintele acelea articulate de întuneric n-au nici o noimă. Și-a repetat că asta era camera lui cu ușa deschisă.

A închis ușa și, îndreptându-se cu iuțeală spre pat, a îngenunchat și și-a acoperit fața cu palmele. Mâinile îi erau reci și umede și picioarele îl înțepau din pricina frigului. Neastâmpărul trupesc și înfrigurarea și oboseala l-au năpădit, încleindu-i gândurile. De ce îngenunchease acolo, ca un copil care-și spune rugăciunea de seară? Ca să fie singur cu sufletul lui, ca să-și cerceteze conștiința, ca să-și înfrunte păcatele, ca să-și aducă aminte când s-au petrecut și cum s-au petrecut și în ce împrejurări, și ca să le deplângă. Însă nu putea plânge. Nu și le putea aduna în memorie. Simțea doar un junghi în suflet și în trup, dar întreaga lui făptură, memoria, voința, înțelegerea, îi erau amorțite și vlăguite.

Asta era opera diavolilor, îi împărțiseră gândurile și-i înnegraseră conștiința, îi asaltaseră porțile cărnii lașe și corupte de păcate; și, rugându-L timid pe Dumnezeu să-i ierte slăbiciunile, s-a cățărât în pat, s-a înfășurat strâns în pături și și-a acoperit din nou fața cu mâinile. Păcătuse. Păcătuse atât de adânc împotriva cerurilor și în fața Domnului, încât nu mai era demn să se considere copilul lui Dumnezeu.

Era cu putință ca el, Stephen Dedalus, să fi înfăptuit toate acele lucruri? Conștiința i-a răspuns cu un oftat. Da, el le făcuse, în taină, murdar, prilej după prilej, și, oțelit de nerușinarea păcătosului, cutezase să îmbrace masca sfințeniei în fața tabernaculului, în timp ce sufletul din el era o masă de putreziciune vie. Cum de nu l-a trăsnet Dumnezeu? Îngrămădeala leproasă a păcatelor lui îl încătușase, răsufla asupra-i, îl asediase din toate colțurile. Se străduia acum să le uite printr-o rugă, strângându-și picioarele unul în celălalt și închizând pleoapele; dar simțurile nu se lăsau legate și, cu toate că ținea ochii strâns închiși, i se arătau locurile pe unde păcătuise și, cu toate că-și acoperise urechile, auzea. Tânjea din inimă să nu audă și să nu vadă. Dorea cu atâta ardoare, până când trupul a început să-i tremure sub impulsul dorinței și până ce simțurile i se astâmpărară. Se domoliră pentru o clipă, apoi iar se deșteptară. Vedeă. Un câmp acoperit cu buruieni țepoase, cu măracini și hățișuri de urzici. Printre hățișurile ghimpoase zăceau presărate bidoane de tablă stâlcite și ghemoțoace și colaci de excremente solidificate. O lumină leșioasă răzbea din toată scârboșenia și își croia loc printre bălăriile verzicenușii. Un miros respingător, leșinat și împutit ca și lumina, se ridica din bidoane și din cocoloașele de bălegar scorțos. Pe câmp mișunau creaturi: una, trei, șase; creaturi care se vânzoleau de colo-colo. Creaturi ca niște țapi, cu chip omenesc, cu coarne țâșnind din frunte, bărbi ascuțite, cenușii, de culoarea cauciucului. În ochii lor nemiloși scânteia cruzimea, în timp ce se învârteau de colo-colo, trăgându-și după ei cozile lungi. Fețele osoase, bătrâncioase purtau licărirea cenușie a unei grimase de crudă răutate. Unul își înfășurase coapsele într-o vestă zdrențuită, de lână, altul se văita monoton că barba i se încălcise printre țepii buruienilor. Șoapte libidinoase le scăpau de pe buzele uscate, în timp ce se roteau în cerc de jur împrejurul câmpului, strecurându-se printre bălării, trăgându-și lungile cozi dintre bidoanele care zângăneau. Se învârteau în rotocoale lente, încercuindu-l din ce în ce mai strâns, cuvintele ademenitoare scăpându-le de pe buze, cu cozile lungi, șfichiuitoare, mânjite cu cârnă stătută, și înălțându-și fețele înfricoșătoare.

Ajutor!

Și-a smuls nebunește păturile de pe el, pentru a-și elibera fața și gâtul. Țsta era iadul lui. Dumnezeu îi îngăduise să întrezărească iadul care i se pregătea pentru păcatele lui: împutiț, bestial, tiranic, un iad al unor fapte dușmănoase, al unor țapi desfrânați. Pentru el! Pentru el!

A sărit din pat, cu nările inundate de o miasmă grețoașă care i se scurgea în gât, închircindu-i și răscolindu-i măruntaiele. Aer! Aerul cerurilor! S-a împleticit până la fereastră, gemând și aproape leșinând de greață. Când a ajuns la chiuvetă, un spasm i-a contractat intestinele și, prințându-și fruntea în mâini, a vomitat scuturat de consulvii chinuitoare.

După ce criza s-a potolit, s-a îndreptat, slăbit, spre fereastră, a ridicat-o, s-a așezat într-un colț și și-a rezemat cotul de pervaz. Ploaia contenise și printre aburii care pluteau de la un felinar la altul, orașul își țesea un cocon moale de ceață gălbuie. Cerul era încremenit și vag luminos, aerul reavăn, ca într-un crâng spălat de ploii scurte și, învăluit de seninătate și de pâlparea luminilor și de miremele proaspete, a făcut un legământ cu inima lui.

S-a rugat:

— *El a voit cândva să pogoare pe pământ în slava-i cerească, dar noi am căzut în păcat și atunci nu ne-a mai putut vizita în siguranță, drept care și-a învăluit marea și și-a domolit strălucirea pentru că El era Dumnezeu. Așa încât a venit El însuși în slăbiciune, și nu în putere și te-a trimis pe tine în locul Lui, o faptură armonioasă, cu o strălucire pe măsura simțurilor noastre. Și acum, maică scumpă, însuși chipul și înfățișarea ta ne grăiesc despre Cel Veșnic, nu asemenea frumuseții pământene, primejdioasă privirii, ci ca luceafărul de dimineață care e simbolul tău, luminos și melodios, respirând puritate, vorbindu-ne despre ceruri și insuflându-ne seninătate. O, crainic al zilei! O, lumină a pelerinilor! Călăuzește-ne așa cum ne-ai călăuzit. În bezna nopții, prin pustietățile sălbăticeii, călăuzindu-ne către Domnul nostru Isus, călăuzește-ne spre casa noastră.*¹

¹ *Gloriile Fecioarei Maria întru slava Fiului Ei*, de cardinalul Newman (1849).

Ochii îi erau încețoșați de lacrimi și, ridicând cu umilință privirea spre ceruri, a început să-și plângă inocența pierdută.

Când s-a înserat, a ieșit din casă și primul contact cu aerul umed, vesperal, ca și bufnitura ușii care se închisese în urma lui, i-au trezit din nou înțepăturile conștiinței, pe care lacrimile și rugăciunile le mai adormiseră. Spovedește-te! Spovedește-te! Nu-i de ajuns să-ți amorțești conștiința cu o lacrimă și o rugăciune! Trebuia să cadă în genunchi în frața slujitorului Sfântului Duh și să-i mărturisească toate păcatele lui, cu deplină sinceritate și căință. Înainte de a auzi din nou hârșăitul ușii de acasă frecându-se de lemnul pragului, când o va deschide la întoarcere, înainte ca ochii să-i cadă pe masa din bucătărie pregătită pentru cină, o să îngenuncheze și o să-și mărturisească păcatele. Era simplu de tot.

Junghiurile conștiinței s-au domolit și el și-a iuțit pașii, străbătând în continuare străzile întunecate. Ce de mai pietre de caldarâm erau pe strada asta, și ce de mai străzi erau în orașul ăsta, și ce de mai orașe erau pe lume! Și totuși eternitatea nu avea margini. El căzuse în păcat de moarte. Chiar dac-ar fi făcut-o numai o dată, și tot era păcat de moarte. Se putea întâmpla într-o singură clipă. Dar cum de se putea produce atât de repede? Văzând sau închipuindu-ți că vezi. Ochii văd, fără să fi vrut să vadă. Și pe urmă, într-o clipă, se întâmplă. Dar partea aceea a corpului percepe, sau cum altfel? Șarpele, cea mai vicleană vietate de pe câmp. Desigur că percepe când îți strecoară dorința într-o clipă și apoi își prelungește propria-i dorință, clipă după clipă, făcându-te să cazi în păcat. Simte și înțelege și dorește. Ce oribil! Cine a creat-o în felul ăsta, o parte animalică a corpului, care înțelege animalic și dorește animalic? Să fi fost el, sau din el sau era ceva neomenesc, impulsionat de un suflet mai josnic decât sufletul lui? Sufletul lui era scârbit la gândul unei existențe de inerție perfidă, care să se nutrească din însăși măduva gingașă a vieții lui și să se îngrașe din osânza poftelor lui. Ah, de ce se întâmpla așa? De ce oare?

S-a ghemuit în umbra acestui gând, smerindu-se plin de venerație în fața lui Dumnezeu care a creat toate lucrurile și întreaga

omenire. Nebunie! Cine ar fi putut gândi asemenea gând? Și, închircindu-se în întuneric, copleșit de propria-i abjecție, s-a rugat mușete de îngerul lui păzitor să alunge, cu sabia lui, demonul care-i murmură în creier.

Murmurul a încetat și în clipa aceea a știut limpede că sufletul lui păcătuse în gând, în vorbă și în faptă, cu bună-știință, și cu propriul său trup. Să se spovedească! Trebuia să-și mărturisească păcat cu păcat. Dar cum ar fi putut să toarne în cuvinte, în fața unui preot, tot ce săvârșise el? Totuși trebuia s-o facă, trebuia! Dar cum să explice fără să moară de rușine? Și cum putuse să facă asemenea lucruri fără să moară de rușine? A fost nebun, un nebun respingător. Să se spovedească! Ah, atunci ar putea fi din nou liber și izbăvit de păcate. Poate că preotul ar înțelege. Ah, Doamne sfinte!

Continua să străbată străduțele slab luminate, temându-se să se oprească locului măcar pentru o clipă, ca să nu pară că dă înapoi în fața a ceea ce îl aștepta, și temându-se să ajungă acolo unde ținea să ajungă. Ce minunat trebuie să fie un suflet în stare de grație, la care Dumnezeu privește cu iubire!

Fete șleampete stăteau la marginea trotuarului în fața unor coșuri. Lațe de păr ud le atârnav pe frunte. Ofereau o priveliște dizgrațioasă, așa cum se cincheau în mîzga străzii. Dar Dumnezeu le vedea sufletele, și dacă sufletele lor erau curate, atunci ofereau o priveliște radioasă, și Dumnezeu le iubea, se bucura să le vadă. Un val de umilință îi pustia sufletul când se gândea cum decăzuse, cum ajunsese ca sufletele fetelor acelora să-i fie mai dragi lui Dumnezeu decât sufletul lui. Îl șfichiuia vântul și trecea pe lângă miriade și miriade de alte suflete pe care bunăvoința Domnului le învăluia mai mult sau mai puțin, stele când mai luminoase, când mai întunecate, susținute sau căzătoare. Și toate sufletele licăritoare treceau pe lângă el, susținute sau căzătoare, amestecate în freamătul serii. Un singur suflet era pierdut: sufletul lui. Licărise și el cândva și se stinsese, dat uitării, pierdut. Sfârșitul: întuneric rece, vid, pustietate.

Conștiința locului în care se afla îi reveni în minte ca un flux, după o lungă scurgere de timp neluminat, nereceptat, netrăit.

Peisajul sordid se realcătuie: jargonul grosolan, lămpile de gaz din dughene, mirosurile de pește și de alcool, de rumeguș ud, bărbați și femei în mișcare. O bătrână dădea să traverseze, cu un bidon de benzină în mână. S-a aplecat spre ea și a întrebat-o unde se găsește vreo capelă prin apropiere.

— O capelă, domnule? Da, domnule. Capela din Church Street.

— Church?¹

Bătrâna și-a mutat bidonul în cealaltă mână și i-a arătat direcția; cum își scosese de sub franjuri șalului mâna dreaptă, ofilită și rău-mirositoare, Stephen s-a aplecat și mai mult spre ea, întristat și mângâiat de glasul ofilit.

— Mulțumesc.

— Cu plăcere, domnule.

Lumânările de pe altarul înalt se stinseseră, dar mireasma de tămâie plutea încă în naos, cufundată în semiobscuritate. Niște muncitori bărboși, cu chipuri pioase, împingeau un baldachin pe o ușă laterală, și sacristanul îi ajuta cu sfaturi și gesturi liniștite. Câțiva enoriași cucernici mai zăboveau închinându-se în fața altarelor laterale sau îngenunchind în băncile de lângă confesional. Stephen s-a apropiat cu sfială și a îngenuncheat în ultima bancă, recunoscător pentru seninătatea și tăcerea și obscuritatea înmiresmată care-l învăluiau în biserică. Scândura pe care îngenunchease era îngustă și tocită și credincioșii îngenuncheați lângă el erau umili slujitori ai lui Isus. Și Isus trăise în sărăcie și muncise în atelierul unui dulgher, tăind scânduri și răzuindu-le, și la început le vorbise unor pescari sărmani despre împărăția Domnului și-i învățase pe oameni să fie blânzi și smeriți în cuget.

Și-a îngropat capul în mâini și s-a rugat în inimă să fie blând și umil, să se poată asemui celor îngenuncheați lângă el, și ruga lui să fie primită asemenea rugăciunilor lor. Se ruga alături de ei, dar îi venea greu. Sufletul lui era îngreunat de păcate și nu îndrăzne să ceară iertare cu încrederea simplă a celor pe care Isus, prin necunoscutele căi ale Domnului, îi chemase de la

¹ Biserică (engl.).

început alături de el: dulgherii, pescarii, oameni săraci și simpli cu meșteșuguri mărunte, care mânuiau și ciopleau lemnul copacilor și își cârpăceau cu migață plasele de pescuit.

O siluetă înaltă a înaintat printre bănci și credincioșii au tresărit; în ultimul moment, înălțându-și privirea, Stephen a zărit o barbă lungă, cărunță, și sutana cafenie a unui capucin. Clericul a intrat în boxa confesionalului și a rămas ascuns vederii. Doi dintre penitenți s-au ridicat și au intrat în câte o latură a confesionalului. Ușa de lemn glisantă a fost trasă într-o parte și un murmur slab de glasuri a tulburat tăcerea.

Și sângele lui a pornit să-i murmure în vene, să zumzăie ca un oraș al pierzaniei deșteptat din somn ca să-și audă osânda. Fulgi de foc și pulbere de cenușă cădeau încet, iluminând casele oamenilor. Și oamenii se deșteptau din somn, tresărind, sufocați de aerul înfierbântat.

Ușa glisantă s-a închis la loc. Penitentul a ieșit din boxa laterală. S-a deschis și cealaltă ușă. A intrat o femeie, cu pași calmi și sprinteni, și a luat locul penitentului care îngenunchease. Din nou murmur de voci.

Încă ar fi putut să plece din capelă. Să se ridice, să pună un picior înaintea celuiilalt, și așa mai departe, să iasă tiptil din biserică, apoi s-o ia la fugă, să fugă, să fugă de-a lungul străzilor întunecate. Încă putea să-și evite rușinea. Dacă ar fi săvârșit o crimă feroasă... dar nu, păcatul lui era mai grav. Dacă ar fi fost vorba doar de un omor! Fulgi de foc cădeau asupra-i și-i atingeau fiecare părticică a trupului: gânduri rușinoase, vorbe rușinoase, fapte rușinoase. Rușinea îi îngropa toată făptura ca o cenușă fierbinte care se presăra necontenit. Cum să prefacă totul în cuvinte! Sufletul lui, sufocat și neputincios o să piară cu totul.

Ușa glisantă s-a deschis din nou. Un penitent a ieșit din boxa laterală. Și apoi iar s-a închis, un alt penitent a intrat în locul celui care ieșise. Șoapte înăbușite pluteau ca niște norișori vaporosi. Era femeia, norișori ca un șopot lin, susurând molcom, evaporându-se.

S-a bătut cu pumnul în piept; umil, în taină, pe sub rezemătoare de lemn a băncii. O să se alătore celorlalți și lui Dumnezeu.

O să-și iubească aproapele. O să-L iubească pe Dumnezeu care l-a creat și l-a iubit. O să îngenuncheze și o să se roage alături de ceilalți și o să fie fericit. Dumnezeu o să-și coboare privirea asupra lui și a celorlalți și o să-i iubească pe toți.

Era ușor să fii bun. Căci jugul lui Dumnezeu este lesne de purtat, iar povara Lui este ușoară.¹ Ce bine ar fi fost să nu fi păcătuit, să fi rămas toată viața copil, pentru că Dumnezeu iubea copiii și-i lăsase să vină la El. Ce cumplit și amarnic e să păcătuiești! Dar Dumnezeu e milostiv cu bieții păcătoși care se căiesc din inimă. Cât era de adevărat! Asta însemna într-adevăr bunătate.

Ușa s-a deschis brusc. Penitentul a ieșit. Urma el. S-a ridicat îngrozit și s-a îndreptat orbește către boxă.

În sfârșit, sosise momentul. A îngenuncheat în tăcerea întunericului și și-a înălțat ochii către crucifixul alb atârnat deasupra lui. Dumnezeu o să vadă cât de cuprins de regrete era. O să-și mărturisească toate păcatele. Spovedania lui o să fie lungă, lungă. Toți cei aflați în capelă vor ști cât era el de păcătos. N-au decât să știe. Era un adevăr. Dar Dumnezeu făgăduise să-l ierte dacă se căia. Și se căia. Și-a împreunat mâinile și le-a înălțat spre conturul alb, rugându-se cu ochii lui împâcliți, rugându-se cu întreg trupul lui tremurând, legănându-și capul ca o vietate pierdută, rugându-se cu buze scâncitoare.

— Îmi pare rău! Îmi pare rău! O, ce rău îmi pare!

Ușa glisantă s-a închis și inima i-a sărit din piept. Fața unui preot bătrân s-a ivit pe după grilaj, întoarsă dinspre el, rezemată într-o mână. Și-a făcut semnul crucii și l-a rugat pe preot să-l binecuvânteze întrucât păcătuisese. Pe urmă, cu capul în piept, a repetat, înspăimântat, rugăciunea de penitență *Confiteor*. La cuvintele *cea mai gravă abatere a mea* s-a oprit, cu răsuflarea tăiată.

— De când nu te-ai mai spovedit, copilul meu?

— De mult timp, părinte.

— De o lună, copile?

— De mai mult, părinte.

— De trei luni, copilul meu?

¹ Evanghelia după Matei, 11:30.

— De mai mult, părinte.

— De șase luni?

— De opt luni, părinte.

Își dăduse drumul. Preotul l-a întrebat:

— Și ce-ți aduci aminte din tot acest timp?

A început să-și destăinuie păcatele: absențe de la slujbele religioase, rugăciuni nerostite, minciuni...

— Și altceva, copilul meu?

— Păcate de mânie, de invidie, de lăcomie, de deșertăciune, de nesupunere.

— Și altceva, copile?

— Lenevie.

— Și altceva, copilul meu?

Nu mai putea ocoli. A murmurat:

— Am... am săvârșit păcatul impur, părinte.

Preotul nu a întors capul.

— Cu tine însuși, copile?

— Și... și cu alții.

— Cu femeii, copile?

— Da, părinte.

— Erau femeii căsătorite, copile?

Nu știa. Păcatele i se desprindeau de pe buze, unul câte unul, i se prelingeau din suflet, în picuri rușinoși, purulenți și supurând ca o rană, o scurgere de viciu infectat. Cele din urmă dintre păcate se prelingeau libidinos, scârbos. Spusese tot ce avea de spus. Și-a aplecat capul, copleșit.

Preotul a rămas tăcut. După un timp a întrebat:

— Câți ani ai, copilul meu?

— Șaisprezece, părinte.

Preotul și-a trecut de câteva ori mâna peste față. Pe urmă, reze-mându-și fruntea în palmă s-a aplecat spre grilaj și, continuând să-și ferească privirile, i-a vorbit rar. Avea un glas obosit și bătrân.

— Ești foarte tânăr, copile, și vreau să te implor să renunți la păcatul ăsta. E un păcat îngrozitor. Îți ucide și trupul, și sufletul. E pricina multor crime și nenorociri. Leapădă-te de el, copile, din dragoste pentru Dumnezeu. E un păcat care te dezonoarează

și te dezumanizează. Nu poți să știi unde te va duce deprinderea asta nefericită sau când se va întoarce împotriva ta. Atâta timp cât stăruie în păcatul ăsta, copile, vei fi un gunoi în ochii lui Dumnezeu. Roagă-te sfintei noastre maici Maria să te ajute. Ea îți va veni în ajutor, copile. Roagă-te Maicii Bindecuvântate ori de câte ori îți mai încolțește păcatul ăsta în minte. Sunt sigur că vei face lucrul ăsta, nu-i așa? Te vei căi de toate păcatele. Sunt sigur că o vei face. Și făgăduiește-i Domnului că dacă te ajută cu harul Său sfânt nu ai să-L mai insulti niciodată prin păcatul ăsta îngrozitor. Îi vei face Domnului această făgăduință solemnă, sunt convins, nu-i așa?

— Da, părinte.

Glasul acela bătrân și obosit cădea ca o ploaie proaspătă, răcoroasă peste inima lui închircită și zvâcnitoare. Cât de alinaător și cât de trist!

— Așa să faci, copile. Diavolul te-a târât pe calea rătăcirii. Împinge-l îndărăt în iad când mai încearcă să-ți necinstească trupul în felul ăsta – e duhul rău care-L urăște pe Domnul nostru. Făgăduiește-I acum lui Dumnezeu că te vei lepăda de păcatul ăsta, de acest păcat atât de josnic.

Orbit de lacrimi și de lumina milei divine, și-a lăsat capul în piept și a ascultat cuvintele solemne de dezlegare de păcate și a văzut mâna preotului înălțată deasupra capului său în semn de iertare.

— Domnul să te binecuvânteze, copilul meu. Roagă-te pentru mine.

A îngenuncheat într-un colț al navei ca să rostească rugăciunea de pocăință, și rugile i s-au înălțat la ceruri, din inima lui purificată, asemenea miresmei parfumate care se revarsă din inima unui trandafir alb.

Străzile noroioase erau acum vesele. S-a îndreptat spre casă, conștient de un flux invizibil care-l pătrunsese și dădea avânt picioarelor lui. În pofida a tot ce săvârșise până atunci. Își mărturisise păcatele și Dumnezeu îl iertase. Sufletul lui era din nou curat și sfânt, sfânt și fericit.

Ar fi fost frumos să moară acum, dacă asta era voia Domnului. Era frumos și să trăiască, dacă asta era voia Domnului, să trăiască în armonia unei vieți de virtute și toleranță față de ceilalți. S-a așezat lângă focul din bucătărie, neîndrăznind să deschidă gura de atâta fericire. Până în clipa aceasta nu știuse cât de frumoasă și de pașnică poate fi viața. Prin pătratul de hârtie verde prins în jurul lămpii se cernea o lumină difuză. Pe bufet se găsea o farfurie cu cârnați, și plăcinte pufoase albe, iar pe raft așteptau ouăle. Pentru micul dejun de a doua zi dimineața, după împărțășania din capela colegiului. Plăcinte albe și ouă și cârnați și cani cu ceai. Cât de simplă și de frumoasă era în fond viața! Și viața i se așternea în față.

A adormit ca în vis. Ca într-un vis s-a deșteptat și a văzut că se luminase de zi. Ca într-un vis cu ochii deschiși a plecat în dimineața liniștită la colegiu. Băieții se adunaseră și îngenuncheaseră pe locurile lor. A îngenuncheat și el, fericit și sfios. Altarul era încărcat cu maldăre de flori albe, parfumate și, în lumina dimineții, flăcările lumânărilor de pe altar ardeau palid printre florile albe, cu o strălucire clară și senină ca sufletul lui.

A îngenuncheat alături de colegi în fața altarului, ținând între ei pânda de pe altar, întinsă ca peste o îngerăditură de mâini alăturate. Lui îi tremurau mâinile și i-a tremurat și sufletul când l-a auzit pe preot trecând potirul de împărțășanie de la un băiat la altul.

— *Corpus Domini nostri.*¹

Așa să fi fost? A îngenuncheat acolo, timid și curățat de păcate, și o să țină în gură ostia și Dumnezeu o să pătrundă în trupul lui purificat.

— *In vitam aeternam. Amen.*²

O viață nouă! O viață de grație divină și virtute și fericire. Așa era! Nu era un vis din care avea să se trezească. Nu! Trecutul era trecut.

— *Corpus Domini nostri.*

Potirul ajunsese la el.

1 „Trupul Domnului nostru“ (lat.).

2 „Întru viață eternă. Amin“ (lat.).

IV

Duminica era închinată tainei Sfintei Treimi, luna era dedicată Sfântului Duh, marța Îngerilor Păzitori, miercurea Sfântului Iosif, joia Preasfintei și Binecuvântatei taine a Altarului, vinerea Patimilor lui Isus, sâmbăta Binecuvântatei Fecioare Maria.

Dimineată de dimineată venera și își înălța sufletul în prezența câte unei imagini sau taine sfinte. Ziua începea cu câte o eroică ofrandă, o închinare a fiecărei clipe de viață, de gând sau de faptă acțiunilor suveranului pontif și cu o slujbă matinală. Aerul proaspăt al dimineții îi stimula eterna pietate; adeseori când îngenunchea, printre pușinii alți credincioși în fața altarului lateral, cu cartea lui de rugăciuni, plină de foi albe puse ca semn între pagini, și urmărea murmurul preotului, își ridica o clipă ochii către silueta crucifixului, învăluită de penumbră, între cele două lumânări care reprezentau Vechiul și Noul Testament, și își imagina că îngenunchease la o slujbă în catacombele romane.

Viața lui de zi cu zi se desfășura în etape de cucernicie. Prin rugă spontane sau implorări prelungi cerea, cu generozitate, suspendări de pedepse și răgazuri de sute de zile și de ani pentru sufletele din purgatoriu, și totuși, triumful spiritual pe care-l resimțea adunând cu ușurință veacuri de penitențe canonice nu-i satisfăcea întru totul zelul de habotnicie, pentru că nu știa ce perioadă de pedeapsă reușise să suspende prin insistentele lui rugă în favoarea nefericitelor suflete chinuite, și temându-se că, în focul din purgatoriu, care se deosebea de cel din infern numai prin faptul că nu era veșnic, penitența lui s-ar putea să nu aibă mai multă valoare decât un strop de rouă, drept care

se silea zilnic să se depășească în cucernicie, să facă mai mult decât i se cerea.

Fiecare parte a zilei, divizată în ceea ce socotea el că ar fi îndatoririle noii sale atitudini față de viață, evolua în jurul propriului ei focar de energie spirituală. S-ar fi zis că viața lui tindea spre veșnicie; fiecare gând, fiecare cuvânt sau gest al lui, fiecare manifestare a conștiinței, ar fi putut să se reverbereze radios în ceruri; uneori, acest simț al repercusiunii imediate era atât de acut, încât avea senzația că sufletul lui exaltat de credință atinge, asemenea unor degete, clapele unei uriașe mașini de calculat și că vede totalul rezultatelor dobândite de el în ceruri, nu sub forma unei cifre, ci a unei fragile coloane de tămâie sau ca o floare mlădioasă.

Și rozariile pe care le rostea întruna – pentru că purta neînțecat mătâniile la el, în buzunarele pantalonilor, ca să poată recita rugăciunile în timp ce mergea pe stradă – se prefăceau în ghirlande de flori, atât de vapoase și de nepământene, încât păreau lipsite de culoare și de parfum, ca și de nume. Rostea fiecare dintre cele trei capitole de rugăciuni cotidiene, pentru ca sufletul lui să se poată căli în fiecare dintre cele trei virtuți teologice: credința în Tatăl Ceresc care l-a creat, speranța în Fiul care l-a mântuit, și dragostea pentru Sfântul Duh care l-a sfințit; și oferea celor Trei Persoane aceste întreprinse rugăciuni prin bunăvoința sfintei Fecioare Maria, în numele fericitelor și dureroaselor și glorioaselor ei taine.

În fiecare dintre cele șapte zile ale săptămânii se ruga să pogoare asupra sufletului său unul dintre cele șapte haruri ale Sfântului Duh și să izgonească din el, în fiecare zi, cele șapte păcate de moarte care-l pervertiseră în trecut; și se ruga pentru fiecare har al zilei respective, încredințat că o să pogoare asupra-i, deși uneori i se părea ciudat că înțelepciunea și înțelegerea și cunoașterea erau atât de distincte în structura lor, încât pentru fiecare dintre ele trebuia să se roage separat. Totuși era încredințat că într-un anumit viitor stadiu al progresului său spiritual, când sufletul lui păcătos avea să-și biruie slăbiciunea și se va ilumina prin cea de a treia Persoană a Binecuvântatei Sfintei Treimi,

nedumerirea lui se va spulbera. Credea cu atâta forță și exaltare datorită divinei obscurități și tăceri în care e învăluit nevăzutul Paraclet¹, ale cărui simboluri sunt un porumbel și un vânt vijelios, Duhul împotriva căruia orice păcat e de neiertat, veșnica, misterioasa făptură tainică, în cinstea căreia preoții oficiază o slujbă o dată pe an, înveșmântați în roșul limbilor de foc.

Imagistica prin care erau înfățișate natura și înrudirea celor trei componenți ai Sfintei Treimi apărea cam turbure și umbrită în cărțile de rugăciuni pe care le citea el – Tatăl contemplând ca într-o oglindă, din străfundurile eternității, perfecțiunea divină a creației sale și astfel, zămislindu-și în eternitate Eternul Fiu, și Sfântul Duh ivindu-se în eternitate din Tată și din Fiu –, îi era mai ușor să-i accepte în mintea lui datorită augustei lor incomprehensibilități, decât să accepte simplul fapt că Dumnezeu îi iubise sufletul lui din eternitatea eternității, cu veacuri și veacuri înainte de a fi venit el pe lume, cu veacuri înainte de a fi existat însăși lumea.

Auzise numele pasiunilor dragoste și ură rostite solemn pe scenă și de la amvon, le găsisse înscrise solemn în cărți, și nu putea înțelege de ce sufletul lui nu era în stare să le adăpostească sau să-i silească buzele să le repete numele cu convingere. Câte o scurtă răbufnire de mânie îl năpădisese de multe ori, dar niciodată nu fusese în stare să se manifeste pătimaș, și de fiecare dată se scuturase de ea de parcă însuși trupul lui își lepădase o piele sau o coajă. Simțise câte o prezență subtilă, întunecoasă și insidioasă pătrunzându-i ființa și deșteptându-i o trecătoare poftă infamă, dar și aceasta scăpase accepției lui și se strecurase lăsându-i mintea lucidă și indiferentă. Se părea că acestea erau singurele simțiri de dragoste și de ură pe care le putea adăposti sufletul lui.

Dar nu mai putea să se îndoiască de realitatea iubirii din moment ce însuși Dumnezeu îi iubise sufletul lui individual din eternitatea eternității. Treptat, pe măsură ce sufletul i se

¹ Apărător, ocrotitor, denumire bisericească pentru Sfântul Duh, care apare în Evanghelia după Ioan.

îmbogățea în cunoașterea spirituală, a început să vadă întregul univers ca pe o vastă expresie simetrică a puterii și a iubirii divine. Viața a devenit un dar divin și pentru fiecare clipă și fiecare senzație aducea slavă și îi mulțumea Creatorului – fie chiar și pentru privescerea unei frunze singuratice aninate de creanga unui copac. Lumea pământească, cu toată materialitatea substanței ei și cu toată complexitatea ei, nu mai exista pentru sufletul lui decât ca o teoremă a puterii, a iubirii și a universalității divine. Atât de plinar și de incontestabil se statornicise în sufletul lui acest simț al sensului divin care penetrează întreaga natură, încât ajunsese să se întrebe de ce mai era necesar să continue a trăi. Dar și aceasta constituia o parte a finalității divine și nu cuteza să-i pună la îndoială utilitatea, chiar când era vorba de el, care păcătuisese atât de grav și atât de josnic împotriva finalității divine. Umil și copleșit de această conștiință a unei prezențe unice, eterne, omniprezente și desăvârșite, sufletul lui și-a reluat povara cucerniciei, a multitudinii de rugăciuni, slujbe și sacrificii, și numai atunci, pentru prima dată de când începuse să cugete la marea taină a iubirii, a perceput în adâncul lui o caldă tresărire, asemuitoare cu o viață nou născută sau cu o virtute a sufletului însuși. Gestica extazului în arta sacră, mâinile înălțate și îndepărtate, buzele întredeschise și ochii dați peste cap ca într-un leșin au devenit pentru el imaginea sufletului cufundat în rugă, smerit și pierit în fața Creatorului său.

Dar fusese prevenit asupra primejdiilor fanatismului spiritual și nu își îngăduia să renunțe nici la cea mai mărunț sau neînsemnată dovadă de devoțiune, străduindu-se, totodată, printr-o constantă mortificare fizică, să-și anihileze trecutul murdar, mai curând decât să dobândească o sfințenie expusă primejdiilor. Își impusese o riguroasă disciplină a fiecărui simț în parte. Pentru a-și mortifica simțul văzului, se deprinsese să meargă pe stradă cu privirile plecate în pământ, ferindu-se să se uite în dreapta sau în stânga și, mai cu seamă, îndărăt.

Ochii lui se fereau să întâlnească vreodată ochii unei femei. Uneori își dezamăgea propriii ochi, impunându-și să-i ridice brusc în mijlocul unei fraze pe care nu o terminase de citit și

închizând deliberat cartea. Pentru a-și mortifica auzul, nu-și controla vocea, care era pe atunci în schimbare, evita să cânte sau să fluiera și nu ocolea zgomotele care, de obicei, îl iritau, ca, de pildă, țăcănitul cuțitelor pe fundul de tocat carne, răcâitul cenușii scoase cu lopățica din sobă și adunate pe fâraș sau bătu-tul covoarelor. Mai greu îi venea să-și mortifice simțul mirosului, pentru că nici un fel de mirosuri nu-i repugnau, nici cele din afară, ca, de pildă mirosul de baligă sau de smoală, nici cele emantate de propriul său organism; făcuse numeroase comparații și experiențe curioase cu mirosurile. Până la urmă, constatase că unica împuțenie pe care o respingea simțul lui de miros era o duhoare de pește stricat, care aducea cu aceea de urină stătută și, ori de câte ori îi era posibil, inspira acest iz neplăcut. În scopul mortificării gustului își însușise anumite deprinderi severe la masă; respecta cu strictețe toate zilele de post indicate de biserică și se silea să-și abată gândurile când era nevoit să guste vreo mâncare apetisantă. I-a fost necesar un înalt grad de ingeniozitate și de inventivitate pentru a-și mortifica simțul tactil. Se forța să nu-și schimbe niciodată, în mod conștient, poziția în care dormea în pat, își impunea pozițiile cele mai inconfortabile, îndura răbdător durerile membrelor sau mâncărimile, stătea cât mai departe de căldura focului din sobă, la slujbe rămânea tot timpul în genunchi, cu excepția citirii versetelor din Evanghelie; ieșea afară cu gâtul sau obrajii uzi, ca să-l înțepe șfichiuirea aerului rece și, când nu-și rostea rugile cu mătânii, își ținea brațele țepene, lipite de trup, asemenea unui alergător, fără să-și vâre vreodată mâinile în buzunare sau să și le țină la spate. Nu-l ispitesea nici un păcat mortal. Și era totuși surprins să constate că, în pofida tuturor acestor complicate exerciții de pietate și de autoînfrânare, cădea cu ușurință în greșeli copilărești, lipsite de demnitate. Rugăciunile și zilele de post nu-l ajutau să-și înăbușe enervarea când o auzea pe maică-sa strănutând, sau când era întrerupt din devoțiunile lui. Îi era necesar un imens efort de voință ca să-și înfrâneze impulsul de a da drumul unei crize de nervi. Îi reveneau în minte imagini ale unor izbucniri mărunte observate adeseori la profesorii lui: zvâcniri ale gurii, buze

încețate și obraji congestionați, comparații care-l descurajau în fermitatea cu care ținea să-și practice smerenia. Încercarea de a-și integra viața în circuitul comun al celorlalte vieți i se părea mai dificilă decât toate rugăciunile și zilele de post, și constanta lui neputință de a satisface asemenea deziderat îi pricinuia o senzație de uscăciune spirituală și, totodată, o intensificare a îndoielilor și a scrupulelor care-l măcinau. Sufletul lui traversa o perioadă de depresie în care până și sfintele taine păreau să se fi prefăcut în izvoare secate. Spovedaniile lui se transformaseră într-un canal de scurgere a unor greșeli care-i stârneau scrupule, dar de care nu se căia. Împărtășania nu-l mai făcea să trăiască înălțătoarele momente de exaltare virginală, de comuniune spirituală care-l făcuseră să vibreze la sfârșitul unor slujbe de venerare a Sfântului Tabernacul. La acele acte de pietate folosise o carte veche, scrisă de Sfântul Alfons Liguori, o carte uitată de toți, cu litere șterse de vreme și file decolorate. Din paginile acelea în care imaginile din cântări se îmbinau cu rugile celui care se cuminecă, se degaja savoarea unei lumi apuse, o lume de iubire și fervoare și de răspunsuri virginale care-i umpleau inima. Un glas inaudibil părea să-i mângâie sufletul, șoptindu-i cuvinte de alintare și de prețuire, implorându-l să se înalțe în îmbrățișarea cununiei, să vină, mireasă, să coboare din Amana, din munți cu leoparzi¹, și sufletul lui părea să răspundă cu același glas inaudibil, abandonându-se: *Inter ubera mea commorabitur.*²

Ideea aceasta de abandon exercita o atracție primejdioasă pentru spiritul lui, acum când își simțea din nou sufletul asediat de vocile stăruitoare ale cărnii, voci care începuseră din nou să murmure printre cuvintele rugăciunilor și prin ceasurile de meditație. Încerca o senzație de forță la gândul că printr-un simplu act de acceptare, într-o singură clipă de decizie, ar fi putut nărui tot ce clădise până atunci. Avea impresia că simte un val năvalnic înaintând lent către picioarele lui goale și că aștepta ca prima undă sfielnică, tăcută, să-i atingă pielea înfierbântată. Și atunci,

1 Versete din *Cântarea Cântărilor*, 4:8.

2 „Care se ascunde între sânii mei“ (*Cântarea Cântărilor*, 1:12).

chiar în clipa atingerii valului, chiar pe muchea acceptării păcatului, se pomenea brusc la mare depărtare de fluxul năvalnic, înfipt ferm în țărnul uscat, salvat printr-un subit act de voință, sau printr-o bruscă invocare și, observând dunga argintie a valului la mare depărtare, gata să pornească într-o nouă lentă înaintare către picioarele lui, încerca o nouă senzație de forță și de satisfacție străbătându-i sufletul la gândul că nu se abandonase și nu năruise ceea ce clădise.

După numeroase asemenea încercări de respingere a fluxului de ispite, a început să se neliniștească și să se întrebe dacă nu cumva harul, pe care se străduise să nu-l piardă, se retrăgea din el, încetul cu încetul. Certitudinea netă a propriei sale imunități începu să se clatine și percepea încolțind o teamă vagă că, de fapt, sufletul lui cedase, pe nesimțite. Cu mare dificultate a izbutit să-și redobândească vechea convingere a stării lui de grație, spunându-și că-L implorase pe Dumnezeu la fiecare ispită și că harul pe care-l apăruse îi fusese hărăzit întrucât Dumnezeu era obligat să i-l dăruiască. Frecvența și violența ispitelor îi confirmau adevărul celor auzite despre încercările la care fuseseră supuși sfinții. Ispitele frecvente și violente constituiau dovada că cetatea sufletului asediat nu capitulase și că diavolul mănios turba să-i biruie rezistența.

Adeseori, când își destăinua îndoielile și scrupulele – o momentană scăpare a atenției în timpul rugăciunii, un impuls de furie zvâcnindu-i în suflet sau o ușoară înclinație spre autoritate în vorbă ori în faptă –, duhovnicul lui îi cerea să-i dezvăluie un păcat din trecut, de înainte de a i se fi acordat absolvirea. Și îl dezvăluia cu umilință și rușine, căindu-se o dată în plus. Îl umilea și îl umplea de rușine gândul că niciodată nu va fi pe deplin eliberat de păcat, oricât de cucernică i-ar fi viața de acum și oricâte virtuți sau perfecțiuni s-ar strădui să atingă. Un răscolitor sentiment de culpabilitate va pulsa veșnic în el; se va destăinui, se va căi, va fi iertat, din nou se va destăinui, din nou se va căi, din nou va fi iertat, zadarnic. Poate că acea primă spovedanie pripită, smulsă din el de frica iadului, poate că n-a fost ceea ce trebuia să fie? Poate că, stăpânit doar de teama inevitabilei lui osânde, nu a fost destul de sincer îndurerat de păcatul săvârșit? Dar semnul cel mai grăitor că spovedania lui a fost

cea ce trebuia să fie și că el fusese sincer îndurerat de păcatul săvârșit consta – știa bine – în faptul că-și îndreptase viața.

„Mi-am îndreptat viața, nu-i așa?“ se întreba.

* * *

Directorul ședea pe pervazul ferestrei, cu spatele spre lumină, cu un cot rezemat de oblonul cafeniu și, în timp ce vorbea și zâmbea, se juca și bălângănea cablul celuiilalt oblon. Stephen stătea în picioare în fața lui, urmărind ba scăpătarea lentă, deasupra acoperișurilor, a luminii unei lungi zile de vară, ba mișcările încete, îndemânaticе, ale degetelor preoțești. Fața preotului era învăluită în umbră, dar lumina asfințitului pe care se profila îi atingea tâmplele adânc scobite și curbele craniului. În același timp, urechile lui Stephen urmăreau accentele și pauzele din vocea directorului, care vorbea cu gravitate, dar și cu cordialitate, despre diverse mărunțișuri lipsite de importanță, despre vacanța care tocmai luase sfârșit, despre colegiile ordinului lor din străinătate, despre transferarea unor profesori. Glasul grav și cordial depăna cu ușurință feluritele subiecte și, în pauzele de vorbire, Stephen se simțea obligat să intervină cu unele întrebări respectuoase. Știa bine că toată vorbăria aceea era un preludiu și aștepta să audă ce urma să vină. De când primise mesajul că e chemat de director, mintea lui se frământase să ghi-cească ce anume ascundea asemenea mesaj, și în lungul răstimp de nerăbdare cât așteptase pe coridor apariția directorului, privirile îi rătăciseră pe pereți, de la un portret la altul, și mintea îi rătăcise de la o presupunere la alta, până când scopul mesajului îi devenise aproape clar. Pe urmă, chiar când începuse să speredă că vreo întâmplare neprevăzută o să-l împiedice pe director să vină, a auzit mișcarea mânerului ușii și foșnetul unei sutane.

Directorul a început să-i vorbească despre ordinele dominican și franciscan și despre prietenia dintre Sfântul Toma d'Aquino și Sfântul Bonaventura. Era de părere că veșmântul capucinilor arăta cam prea...

Fața lui Stephen a reflectat, la rândul ei, surâsul indulgent al preotului și, nedorind să-și exprime vreo părere, a imprimat buzelor o grimasă vag dubitativă.

— Cred, a continuat directorul, că există unele controverse chiar printre capucini; sunt unii care doresc să-și schimbe îmbrăcămintea și să urmeze exemplul celorlalți franciscani.

— Presupun că o vor purta doar în interiorul mănăstirilor, și-a dat Stephen cu părerea.

— Da, fără îndoială. În mănăstire e potrivită, dar pentru stradă, presupun c-ar trebui schimbată; nu crezi?

— Îmi imaginez că e incomodă.

— Desigur, desigur. Închipuie-ți, când eram în Belgia, îi vedeam circulând pe biciclete, indiferent de vreme, și cu cheștiile alea suflecate până la genunchi. Era ridicol. *Les jupes*, așa le numesc în Belgia.

Vocala cuvântului fusese pronunțată atât de modificată, încât suna aproape de neînțeles.

— Cum le numesc?

— *Les jupes*.

— A!

Stephen a zâmbit din nou ca răspuns la zâmbetul pe care nu-l putea desluși pe fața umbrită a preotului, dar a cărui imagine, sau mai curând fantomă, îi traversase fugitiv mintea, la azul cuvintelor rostite discret, cu voce joasă. A privit calm în față, la cerul care se adumbrea, bucuros de răcoarea înserării și de lumina vag aurie care-i camufla roșeața aprinsă în obraji.

Denumirile articolelor de îmbrăcăminte femeiască sau a materialelor moi, gingașe din care erau confecționate îi răspândeau în minte un parfum delicat și vinovat. În copilărie își imaginase că hățurile cailor sunt de fapt niște fâșii de mătase și rămăsese șocat când descoperise, la Strabrook, pielea groasă, unșuroasă a hamurilor. Fusese șocat și când simțise pentru prima oară, sub degetele lui tremurânde, țesătura aspră a ciorapilor femeiești, pentru că din tot ce citise el până atunci nu reținuse decât ceea ce îi sunase ca un ecou sau o presimțire a stării lui zbuciumate; și cu privire la sufletul și trupul de femeie nu cuteza să și le închipuie altfel decât cum erau descrise în cuvinte dulcege, mângâioase; sau înveșmântate în moliciunea petalelor de trandafir, înconjurate de toată tandrețea vieții. Dar fraza aceea sunase perfid pe buzele preotului; Stephen știa prea bine că

un preot nu-și poate îngădui să vorbească cu ușurință despre asemenea lucruri. Cuvintele fuseseră rostite frivol în mod deliberat, și simțea că fața lui era atent cercetată de ochii din umbră. Tot ce auzise sau citise în legătură cu viclenia iezuiților fusese dat uitării, ignorat, pentru că acuzele nu fuseseră confirmate de experiența lui. Profesorii săi, chiar cei pe care nu-i găsisse prea atrăgători, fuseseră întotdeauna niște preoți inteligenți și serioși, bărbați atletici, perfecți, cu un intelect superior. Îi vedea ca pe niște bărbați care se spălau vioi cu apă rece și purtau o lenjerie rece și curată. În toți anii petrecuți printre ei la Clongowes și la Belvedere nu primise decât două pedepse corporale și, cu toate că acestea îi fuseseră aplicate pe nedrept, știa că de multe ori scăpase de pedepse meritate. În toți acești ani nu auzise niciodată de la profesorii lui vreun cuvânt ușuratic; ei au fost aceia care i-au predat doctrina creștină, l-au îndrumat spre o viață cuviincioasă și, când a căzut în negru păcat, ei l-au adus îndărăt pe calea dreaptă. Prezența lor îl determinase să nu aibă încredere în sine pe când era proaspăt boboc, și să se îndoiască de el însuși când deținea acea echivocă poziție la Belvedere. Și până în ultimul an de școală, un constant sentiment de neîncredere i-a dăinuit în suflet. Niciodată nu s-a dovedit neascultător și niciodată nu le-a îngăduit colegilor turbulenți să-l îndepărteze de la deprinderile lui de cuminte supunere; și chiar când i s-a întâmplat vreodată să se îndoiască de spusele vreunui profesor, nu și-a permis să-și manifeste deschis îndoiala. În ultimii ani, unele dintre judecățile lor i s-au părut cam puerile, dar nu a resimțit decât regret și un fel de milă, de parcă părăsea, încet, o lume familiară, și-i auzea graiul pentru ultima oară. Într-o zi, când câțiva băieți se adunaseră în jurul unui preot, într-un pavilion de lângă capelă, l-a auzit pe profesor spunând:

— Cred că Lordul Macaulay¹ a fost un om care, după toate probabilitățile, nu a săvârșit vreodată, în viața lui, vreun păcat de moarte, adică un păcat de moarte comis cu bună-știință.

¹ Thomas Babington Macaulay (1800-1859), istoric, eseist și politician englez.

Câțiva dintre băieți l-au întrebat pe preot dacă Victor Hugo e într-adevăr cel mai mare scriitor francez. Preotul a răspuns că Victor Hugo nu a scris nici pe jumătate atât de bine pe vremea când se ridicase împotriva Bisericii, pe cât a scris pe când era un bun catolic.

— Dar mulți eminenți critici francezi, a continuat preotul, consideră că până și Victor Hugo, cât a fost el de mare, nu are puritatea de stil a lui Louis Veuillot¹.

Ușoara roșeață pe care aluzia făcută de director o aprinsese în obrajii lui Stephen pâlise și ochii lui continuau să scruteze calm cerul decolorat.

Dar o îndoială săcâitoare îi flutura prin minte. Amintiri eclipsate i se perindau rapid prin fața ochilor: recunoștea scene și persoane, dar era conștient că nu izbutise să perceapă în ele vreo circumstanță vitală. Se vedea foindu-se pe terenurile din Clongowes, urmărind jocurile sportive și hăpăind caramellele din șapca lui de cricket. Câțiva iezuiți se plimbau pe lângă pista de ciclism în compania unor doamne. Ecurile anumitor expresii folosite la Clongowes îi răsuna prin grotlele îndepărtate ale minții.

Urechile lui prindeau încă acele îndepărtate ecouri spărgând tăcerea sălii, când își dădu seama că preotul i se adresa acum pe un ton cu totul diferit.

— Stephen, te-am chemat azi pentru că doresc să discut cu tine un lucru deosebit de important.

— Da, domnule.

— Ai simțit vreodată că ai avea o vocație?

Buzele lui Stephen s-au întredeschis ca să răspundă „da“, însă a reținut cuvântul pe loc. Preotul îi aștepta răspunsul și a adăugat:

— Te întreb dacă ai simțit vreodată în tine, în sufletul tău, dorința de a te alătura ordinului nostru. Gândește-te.

— Mi-a venit uneori asemenea gând, a răspuns Stephen.

¹ Louis Veuillot (1813-1883), jurnalist francez, aprig apărător al papalității.

Preotul a lăsat din mână șnurul storului și, împreunându-și degetele, și-a rezemat grav bărbia în mâini, comunicând parcă cu sine însuși.

— Într-un colegiu ca acesta al nostru, a spus în cele din urmă, există întotdeauna câte un băiat, sau poate doi, trei băieți pe care Domnul i-a ales pentru viața religioasă. Un asemenea băiat se deosebește de colegii săi prin pietatea lui, prin exemplul bun pe care-l oferă celorlalți. Și ceilalți băieți îl privesc cu respect; e ales de ei ca șef al frăției. Și tu, Stephen, ai fost un asemenea băiat în acest colegiu, ai fost prefect al frăției Binecuvântatei noastre Fecioare Maria. Poate că tu ești băiatul din acest colegiu ales de Dumnezeu să-I urmeze calea.

O puternică notă de mândrie a accentuat solemnitatea glasului preoțesc, și inima lui Stephen i-a răspuns prin bătăi accelerate.

— Stephen, a urmat preotul, o asemenea chemare este onoarea cea mai înaltă pe care Dumnezeu Atotputernicul i-o poate acorda unui om. Nici un rege, nici un împărat de pe acest pământ nu deține puterea unui preot al Domnului. Nici un înger sau arhanghel din ceruri, nici un sfânt, nici măcar Binecuvântata Fecioară nu dețin puterea unui preot al Domnului; este puterea de a izgoni din creaturile Domnului duhurile rele care pun stăpânire pe sufletele lor, puterea, autoritatea de a-L face pe Dumnezeu din ceruri să pogoare asupra altarului și să ia forma pâinii și vinului. Ce putere cumplită, Stephen!

În obrajii lui Stephen porni să pâlpaie o nouă flacără la auzul acestei semețe adresări, în care pulsa un ecou al propriilor sale semețe aspirații. De câte ori nu se visase în chip de preot, mânuind calm și umil acea formidabilă putere în fața căreia se smereau și îngerii, și sfinții! Sufletul lui se desfătase să mediteze în taină asupra acestui vis. Se văzuse, un preot tânăr și liniștit, intrând grăbit în confesional, urcând treptele altarului, legănând cădelnița, executând genuflexiuni, îndeplinind tainicele acțiuni ale preoției, care-i plăceau pentru că se asemuiau cu realitatea și pentru că erau atât de îndepărtate de realitate. În viața tainică a visărilor și meditațiilor lui, își însușise timbrul vocii și gesturile pe care le observase la diferiți preoți. Își îndoise lateral genunchiul,

așa cum făcea unul dintre ei, scutura ușor cădelnița, așa cum făcea altul, sfita i se deschidea când se întorcea la altar, după ce-i binecuvântase pe enoriași, așa cum văzuse la un al treilea. Dar, mai presus de toate, în aceste scene estomplate, încolțite în imaginația lui, îi plăcea să ocupe locul al doilea. Se retrăgea de la demnitatea oficiantului pentru că îi dispăcea să-și imagineze că întreaga ceremonie pompoasă avea să se încheie în propria-i persoană sau că ritualul avea să-i atribuie o oficiere atât de fermă și de finală. Prefera sacrele oficii minore, înveșmântat fiind, la slujba cea mare, în tunica de subdiacon, stând la depărtare de altar, uitat de asistență, cu umerii acoperiți de șalul humeral, în faldurile căruia să țină patenul¹ sau, după celebrarea jertfei, să stea ca diacon, într-o dalmatică² țesută cu fir de aur, pe treapta de sub cea a oficiantului, cu mâinile împreunate și fața întoarsă spre asistență, cântând cântarea *Ite, missa est*³.

Dacă vreodată se vedea oficiant, scena reproducea pozele din cartea de liturghie din copilăria lui, adică o biserică goală, fără credincioși veniți să se închine, în afară de îngerul sacrificiului, în fața unui altar golaș, și asistat de un acolit la fel de adolescent ca și el. Doar imaginarele acte sacrificiale ori sacramentale îl atrăgeau, îl determinau să vrea să întâmpine realitatea; lipsa unui ritual bine stabilit îl împinsese mereu spre inacțiune, în sensul că fie îngăduise tăcerii să-i stingă mânia ori mândria, fie acceptase o favoare pe care ar fi râvnit să o ofere el.

Acum, asculta într-o tăcere reverențioasă apelul preotului și intuia, printre cuvinte, sau chiar deslușea clar o voce care-l îndemna să se apropie, oferindu-i cunoașteri tainice și o tainică putere. Avea să afle și el care fusese păcatul lui Simon Magul și care era păcatul împotriva Sfântului Duh pentru care nu putea exista iertare⁴. I se vor revela taine obscure, ascunse altora, celor

1 Farfurioară plată de metal pe care stă împărtășania.

2 Odăjdii ale diaconilor catolici.

3 „Plecați, slujba s-a încheiat“ (lat.).

4 Simon Magul a oferit bani, încercând să cumpere forța spirituală. Păcatul împotriva Sfântului Duh consta în refuzul de a recunoaște existența unei forțe spirituale.

concepuți și născuți ca fii ai mâniei. Va cunoaște păcatele și poftele vinovate și gândurile vinovate și faptele vinovate ale altora, murmurate urechilor lui în confesional, în capela întunecată, cu rușine, de către buzele femeilor și ale fetelor; purificate, în chip misterios, la comanda lui, prin înălțarea mâinilor sale, iar sufletul lui va rămâne din nou necontaminat, în pacea albă a altarului. Nici o urmă de păcat nu se va prelinge pe mâinile cu care avea să ridice și să rupă azima de împărțășanie; nici o urmă de păcat nu se va prelinge pe buzele lui în timpul rostirii rugăciunii, pentru a-l face să înghită și să bea în trupul lui osânda, nedeosebind-o de trupul Domnului. Își va păstra cunoașterea tainică și forța tainică, rămânând la fel de nepătat ca și inocenții: și va rămâne preot în veci după rânduiala lui Melchisedec¹.

— Măine-diminează, la slujbă, a continuat preotul, mă voi ruga Atotputernicului să-ți dezvăluie sfânta Sa voință. Iar tu, Stephen, închină o novenă² sfântului tău patron, primul dintre martirii creștini, care are mare putere pe lângă Dumnezeu, și roagă-te ca Domnul să-ți lumineze mintea. Dar, Stephen, trebuie să fii într-adevăr convins că ai o vocație, altminteri ar fi cumplit pentru tine să constați mai târziu că nu ai. Adu-ți aminte că un preot rămâne pe veci preot. Catehismul îți spune că sfânta hirotonisire în sfântul Ordin nu poate fi primită decât o singură dată, pentru că îți imprimă în suflet o amprentă spirituală indelebilă, care nu mai poate fi nicidecum ștersă. Trebuie să chibzuiești adânc înainte, și nu după. E o chestiune solemnă, Stephen, de care depinde mântuirea sufletului tău nemuritor. Dar haide să ne rugăm Domnului împreună.

A deschis ușa grea a sălii și i-a întins mâna, de parcă îl și considera un tovarăș de viață spirituală. Stephen a urcat pe terasa lată de deasupra treptelor, conștient de mângâierea catifelată a aerului serii. Prin fața bisericii Findlater treceau patru tineri, braț la braț, bățându-și capetele și pășind în ritmul melodiei cântate la concertină de conducătorul lor. Muzica s-a volatilizat

1 Epistola lui Pavel către Evrei, 5:6.

2 Rugăciune repetată nouă zile.

într-o clipă – așa cum se întâmpla mereu cu primele acorduri ale unei muzici neașteptate –, dizolvându-se în fantastica țesătură a minții lui, fără zgomot și fără durere, precum valul mării care înghite castelele de nisip clădite de copii pe țărm. Zâmbind la auzul cântecului ușurel, Stephen și-a înălțat ochii spre fața preotului și, văzând pe chipul lui reflexia posomorâtă a zilei muribunde, și-a desprins, încet, mâna care acceptase, fără vlagă, strângerea celeilalte.

În timp ce cobora scările, imaginea care a făcut să se destrame tulburata comuniune cu sine însuși a fost aceea a unei măști înnegurate, în pragul colegiului, care oglindea sfârșitul unei zile. Umbra vieții de colegiu i-a traversat, grav, conștiința. O viață sumbră, ordonată, anostă i se deschidea în față, o viață scutită de orice grijă materială. Se întreba cum o să petreacă prima noapte de noviciat și cu câtă amărăciune avea să se trezească prima dimineață în dormitorul comun. Mirosul apăsător al coridoarelor nesfârșite de la Clongowes i-a revenit în nări și i s-a părut că aude susurul discret al flăcărilor de gaz. Brusc, neliniștea i-a țâșnit din toate fibrele ființei, urmată de o febrilă accelerare a pulsului și de un șuvoi de cuvinte lipsite de noimă care i s-au încălzit printre gândurile raționale, învălmășindu-le confuz. Plămâni pârură să i se dilate și să se înfunde de parcă ar fi inhalat un curent de aer cald și umed, irespirabil, și nările i-au fost din nou invadate de mirosul jilav, călduț, al băii din Clongowes, cu apa ei stătută, de culoarea turbei.

Un anumit instinct, zgândărit de aducerile aminte, un instinct mai puternic decât educația sau cucernicia, se răzvrătea în el la fiecare evocare a acelei vieți, un instinct subtil și ostil, care-l înarma împotriva acceptării. Răceala și ordinea desăvârșită a vieții de colegiu îl respingeau. Se vedea deșteptându-se în frigul zorilor, aliniindu-se în șirul celorlalți în drum spre slujba de dimineață, luptându-se zadarnic să-și potolească prin rugăciune revolta stomacului gol. Se vedea stând la masa comună a colegiului. Ce se alesese din sfiala lui adânc înrădăcinată care-l făcea să deteste mâncatul și băutul sub un acoperiș străin? Ce se

alesese din orgoliul spiritului său care-l făcuse întotdeauna să se considere o persoană deosebită din toate punctele de vedere?

Reverendul Stephen Dedalus, S.J.¹

Numele lui din noua viață îi sărea, cu litere mari, în fața ochilor, urmat de imaginea mintală a unui chip nedeslușit sau mai curând de culoarea unui chip. Culoarea se ștergea și apărea o radiație puternică, o explozie de nuanțe schimbătoare de roșu cărămiziu. Să fi fost roșeața vie pe care o observase atât de des, în diminețile friguroase de iarnă, pe gușile bine rase ale preoților? Chipul era lipsit de ochi, avea o expresie acră și habotnică, injectată de pete roșietice și de furie înfrânată. Nu era cumva fantoma mentală a unuia dintre iezuiți, pe care unii băieți îl porecliseră „Mutră de Felinar“, iar alții îi spuneau Campbell Vulpoiul?

În clipa aceea trecea prin fața casei iezuiților din Gardiner Street și s-a întrebat vag oare care dintre ferestre ar fi fost a lui dacă s-ar fi înregimentat vreodată în ordin? Pe urmă s-a mirat de confuzia propriei sale mirări, de distanțarea sufletului său față de tot ce-și închipuise până atunci că ar fi sanctuarul lui sufletesc; s-a mirat de fragilitatea influenței pe care o avuseseră asupra lui toți acei ani de ordine și obediență, acum când un singur act ferm și irevocabil de-al lui amenința să pună capăt libertății sale pentru totdeauna, pentru eternitate. Glasul directorului, înșirându-i înalte cerințe ale bisericii și misterul și forța carierei preoțești, îi răsuna vag în memorie. Dar sufletul lui nu era de față ca să-l audă și să-l întâmpine, și Stephen știa prea bine că predica pe care o ascultase se și prefăcuse într-o poveste searbădă și formală. Nu o să legene niciodată în calitate de preot cădelnița în fața tabernaculului. Destinul lui îi impunea să evite ordinea socială sau religioasă. Înțelepciunea îndemnrilor preotului nu-i mersese la inimă. Lui îi era sortit să-și făurească de unul singur propria înțelepciune, sau să-și însușească înțelepciunea altora, pribegind printre capcanele lumii.

¹ Society of Jesus – Societatea lui Isus, numele inițial al Ordinului Iezuiților.

Capcanele lumii erau căile spre păcat. Și el avea să cadă. Încă nu căzuse, dar în scurt timp avea să cadă, în tăcere. A nu cădea era prea greu, mult prea greu; și simțea alunecarea tăcută a sufletului său, așa cum avea să se întâmple într-o anumită clipă viitoare; cădere, cădere, dar încă nu căzuse, încă necăzut, dar pe cale să cadă.

A traversat podul de peste râul Tolka și, o clipă, și-a întors cu răceală privirile spre monumentul albastru al Sfintei Fecioare, care stătea cocoțat ca o pasăre pe un stâlp, în centrul unei aglomerări de case sărăcăcioase. Pe urmă, cotind la stânga, a pornit pe aleea care ducea la locuința lor. Din grădinile de zarzavat din spatele caselor cățarate pe ridicăturile de pe malul apei, se răspândea un miros slab de varză putredă. Stephen a zâmbit gândind că lui i se potrivea tocmai această dezordine, această dezorganizare și harababură care domnea în casa tatălui său, stagnarea vieții vegetale; acestea aveau să iasă învingătoare în sufletul lui. Un râs scurt i-a scăpat de pe buze când și-a adus aminte de țăranul singuratic pe care-l angajaseră ca ajutor pentru grădina de zarzavat din spatele casei lor și pe care-l botezaseră „omul cu pălăria“. După o scurtă pauză a izbucnit și un al doilea râs, fără voie, când a revăzut în minte cum lucra omul cu pălărie: cerceta, pe rând, cu atenție, cele patru puncte cardinale, și numai după aceea se îndura, cu regret, să-și înfigă sapa în pământ.

A împins ușa neîncuiată a verandei, a străbătut holul golaș și a intrat în bucătărie. Frații și surorile lui erau grupați în jurul mesei. Ora ceaiului era pe terminate, doar resturile de apă fierbinte adăugată peste rămășițele de ceai se mai clătinau pe fundul recipientelor de sticlă și borcânașelor de gem care serveau drept căni. Pe masă zăceau împrăștiate coji și bucați de pâine muiate în zahăr, maronii de la ceaiul turnat peste ele. Mai încolo, pe scândură, mici bălți de ceai, și un cuțit cu mânerul de fildeș spart zăcea înfipt în miezul unei rulade ciupite și ciopârțite.

Lumina melancolică, siniliu-cenușie, a zilei muribunde pătrundea prin ferestre și prin ușa deschisă, învăluind și domolind o bruscă țâșnire de remușcare din inima lui Stephen. Tot ce le fusese refuzat celor de acolo îi fusese oferit cu larghețe lui, celui

mai mare dintre ei, totuși, în calmul reflex al luminii vespérale, fețele lor nu trădau nici o urmă de resentiment.

S-a așezat la masă, alături de toți, și a întrebat unde erau tatăl și mama lui. Cineva i-a răspuns:

— S-au dusă să vadă o casă nouă.

Altă mutare! Un băiat de la Belvedere, unul Fallon, l-a întrebat de multe ori, râzând tembel, de ce se mutau ei atât de des. O aprigă încruntare i-a brăzdat fruntea când și-a amintit de râsul celui care-l tachina.

A întrebat:

— Dar de ce trebuie să ne mutăm din nou, dacă mi-e permis să întreb?

Răspunsul a venit de la aceeași soră:

— Pentru că proprietarul nerădă afară.

Glasul frățiorului mezin, așezat în capătul cel mai îndepărtat de sobă, a început să cânte melodia *Adeseori în noaptea liniștită*. Unul câte unul, copiii au preluat cântecul, până când s-a înjghebat un adevărat cor. Erau în stare să cânte ceasuri întregi, melodie după melodie, veselie după veselie, până când se stingea ultima rază la orizont, până când se iveau primul nor întunecat și se lăsa noaptea.

A așteptat câteva clipe, ascultând, înainte de a se integra și el în cor, alături de ei. Asculta cu strângere de inimă substratul de oboseală care răzbea în glăscioarele gingașe, inocente. Chiar înainte de a porni în marea călătorie a vieții, păreau deja istoviți de drum.

Auza corul din bucătărie reverberat și multiplicat într-un nesfârșit șir de coruri ale unor nesfârșite generații de copii; și prin toate aceste ecouri răzbătea ecoul unei recurente note de oboseală și de suferință. Toți păreau oboșiți de viață chiar înainte de a pași în ea. Și și-a amintit de cardinalul Newman, care sesizase această notă în versurile frânte ale lui Vergiliu „dând glas, asemenea vocii Naturii înseși, acelei suferințe și oboseli dar și speranței în mai bine, pe care le-au încercat copiii ei în toate timpurile”¹.

* * *

¹ Citat din *Eseu în ajutorul Manualului de acceptare* al cardinalului Newman (1881).

Nu mai avea răbdare să aștepte.

Făcea naveta între cafeneaua Byron și poarta capelei Clontarf, între poarta capelei Clontarf și ușa cafenelei Byron, și apoi iar până la capelă și îndărăt la cafenea; la început pornise cu pași rari, plantându-și atent tălpile în spațiile dintre dalele trotuarului; pe urmă cadențându-și pașii după ritmul unor versuri. Trecuse un ceas de când tatăl lui, însoțit de instructorul Dan Crosby, intrase să ceară unele informații pentru el, în legătură cu universitatea. De un ceas întreg se tot învârtea în sus și în jos, așteptându-i; acum îl părăsise răbdarea.

S-a îndreptat cu bruschețe către Bull¹, mergând în viteză, ca nu cumva un șuierat al tatălui său să-l cheme înapoi; în câteva momente a cotit după baraca poliției, așa că nu mai avea de ce să se teamă.

Da, mama lui se împotriva ideii de universitate, lucru pe care îl înțelesese din tăcerile ei îmbufnate. Dar ostilitatea ei îl stimulase mai vârtos decât mândria tatălui său și observase cu răceală cum credința care se ofilise în sufletul lui înflorea și devenea tot mai puternică în ochii ei.

Un antagonism nedeslușit încolțise în el, înnegurându-i ca un nor mintea, un antagonism iscat de trădarea ei, și în clipele când animozitatea se risipea, tot ca un nor, redevenea senin și ascultător față de ea, dar vag conștient, fără părere de rău, de apariția unei fisuri în relațiile lor.

Universitatea! Așadar biruise provocarea lansată de santinelele care-i străjuiseră adolescența și încercaseră să-l păstreze printre ei, pentru a li se supune și a le sluji interesele. Gustase întâi satisfacția și pe urmă mândria, care-l înălțase ca pe o creastă de val. Țelul pentru a cărui slujire fusese creat el și care îi era încă necunoscut îl călăuzise însă pe căi nevăzute spre o eliberare, și acum îi făcea din nou semn să se apropie de o nouă aventură gata să i se deschidă. Avea impresia că aude acordurile unei muzici intermitente, ba avântându-se cu un ton acut, ba coborând cu o cvartă diminuată, ba săltându-și din nou tonul, ba

¹ Zid pe țârm, care are un capăt în Clontarf și se întinde până în Golful Dublinului.

coborând cu o terță majoră, asemenea flăcărilor cu trei limbi care izbucnesc sporadic, flacăra după flacăra, dintr-o pădure în miez de noapte. Era ca un preludiv de fantasme, fără de sfârșit și fără de formă; și, pe măsură ce devenea mai nestăvilit și mai precipitat, flăcările săltând când și când, la întâmplare, i se părea că aude de sub tufișuri și hățișuri vietăți sălbatice fojgăind, labe lipăind ca ploaia pe frunziș. Picioarele creaturilor alergau într-un tumult ropotitor peste creierul lui, labe de iepuri mari și mici, copite de cerbi și de ciute și de antilope, până când tropotul s-a mistuit, a amuțit și i-a venit în minte doar o cadență măreață din Newman: *Cei ale căror picioare sunt ca picioarele de cerb, dar dedesubt au veșnicele brațe*¹.

Fala acestei imagini confuze i-a amintit din nou de demnitatea poziției pe care o refuzase. De-a lungul întregii lui adolescențe visase ceea ce mereu i se păruse a fi destinul său și, când sosise momentul să răspundă chemării, îi întorsese spatele, supunându-se unui instinct refractar. Acum trecuse timpul; nicicând mirul hirotonisirii nu-i va mai atinge trupul. Îl refuzase. De ce?

Pe drumul din Dollymount a cotit spre mare și când a traversat podețul șubred, a simțit lemnul trepidând sub călcătura unor picioare cu încălțăminte greoaie. Un convoi de călugări din ordinul Frații Creștini venise dinspre Bull; începuseră să traverseze, doi câte doi, pe pod. În scurt timp, întreaga structură de lemn tremura și bocănea. Fețele butucănoase defilau pe lângă el, două câte două, pătate de mare, galbejite sau încinse ori livide și, în timp ce se silea să-i privească cu inima ușoară și cu indiferență, s-a așternut și pe fața lui o roșeață iscată de o rușine personală și de compasiune. Furios pe el însuși, a încercat să-și ascundă fața, lăsându-și privirea să alunece în jos, lateral, spre râul lipsit de adâncime care se zbenguia pe sub pod, dar și în apă a văzut reflectarea pălăriilor lor înalte, de mătase, a gulerelor înguste ca niște panglici sărăcăcioase și a veșmintelor clericale care atârnav pe ei, lăbărțate.

— Frate Hickey.

1 Newman, *Ideea de universitate definită și ilustrată. Discurs* (1873).

Frate Quaid.

Frate MacArdle.

Frate Keogh.

Pioșenia lor semăna, probabil, cu mutrele lor, cu hainele lor, și degeaba își spunea că inimile lor umile și cucernice oferă, poate, un mai bogat tribut de devoțiune decât a putut el să dăruiască vreodată, o dăruire spontană de zeci de ori mai acceptabilă decât adorația lui elaborată. Degeaba încerca să-i privească cu mărinimie, să-și spună că dacă s-ar înfățișa vreodată la poarta lor despuiat de orgoliu, înfrânt, înveșmântat în zdrențe de cerșetor, ei l-ar întâmpina cu generozitate și l-ar iubi ca pe ei înșiși. Era zadarnic și, până la urmă, jalnic să încerce să se convingă, în pofida propriei sale certitudini obiective, că porunca de a-ți iubi aproapele nu îți cere să-ți iubești aproapele cu aceeași cantitate și intensitate de dragoste ca pe tine însuși, ci doar să-l iubești așa cum te iubești și el pe tine.

A apelat la o frază din tezaurul lui de citate și și-a murmurat-o încetșor:

— *O zi cu nori bălțați născuți din mare.*¹

Versul și ziua și decorul se armonizau perfect. Cuvinte. Oare culorile îl influențau? Le lăsa să scânteieze și să pălească, nuanță după nuanță; aurul răsăritului de soare, arămiul și verdele livezilor de meri, azurul valurilor, cenușiul norilor lănoși. Nu, nu erau culorile, ci echilibrul, seninătatea frazei înseși. Oare se simțea mai atras de salturile și balansurile ritmice ale cuvintelor decât de îmbinarea lor în sens și culoare? Sau poate pentru că vederea lui era la fel de slabă pe cât îi era de sfielnică gândirea, gusta în mai mică măsură reflexele strălucitoare ale lumii materiale, transmise prin prisma unui limbaj multicolor, bogat narativ, și prefera contemplația unei lumi lăuntrice, o lume de emoții individuale perfect reproduse într-o proză cu fraze suple, lucide?

A pășit de pe podul tremurător din nou pe pământ sigur. În clipa aceea a avut senzația unui curent care răcise aerul și,

¹ Citat modificat din lucrarea *Mărturie despre stânci* de Hugh Miller (1805-1856).

întorcându-și privirile spre apă, a văzut un brusc vârtej zburător care întuneca și învolbura marea. Un ușor palpit al inimii, un ușor zvâcnet în gât i-au amintit o dată în plus cât de mult se speria carnea lui de mirosul rece, infrauman al mării; totuși nu s-a îndreptat spre văiugile din stânga lui, ci a înaintat ferm, pe crestele stâncilor care duceau la gura râului.

Un soare voalat lumina slab gura de apă cenușie care înghițea râul. În depărtare, de-a lungul cursului lenevos al râului Liffey, catarge zvelte înțepau cerul, și mai încolo, țesătura încâlcită a orașului se tolănea în ceață. Ca într-o scenă decupată dintr-o tapiserie ofilită, veche precum toropeala omului, imaginea celei de a șaptea cetăți a creștinătății i se nălucea în văzduhul fără de timp, nici mai antică, nici mai vlăguită nici mai puțin răbdătoare și supusă decât în zilele de *thingmote*¹.

Întristat, și-a înălțat privirile spre norii care lopătau alene, bălțați, purtați de mare. Pribegeau prin deșerturile cerului, o oaste nomadă în mișcare, pluteau în înălțimi, deasupra Irlandei, îndreptându-se spre apus. Europa din care veniseră se întindea dincolo de Marea Irlandei, Europa cea în care se vorbeau limbi strănii, ciuntită de văi și încercuită de păduri, împeștrită de orașe, de felurite popoare și conduceri fortificate. Auzea o muzică nedeslușită înlăuntrul lui, o muzică a unor amintiri și nume de care era aproape conștient, dar pe care nu le putea capta nici măcar pentru o frântură de clipă; pe urmă muzica păru să se îndepărteze, să se îndepărteze, să se îndepărteze și din fiecare undă de muzică nebuloasă care se îndepărta, răzbea mereu câte o prelungă notă de chemare, străpungând ca o stea întunericul tăcerii. Din nou! Din nou! Din nou! îi striga un glas de dincolo de lume.

— Bună, Stephanos!

— Uite-l pe Dedalus!

— Au!... Încetează odată, Dwyer... Să nu zici că nu ți-am spus... Dacă nu te oprești, îți ard una în mutră, de nu te vezi!

¹ Thingmote – uriașă colină fortificată din Dublin, pe care se ținea sfatul judecătoresc scandinav. Distrusă în secolul al XVII-lea.

— Bravo, Towser! Bagă-l la apă.

— Vino-ncoa, Dedalus. Bous Stephanoumenos! Bous Stephaneforos!¹

— Bagă-l în apă! Ghiftuiește-l cu apă, să se sature, Towser.

— Ajutor! Ajutor!

Le-a recunoscut limbajul înainte de a le vedea fețele. Simpla priveliște a forfotei de goliciuni l-a făcut să se înfioare. Trupurile lor, unele de un alb cadaveric, altele poleite de o lumină aurie și altele pârlite sau înroșite de soare, licăreau stropite de mare. Bolovanul de pe care săreau în apă, înfipt în rădăcinile lui colțuroase și clătînându-se sub salturile lor, și pietroaiile grosolan retezate din digul povârnit pe care se cățarau în zbunguiala lor luceau lustruite de mare. Prosoapele cu care își plesneau trupurile erau îmbibate de apa rece a mării, și părul lor zbârlit era îmbâcsit de sare.

S-a oprit politicos la chemările lor și le-a contracarat glumeț zeflemelile. Cât de banali și lipsiți de personalitate arătau: Shuley fără gulerul lui larg deschis, Ennis fără cureaua lui purpurie cu cataramă în formă de șarpe, Connolly fără sacoul lui Norfolk cu buzunare lipsite de clape. Erau penibili și Stephen a simțit înțepătura unui junghi la descoperirea semnelor de adolescență care făceau ca jalnica lor goliciune să arate respingător. Poate că spaima secretă din inimile lor îi determinase să caute refugiu în număr și în zarvă. Își amintea cum și el, care era atât de deosebit de ei, încercase, în tăcere, aceeași spaimă în fața misterelor propriului său corp.

— Stephanos Dedalus! Bous Stephanoumenos! Bous Stephaneforos!

Ridiculizările lor nu constituiau o noutate pentru el și acum chiar îi flatau orgoliul slabei lui superiorități. Pentru prima oară vedea în numele lui ciudat o profeție.²

1 Bou încununat! Bou purtător de cunună (gr.). Aluzie la Sf. Ștefan, primul martir creștin, și la numele său în limba greacă, însemnând „cunună“.

2 În mitologia greacă, Dedal a construit labirintul din Creta. Închis în labirint, din ordinul regelui Mînos, a evadat, împreună cu fiul său

Văzduhul cald, cenușiu, părea atât de atemporal, starea lui de spirit era atât de fluidă și de impersonală, încât în mintea lui toate veacurile se contopiseră în unul singur. Cu o clipă în urmă, fantoma anticului Regat al Danilor se întrezărise prin veșmântul de ceață al orașului. Și acum, numele fabulosului meșter grec îi aducea în auz clipocit de valuri și i se părea că deslușește o siluetă înaripată care zbura peste talazuri, înălțându-se, lent, în văzduh. Ce să însemne toate astea? Să fie un truc ciudat prin care se deschide o pagină dintr-o carte medievală de preziceri și simboluri, un om cu înfățișare de șoim, care zboară spre soare, plutind peste mări, o previziune a scopului pentru slujirea căruia fusese el creat și pe care-l urmărise prin aburii copilăriei și adolescenței, un simbol al artistului care în atelierul lui făurește din materia inertă a pământului o nouă făptură, care se avântă în înălțimi, impalpabilă și imperisabilă?

Inima îi trepida, răsuflarea i se iuțise și o înfiorare sălbatică îi cuprinsese picioarele, de parcă se avânta în înălțimi. Inima îi fremăta într-un extaz al spaimei, și sufletul îi prinsese aripi. Se avânta într-un văzduh de dincolo de lume, iar trupul pe care și-l cunoștea se purificase printr-un suflu, se eliberase de incertitudine și se contopise radios cu elementele spiritului. Extazul zborului scânteia în ochii lui, îi învolbura sălbatic răsuflarea, făcea să-i tresalte, sălbatic, membrele bătute de vânt.

- Un! Doi! Fii atent!
- Stai, fire-ai să fii! Mă înec!
- Un, doi, trei și gata!
- Urmez eu! Urmez eu!
- Un!... Uf!
- Stephaneforos!

Gâtlejul îi ardea de dorința să strige în gura mare, strigătul unui șoim sau al unui vultur în țările cerului, să-și strige eliberarea în cele patru vânturi. Era chemarea vieții adresată sufletului său, și nu vocea seacă, anostă a lumii îndatoririlor și a

Icar, confecționându-și aripi din ceară. Icar s-a apropiat prea mult de soare, aripile i s-au topit și el s-a prăbușit.

deznădejdiei, nu glasul inuman care-l îmbiase spre livida slujire a altarului. O clipă de zbor sălbatic îl descătușase, și strigătul de triumf pe care-l înfrâneau buzele lui îi străpungea acum creierul.

— Stephaneforos!

Ce erau acum toate astea decât giulgiuri lugubre căzute de pe trupul morții – teama care-l bântuise zi și noapte, incertitudinea care-l mușcase, rușinea care-l înjosise pe dinăuntru și pe din afară –, giulgiuri, pânzele mormântului.

Sufletul lui se înălțase din mormântul adolescenței, deșirând pânzele. Da! Da! Da! O să creeze falnic, din libertatea și din puterea sufletului său, asemenea marelui meșter al cărui nume îl purta, o să creeze un lucru viu, nou și-avântat și frumos, impalpabil, imperisabil.

S-a ridicat nervos de pe stâncă, pentru că nu mai putea stinge flacăra care-i dogorea în sânge. Își simțea obrazii învăpăiați, iar gâtul îi pulsa de cântec. Picioarele îi păreau însuflețite de un dor de ducă, gata să-l poarte până la capătul pământului. „Înainte! Înainte!“ părea să strige inima lui. Seara avea să se adune pe mare, noaptea o să întunece câmpiile, zorii aveau să licărească în fața pribeagului, dezvăluindu-i plaiuri și dealuri și chipuri ciudate. Unde?

Și-a îndreptat privirile spre miazănoapte, spre Howth. În partea mai puțin adâncă a digului, marea se retrăsese mai jos de masa algelor, iar refluxul sugea grăbit apa de-a lungul țăr-mului. Un banc de nisip, lung și oval, ieșise la iveală din ape și zăcea cald și uscat, gădilat de văturele. Ici-colo, insulițe calde de nisip sclipeau deasupra apei joase și, în jurul insulițelor și a bancului oval, printre curenții slabi care măturau plaja, roiau siluete în costume sumare, vesel colorate, bălăcindu-se sau plon-jând în apă.

În câteva clipe s-a descălțat și el, și-a rulat ciorapii și i-a băgat în buzunar, iar pantofii de pânză, legați între ei de șireturi, i se bălăbăneau pe umăr; a cules dintre reziduurile zvârlite de mare, printre stânci un băț ascuțit, mâncat de sare, și a pornit să coboare, printre bolovani, digul povârnit.

Țărmlul era străbătut de un râuleț lung și, călcându-l cu tălpile goale, se minuna de continua avalanșă a algelor. Smaraldine, brune, arămii, măslinii, se scurgeau pe sub șuvoiul apei, unduindu-se și răsucindu-se. Apele râului erau întunecate de zațul lor în continuă scurgere, și reflectau norii cei plutitori în înalțuri. Norii pluteau tăcut deasupra lui, ierburile de mare pluteau tăcut sub tălpile lui, iar văzduhul cald, cenușiu părea nemișcat; și în venele lui cânta o viață nouă, dezlănțuită.

Unde era acum copilăria lui? Unde era sufletul care se dăduse îndărăt din fața destinului său, ca să mediteze singur asupra rușinii rănilor care-l vătămaseră și, în lăcașul lui de mizerie și de subterfugii, să se fâlească cu giulgiuri mortuare oflitate și cununii care se veștejeau de cum le atingei? Și unde era el?

Era singur. Neluat în seamă, fericit, și aproape de inima dezlănțuită a vieții. Era singur și tânăr și însuflețit de voință și dezlănțuit, singur într-un deșert de aer liber și de ape sărate și de scoici și de ierburi încâlcite și de lumină voalată cenușiu-aurie și de siluete în costume sumare, vesel colorate, între copii și fete și glasuri copilărești și feciorelnice, umplând aerul.

O față stătea în fața lui, în mijlocul apei, singură și nemișcată, privind marea. S-ar fi zis că o mână fermecată o făcuse să semene cu o pasăre de mare stranie și frumoasă. Gambele goale, lungi și zvelte erau delicate ca piciorușele unui cocor, immaculate, în afară de urma ca de smarald a unei alge care-i lăsase o pată pe piele. Pulpele, mai pline, de culoarea catifelată a fildeşului, erau dezgolite până aproape de șolduri, unde franjurile albe ale chiloților păreau a fi un penaj de puf alb. Fustele de albastrul ardeziei, suflecate și înnodate în jurul taliei arătau în spate ca o coadă de porumbel.

Avea sâni delicați și firavi ca pieptul unei păsări, delicați și firavi ca pieptul de porumbel cu pene negre. Dar pletele lungi și blonde erau feciorelnice, ca și chipul, atins de miracolul frumuseții pământene, pieritoare.

Era singură și nemișcată, privind în largul mării, și când a simțit prezența și admirația din ochii lui, privirile i s-au întors către el acceptându-i liniștit privirea, fără sfială și fără ațâțare.

I-a răbdat un timp lung, lung, privirea, apoi și-a întors ochii dinspre el și s-a aplecat spre mare improșcând ușor apa cu piciorul. Tăcerea a fost știrbită de plescăitul slab al apei răscolite, un sunet slab, lin, susurat, asemenea clopoțelilor somnului; undele mișcate de ici-colo, de ici-colo, și pe fața ei o undă de flăcări.

— Dumnezeule mare! a strigat sufletul lui Stephen, într-o izbucnire de bucurie profană.

S-a întors abrupt și a pornit spre țărm. Obrajii îi erau înfierbântați, trupul îl ardea, picioarele îi tremurau. Departe, departe, departe mergea întruna, departe peste întinderi de nisip, cântându-i sălbatic mării, strigând în întâmpinarea vieții care-i adresase strigătul ei.

Imaginea fetei i se imprimase în suflet pe vecie și nici un cuvânt nu spărsese sacra tăcere a extazului. Ochii ei îl chemaseră și el răspunsese chemării. Să trăiești, să greșești, să cazi, să birui, să recrezi viață din viață. I se ivise un înger sălbatic, îngerul tinereții și frumuseții pieritoare, simbol al fascinantelor adâncuri ale vieții, menit să-i deschidă, într-o clipă de extaz, porțile tuturor căilor spre greșală și spre glorie. Înainte, înainte, tot înainte, tot înainte!

S-a oprit brusc și, în miezul tăcerii, și-a auzit inima. Cât de departe mersese? Cât să fi fost ceasul?

Nu era țipenie de om în preajmă și în aer nu se deslușea nici un sunet. Dar marea era gata să se reverse iar și ziua începea să scape. S-a întors în direcția uscatului și a pornit în fugă spre țărm și a alergat pe panta înclinată a plajei, fără să se sinchisească de pietrele ascuțite ca niște așchii, până când a nimerit un culcuș de nisip, adăpostit de un cerc de moviște nisipoase, împănate de bălării, și s-a trântit pe el, nădăduind că pacea și liniștea serii o să-i domolească răzmerița din sânge. Simțea deasupra lui imensitatea boltei indiferente și mișcarea calmă a corpurilor cerești, iar dedesubtul lui țărâna, țărâna din care fusese plămădit și care-l strânsese la pieptul ei.

A închis ochii toropiți de somn. Pleoapele îi tremurau de parc-ar fi simțit vasta mișcare ciclică a pământului și a străjuitorilor lui, tremurau de parc-ar fi fost atinse de strania lumină

a unei lumi noi. Sufletul i se dizolva într-o lume nouă, fantastică, vagă, confuză, întrezărită parcă prin apele mării, populată de forme și făpturi vapoase. O lume, o licărire sau o floare? Scânteind și vibrând, vibrând și despăturindu-se, o izbucnire de lumină, o floare deschizându-și petalele, se derula într-o nesfârșită succesiune de sine însăși, răbufnind într-o aprindere de purpură, adunându-se, și pălind în cea mai străvezie nuanță de trandafiriu, frunză cu frunză și undă de lumină după undă de lumină, inundând cerurile cu reflexele ei lascive, cu învăpăieri, una mai aprinsă decât cealaltă.

S-a deșteptat în plină seară, iar nisipul și ierburile țepoase din jurul culcușului său nu mai sclipeau. S-a ridicat încet și, aducându-și aminte de încântările visului, a oftat după bucuria trăită.

S-a cățărat pe creasta movilei de nisip și și-a rotit privirea în jur. Scară învăluitoare. O muchie rotundă de lună nouă spărgea palida vastitate a cerului, ca un cerc de argint îngropat în nisipul sur; și fluxul gonea către uscat, cu freamăt de valuri, izolând cele câteva siluete întârziate prin bălțile îndepărtate.

V

A golit cea de a treia cană de ceai apoșit până a ajuns la zațul de firicele de pe fund, după care a început să ronțăie cojile de pâine prăjită împrăștiate pe masă, privind țintă la mica baltă întunecată din borcănaș. Terciul galben, care arăta acum ca o mlaștină secată, lăsase în urmă-i o mică băltoacă vâscoasă care-i evoca apa stătută, de culoarea turbei, din baia de la Clongowes. Lângă cotul lui se găsea cutia cu chitanțe de obiecte amănate, pe care tocmai le răsfoise, și acum începuse să le scoată, alene, una câte una, prinzându-le între degetele unsuroase: fișele albastre și albe, mazăgălite, pătate de nisip, boțite, pe care erau înscrise nume false ale datornicului, ca de pildă Daly sau MacEvoy.

1. Pereche pantofi.
2. Pardesiu cul. închisă.
3. Articole și rufe albe.
4. Pantaloni bărbățești.

Le-a pus la loc și s-a uitat, îngândurat, la capacul cutiei, pătat de urme de ploșnițe, după care a întrebat distrat:

— Cu cât mai merge înainte ceasul?

Maică-sa a ridicat deșteptătorul ramolit care zăcea într-o rână pe polița din bucătărie, până ce i-a putut vedea cadranul, care arăta orele douăsprezece fără un sfert; după aceea l-a culcat din nou în poziția răsturnată:

— Merge înainte cu o oră și douăzeci și cinci de minute. Înseamnă că acum e zece douăzeci. Dumnezeu știe că ai putea să ajungi încă la timp pentru cursuri.

— Fă-mi loc să mă spăl, i-a cerut Stephen.

— Katey, fă-i loc lui Stephen să se spele.

— Boody, fă-i loc lui Stephen să se spele.

— Nu pot, mă duc să iau albastru de rufe, Maggie, pregătește-i tu.

Când ligheanul smălțuit a fost așezat în gaura lavoarului și mânușa veche de baie aruncată lângă lighean, Stephen a lăsat-o pe mama lui să-l frece pe gât, în labirintul urechilor și în aripile nărilor.

— Zău așa, e scandalos ca un student la universitate să fie atât de murdar încât să trebuiască să-l spele maică-sa.

— Dar îți face plăcere, i-a răspuns Stephen, cu calm.

De sus, de la etaj, s-a auzit o șuierătură care-ți spârgea timpanul și maică-sa i-a aruncat repede un șorț umed, spunându-i:

— Șterge-te și grăbește-te, pentru numele lui Dumnezeu.

Un al doilea șuierat strident, prelungit cu furie, a adus-o pe una dintre fete la piciorul scării.

— Da, tată?

— Putoarea aia de frate-tu n-a plecat încă?

— Ba da, tată.

— Sigur?

— Da, tată.

— Hm!

Fata s-a întors făcându-i lui Stephen semn să se grăbească și să iasă tiptil din casă, pe ușa din spate. Stephen i-a răspuns râzând:

— Habar n-are de genuri dacă crede că „putoare“ e masculin.

— Stephen, e scandalos, ești un nerușinat, a intervenit maică-sa. O să vină ziua când o să-ți muști degetele că ai pus piciorul în locul acela. Numai eu știu cum te-a schimbat.

— Bună ziua la toată lumea, a răspuns Stephen zâmbind și trimițându-le o sărutare de rămas-bun din vârful degetelor.

Aleea din spatele teraselor era îmbibată de ploaie și, în timp ce cobora prudent, ferindu-se să calce în grămezile de gunoaie ude, a auzit o călugăriță dementă țipând din ospiciul pentru călugărițele nebune, aflat după zid.

— Isuse! O, Isuse! Isuse!

A scuturat furios din cap, ca să-și alunge țipătul din urechi, și și-a iuțit pașii, împleticindu-se printre maldărele de resturi

putrezite, simțind un val de scârbă și de amărăciune care-i inunda inima. Șuierăturile tatălui său, bombănelile mamei, țipătul unei demente nevăzute erau tot atâtea voci care-i insultau și amenințau să-i umilească mândria tinereții. Și-a șters ecourile din inimă, blestemând; dar, pe măsură ce cobora aleea și se lăsa scaldat în lumina cenușie a dimineții, care se cernea printre ramurile perlate de stropi, și pe măsură ce nările i se umpleau de mirosul reavăn al frunzelor ude și al scoarței de copaci uzi, suflerul i se elibera de tristețe.

Copacii de pe alee, încărcăți de ploaie, îi evocau, ca de obicei, imagini ale fetelor și femeilor din piesele lui Gerhardt Hauptmann, iar amintirea melancoliei lor, îmbinată cu mireasma crengilor ude, îi dădea o senzație de calmă bucurie. Plimbarea lui de dimineață prin oraș începuse și știa dinainte că atunci când va trece pe lângă terenurile nămolose din Fairview se va gândi la proza monahală brăzdată cu fire de argint a lui Newman, că atunci când va străbate Calea North Strand, privindu-i în treacăt vitrinele încărcate cu bunătăți, se va gândi la umorul amar al lui Guido Cavalcanti¹ și va zâmbi, și că atunci când va ajunge la atelierile pietrarilor și sculptorilor din Talbot Place, va simți suflul spiritului lui Ibsen, înfiorându-l ca o rafală de vânt, un spirit de o refractară frumusețe adolescentină; și apoi, trecând pe lângă o prăvălioară soioasă cu articole marinărești, dindărătul râului Liffey, va repeta în minte cântecul lui Ben Jonson² care începe așa:

Nicicând nu am zăcut mai istovit.

Mintea lui, când ostenea să caute esența frumosului în cuvintele spectrale ale lui Aristotel și Toma d'Aquino, se întorcea adeseori cu plăcere spre elegantele cântece elisabetane. Spiritul lui, travestit în veșmântul unui călugăr frământat de îndoieli,

1 Guido Cavalcanti (1259-1300), poet italian, prieten al lui Dante, faimos pentru stilul poeziilor sale, care au diminuat influența Bisericii Catolice.

2 Ben Jonson (1572-1637), poet și dramaturg englez elisabetan.

se furișa adeseori în umbra ferestrelor acelei epoci, ca să asculte muzica gravă și zeflemitoare a cântăreților din lăută și râsul vesel al prostituatelor vremii, până când un hohot prea vulgar, un crâmpci de frază zbârcită de timp, un cuvânt obscen sau un gest de împăunare îi răneau mândria monahală și-l făceau să renunțe la pânda lui.

Comoara de știință din care se presupunea că se nutrește zi de zi și care-l rupsesse de tovărășia altor tineri nu era decât o culegere de citate subțiratică din poetica și din tratatele de psihologie ale lui Aristotel și un *Synopsis Philosophiae Scholasticae ad mentem divi Thomae*¹. Gândirea lui era un amestec obscur de îndoieli și de lipsă de încredere în sine, iluminat, sporadic, de străfulgerări ale intuiției, însă străfulgerări de o asemenea clară splendoare, încât în acele momente lumea pierdea de sub picioarele lui de parcă ar fi fost mistuită de flăcări; după care limba îi devenea greoaie și ochii îi deveneau complet nereceptivi la ochii celorlalți, întrucât simțea că spiritul frumosului îl înfășurase ca o mantie și că, măcar, în reveria lui, cunoscuse măreția. Dar când aceste fugitive accese de orgoliu ale tăcerii se spulberau, era bucuros să se regăsească în mijlocul vieților obișnuite, urmându-și drumul prin mizeria și gălăgia și murdăria orașului, fără teamă și cu inima ușoară.

Pe lângă îngrăditurile din jurul canalului, i-a ieșit în față tuberculosul cu față de păpușă și pălărie fără boruri; venea spre el, coborând cu pași mărunți podul înclinat, în pardesiul lui de culoarea ciocolatei, încheiat până la gât, ținându-și umbrela închisă la oarecare depărtare de corp, ca pe o baghetă magică. Trebuie să fi fost orele unsprezece, și-a spus Stephen și s-a uitat pe fereastra unei lăptării să vadă ce oră e. Ceasul din lăptărie i-a indicat ora cinci fără cinci dar, de cum s-a întors, a auzit de undeva prin apropiere, un orologiu nevăzut bătând de unsprezece ori, cu o precisă rapiditate. A râs la auzul sunetelor, pentru că l-au făcut să se gândească la MacCann și parcă l-a și văzut, un tip îndesat, într-un veston de vânătoare și pantaloni bufanți,

¹ *Synopsis al filozofiei scolastice pentru înțelegerea Sfântului Toma* (lat.).

cu bărbuța lui blondă ca de țap, stând în colț la Hopkins, în bătaia vântului, și spunându-i:

— Dedalus, tu ești un specimen antisocial, interesat numai de tine însuși. Eu nu sunt așa. Eu sunt un democrat și o să activez și o să lupt pentru libertatea socială și pentru egalitatea claselor și a sexelor în Statele Unite ale Europei viitorului.

Era unsprezece! Deci întârziase și la cursul ăsta! Și ce zi era azi? S-a oprit în fața unei agenții de publicitate ca să citească titlul unui anunț. Era joi. De la zece la unsprezece avea engleza; de la unsprezece la douăsprezece, franceza; de la douăsprezece la unu, fizica. S-a gândit la cursul de engleză și s-a simțit, chiar de la distanța aceea, neliniștit și neputincios. Vedea capetele colegilor lui, disciplinat aplecate în timp ce-și notau în caiete datele pe care erau obligați să le noteze, definiții nominale, definiții esențiale, exemple, ani de naștere și de moarte, opere importante, critici favorabile și defavorabile, unele lângă altele. El nu-și ținea capul aplecat, pentru că gândurile lui o luau razna, și fie că privea înăuntru, la mica adunare de studenți, fie că privea pe fereastră afară, la grădinile posomorâte, pustiite de verdeață, se simțea asaltat de o miasmă neplăcută de umezeală și putreziciune. Pe lângă capul său se mai înălța și capul altui coleg, din primele bănci, chiar în fața lui, răsărind deasupra capetelor înclinate ale celorlalți, asemenea unui cap de preot care s-ar fi rugat, în fața tabernaculului, fără smerenie, pentru umilii credincioși din jurul lui. De ce oare de câte ori se gândea la Cranly nu izbutea niciodată să reconstituie imaginea lui în întregime și nu-i vedea decât capul și fața? Chiar și acum, pe fundalul cenușiu al dimineții, îi apărea în fața ochilor, ca o fantomă dintr-un vis, numai fața unui cap retezat sau o mască mortuară, cu fruntea încununată de un păr negru, drept și țepos ca o coroană de oțel. Era o față preoțească, de o paloare preoțească, preoțească prin nasul cu nări lătărețe, prin umbrele încercănate de sub ochi și de-a lungul fălcilor, prin buzele lungi și palide care schițau o urmă de zâmbet; și Stephen, amintindu-și cum i-a vorbit lui Cranly despre tumultul și tulburarea și nostalgiile din sufletul său, care-l măcinau zi de zi și noapte de noapte,

mărturisiri la care prietenul lui răspunsese doar printr-o tăcere atentă, ar fi putut gândi că era fața unui preot vinovat, care asculta confesiunile unor oameni pe care nu avea puterea să-i absolve, dacă nu i s-ar fi ivit în minte privirea ochilor acelora negri, femeiești.

Imagine care l-a făcut să întrezărească o stranie grotă întunecată deschisă speculațiilor, dar și-a întors pe loc gândul de la ea, simțind că încă nu venise timpul să o exploreze. Otrava nepăsării prietenului său părea să exale în atmosferă o boare subtilă, letală, și Stephen s-a pomenit privind în dreapta și în stânga de la un cuvânt întâmplător la altul și constatând cu o apatică uimire că toate cuvintele fuseseră instantaneu golite de sens; până și banalele texte ale firmelor de prăvălii îi prinseră mintea ca într-o vrajă și-și simți sufletul închircindu-se, suspinând sub povara bătrâneții, în timp ce el își croia drum printre maldăre de cuvinte moarte. Propria lui conștiință a limbajului se retrăgea în reflux din creier și se scurgea direct în cuvinte care începură să se îmbine și să se dezbine în ritmuri aiurite:

Iedera scâncește pe zid
Scâncește și se împletește pe zid
Iedera scâncește pe zid
Iedera galbenă pe zid
Iedera, iedera urcă pe zid.

Cine a mai auzit asemenea aiureală? Dumnezeu mare! Cine a auzit vreodată de iedera care să scâncească pe zid? Iedera galbenă – asta mai merge. Și ivoriu-galben. Dar iedera ivorie?

Cuvântul îi scânteia acum în creier, mai clar și mai luminos decât orice ivoriu extras din colți bălțați de elefant. *Ivoriu, ivoire, ivorio, ebur.*¹ Unul dintre primele exemple pe care le învățase în latină era *India mittit ebur*² și își aduse aminte de figura de nordic viclean a rectorului care-i învățase să interpreteze *Metamorfozele* lui Ovidiu într-o engleză elegantă, în care sunau ciudat

1 Ivoriu, fildeș, în limbile franceză, italiană și latină.

2 India trimite fildeș.

unele cuvinte ca: porcari, hârburi sau hălci de slănină. Puținul pe care-l știa despre regulile versurilor latine le învățase dintr-o carte zdrențuită, scrisă de un preot portughez:

*Contrahit orator, variant in carmine vates*¹.

Crizele și victoriile și luptele interne din istoria romanilor i-au fost transmise în cuvintele răsuflute *in tanto discrimine*², și Stephen a încercat să întrevadă viața socială a cetății cetăților prin expresia *implere ollam denariorum*, pe care rectorul a interpretat-o sonor prin umplerea unei oale cu dinari. Dar paginile din cartea lui Horațiu, roasă de vreme, nu i se păreau niciodată reci la atingere, chiar când degetele lui erau înghețate: erau pagini omenești și fuseseră răsfoite, în urmă cu cincizeci de ani, de degetele omenești ale lui John Duncan Inverarity și de ale fratelui acestuia, William Malcolm Inverarity. Da, acestea erau numele nobile semnate pe prima pagină, încărunțită din carte și, chiar pentru un latinist prăpădit cum era el, versurile încărunțite păstrau o mireasmă de parcă în toți acești ani zăcuseră îngropate în mirt, lavandă și verbină; și totuși îl durea gândul că el nu va fi vreodată altceva decât un oaspete modest la festivalul culturii universale și că educația lui călugărească, în condițiile căreia se străduia să-și făurească o filozofie estetică, nu avea mai multă valoare, în epoca actuală, decât subtilul și bizarul limbaj heraldic sau cel al nobililor vânători cu șoimi.

Blocul cenușiu al colegiului Trinity, din stânga lui, înfipt solid în ignoranța orașului, ca un bolovan apăsător plasat într-un cerc stânjenitor, i-a înnegurat gândurile; și, tot încercând în fel și chip să-și elibereze picioarele din lanțurile conștiinței reformate, a ajuns la statuia ridicolă a poetului național al Irlandei.

A contemplat-o fără mânie; căci, deși apatia trupului și a sufletului se târa ca o vermină invizibilă peste picioarele gata să se târșăie și prin faldurile mantiei și în jurul capului slugarnic, omul părea totuși umil conștient de lipsa lui de demnitate. Era

1 Oratorul rezumă, poezii îmbogățesc în versurile lor (lat.).

2 Într-un moment atât de critic (lat.).

un *firbolg*¹ care împrumutase mantia unui *milesian*² și gândul lui Stephen a alunecat la prietenul său Davin, studentul țăran. Era o poreclă glumeață, dar tânărul țăran nu părea deloc afectat și-i spunea:

— Zi așa, Stevie, vrei să spui că sunt greu de cap. Numeș-te-mă cum îți place.

Diminutivul familiar al numelui său de botez, pe buzele prietenului, l-a impresionat plăcut pe Stephen când l-a auzit prima oară, întrucât el se adresa formal celorlalți colegi, așa cum i se adresau și ei.

Adeseori, în timp ce ședea în camera lui Davin din Grantham Street, admirând ghetele frumoase ale prietenului său, înșirate perechi, perechi la perete, și repetând pentru urechea lui primitivă versurile și ritmurile altora, care îi camuflau propriile doruri și deprimări, mintea de *firbolg* necioplit a ascultătorului îl atrăsese și apoi îl îndepărtase iarăși; îl atrăgea prin calma politețee înăscută cu care-l asculta sau, uneori, printr-o nostimă întorsătură de frază în engleza veche; sau prin încântarea pe care i-o provocau durele exerciții fizice – pentru că Davin era un adorator al lui Michael Cusak, Galul³; și îl îndepărta spontan și rapid printr-o prostie grosolană sau printr-o lipsă de sensibilitate ori printr-o expresie îngrozită a ochilor, panica locuitorului muritor de foame dintr-un sat irlandez terorizat încă de alarmele nocturne pentru stingerea focurilor.

Pe lângă amintirea pe care o purta succeselor și isprăvilor extraordinare ale unchiului său Mat Davin⁴, atletul, tânărul țăran, venera trista legendă a Irlandei. Colegii de universitate care țineau cu orice preț să dea un lustru de importanță banalei vieți de colegiu îl bârfeau, amuzându-se să-l considere un tânăr

1 *Firbolg*, în mitologia celtică, primii locuitori ai Irlandei.

2 *Milesienii*, în mitologia celtică, strămoși ai locuitorilor Irlandei.

3 Michael Cusak-Galul (1847-1907), fondatorul Asociației Atletice Gaelice.

4 Maurice Davin (1864-1917), atlet și cofondator, alături de Michael Cusak, al Asociației Atletice Gaelice.

fenian. Dacă lui îl învățase irlandeza și-i sădise în cruda lui imaginație luminile frânte ale mitului irlandez. Afișa față de acest mit, căruia nici o minte individuală nu i-a adăugat vreodată un dram de frumusețe, și față de poveștile neatrăgătoare care s-au divizat singure în cicluri, aceeași atitudine ca și față de religia romano-catolică, anume atitudinea unui serv loial, care nu gândește. Orice frântură de gând sau de simțământ care îi parvenea vreodată din Anglia ori pe calea culturii englezești era respinsă de mintea lui înarmată cu obediința față de o lozincă; și din lumea care exista dincolo de Anglia nu auzise decât de Legiunea Străină din Franța, în care se gândea să se înroleze.

Confruntând această ambiție cu felul de a fi al prietenului său, Stephen îi spunea adeseori că e o găscă domestică, și uneori îl califica astfel chiar cu o undă de iritare, pricinuită de împotrivirea tânărului de a vorbi și de a acționa, fapt care se interpunea între spiritul lui Stephen, avid de speculații, și căile ascunse ale firii irlandeze.

Într-o seară, tânărul țăran, stimulat de limbajul violent și luxuriant prin care Stephen evada din tăcuta răceală a revoltei intelectuale, a proiectat în mintea acestuia o viziune stranie.

Veneau împreună spre camera lui Davin, străbătând străduțele strâmte și întunecoase din cartierul evreilor săraci.

— Stevie, spre sfârșitul toamnei trecute, în prag de iarnă, mi s-a întâmplat ceva ce n-am povestit nimănui și tu ești primul om căruia îi povestesc. Nu mai țin bine minte dacă era octombrie sau noiembrie. Cred că era octombrie, pentru că s-a întâmplat înainte de am venit aici să mă înscriu la universitate.

Stephen și-a întors privirea surâzătoare către prietenul său, flatat de confidența pe care i-o făcea și cucerit de simplitatea tonului acestuia.

— Întreaga zi m-am găsit departe de casa mea din Buttevant – nu știu dacă tu știi pe unde vine – pentru că m-am dus la un meci de hurling¹ între băieții din Croke și Neînfricării Thurles și, zău așa Stevie, a fost o luptă pe cinste. Vărul meu

¹ Hochei pe iarbă specific irlandez.

primar, Fonsy Davin, s-a dezbrăcat gol-goluț până la brâu, era portar la cei din Limerick, dar jumate din zi a ținut cu înaintașii și zbiera ca un nebun. Cât oi trăi n-o să uit ziua aceea. Un jucător din Croke l-a lovit zdravăn cu crosa și era cât pe-acți să-l nimerească în tâmplă, zău dacă nu. Și dacă ăla din Croke îl lovea în tâmplă, dădea ortu' popii.

— Mă bucur că a scăpat cu bine, l-a întrerupt Stephen râzând, dar desigur că nu ăsta e lucrul curios care ți s-a întâmplat ție.

— Mă rog, bănuiesc că pe tine nu te interesează toate astea, dar după meci a fost o asemenea hărmălaie, că am pierdut trenul de întoarcere și n-am putut găsi nici un fel de vehicul, de căruță care să mă ducă, pentru că, spre ghinionul meu, în ziua aceea era o mare întrunire în Castletownroche și toate căruțele erau duse acolo. Așa că n-aveam de ales decât să-mi petrec noaptea acolo sau să pornesc pe jos. Am pornit-o la drum, dar când am ajuns la dealurile Ballyhoura m-a prins noaptea; eram la mai bine de zece mile de Kilmallock, și de acolo se deschide un drum lung și pustiu. Și nu se vedea urmă de casă omenească și nu se auzea un sunet. Și o beznă de tăiat cu cuțitul. O dată sau de vreo două ori m-am oprit pe sub câte un tufiș să mai trag o pipă, și dacă n-ar fi căzut o brumă deasă, m-aș fi culcat acolo și aș fi dormit în câmp. În cele din urmă, după o cotitură a drumului, am zărit o căsuță, cu o lampă aprinsă în fereastră. M-am dus acolo și am bătut la ușă. Un glas a întrebat cine e și am răspuns că am fost la meciul din Buttevant și că mă întorceam pe jos acasă și că aș fi foarte recunoscător dacă mi s-ar da un pahar cu apă. După un timp, o femeie tânără a deschis ușa și mi-a oferit o cană mare cu lapte. Femeia era pe jumătate dezbrăcată, ca și cum în momentul când am bătut s-ar fi pregătit să meargă la culcare, părul îi atârna desfăcut pe umeri și corpul și ceva din ochii ei m-au făcut să gândesc că era însărcinată. M-a ținut mult de vorbă, acolo în ușă, și mi s-a părut curios, pentru că pieptul și umerii îi erau dezgoliți. M-a întrebat dacă eram obosit și dacă n-aș vrea să-mi petrec noaptea acolo. M-a asigurat că era complet singură în casă, pentru că soțul ei plecase în dimineața aceea la Queenstown, să-și conducă sora.

Și nu-i mai tăcea gura, Stevie, și nu-și mai lua ochii de la fața mea; stătea atât de aproape de mine că puteam să-i aud răsuflarea. Când, în cele din urmă, i-am dat înapoi cana, mi-a luat mâna și m-a tras peste prag. Mi-a zis: *Intră înăuntru și dormi noaptea asta aici. N-ai de ce să te temi. Nu mai e nimeni în casă în afară de noi doi...* Și n-am intrat, Stevie. I-am mulțumit și mi-am văzut mai departe de drum, dar ardeam tot. La prima cotitură a drumului am întors capul și am privit îndărăt: stătea încă în ușă.

Ultimele cuvinte din povestea lui Davin îi cântau în memorie și figura femeii despre care-i vorbise i se înfățișa net, reflectată în alte chipuri de țărânci, pe care le văzuse stând în prag la Clane, când trecea pe acolo în trăsurile școlii. Era emblema rasei ei și a rasei lui, un suflet ca un liliac orb care se trezește la conștiința de sine, în întuneric și în taină și în singurătate și care, prin ochii și glasul și gesturile unei femei lipsite de orice ipocrizie, cheamă un străin în patul său.

O mână i s-a lăsat pe braț, și o voce tânără l-a îmbiat:

— Hai, barosane, ia pentru iubita dumitale. Fă-mi safteaua pe ziua de azi, barosane. Cumpără buchetul ăsta frumos! Haide, domnule!

Florile albastre pe care le-a înălțat spre el și ochii ei albaștri, tinerești i-au apărut, în clipa aceea, ca o emblemă a candorii și s-a oprit din mers până ce imaginea s-a volatilizat, lăsând în locu-i, la vedere, doar rochia zdrențaroasă a fetei, părul unuros, lătos și fața băiețoasă.

— Haide, barosane, ia pentru drăguța dumitale, domnule.

— Nu am bani, a răspuns Stephen.

— Cumpără-le, că-s tare frumoase. Numai un penny buchetul.

— N-ai auzit ce ți-am spus? a întrebat-o Stephen, aplecându-se spre ea. Ți-am spus că n-am bani. Și ți-o spun din nou.

— Mă rog, da-ntr-o bună zi tot o să ai, barosane, dac-o vrea Dumnezeu, i-a răspuns fata după o clipă.

— Posibil, a răspuns Stephen, dar nu prea cred.

S-a îndepărtat repede, temându-se ca intimitatea ei să n-o ia razna și nedorind să fie de față când fata o să-și ofere marfa altora: vreunui turist din Anglia sau vreunui student de la Trinity. Grafton Street, pe care o străbătea în momentul acela, i-a prelungit senzația de sărăcie descurajată. În capul străzii fusese instalată o placă comemorativă a lui Wolfe Tone¹ și Stephen își amintea că participase alături de tatăl lui la dezvelirea plăcii. Își aducea aminte cu amărăciune de acel ceremonial strident. Luaseră parte patru delegați francezi, veniți într-un camion, și unul dintre ei, un tânăr rotofei, zâmbăreț, ținea înfiptă într-un băț o pancartă pe care scria *Vive l'Irlande*.

Dar copacii din Stephen's Green răspândeau mireasma ploii, și pământul îmbibat de ploaie exala un iz mortuar, un ușor miros de tămâie răzbătea prin mormanele de frunze moarte, venind parcă dintr-o sumedenie de inimi. Sufletul orașului cutezător, venal, despre care îi povestiseră bătrânii lui, se uscaseră cu timpul și se prefăcuse într-un vag miros mortuar care se ridica din pământ; știa că peste un minut, când avea să intre în sumbrul colegiu, va cunoaște o corupție diferită de cea a lui Buck Egan și Burnchapel Whaley².

Era prea târziu ca să mai urce la cursul de franceză. A traversat holul și a luat-o pe coridorul din stânga, care ducea la amfiteatrul de fizică. Coridorul era cufundat în întuneric și în tăcere, totuși dădea impresia că era supravegheat. De ce simțea că e pândit? Poate pentru că auzise că pe vremea lui Buck Whaley existase acolo o scară secretă? Sau poate că era o casă extraterritorială a iezuiților și el călca acum pe un teritoriu străin? Irlanda lui Tone și a lui Parnell părea să fi dispărut în spațiu.

A deschis ușa amfiteatrului și s-a oprit o clipă în lumina cenușie, răcoroasă, care se încăpățâna să pătrundă prin ferestrele acoperite de praf. În fața grătarului mare al căminului, se vedea

1 Wolfe Tone (1763-1798), conducător al organizației United Irishmen.

2 John (Buck) Egan (1750-1820), politician corupt. Richard Whaley, vânător de preoți catolici; poreclit Burnchapel (Incendiator de biserici) pentru că dădea foc bisericilor catolice.

o mogâldeacă cinchită, și după înfățișarea slăbănoagă și cărunță, l-a recunoscut pe decanul de studii, care aprindea focul. Stephen a închis, fără zgomot, ușa și s-a apropiat de cămin.

— Bună dimineața, domnule. Îmi dați voie să vă ajut?

Preotul a ridicat privirea și a răspuns:

— Așteaptă o clipă, domnule Dedalus, și ai să vezi. Există o artă a aprinderii focului. Artele se împart în liberale și utile. Asta-i una dintre artele utile.

— Voi încerca s-o învăț, a replicat Stephen.

— Să nu pui prea mult cărbune, a continuat decanul, urmându-și vioi misiunea, asta-i unul dintre secrete.

A scos din buzunarele sutanei patru cioturi de lumânare și le-a plasat cu îndemănare printre cărbuni și cocoloși de hârtie. Stephen îl urmărea în tăcere. Așa cum stătea îngenuncheat pe dala de piatră încercând să ațâțe focul, preocupat să aranjeze fâșiile de hârtie și cioturile de lumânare, părea, mai mult ca oricând, un slujitor umil, care pregătea locul de sacrificiu într-un templu pustiu, un levit¹ al Domnului. O robă levită, din pânză simplă, părea a fi și sutana veche și uzată, drapată în jurul siluetei îngenuncheate a unui om pe care veșmintele canonice sau efodul² tivit cu clopoței l-ar fi iritat și stânjenit. Până și trupul său îmbătrânit în munci mărunte întru slujirile Domnului – întreținerea focului la altar, transmiterea de mesaje secrete, supravegherea tinerilor cu deprinderi lumești, lovirea când i se cerea să lovească –, da, până și trupul său rămăsese nepătruns de vreun dram de sfințenie sau de frumusețe a prelaților. Da, până și sufletul îi îmbătrânise în măruntele lui servicii, fără să se înalțe spre lumină și frumos, fără să răspândească în jur mireasma dulce a sanctității – doar o voință mortificată, la fel de opacă, de nereceptivă în fața emoției obedienței, precum era în fața emoției iubirii și a zvârcolirilor trupul bătrân, osos și vânos, încărunțit de un puf alb, argintiu. Decanul și-a îndreptat spinarea,

1 Membru al tribului mozaic al lui Levi, menit să-i asiste și să-i ajute pe preoții evrei.

2 Tunică fastuoasă purtată la evrei de Marele Preot, la ceremoniile speciale.

odihnindu-se pe coapse, și a urmărit cum se aprindeau surcelele. Ca să spargă tăcerea, Stephen a rostit:

— Sunt convins că eu n-am să pot aprinde un foc.

— Dumneata ești un artist, domnule Dedalus, nu-i așa? a răspuns decanul, privindu-l cu ochii lui spălăciți. Obiectivul unui artist este să creeze frumosul. Ce înseamnă frumosul e o altă problemă.

Și-a frecat mâinile, lent și indiferent, în fața dificultății.

— Toma d'Aquino spune: *Pulchra sunt quae visa placent*¹, a răspuns Stephen.

— Focul ăsta, din fața noastră, o să fie foarte plăcut ochiului. Va fi deci frumos?

— În măsura în care va fi perceput de ochi, ceea ce, presupun că în cazul de față înseamnă percepție estetică, va fi frumos. Dar Toma d'Aquino mai spune: *Bonum est in quod tendit appetitus*². În măsura în care satisface nevoia animalică de căldură, focul e bun. Totuși, în infern e rău.

— Întocmai, l-a aprobat decanul, ai pus punctul pe i.

S-a ridicat sprinten, s-a dus la ușă și a întredeschis-o spunând:

— Puțin curent face bine în chestia asta.

Când a revenit lângă cămin, cu un pas vioi, deși șchiopăta ușor, Stephen a văzut în el sufletul închis al unui iezuit, care-l privea cu ochi palizi, secați de dragoste. Asemeni lui Ignațiu de Loyola, era șchiop, dar în ochii lui nu ardea nici o scânteie din entuziasmul lui Ignațiu. Nici măcar legendara perfidie a ordinului, o perfidie mai subtilă și mai ascunsă decât renumitele-i cărți de înțelepciune subtilă și ascunsă, nu-i aprinsese în suflet flacăra apostolatului. Părea că folosea subterfugiile, cunoașterile și vicleniile omenești, așa cum era de datorია lui, doar spre mai marea glorie a lui Dumnezeu; le mânuia fără să încerce vreo bucurie sau vreo repulsie față de răul din ele, mulțumindu-se să le ia așa cum erau, printr-un ferm gest de obediență; și în pofida acestor servicii mute, părea să nu-și iubească deloc stăpânul,

1 „Sunt frumoase cele ce plac ochiului“ (lat.).

2 „E bun în măsura în care tinde să-ți satisfacă dorințele“ (lat.).

și să prețuiască prea puțin – dacă măcar le prețuia – scopurile pe care le slujea. Era *similiter atque senis baculus*, cum l-ar fi calificat întemeietorul ordinului său, adică asemenea unui toiag în mâna unui om bătrân, bun de uitat într-un colț, sau bun să te sprijini pe el la drum, când se lasă noaptea, ori când se strică vremea, bun să zacă pe o bancă, într-o grădină, alături de buchetul unei doamne, dar și să fie ridicat într-un gest de amenințare.

Decanul s-a întors lângă sobă și a început să-și mângâie bărbia.

— Și când ne putem aștepta din partea dumentale la o scriere pe problema estetică? a întreat.

— Din partea mea? a răspuns Stephen cu mirare. Mie, dacă am noroc, îmi încolțește câte o idee o dată la două săptămâni.

— Chestiunile astea sunt foarte profunde, domnule Dedalus. E ca și cum ai privi în jos, în adâncuri, de pe înălțimile stâncilor Mother. Mulți coboară în adâncuri și nu mai ies la suprafață. Numai scufundătorul antrenat poate coborî în adâncuri, și le poate explora, revenind apoi la suprafață.

— Dacă vă referiți la gândirea speculativă, domnule, și eu sunt convins că nu există o gândire liberă, întrucât orice gen de gândire trebuie să fie legat de propriile legi.

— Da!

— În ce mă privește, acum mi-e suficient să lucrez în lumina uneia sau a două idei din Aristotel și Toma d'Aquino.

— Înțeleg. Îți înțeleg punctul de vedere.

— Am nevoie de ele atât pentru uz propriu, cât și ca punct de orientare până când voi izbuti să-mi făuresc, în lumina lor, o idee personală. Dacă lampa fumegă sau miroase, o să încerc să-i ajustez fitilul. Dacă nu-mi dă destulă lumină, o s-o vând și o să-mi cumpăr alta.

— Și Epictet a avut o lampă, care, se spune, ar fi fost vândută, după moartea lui, la un preț fabulos. A fost lampa la care și-a scris disertațiile filozofice. L-ai citit pe Epictet?

— Un domn bătrân care spunea că sufletul seamănă cu o găleată cu apă, a răspuns Stephen cu duritate.

— În felul său simplu, ne istorisește că a așezat o lampă de fier în fața statuii nu știu cărui zeu și un hoț i-a furat lampa.

Ce-a făcut atunci filozoful? A reflectat că unui hoț îi stă în caracter să fure, și a doua zi a cumpărat o lampă de lut în locul celei de metal.

Un miros de seu topit se ridica din cămin, de la cioturile de lumânare ale decanului, și se amesteca, în conștiința lui Stephen, cu sonoritatea cuvintelor, găleată și lampă, lampă și găleată. Și glasul preotului avea o rezonanță dură. Gândurile lui Stephen s-au oprit din instinct, frânate de tonul bizar, de imagistica invocată și de fața preotului, care-i evoca o lampă neaprinsă sau un felinar atârând cu un focar fals. Oare ce se afla îndărătul ei sau în interiorul ei? O inertă torpoare a sufletului sau acalmia prevestitoare de furtună, încărcată de cunoaștere și capabilă de mânia divină?

— Eu mă refeream la alt gen de lampă, domnule.

— Fără îndoială, a confirmat decanul.

— Una dintre dificultățile discuțiilor estetice, începu Stephen, constă în a ști dacă cuvintele sunt folosite în accepția lor literară sau în accepția comună a pieței. Îmi amintesc de o frază a lui Newman în care spunea că Sfânta Fecioară a fost „reținută” în mijlocul adunării sfinților. Înțelesul acestui cuvânt e diferit în accepția comună a pieței: *Sper că nu vă rețin.*

— Nu, nu, absolut deloc, a răspuns decanul, politico.

— Nu, a intervenit Stephen, zâmbind, vreau să spun...

— Da, da, înțeleg, s-a corectat decanul cu repeziciune, și-am înțeles ideea: *a reține.*

Și-a proiectat bărbia în față și a tușit scurt și rece.

— Ca să ne întoarcem la lampă, a continuat, și întreținerea unei lămpi e o adevărată problemă. Trebuie să alegi uleiul cel mai pur și trebuie să îl torni cu mare grijă ca să nu se reverse, și să nu torni mai mult decât intră în pâlnie.

— Ce-i pâlnia?

— Cea prin care torni uleiul în lampă.

— Pâlnie se cheamă? Nu burlan¹?

— Ce-i burlanul?

1 *Tundish*, în engl. în original.

— Chestia aia... pâlnia.

— Așa i se spune în Irlanda? N-am știut..

— Așa i se spune în Lower Drumcondra¹, a răspuns Stephen râzând, unde se vorbește cea mai curată engleză. Interesant.

— Burlan, a repetat decanul îngândurat. Trebuie să cauț cuvântul ăsta în dicționar, să-l cercetez. Zău așa.

Amabilitatea lui avea o notă falsă, și Stephen l-a măsurat pe englezul convertit cu aceeași privire cu care fratele mai mare s-o fi uitat la fiul risipitor. Un umil continuator în trenea unor faimoase convertiri, un biet englez în Irlanda; părea să fi intrat în scena istoriei iezuite în momentul în care această stranie piesă de teatru, colcând de intrigi, suferințe, invidii, lupte și meschinării se apropia de final, – un nou-venit tardiv, un spirit retardat. Dar de unde pornise? Poate că se născuse și crescuse printre niște disidenți convinși, care vedeau mântuirea numai în Isus, și detestau fastul și deșertăciunile bisericii oficiale. Poate că simțise nevoia unei credințe implicite, în vălmășagul sectarismului, în turbulența schismelor, în jargonul adepților celor șase principii, oameni bizari, bapțiști cu credința în sãmânța și în șarpe, supralapsarieni dogmatici²? Oare a descoperit adevărata biserică așa, dintr-odată, după ce a depănat până la capăt, ca pe o bobină de ață, vreun fir de raționament asupra teoriilor bapteste a insuflării³, a poziționării mâinilor⁴ sau a procesiunii Sfântului Duh⁵?

Sau poate că l-a atins Domnul Isus Christos și i-a cerut să-l urmeze, pe când el ședea în pragul unei capele sectante, cu aco-periș de zinc, căscând și numărând alene pomenile primite, așa cum făcuse Domnul și cu discipolul acela care ședea la primirea vămilor⁶?

1 Suburbie a orașului Dublin.

2 Adepți ai doctrinei după care Dumnezeu și-a făcut alegerile și repudierile nu în urma căderii omului, ci mai înainte de aceasta și de preștiința lui despre ea.

3 Teoria baptestă a insuflării vieții spirituale într-o persoană.

4 Poziționarea mâinilor semnifică începutul unei noi vieți și exorcizarea duhurilor rele.

5 Doctrina conform căreia Sfântul Duh e o emanație a Tatălui și a Fiului.

6 E vorba despre Apostolul Matei.

— Burlan! Zău că-i interesant! a repetat decanul.

— Mie mi se pare mai interesantă întrebarea pe care mi-ați pus-o înainte. Ce anume este acel frumos pe care artistul se străduiește să-l exprime din bulgări de țărână, a replicat Stephen cu răceală.

Cuvântul acela banal pe care-l dezbătuseră părea să-i fi zădă-rât sensibilitatea împotriva celui oponent mios și prudent. Simțea cu o urmă de mâhnire că omul acela cu care discuta era un compatriot al lui Ben Jonson. Își spunea: „Limba în care vorbim a fost a lui înainte de a fi a mea.“ Cât de diferit sună cuvinte ca *acasă*, *Christos*, *bere*, *profesor* pe buzele lui față de cum sună pe buzele mele. Eu nu pot rosti sau scrie aceste cuvinte fără să resimt o neliniște spirituală. Limba lui, atât de familiară și totodată atât de străină, va fi pentru mine, întotdeauna, o limbă dobândită. Nu i-am formulat și nu i-am acceptat cuvintele. Glasul meu li se împotrivesc. Sufletul meu se zbate în umbra acestei limbi.

— Și trebuie să facem o distincție între frumos și sublim, a adăugat decanul. O distincție între frumusețea morală și cea materială. Trebuie să studiem ce gen de frumusețe este caracteristic fiecăreia dintre arte. Acestea sunt câteva subiecte interesante care ar trebui să ne preocupe.

Stephen, brusc demoralizat de tonul ferm și rece al decanului, a rămas tăcut. Și decanul a păstrat tăcerea, dar prin tăcerea lor a răzbit un zgomot îndepărtat de bocăneli și de glasuri amestecate, care urcau scara.

— Dacă te pierzi în urmărirea unor asemenea speculații, a rostit decanul în chip de concluzie, există pericolul să mori de inaniție. În primul rând trebuie să-ți iei licența. Țsta trebuie să fie primul țel. Pe urmă, încetul cu încetul, ai să-ți descoperi drumul de urmat. De urmat din toate punctele de vedere, în viață și în gândire. La început o să-ți fie greu să pedalezi la deal. Dar uită-te la domnul Moonan. I-a trebuit mult timp până să ajungă în vârf. Dar a ajuns.

— S-ar putea ca eu să nu fiu înzestrat cu talentul lui, a replicat Stephen, calm.

— Nu se știe niciodată, a răspuns decanul, optimist. Nu știm niciodată ce zace în noi. Eu, în locul dumitale, nu m-aș amări. *Per aspera ad astra.*¹

S-a îndepărtat grăbit de sobă și a ieșit pe palier, să întâmpine sosirea clasei întâi de literatură.

Stephen, sprijinit de cămin, îl auzea salutând scurt și neutru pe fiecare elev în parte și aproape că vedea zâmbetele directe ale elevilor mai puțin rafinați. Un val de milă dezolantă s-a lăsat ca o brumă peste inima lui atât de lesne copleșită de amărăciune; milă de acest servitor fidel al aristocraticului Loyola, acest convertit frate vitreg al clerului, mai puțin scrupulos decât ceilalți în vorbire, mai neclintit în suflet decât ei, un om pe care nu l-ar fi putut numi niciodată părinte spiritual, și se întreba cum de un personaj ca acesta și alții din ordinul lui erau considerați drept preoți preocupați de problemele lumești; și nu numai de către cei străini de cele lumești, dar și de oamenii de lume, pentru că de-a lungul întregii lor istorii pledaseră la bara justiției divine în apărarea sufletelor celor molatici și nehotărâți și precauți. Intrarea profesorului a fost semnalată prin câteva bocăneli de ghetre greoaie ale studenților cocoțați în rândurile de sus ale amfiteatrului întunecos, sub ferestrele cenușii drapate în pânze de păianjen. A început strigarea catalogului și răspunsurile la fiecare nume, date pe tonurile cele mai diferite, până s-a ajuns la numele Peter Byrne.

— Aici!

S-a auzit o voce de bas, venind din rândul cel mai de sus, urmată de scurte accese de tuse de protest din celelalte șiruri de bănci.

Profesorul a făcut o pauză în citirea numelor, apoi a trecut la următorul:

— Cranly!

Nici un răspuns.

¹ Prin greutăți ajungi la stele (lat.).

— Domnul Cranly!

Un zâmbet a traversat fața lui Stephen, când s-a gândit la colegul lui.

— Căutați-l la cursele de cai de la Leopardstown, s-a auzit o voce din rândul din spate.

Stephen a întors imediat capul, dar fața botoasă a lui Moynihan, profilată pe lumina cenușie, arăta impasibilă.

Profesorul a enunțat o formulă.

În fâșâitul caietelor care se deschideau, Stephen s-a întors din nou în spate și a cerut:

— Dă-mi o foaie de hârtie, pentru numele lui Dumnezeu.

— Te-a apucat pântecăria? a întrebat Moynihan rânjind cu gura până la urechi.

A rupt o filă din maculator și i-a dat-o pe sub bancă, continuându-și gluma în șoaptă:

— În caz de forță majoră te poate ajuta oricine – un laic sau o femeie.

Formula pe care a transcris-o disciplinat pe foaia de hârtie, calculele încifrate și descifrate de profesor, simbolurile spectrale ale forței și vitezei îi fascinau și îi frământau mintea lui Stephen. Auzise pe unii spunând că bătrânul profesor ar fi fost un francmason ateu. O, ziua asta cenușie și posomorâtă! Părea un limb de conștiințe călite în răbdare și scutite de dureri, prin care ar putea pluti sufletele matematicienilor, proiectând din plan în plan fâșii lungi și subțiri dintr-un amurg tot mai vag și mai palid, emițând involburări amețitoare până la cele din urmă margini ale unui univers tot mai vast, mai îndepărtat și mai impalpabil.

— Așadar, trebuie să facem o deosebire între eliptic și elipsoid. Poate că unii dintre dumneavoastră, domnilor, sunteți familiarizați cu operele lui W.S. Gilbert.¹ Într-unul din cântece ni se vorbește despre un șmecher care trișa la biliard și a fost condamnat să joace:

¹ William S. Gilbert (1836-1911), autorul libretelor pentru operele lui Arthur Sullivan (1844-1900).

*Pe-o masă de chit
Cu un tac răsucit
Și bile de biliard eliptice.*

Adică mingi de biliard cu formă elipsoidă, despre ale căror axe principale v-am vorbit adineauri.

Moynihan s-a aplecat spre Stephen și i-a șoptit la ureche:

— Ce grozave trebuie să fie „biluțele“ elipsoidale! Dați năvală, cucoanelor, sunt cavalerist!

Gluma grosolană a colegului său a fluturat ca o adiere de vânt prin mintea claustrată a lui Stephen, făcând inertele mantale preoțești care atârnavă la perete să fâlfaie însuflețit, să se legene și să salte într-un sabat vrăjitoresc.

Și din mantalele scuturate de vânt apăreau figurile comunității: decanul de studii, trezorerul corpolent, îmbujorat, cu tichia lui de păr alb, președintele, preotul ăla scund cu păr vâlvoi, care scria versuri pioase, silueta îndesată, de țărănoi, a profesorului de studii economice, forma înaltă a tânărului profesor de psihologie, discutând un caz de conștiință cu studenții săi, pe palier, ca o girafă care mușcă frunzișul de pe ramuri înalte, înconjurată de o turmă de antilope, prefectul din confrerie, obsedat de teama morții, dolofanul profesor de italiană, cu capul lui sferic și ochii de șarlatan. Veneau grăbit și împleticit, făcând tumburi și sărituri, suflecându-și robele ca să sară capra, punându-și piedică unul altuia, scuturându-se în hohote de râs baritonale, trăgându-și unul altuia șuturi în fund și prăpădindu-se de râs în fața propriilor năzbâtii și pozne, strigându-se unul pe celălalt cu porecle familiare, protestând cu subită demnitate în fața vreunei atitudini aspre, șușotindu-și secrete, doi câte doi, cu mâna la gură.

Profesorul s-a dus la dulăpioarele de sticlă prinse în perețele laterale, a scos de pe un raft câțiva colaci de metal, a suflat praful de pe ei și, așezându-i cu grijă pe masă, și-a apăsător deget pe ele, în timp ce continua lecția. Le-a expli-

cat că firele din bobinele moderne sunt confecționate dintr-un aliaj numit platinoid, descoperit de curând de F.W. Martino.

A rostit răspicat inițialele și numele descoperitorului. Moynihan a murmurat din spate:

— Fătălăul virgin Martin.

— Întreabă-l, i-a șoptit Stephan, cu un umor plictisit, dacă n-are nevoie de o victimă pentru electrocutare. Mă ofer eu.

Moynihan, văzându-l pe profesor aplecat deasupra colacilor de sârmă, s-a ridicat în picioare și, pocnind fără zgomot din degetele mâinii drepte, a început să strige cu un glas de puști plângăreț:

— Dom' profesor, vă rog! Dom' profesor vă rog! Băiatul ăsta vorbește urât, dom' profesor.

— Platinoidul, a continuat cu solemnitate profesorul, e preferabil aliajului numit alpaca pentru că deține un coeficient mai jos de rezistență la variațiile de temperatură. Sârma de platinoid e izolată, fiind acoperită de un strat de mătase izolatoare, înfășurată în jurul bobinelor de ebonită, exact unde e degetul meu acum. Dacă n-ar fi izolate, s-ar produce un curent suplimentar în firele de sârmă. Bobinele sunt îmbibate de parafină fierbinte...

O voce aspră cu accent de Ulster a țâșnit din banca de sub cea a lui Stephen:

— O să ni se pună întrebări de știință aplicată?

Profesorul a început să jongleze grav cu termenii de știință pură și știință aplicată. Un student solid, cu ochelari cu rame de aur i-a aruncat o privire mirată celui care pusese întrebarea. Din spate, Moynihan a bombănit cu vocea lui naturală.

— MacAlister ăsta e dat dracului, cu toate că nu-i decât piele și oase de el.

Stephen a privit cu răceală țeasta lunguiață din fața lui, acoperită de o coamă încâlcită de păr bălăior. Glasul, accentul, gândirea celui ce pusese întrebarea îl jigniseră și a îngăduit jignirii să-l împingă spre maliție, spunându-și că tatăl acestui student ar fi procedat mai bine dacă și-ar fi trimis fiul să studieze la Belfast, și în felul ăsta l-ar fi costat și trenul mai ieftin.

Țeasta lunguiață din fața lui nu s-a întors să primească săgeata acestui gând și totuși săgeata a revenit la arcaș, pentru că, o clipă mai târziu, Stephen a văzut fața studentului, gălbuie ca zerul.

„Gândul ăsta nu-mi aparține“, s-a grăbit să-și spună în sinea lui. Mi l-a transmis irlandezul ridicol din banca din spatele meu. Răbdare! poți afirma cu certitudine care dintre cei doi a vândut sufletul neamului tău și i-a trădat caracterul ales – cel care a pus întrebarea sau cel care l-a batjocorit? Răbdare. Adu-ți aminte de Epictet. Celui care a întrebat îi stă probabil în caracter să pună o asemenea întrebare, într-un asemenea moment și pe un asemenea ton și să pronunțe *știință* în loc de știință.

Vocea târăgănată a profesorului continua să se depele lent în jurul bobinelor despre care vorbea, înfățișându-și de două ori, de trei, de patru ori energia somnolentă, după cum își multiplica și bobina ohmii de rezistență.

Vocea lui Moynihan a exclamat în urma ecoului unui clopoțel îndepărtat:

— Cetățeni, ora de închidere!

Holul de la intrare era înțesat și zbârnâia de glasuri. Pe o masă de lângă ușă erau două fotografii înrămate¹ și între ele se desfășura un sul lung de hârtie pe care se înșiruia o coadă de semnături dezordonate. MacCann se foia încoace și încolo printre studenți, vorbind cu repeziciune, răspunzând la provocări și conducând la masă semnatarii, unul după celălalt. În holul interior, decanul de studii stătea de vorbă cu un profesor tânăr, mângâindu-și cu gravitate bărbia și dând din cap.

Stephen, oprit de mulțimea din ușă, stătea nehotărât. De sub borul lat, pleoștit, al unei pălării moi, îl urmăreau ochii negri ai lui Cranly.

— Ai semnat? l-a întrebat Stephen.

Cranly și-a încleștat buzele lungi și subțiri, s-a consultat o clipă cu el însuși, apoi a răspuns:

¹ Fotografiile țarului Nicolae al II-lea și a țarinei, care lansaseră în 1898 un Manifest de Pace.

— *Ego habeo.*¹

— Pentru ce-i asta?

— *Quod?*²

— Pentru ce-i asta?

Cranly și-a întors spre Stephen fața palidă și a răspuns cu o blândă politețe:

— *Per pax universalis.*³

Stephen a arătat spre fața țarului:

— Are o mutră de Christ bețiv.

Furia și disprețul care-i răsuna în glas l-au făcut pe Cranly să-și întoarcă privirile de la calma cercetare a pereților.

— Ești supărat? a întrebat.

— Nu.

— Ești prost dispus?

— Nu.

— *Credo ut vos sanguinarius mendax estis, quia facies vostra monstrat ut vos in damno malo humore estis.*⁴

Moynihan, îndreptându-se spre masă, i-a șoptit lui Stephen în ureche:

— MacCann e în mare formă. Gata să sece alcoolul până la ultima picătură. Jos cu băutura și sus cu voturile pentru fâțe.⁵

Formularea acestei confidențe l-a făcut pe Stephen să zâmbescă și, după ce Moynihan a trecut de el, și-a întors din nou privirile spre Cranly.

— Poate că-mi explici tu de ce ține să-și verse năduful în urechea mea. Poți să-mi spui?

Pe fruntea lui Cranly s-a ivit o încruntare urâtă. A privit spre masa peste care se aplecase Moynihan ca să-și scrie numele pe sul, după care a rostit fără ocolișuri:

1 Eu am (lat.).

2 Ce? (lat.).

3 Pentru pacea universală (lat.).

4 Cred că ești al naibii de mincinos, pentru că mutra ta arată că ești într-o dispoziție a naibii de proastă (lat.). (Studentul traduce în latină expresii argotice englezești.)

5 MacCann lupta împotriva alcoolismului și pentru dreptul la vot al femeilor.

— E un nimic!

— *Quis est in malo humore, ego aut vos?*¹ a întrebat Stephen. Cranly a ignorat zeflemeaua. A continuat să-și rumege supărat calificativul și l-a repetat cu aceeași vehemență.

— Un nimic al naibii de plin de sine, asta e!

Era epitaful lui la moartea unei prietenii și Stephen s-a întrebat dacă o să vorbească vreodată în felul ăsta și când își va aminti de el. Fraza, căzută ca un bulgăre greu, s-a pierdut în tăcere, asemenea unei pietre aruncate într-o baltă. Stephen a văzut-o scufundându-se, așa cum văzuse multe altele, dar îi simțea greutatea apăsătoare în inimă. Discursurile lui Cranly, spre deosebire de cele ale Davin, nu erau presărate nici cu expresii rare din engleza elisabetană, nici cu ciudate întorsături de frază din dialectele irlandeze. Felul lui tăgănat de a vorbi era un ecou al cheiurilor din Dublin, strecurat printr-un port maritim sordid, decăzut, și energia expresiilor lui era un ecou al elocvenței sacre din Dublin, strecurată banal printr-un amvon din Wicklow.

Încruntarea urâtă s-a șters de pe fruntea lui Cranly când l-a văzut pe MacCann îndreptându-se în viteză spre ei din cealaltă parte a încăperii.

— Iată-te! i s-a adresat MacCann jovial.

— Iată-mă! i-a răspuns Stephen.

— Întâziat, ca de obicei. Nu poți îmbina dorința de progres cu respectul față de punctualitate?

— Nici nu se pune asemenea problemă, a răspuns Stephen. Chestiunea următoare!

Ochii lui zâmbitori erau fixați pe un baton de ciocolată cu lapte, ambalat în staniol, care se iveau din buzunarul de la piept al propagandistului. În jurul lor se adunase un mic cerc de ascultători, doritori să asiste la bătălia spiritelor. Un student slăbănog, cu piele măslinie și păr negru, lins, și-a vârât fața între cei doi, uitându-se, la fiecare frază, când la unul, când la celălalt, părând

¹ Cine e prost dispus, eu sau tu? (lat.)

că încearcă să înghită fiecare propoziție volantă în gura lui umedă, deschisă. Cranly a scos din buzunar o minge mică cenușie și a început să o examineze cu atenție, întorcând-o pe toate părțile.

— Chestiunea următoare? a repetat MacCann. Hm!

A scos un hohot de râs zgomotos ca un acces de tuse, a zâmbit larg și s-a tras de două ori de bărbuța blondă, ca de țap, care-i atârna din bărbia turtită.

— Chestiunea următoare e semnarea declarației.

— Cât îmi plătești dacă o semnez? a întrebat Stephen.

— Credeam că ești un idealist.

Studentul cu înfățișare de țigan a privit în jur și s-a adresat asistenței, cu o voce neclară, behăită:

— Ce idee trăsnită, fir-ar a dracului! Eu consider că e o idee mercenară.

Vocea i s-a stins în tăcere. Nimeni nu i-a luat în seamă cuvintele. Și-a întors spre Stephen fața măslinie, cabalină, și i-a cerut să continue.

MacCann a început să peroreze, cu însuflețită fluență, despre proclamația țarului, despre Stead¹, despre dezarmarea generală, arbitrajele în cazuri de conflicte internaționale, despre semnele timpurilor, despre noua umanitate și noua evanghelie a vieții care va determina societatea să asigure, la cel mai ieftin cost posibil, cea mai mare fericire posibilă pentru cei mai numeroși oameni posibili.

La sfârșitul perorației, studentul țigan a strigat:

— De trei ori ura pentru frăția universală!

— Trage-i înainte, Temple! l-a încurajat un student rumen și corpolent de lângă el. Ai o bere de la mine, după aia.

— Eu, unul, cred în fraternitatea universală, a continuat Temple, privind în jur cu ochii lui negri, migdalați. Marx nu-i decât un măscărici afurisit.

¹ William Thomas Stead (1849-1912), ziarist englez care a susținut necesitatea înființării Statelor Unite ale Europei.

Cranly l-a strâns puternic de braț, ca să-l facă să tacă, și i-a repetat, zâmbind stânjenit:

— Ia-o mai ușor, mai ușor, mai ușor!

Temple s-a zbatut să-și elibereze brațul și a continuat, cu spume la gură:

— Socialismul a fost întemeiat de un irlandez și primul european care a apărat libertatea de gândire a fost Collins¹. Acum două sute de ani! El a denunțat duplicitatea preoțimii, filozoful ăsta din Middlesex. De trei ori ura pentru John Anthony Collins!

O voce subțirică de pe margine a exclamat:

— Cip-cirip!

Moynihan i-a murmurat lui Stephen în ureche:

— Și ce ne facem cu surioara lui John Anthony²:

*Lottie Collins și-a pierdut pantalonașii
N-ai vrea să-i împrumuți pe ai tăi?*

Stephen a râs și Moynihan, mulțumit de rezultatul glumei lui, a continuat:

— Hai să pariem fiecare câte cinci bănuți pe John Anthony Collins.

— Îți aștept răspunsul! a anunțat scurt MacCann.

— Problema asta nu mă interesează câtuși de puțin, i-a răspuns Stephen plictisit. Știi foarte bine. De ce faci atâta tărăboi?

— Bine! a replicat MacCann, plescăind din buze. Deci ești un reacționar?

— Îți închipui că mă impresionezi când îți vânturi sabia de lemn? l-a întrebat Stephen.

— Metafore! a ripostat MacCann cu duritate. Treci la fapte!

Stephen a roșit și s-a tras într-o parte. MacCann a rămas ferm pe poziție și a continuat pe un ton ostil:

— Presupun că poeții minori se consideră deasupra unor chestiuni atât de triviale cum ar fi problema păcii universale.

1 John Anthony Collins (1676-1729), filozof liber-cugetător, autor al tratatului *Discurs despre libera gândire* (1713).

2 Lottie Collins a fost o vedetă de music-hall pe la 1890.

Cranly și-a înălțat capul și a împins mica minge între cei doi studenți ca pe o ofertă de pace, spunând:

— *Pax super totum sanguinarium globum.*¹

Stephen, dându-i la o parte pe cei din jur, a ridicat furios din umeri în dreptul fotografiei țarului și a rostit:

— Ține-ți icoana! Dacă trebuie să avem un Isus, măcar să avem un Isus legitim.

— Asta-i bună, al naibii să fiu dacă nu! a exclamat studentul țigan către cei de lângă el. Strașnică expresie! Îmi place la nebunie.

A înghițit saliva din gâtulej de parcă ar fi dat fraza pe gât și, scărpinându-se în creștetul șepcii lui de tweed, s-a întors spre Stephen și l-a întrebat:

— Scuză-mă, domnule, ce-ai vrut să spui cu fraza pe care tocmai ai rostit-o?

Simțindu-se încurajat de studenții din jur, le-a explicat:

— Sunt curios să știu ce-a vrut să spună.

S-a întors din nou spre Stephen și l-a întrebat în șoaptă:

— Crezi în Isus? Eu cred în om. Desigur, nu știu dacă și dumneata crezi în om. Te admir, domnule. Admir mintea unui om care se simte independent de orice religie. Care-i părerea dumitale despre spiritul lui Isus?

— Trage-i înainte, Temple, l-a îndemnat studentul rumen și corpolent, revenind, după cum obișnuia, la prima lui idee; berea aia te așteaptă.

— Mă consideră imbecil, i-a explicat Temple lui Stephen, pentru că eu cred în forța spiritului.

Cranly i-a luat de braț și pe Stephen, și pe admiratorul lui și a declarat:

— *Nos ad manum ballum iocabimus.*²

Stephen, gata să se lase îndepărtat de acolo, a zărit fața congestionată și turtită a lui MacCann.

1 Pace pe întregul blestemat de glob (lat.).

2 Haideți să ne jucăm cu mingea (lat.).

— Semnătura mea e lipsită de orice importanță, i-a spus politico. Tu ai dreptate să mergi pe calea ta. Lasă-mă și pe mine să merg pe a mea.

— Dedalus, i-a răspuns MacCann, crispat. Eu te socotesc un băiat de treabă, dar trebuie să mai înveți ce înseamnă demnitatea altruismului și responsabilitatea individului uman.

A intervenit o voce:

— Intelectualii ăștia mofturoși ar face mai bine să se țină departe de mișcarea noastră decât să intre în ea.

Stephen, recunoscând tonul aspru al lui MacAlister, nu s-a întors în direcția vocii. Cranly și-a croit drum prin puhoiul de studenți, înlănțuindu-i la braț pe Stephen și pe Temple, solemn, ca un oficianț condus la altar de asistenții săi.

Temple s-a aplecat spre Stephen, peste pieptul lui Cranly, și a întrebat:

— Ai auzit ce-a spus MacAlister? Țta-i gelos pe dumneata. Ți-ai dat seama? Pun rămășag că Cranly n-a observat. Să fiu al naibii dacă eu nu mi-am dat seama pe dată.

Când au traversat holul interior, decanul de studii tocmai se elibera de studentul care-l ținuse de vorbă. Stătea la capătul scării, cu un picior pe ultima treaptă, strângându-și cu grijă, ca o femeie, sutana roasă în jurul picioarelor, ca să poată urca, și dădea din cap repetând:

— Nici o îndoială, domnule Hackett! Foarte frumos. Nici o urmă de îndoială!

În mijlocul holului, prefectul ales de frăția colegiului discuta serios, cu o voce scăzută dar iritată, cu un student intern. În timp ce vorbea își încrunta ușor fruntea pistruiată și, în pauzele dintre fraze, mușca un creion subțire din os.

— Sper că cei înscriși o să vină cu toții. Cei din anul întâi de la științe umaniste vin cu siguranță. Și cei din anul doi. Trebuie să ne-ngrijim de nou-veniți.

În timp ce păseau peste prag, Temple s-a aplecat din nou peste pieptul lui Cranly, ca să-i șoptească lui Stephen:

— Știi că ăsta-i însurat? Era însurat înainte de s-a convertit. Are pe undeva o nevastă și copii. Al naibii să fiu dacă nu-i cea mai trăsniță chestie pe care am auzit-o vreodată. Ce zici?

Șoaptele lui s-au prelungit într-un râs șmecheresc, cotcodăcit. După ce au trecut de prag, Cranly l-a înșfăcat zdravăn de ceafă și l-a scuturat, strigându-i:

— Idiot înfumurat și puturos ce ești! Pot să jur cu mâna pe Biblie că nu există maimușoi mai împuțit ca tine în toată împuțita și blestemata asta de lume!

Temple s-a zbătut să scape din strânsoarea lui, continuând să râdă șmecherește, cu satisfacție, în timp ce Cranly îl scutura de zor, repetând monoton la fiecare zgâlțâire:

— Idiot înfumurat și puturos!

Au străbătut împreună grădina inundată de bălării. Președintele, înfășurat într-o manta grea, largă, venea pe o cărare, în direcția lor, citindu-și rugăciunile prescrise pentru ora respectivă. S-a oprit în capătul aleii și înainte de a se întoarce și-a înălțat privirile. Studenții l-au salutat, Temple ciupindu-și ușor creștetul șepcii. Pe urmă au înaintat în tăcere. Pe măsură ce se apropiau de alee, Stephen putea desluși plescăielile mâinilor jucătorilor și plesnetele mingii umede, precum și glasul lui Davin, strigând excitat la fiecare lovitură.

Cei trei studenți s-au oprit în jurul lăzii pe care se cocoțase Davin ca să urmărească jocul. După câteva momente, Temple s-a apropiat de Stephen și l-a întrebat:

— Scuză-mă, țineam să te întreb dacă crezi că Jean Jacques Rousseau a fost un om sincer.

Stephen a izbucnit într-un râs spontan. Cranly, ridicând din iarba o doagă de butoi ruptă, s-a întors cu repeziciune și cu severitate spre Temple:

— Temple, jur pe Dumnezeu din ceruri că dacă mai adresezi vreun cuvânt oricui, despre orice subiect, te omor *super spottum*¹.

1 Pe loc. (Traducere ironică în latină a idiomurilor englezești.)

— Bănuiesc că Rousseau era ca tine, a răspuns Stephen, un tip emoțional.

— Dă-l naibii! Afurisește-l! a strigat Cranly în gura mare. Nu mai vorbi cu el! Dacă ai vorbi cu o oală de noapte ar fi la fel cum ai vorbi cu Temple! Du-te acasă, Temple! Pentru numele lui Dumnezeu, pleacă acasă!

— Nu mă sinchiesc nici cât negru sub unghie de tine, Cranly! a răspuns Temple, îndepărtându-se din raza doagei de butoi ridicate și arătând spre Stephen. El e singurul om din instituția asta care are un spirit individual.

— Instituție! Individual! a urlat Cranly. Pleacă acasă, afurisitele! Ești un ticălos irecuperabil.

— Eu sunt un tip emoțional, s-a împăunat Temple. M-a definit exact. Și sunt mândru că sunt un tip emoțional.

S-a îndepărtat pe alee, zâmbind șmecherește. Cranly l-a urmărit cu o față total inexpressivă.

— Uită-te la el! a spus în cele din urmă. Ai mai văzut vreodată asemenea trândav de reazămă-zid?

Exprimarea i-a fost salutată cu un răs ciudat, emis de un student care trândăvea rezemat de un zid, cu șapca trasă peste ochi. Râsul subțirel, ascuțit, scăpat dintr-o carcasă greoaie, mușchiuloasă, părea ca un scâncet scos de un elefant. Corpul studentului se zguduia de răs și, ca să-și mai reverse din veselie, își freca, încântat, cu ambele mâini, vintrele.

— S-a deșteptat Lynch, a comentat Stephen.

În chip de răspuns, Lynch și-a îndreptat spinarea și și-a umflat pieptul.

— Lynch își dilată pieptul în semn de critică la adresa vieții, a continuat Stephen.

Lynch și-a lovit sonor pieptul cu mâinile și a spus:

— Are cineva ceva de spus în legătură cu statura mea?

Cranly l-a luat în serios și cei doi au început să se încaiere. Când obrajii li s-au înroșit de la trântă, s-au despărțit, gâfâind. Stephen s-a aplecat spre Davin, care, absorbit de joc, nu dăduse nici o atenție ciocnirii celor doi.

— Și cum o mai duce mica mea găscă domestică? a întrebat Stephen. Ai semnat și tu?

Davin a confirmat din cap și a adăugat:

— Și tu, Stevie?

Stephen a clătinat din cap.

— Tu ești un tip teribil, Stevie, i-a spus Davin, scoțându-și pipa scurtă din gură. Întotdeauna singur.

— Ei, acum c-ai semnat petiția pentru pacea universală, a continuat Stephen, presupun că ai să pui pe foc carnețelul acela pe care l-am văzut în camera ta.

Cum Davin nu i-a răspuns nimic, Stephen a început să citeze:

— Un pas mare, *fianna*¹! Cu dreapta, *fianna*! Cu toții, *fianna* salutați, un, doi!

— Asta-i altă poveste, a replicat Davin. Eu sunt un naționalist irlandez, în primul rând și mai presus de orice. Dar așa ești tu – iei totul în derădere, Stevie.

— Când o să organizați următoarea rebeliune, cu crose de hurling și o să vă lipsească indispensabilul vostru turnător, apelează la mine. Vă pot furniza câțiva din colegiul ăsta.

— Eu nu te înțeleg, i-a declarat Davin. Ba te aud vorbind împotriva literaturii engleze, ba protestezi împotriva informatorilor irlandezi. Cu numele tău și cu ideile tale... ești irlandez?

— Vino cu mine la arhiva din castel și-ți arăt arborele meu genealogic.

— Atunci fii și tu unul de-ai noștri. De ce nu înveți irlandeza? De ce-ai renunțat la cursurile ligii, după prima lecție?

— Cunoști unul dintre motive.

Davin a scuturat din cap râzând.

— Haide, haide! Din cauza acelei anumite domnișoare, și a părintelui Moran? Povestea a fost numai în capul tău, Stevie. Nu făceau decât să stea de vorbă și să râdă.

Stephen a tăcut și și-a lăsat, prietenește, mâna pe umărul lui Davin.

¹ Denumirea *fenian* a naționaliștilor extremiști irlandezi vine de la cuvântul irlandez *fianna*, care înseamnă războinic. Carnețelul lui Davin conținea instrucțiuni militare din manualul fenian.

— Îți aduci aminte, l-a întrebat, cum ne-am cunoscut? În prima dimineață când ne-am întâlnit mi-ai cerut să-ți arăt drumul spre cancelaria de înmatriculare, și accentuai foarte puternic prima silabă. Ții minte? Pe urmă obișnuiai să te adresezi iezuiților spunându-le părinte¹. Mă întrebam în legătură cu tine: *E oare chiar atât de inocent precum vorbește?*

— Eu sunt un om simplu, a răspuns Davin. Știi bine. Când mi-ai povestit în seara aceea, în Harcourt Street, toate lucrurile alea despre viața ta intimă, îți jur pe Dumnezeu, Stevie, n-am putut să mai mănânc la cină. Mi-era rău. Și în noaptea aceea am zăcut mult timp cu ochii deschiși. De ce mi-ai povestit toate lucrurile acelea?

— Mulțumesc, a răspuns Stephen. Vrei să spui că sunt un monstru.

— Nu, dar aș fi preferat să nu-mi fi povestit.

Sub fațada calmei prietenii, în Stephen a început să se agite un val de furie.

— Sunt produsul acestui neam și al acestei țări și al acestei vieți. Și mă exprim așa cum sunt.

— Încearcă să fii unul de-ai noștri, a repetat Davin. În inima ta ești irlandez, dar ai o mândrie prea puternică.

— Strămoșii mei au renunțat la limba lor și au adoptat o altă limbă. Au îngăduit unui pumn de străini să-i subjuge. Crezi că am de gând să plătesc cu viața mea și cu persoana mea datoariile făcute de ei? Pentru ce?

— Pentru libertatea noastră, a replicat Davin.

— Din vremea lui Tone și până la Parnell nu a mai existat vreun om sincer și respectabil care să-și jertfească viața și tine-rețea și sentimentele; în schimb, voi l-ați vândut vrăjmașilor sau l-ați trădat când era la greu, sau l-ați calomniat și l-ați părăsit pentru un altul. Și mă mai îmbii să fiu unul de-al vostru? Mai curând v-aș blestema.

¹ Preoților iezuiți li se spune „domnule“.

— Au murit pentru idealurile lor, Stevie. Va veni și ziua noastră, crede-mă.

Stephen a rămas o clipă tăcut, urmărindu-și șirul gândurilor.

— Sufletul, a reluat el, vag, se naște mai întâi în momentele acelea despre care ți-am vorbit. E o naștere lentă și-ntunecată, mai misterioasă decât nașterea trupului. În țara asta, sufletul unui om, de îndată ce se naște, e prins în niște mreje, pentru a-l frâna, să nu-și ia zborul. Tu îmi vorbești de naționalitate, de limbă, de religie. Din aceste mreje încerc eu să-mi iau zborul.

Davin a scuturat scrumul din pipă.

— Astea-s lucruri prea profunde pentru mine, Stevie. Dar pentru un om în primul rând vine patria. Irlanda e pe primul loc, Stevie. După aceea poți să fii poet sau mistic.

— Tu știi ce-i Irlanda? a întrebat Stephen cu o rece violență în glas. Irlanda e o scroafă bătrână care-și mănâncă purceii pe care-i fată.

Davin s-a ridicat de pe ladă și s-a îndreptat spre jucători, clătînând din cap cu amărăciune. O clipă mai târziu a uitat de supărare și a început să se ciondănească cu Cranly și cu cei doi jucători care terminaseră partida. Au pus la cale un joc în patru, Cranly insistând să fie folosită mingea lui. A bătut de două, trei ori mingea pe pământ, după care a aruncat-o cu putere și viteză spre capătul terenului, exclamând când a auzit-o bufnind:

— Mama ta!

Stephen a rămas alături de Lynch până când a început să crească scorul. Pe urmă l-a tras de mânecă să plece de acolo. Lynch s-a spus:

— Hai s-o-ntindem, cum ar spune Cranly.

Stephen a zâmbit la această înțepătură indirectă. Au străbătut iarăși grădina și apoi holul unde portarul care se bățaia pe picioare fixa un anunț pe avizier. S-au oprit la capătul scării și Stephen a scos din buzunar un pachet de țigări și i-a oferit colegului său.

— Știu că ești sărac, i-a spus.

— Fi-ți-ar să-ți fie a dracului galbena¹ ta insolentă, a răspuns Lynch.

Această a doua dovadă a culturii lui Lynch îl făcu pe Stephen să zâmbească din nou.

— În cultura europeană a fost o sărbătoare ziua în care ai luat hotărârea să înjuri în galben, i-a spus Stephen.

Și-au aprins țigările și s-au îndreptat spre dreapta. După o pauză, Stephen s-a pornit:

— Aristotel nu a definit mila și groaza. Eu le-am definit. Spun că...

Lynch s-a oprit și i-a trântit de la obraz:

— Stop! N-am chef să te ascult. Mi-e rău. Noaptea trecută am tras o galbenă beție cu Horan și Goggins.

Stephen a continuat:

— Mila este sentimentul care-ți oprește sufletul în fața a tot ce este grav și constant în suferințele omenești și-l face să fuzioneze cu omul care suferă. Groaza este sentimentul care-ți oprește sufletul în fața a tot ce este grav și constant în suferințele omenești și-l face să fuzioneze cu cauza secretă a acestora.

— Repetă! i-a cerut Lynch.

Stephen i-a repetat definițiile, rostind rar cuvintele.

— Acum câteva zile, o fată din Londra s-a urcat într-un cupeu, a continuat el. Se ducea să-și întâlnească mama, pe care nu o mai văzuse de mulți ani. La un colț de stradă, botul unui camion a intrat în fereastra cupeului făcându-i o spărtură în formă de stea. Un ciob de sticlă spartă, lung și subțire, a străpuns inima fetei. A murit pe loc. Reporterul unui ziar a numit-o moarte tragică. Ei bine, nu e. Conform termenilor definițiilor mele, e departe și de groază, și de milă. Emoția tragică are un chip care privește în două direcții: spre groază și spre milă, ambele fiind fazele emoției. Ai văzut, folosesc cuvântul *oprește*. Prin el vreau să spun că emoția tragică e statică. Sau, mai bine zis,

¹ În limbajul lui Lynch, cuvântul „galben“ e un substitut pentru adjectivul peiorativ *bloody* – literal, sângeros –, folosit în sensul de „blestemat, afurisit“.

emoția dramatică e statică. Pe când sentimentele generate de fapte improprii sunt cinetice: dorința, aversiunea. Dorința te împinge spre posesiune, te îndeamnă către ceva; aversiunea te împinge spre respingere, te îndeamnă să te depărtezi de ceva. Acestea sunt emoții cinetice. De aceea artele care le generează, pornografice sau didactice, sunt improprii. Emoția estetică (folosesc termenul general) este statică. Spiritul e oprit și înălțat deasupra dorinței și aversiunii.

— Spui că arta n-ar trebui să stârnească dorința, a intervenit Lynch. Am să-ți mărturisesc că într-o zi mi-am scris numele, cu creionul, pe dosul statuii lui Venus de Praxiteles, la muzeu. Asta nu înseamnă dorință?

— Eu vorbesc de naturi normale. Tu mi-ai mai povestit că în copilărie, când erai la acea fermecătoare școală carmelită, ai mâncat bălegar uscat.

Lynch a izbucnit din nou într-un râs plângăcios și a pornit iar să-și frece vintrele cu ambele mâini, fără să le scoată însă din buzunare.

— Da, așa am făcut! Așa am făcut! a strigat.

Stephen s-a întors spre el și l-a privit o clipă drept în ochi. Lynch, încetând să râdă, i-a răspuns privirii lui cu o expresie umilă. Țeasta lui lunguiață, îngustă și turtită, pe sub șapca lungă, țuguiață, i-a evocat lui Stephen imaginea unei reptile cu glugă. Și ochii lui aveau o lucire și o privire de reptilă. Totuși, în clipa aceea, în pofida expresiei lor umile și prudente, scliffea în ochii lui o scânteie de simțire umană, o fereastră către un suflet dureros frământat și nemulțumit de sine.

— În privința asta, a adăugat Stephen într-o paranteză politicoasă, suntem cu toții niște animale. Și eu sunt un animal.

— Ești, l-a asigurat Lynch.

— Dar noi ne găsim acum într-o lume spirituală, a urmat Stephen. Dorința și aversiunea stârnite de mijloace estetice improprii sunt, de fapt, emoții inestetice, nu numai pentru că au un caracter cinetic, ci și din pricină că sunt doar de natură fizică. Carnea noastră respinge ceea ce îi repugnă, și la stimulii care îi trezesc dorința reacționează printr-o acțiune pur reflexă

a sistemului nervos. Pleoapa ni se închide înainte să ne dăm seama că musculița ne intră în ochi.

— Nu întotdeauna, a comentat Lynch critic.

— În același fel a reacționat carnea ta la stimulul goliciunii unei statui, dar, îți repet, a fost o simplă acțiune reflexă a nervilor. Frumosul exprimat de artist nu poate trezi în noi o emoție cinetică sau o senzație pur fizică. Trezește, ori ar trebui să trezească sau ne induce, ori ar trebui să inducă o stază estetică, o milă ideală sau o groază ideală, o stază aperceptivă, prelungită și, în cele din urmă, dizolvată de ceea ce numesc eu ritmul frumosului.

— Ce mai e și ăsta? a întrebat Lynch.

— Ritmul este prima relație estetică formală de la parte la parte în orice întreg estetic sau între un întreg estetic și părțile sale sau una dintre părți, sau între oricare dintre părți și întregul estetic din care face parte.

— Dacă ăsta e ritmul, a răspuns Lynch, atunci explică-mi ce numești tu frumosul, și, te rog, ține seama că, deși am mâncat odată o turtă de bălegar, eu admir numai frumosul.

Stephen și-a scos șapca, parcă în semn de salut. Pe urmă, roșind ușor, și-a lăsat mâna pe mâneca de tweed gros a lui Lynch.

— Noi avem dreptate, și nu ceilalți, a început el. A discuta despre asemenea lucruri, a încerca să le înțelegem natura și, după ce am înțeles-o, a ne strădui încet și umil și constant să exprimăm, să extragem din pământul primitiv sau din ce poate oferi el, din sunet, formă, culoare, care constituie porțile închisorii sufletului nostru, să extragem, spuneam, o imagine a frumuseții pe care am ajuns să o înțelegem – asta înseamnă arta.

Au ajuns la Canal Bridge, au cotit și au pornit pe sub copaci. O lumină cenușie, crudă, reflectată de apa stătută, și mirosul ramurilor ude de deasupra capetelor lor păreau să se împotrivască șirului de gânduri ale lui Stephen.

— Dar nu mi-ai răspuns la întrebare, a protestat Lynch. Ce e arta? Ce e frumosul pe care îl exprimă?

— Asta a fost prima definiție pe care ți-am dat-o, minte adormită ce ești, atunci când am încercat să-mi lămuresc mie

însumi problema. Îți amintești de seara aceea? Când Cranly și-a ieșit din fire și a început să vorbească despre jambonul din Wicklow?

— Îmi amintesc. Ne-a povestit despre blestemații ăia de porci ai naibii de grași.

— Arta, a continuat Stephen, este felul în care omul dispune materia sensibilă și inteligibilă într-un scop estetic. Ți-ai adus aminte de porci, dar ai uitat chestia asta. Ce mai pereche sunteți tu și Cranly!

Lynch a adresat o strâmbătură cerului tern, cenușiu, și a ripostat:

— Dacă trebuie să-ți ascult filozofia estetică, măcar mai dă-mi o țigară. Nu mă interesează filozofia ta. Nu mă interesează nici măcar femeile. Du-te naibii și ducă-se totul naibii. Eu vreau o slujbă cu cinci sute pe an. Așa ceva nu-mi poți da tu.

Stephen i-a oferit din nou pachetul de țigări. Lynch a luat ultima țigară rămasă și i-a spus simplu:

— Dă-i înainte!

— Toma d'Aquino, a continuat Stephen, spune că-i frumos ceea ce place văzului.

Lynch a confirmat din cap

— Îmi aminesc, a spus el. *Pulchra sunt quae visa placent.*

— Folosește cuvântul *visa* pentru a acoperi toate genurile de percepții estetice, și cele vizuale, și cele auditive, sau receptate pe alte căi. Cuvântul acesta, deși e vag, e suficient de clar pentru a ține la distanță binele și răul care ațâță dorința sau aversiunea. Definește, categoric, o stază și nu o reacție cinetică. Dar cum stăm cu adevărul? Și el produce o stază a spiritului. Nu-ți vine să-ți scrii numele cu creionul pe ipotenuza unui triunghi drept.

— Nu, prefer ipotenuza lui Venus de Praxiteles.

— Deci e static, a conchis Stephen. Platon, cred, a spus că frumosul e splendoarea adevărului. Nu cred că are alt sens decât că adevărul și frumosul sunt înrudite. Adevărul este perceput de intelect pe care-l satisfac cele mai evidente relații ale inteligibilului; frumosul este perceput de imaginația pe care o satisfac cele mai evidente relații ale sensibilului. Primul pas spre adevăr

constă în înțelegerea alcătuirii și capacității intelectului în sine, adică să înțelegem însuși procesul intelectual. Întregul sistem filozofic al lui Aristotel se bazează pe cartea lui de psihologie, care, la rândul ei, se bazează, cred, pe afirmația lui că același atribut nu poate să aparțină și să nu aparțină aceluiași subiect în același timp și în aceeași conexiune. Și primul pas în direcția frumosului constă în înțelegerea alcătuirii și capacității imaginației, pentru a putea pătrunde procesul percepției estetice în sine. E clar?

— Dar ce e frumosul? a întrebat Lynch, iritat. Scoate repede altă definiție. E ceva ce vedem și ne place. Asta-i tot ce ne puteți da mai bun tu și Toma d'Aquino?

— Haide să luăm femeia, a propus Stephen.

— Hai s-o luăm! a răspuns Lynch cu ardoare.

— Grecii, turcii, chinezii, coptii, hotentoții, fiecare neam admiră alt gen de frumusețe feminină. S-ar spune că e un labirint fără nici o cale de ieșire. Eu totuși văd două căi. Să pornim de la următoarea ipoteză: anume că fiecare trăsătură fizică admirată de bărbați la femei e în directă relație cu multiplele funcții ale femeii pentru perpetuarea speciei. S-ar putea să fie așa. Se pare că lumea e mai anostă chiar decât ți-o închipui tu, Lynch. În ce mă privește, nu-mi place teoria asta. Te duce mai curând la eugenie decât la estetică. Te scoate din labirint și te conduce într-o sală de curs nouă și ostentativă, unde MacCann, ținându-și o mână pe *Originea speciilor* și cealaltă mână pe Noul Testament te lămurește că tu ai admirat șoldurile planturoase ale lui Venus pentru că ai simțit că vor purta progeniturile tale robuste și i-ai admirat sânii generoși pentru că ai simțit că vor da lapte bun copiilor voștri.

— În cazul ăsta MacCann e un mincinos galben ca pucioasa, a ripostat Lynch, energic.

— Dar mai rămâne o cale de ieșire, a adăugat Stephen râzând.

— Anume?

— Ipoteza aceasta... a început Stephen.

În clipa aceea, un car încărcat cu fier vechi a apărut de după colțul spitalului *Sir Patrick Dunn*, acoperind cuvintele lui Stephen cu un hureț asurzitor de metale zăngănitore și zornăitoare. Lynch și-a astupat urechile și a emis înjurătură după înjurătură până ce carul a dispărut. Pe urmă s-a răsucit pe călcâie cu spatele la Stephen. Acesta a așteptat câteva clipe să se risipească furia însoțitorului său.

— Ipoteza aceasta, a reluat Stephen, reprezintă a doua cale de ieșire: anume, deși același obiect pentru unii e frumos și pentru alții nu, toți oamenii care admiră un obiect frumos găsec în el anumite relații care îi satisfac și care coincid cu înseși stadiile percepțiilor estetice. Aceste relații ale perceptibilului, vizibile pentru tine sub o anumită formă și pentru mine sub o alta, trebuie deci să fie calități necesare ale frumosului. Și acum, ne putem întoarce la bătrânul nostru prieten, Sfântul Toma, să-i cerem să ne dea de doi bani înțelepciune.

Lynch a râs.

— Grozav mă amuză când te aud mereu citându-l ca pe un simpatic călugăr rotofei. Râzi și tu pe sub mustață?

— MacAlister ar califica teoria mea drept „Toma d’Aquino aplicat“. În prezent, pe parcursul acestei laturi a filozofiei estetice, Toma d’Aquino îmi va fi de folos în menținerea liniei. Când voi ajunge la fenomenele concepției artistice, gestației artistice și reproducerii artistice, voi avea nevoie de o nouă terminologie și de o nouă experiență personală.

— Firește, l-a aprobat Lynch. În fond, Toma d’Aquino, în ciuda intelectului său, a fost întocmai un călugăr simpatic, rotofei. Dar ai să-mi povestești într-o altă zi despre noua experiență personală și noua terminologie. Acum dă-i zor și termină cu prima parte.

— Cine știe? a răspuns Stephen zâmbind. Poate că Toma d’Aquino m-ar putea înțelege mai bine decât tine. Și el a fost poet. A scris un imn pentru Joia Mare. Începe cu cuvintele *Pange lingua gloriosi*¹. Se spune că ar fi cel mai glorios dintre imnuri.

1 „Povestește, gură, despre slăvitul trup“ (lat.).

E un imn complex și liniștitor. Îmi place. Dar nici un imn nu poate fi comparat cu acel cânt de procesiune, trist și maiestuos: *Vexilla Regis*¹ al lui Venantius Fortunatus².

Lynch a început să cânte încetșor și solemn, cu o voce profundă de bas:

*Impleta sunt quae concinit
David fideli carmine
Dicendo nationibus
Regnavit a ligno Deus*³.

— Măreț! a exclamat, satisfăcut. Măreață muzică!

Au luat-o pe Lower Mount Street. Îndată ce au trecut de colț, un tânăr grăsuliu, cu un fular de mătase la gât, i-a salutat și i-a oprit.

— Ați aflat rezultatele examenelor? i-a întrebat. Griffin a picat. Halpin și O'Flynn se vor prezenta la examinări pentru slujbe civile în țară, Moonan e pe locul cinci pentru slujbe în India. O'Shaughnessy a ieșit al paisprezecelea. Irlandezii de la Colegiul Clarke le-au oferit aseară un festin. S-au îndopat toți cu *curry*.

Fața lui palidă și puhavă exprima o ironie binevoitoare și, pe măsură ce înșira noutățile succeselor, ochii mici, înfundați în grăsime, se făceau nevăzuți, și vocea subțirică, șuierată, se făcea neauzită.

Ca răspuns la o întrebare a lui Stephen, și ochii, și vocea au reapărut din vizuinele lor.

— Da, i-a răspuns, MacCullagh și cu mine. El a ales matematicile pure, și eu istoria constituțională. Au fost douăzeci de subiecte. Eu iau și botanica. Știți, eu sunt membru al clubului de activități câmpenești.

1 *Flamurile regelui* (lat.).

2 Venantius Fortunatus (530-600), episcop și poet, autor de imnuri.

3 „S-a împlinit tot ce David a profețit / În credincioasa lui cântare / Spunând popoarelor / Că Dumnezeu a domnit de pe lemn“ (în sensul „de pe cruce“) (lat.).

S-a tras puțin mai în spate, cu o atitudine trufașă, și și-a dus mâna grăsulie, înfășată într-o mânășă de lână, la pieptul din care s-a auzit un răs șuierat.

— Dacă-i pe așa, i-a spus Stephen cu răceală, când te mai duci pe la țară, adună câteva gulii și câteva cepe să punem de o tocăniță.

Studentul grăsuliu a răs îngăduitor și a răspuns:

— Noi, membrii clubului, suntem cu toții foarte respectabili. Sâmbăta trecută, șapte dintre noi am plecat la Glenmalure.

— Cu câteva dame, Donovan? a întrebat Lynch.

Donovan și-a dus din nou mâna la piept și a declarat:

— Obiectivul nostru este dobândirea cunoașterii.

După care, a adăugat cu iuțea:

— Am auzit că scrii un eseu despre estetică.

Stephen i-a răspuns cu un gest vag de dezmințire.

— Și Goethe, și Lessing au scris mult pe tema asta, l-a informat Donovan, despre școala clasică și școala romantică și chestii din astea. Am citit *Laocoon* cu mare interes. Bineînțeles că e idealist, german, ultraprofund.

Cei doi n-au scos nici un cuvânt. Donovan s-a despărțit politicos de ei:

— Trebuie să plec, le-a spus suav și plin de bunăvoință. Am o bănuială, care se apropie de o convingere, anume că sora mea va pregăti în seara asta clătite pentru cina familiei Donovan.

— La revedere, a strigat Stephen în urma lui. Nu uita de gulii pentru mine și prietenul meu.

Lynch s-a uitat după el, răsfângându-și, disprețuitor, buza de jos, până când fața lui a ajuns să arate ca o mască drăcescă.

— Când te gândești că excrementul ăsta galben mâncător de clătite o să capete o slujbă bună, și eu sunt nevoit să fumez mahorcă ieftină, a spus în cele din urmă.

S-au întors în direcția Merrion Square și au înaintat câțva timp în tăcere.

— Ca să închei cele ce-ți spuneam despre frumos, a reluat Stephen, relațiile cele mai satisfăcătoare ale sensibilului trebuie deci să corespundă fazelor necesare ale percepției artistice.

Descoperă-le pe acestea și ai să descoperi caracteristicile frumosului universal. Toma d'Aquino spune: *Ad pulchritudinem tria requiruntur, integritas, consonantia, claritas*. Îți traduc: *Frumosul are nevoie de trei lucruri: integritate, armonie și claritate*. Corespund acestea fazelor percepției? Mă urmărești?

— Sigur că te urmăresc. Da' ce, crezi că am o inteligență excrementală? N-ai decât, fugi după Donovan și cere-i lui să te asculte.

Stephen i-a arătat cu degetul un coș pe care un băiat de la măcelărie și-l așezase pe cap, răsturnat cu susul în jos.

— Uită-te la coșul acela.

— Îl văd, a confirmat Lynch.

— Ca să-l poți vedea, în primul rând mintea ta separă coșul ăsta de restul întregului univers vizibil care nu e coș. Prima fază a percepției este o linie despărțitoare care înconjoară ca un hotar obiectul ce urmează a fi perceput. Imaginea estetică ni se prezintă fie în spațiu, fie în timp. Ceea ce e audibil se prezintă în timp, ceea ce e vizibil se prezintă în spațiu. Dar, temporală sau spațială, imaginea estetică este luminos percepută, în primul rând, ca o entitate autodelimitată, care se conține pe sine, proiectată pe incomensurabilul fundal al restului de spațiu sau de timp care există în afara ei. Tu o percepi ca pe un lucru *anume*. O vezi ca pe un întreg. Îi percepi întregimea. Asta este *integritas*.

— Apă de ploaie! i-a răspuns Lynch, râzând. Dă-i mai departe!

— După aceea, treci de la un punct la altul, urmărind liniile formale ale obiectului; îi percepi echilibrul părților, adică fiecare parte echilibrată de altă parte, în cadrul limitelor spațiale; îi simți ritmul structurii. Cu alte cuvinte, sinteza percepției imediate e urmată de analiza percepției. După ce mai întâi l-ai perceput ca pe un obiect, într-un soi de unicitate, acum îl percepi ca *obiect*. Percepi că e complex, multiplu, divizibil, separabil, alcătuit din părți, rezultatul părților sale, suma lor, armonios. Asta e *consonantia*.

— Tot apă de ploaie, a apreciat Lynch, glumeț. Spune-mi și ce e *claritas*, și atunci îți câștigi un trabuc.

— Conotațiile acestui cuvânt sunt cam vagi. Toma d’Aquino folosește un termen care pare a fi inexact. M-a nedumerit multă vreme. Îți dă impresia că s-ar fi gândit la simbolism sau la idealism, suprema calitate a frumosului fiind – după el – o lumină venită din altă lume, precum și ideea conform căreia materia n-ar fi decât o umbră, și realitatea ei doar un simbol. M-am gândit că sugerează, poate, că *claritas* este revelația artistică și reprezentarea scopului divin în tot ce există sau, poate, o forță de generalizare care ar face din imaginea estetică o imagine universală, și ar face ca strălucirea ei să transcendă propriile-i condiții. Dar asta nu-i decât literatură. Eu înțeleg în felul următor: după ce ai perceput coșul acela ca pe *un* obiect și după aceea l-ai analizat în raport cu forma lui și l-ai perceput ca obiect, treci la singura sinteză permisibilă din punct de vedere logic și estetic: constăți că e obiectul care e și nu un alt obiect. Strălucirea, lumina despre care vorbește Toma d’Aquino este scolasticul *quidditas*, anume *ce*-ul unui lucru, care-l deosebește de orice alt lucru. Această calitate supremă este intuită de artist în clipa când imaginația lui concepe prima imagine estetică. Shelley a comparat sugestiv acea clipă misterioasă cu licărirea unui cărbune încins înainte de a se stinge. Așadar clipa în care această supremă calitate a frumosului, strălucirea radioasă a imaginii estetice, e percepută luminos de spiritul care s-a oprit în fața integrității ei și a fost fascinat de armonia ei, se produce o stază tăcut luminoasă a plăcerii estetice, o stare spirituală foarte asemănătoare cu acea condiție cardiacă pe care fiziologul italian Luigi Galvani¹, folosind o sintagmă aproape la fel de frumoasă ca aceea a lui Shelley, o numește „vrăjirea inimii“.

Stephen a făcut o pauză și, cu toate că partenerul lui nu i-a spus nimic, a simțit că vorbele sale țesuseră în jurul lor o tăcere de gânduri vrăjite.

— Ceea ce am spus, a reluat el, se referă la frumosul în sensul larg al cuvântului, în sensul pe care-l are cuvântul în tradiția

1 Luigi Galvani (1737-1798), fizician și fiziolog italian.

literară. Pe piață, cuvântul are alt sens. Când vorbim despre frumos în cel de-al doilea sens al termenului, judecata noastră e influențată, în primul rând, de arta însăși și de forma acelei arte. E clar că imaginea trebuie plasată între spiritul sau simțurile artistului însuși și spiritul sau simțurile celorlalți. Dacă ții seama de lucrul ăsta, ai să constăți că arta se divide, în mod necesar, în trei forme care provin una din cealaltă. Acestea sunt: forma lirică, adică forma în care artistul își prezintă imaginea într-o relație imediată cu el însuși; forma epică, în care artistul își prezintă imaginea în imediată relație cu el însuși și cu ceilalți; și forma dramatică, în care artistul își prezintă imaginea în imediată relație cu ceilalți.

— Asta mi-ai spus cu câteva seri în urmă, l-a întrerupt Lynch, când am început faimoasa noastră discuție.

— Am acasă un caiet, a continuat Stephen, în care mi-am notat niște întrebări mult mai amuzante decât ale tale. Și căutându-le răspunsul, am găsit teoria estetică pe care încerc să ți-o explic. Uite câteva din întrebările pe care mi le-am pus: *Un scaun frumos confecționat e tragic sau comic? Portretul Moniei Lisa e bun dacă eu doresc să-l văd? Bustul lui Sir Philip Crampton¹ e liric, epic sau dramatic? S-ar putea ca un excrement sau un copil sau un păduche să fie o operă de artă? Dacă nu, de ce nu?*

— Într-adevăr, de ce nu? a întreat Lynch râzând.

— *Dacă un om care despică furios o buturugă imprimă în ea, fără să vrea, imaginea unei vaci, este imaginea aceea o operă de artă? Dacă nu, de ce nu?*

— Asta-mi place, a spus Lynch, râzând din nou. Asta chiar că pute a scolastică.

— Lessing n-ar fi trebuit să scrie despre un grup de statui.² Artă aceasta fiind inferioară, formele despre care am vorbit nu sunt prezentate clar, distincte una de cealaltă. Chiar și în literatură,

1 Sir Philip Crampton (1777-1858), chirurg celebru din Dublin al cărui bust împodobește un izvor de lângă Colegiul Trinity.

2 Referire la eseu *Laocoon*, în care Lessing pornește de la celebrul grup statuar dezgropat la Roma în secolul al XVI-lea.

care e cea mai elevată și mai spiritualizată dintre arte, deosebirile dintre forme sunt adeseori confuze. Forma lirică este, de fapt, veșmântul verbal al unei clipe de emoție, un strigăt ritmic ca acel hăulit, scos cu veacuri în urmă, de omul care trăgea la vâsle sau căra bolovani în sus, pe o colină povârnită. Cel care emite strigătul e mai conștient de clipa de emoție decât de el, cel care trăiește emoția. Cea mai simplă formă epică răsare din literatura lirică atunci când artistul temporizează și meditează asupra lui însuși văzându-se centrul unui eveniment epic, și această formă progresează până când centrul de greutate emoțională se găsește la distanță egală atât de artist, cât și de ceilalți. Narațiunea încețază să fie pur personală. Personalitatea artistului penetrează însăși narațiunea, strecurându-se în jurul personajelor și al acțiunii, scaldându-le ca o mare vitală. Acest proces progresiv se recunoaște ușor, de pildă, în vechea baladă englezească *Turpion Hero*, care începe la persoana întâi și se termină la persoana a treia. Forma dramatică este atinsă atunci când vitalitatea care s-a revărsat și a inundat fiecare personaj însuflește aceste personaje cu asemenea forță vitală, încât el sau ea își asumă o viață estetică proprie și intangibilă. Personalitatea artistului, care la început s-a manifestat ca un strigăt, o cadență sau o stare de spirit, apoi ca o narațiune fluentă și radioasă, în cele din urmă se rarefiază până ce e anihilată cu totul, se depersonalizează, ca să spunem așa. În forma dramatică, imaginea estetică este viața purificată prin imaginația umană și reprojectată de către aceasta. Astfel, misterul creației esteticii, ca și acel al creației materiale, a fost împlinit. Artistul, ca și Dumnezeu creației, rămâne înăuntrul sau îndărătul sau dincolo sau deasupra operei sale, invizibil, rarefiat până la inexistență, indiferent, curățându-și unghiile.

— Încercând să le rarefiez și pe ele până la inexistență, a adăugat Lynch.

O ploaie fină a început să se pulverizeze din cerul înalt, voalat, și cei doi s-au îndreptat spre Duke's Lawn, ca să ajungă la biblioteca națională înainte de a se porni rafalele puternice.

— Ce-i în capul tău când te apuci să pălăvrăgești despre frumos și despre imaginație în insula asta prăpădită, uitată de Dumnezeu? a întrebat Lynch, ursuz. Nu-i de mirare că artistul se retrage înăuntrul sau îndărătul operei sale când te gândești la crimele înfăptuite de țara asta, a continuat Lynch.

Ploaia s-a întetit. Când au traversat pasajul de lângă Royal Irish Academy, au dat peste o sumedenie de studenți care se adăposteau sub arcadele bibliotecii. Cranly, rezemat de o coloană, se scobea în dinți cu un chibrit ascuțit, ascultând vorbăria unor colegi. Lângă ușa de intrare în bibliotecă se strânseseră câteva fete.

Lynch i-a șoptit lui Stephen:

— Și muza ta venerată e aici.

Stephen s-a instalat liniștit pe treapta de sub arcada care adăpostea grupul de studenți, fără să-i pese de ploaia care curgea gărlă; din când în când își întorcea privirile spre ea. Și ea stătea tăcută printre prietenele ei. „Nu-i pe aici nici un preot cu care să cocheteze“, și-a spus în gând Stephen, cu conștientă amărăciune, amintindu-și de împrejurarea în care o văzuse ultima oară. Avea dreptate Lynch. Mîntea lui, golită de teorie și de cutezanță, se retrăgea din nou într-o liniștită indolență.

Îi asculta pe studenți trăncănind. Vorbeau despre doi amici care trecuseră examenul final la medicină, despre șansele lor de a fi angajați pe niște transatlantice, despre clientele bogate și sărace.

— Astea-s gogoși. O clientelă la țară, în Irlanda, e mai sigură.

— Hyness a lucrat doi ani la Liverpool și spune același lucru. Cică acolo e o groapă îngrozitoare. Nici un caz ca lumea, doar treburi de moașă. Cazuri de doi bani jumate.

— Vrei să spui că e mai bine să lucrezi la țară în Irlanda decât într-un oraș prosper ca Liverpool? Cunosc pe cineva...

— Hyness e un dobitoc. A trecut examenele numai pentru că era tocilar. A tocit și a tot tocit.

— Nu te lua după el. Într-un mare oraș comercial ca ăla poți să faci bani căcălău.

— Depinde de clientelă.

— *Ego credo ut vita pauperum est simpliciter atrox, simpliciter sanguinarius atrox, in Liverpoolio*¹.

Glasurile lor îi ajungeau la ureche în pulsații intermitente, ca de la mare distanță. Ea se pregătea să plece, împreună cu celelalte fete.

Ploaia scurtă se oprise, lăsând în urmă-i mănunchiuri de diamante în tufișurile din curtea pătrată, unde pământul îmbibat exala un suflu umed. Ghetele elegante ale fetelor flecăreau parcă, în timp ce ele sporovăiau vesele pe treptele colonadelor, examinând norii, ținându-și umbrelele în poziții defensive împotriva ultimilor câțiva stropi de ploaie, închizându-le din nou, strângându-și cu grijă fustele, să nu se ude.

Și dacă o judecase prea aspru? Dacă viața ei era doar un șirag de mătâni ale orelor, o viață simplă și stranie ca viața unei păsări, vioaie dimineața, neastâmpărată peste zi, ostentivă la asfințit? Dacă inima ei era simplă și dârză ca o inimă de pasăre?

* * *

S-a deșteptat odată cu ivirea zorilor. Ah, ce dulce muzică! Sufletul îi era perlat de rouă. Unde pale de lumină răcoroasă adiaseră în somn peste membrele lui. Stătea nemișcat, de parcă sufletul i se cufundase în prospețimea unor ape reci, și era conștient de fundalul unei muzici dulci, de-abia auzite. Mintea i se deștepta treptat la cunoașterea vibrantă a unei dimineți, dimineața inspirației. Se simțea pătruns de un suflu, pur precum cea mai pură dintre ape, dulce ca mărgăritarele de rouă, mișcător ca o muzică. Dar cât de slab se lăsa inspirat suflul, cât de distant, de parcă serafimii înșiși ar fi respirat asupra lui. Și sufletul i se deștepta treptat, ca și cum s-ar fi temut să se deștepte cu totul. Era acel ceas al zorilor în care vântul amuțește, când nebunia încolțește și flori bizare își deschid cupele spre lumină, iar fluturii de noapte își iau zborul tăcut.

¹ Eu cred că viața oamenilor săraci e pur și simplu îngrozitoare, pur și simplu a naibii de îngrozitoare în Liverpool (lat. – în traducerea mecanică, ironică a studenților).

O vrajă a inimii! Noaptea fusese vrăjită. În vis sau într-o revelație cunoscuse extazul vieții serafice. Să fi fost doar o clipă de vrajă sau ceasuri lungi și zile și ani și veacuri?

Clipa de inspirație părea acum reflectată din toate părțile, în același timp, dintr-o multitudine de fațete nebuloase a ceea ce se întâmplase sau a ceea ce s-ar fi putut întâmpla... Clipa țâșnea ba ca o străfulgerare de lumină vie, ba se stingea ușor, ca o geană de lumină dăinuind pe cerul asfințitului, o formă confuză răzbind prin maldăre de nori întrepătruși. O! În pânțele virgin al imaginației cuvântul prinde carne. Serafimul Gabriel a venit cu buna veste în camera fecioarei. În spiritul lui, în care flacăra albă se stinsese, o geană de lumină târzie se întetea prefăcându-se într-o strălucire trandafirie, arzătoare. Acea lumină trandafirie și arzătoare era inima ei stranie și îndărătnică, pe care nici un bărbat nu a cunoscut-o și nu o va cunoaște vreodată, voluntară, îndărătnică încă înainte de începutul lumii; și, ademenite de acea strălucire arzătoare ca un trandafir, corurile serafimilor se lăsau din ceruri.

*N-ai ostenit de-atâtea căi învăluite,
Ademenire a serafimului căzut?
Nu-mi mai vorbi de zilele vrăjite.*

Versurile îi alunecau din minte pe buze și, murmurându-le, a simțit mișcarea ritmică a unei vilanelle¹ trecând în poem. Strălucirea trandafirie își trimitea razele în rime, *învăluite, vrăjite, strivite, slăvite*. Razele ardeau, dădeau foc lumii, mistuiau inimile bărbaților și ale îngerilor; razele rozei care era inima ei îndărătnică.

*Ochii tăi ard suflete strivite
Și ai făcut din ele tot ce-ai vrut
N-ai ostenit de-atâtea căi învăluite?*

¹ Formă fixă de poezie alcătuită din cinci terțete, încheiate de un catren (în total nouăsprezece versuri), cu doar două rime care se repetă după același tipar.

Și mai departe? Ritmul s-a destrămat, a încetat, apoi a reînceput să miște și să pulseze. Și mai departe? Fum, fum de tămâie înălțându-se din altarul omenirii.

*Din flacără se-nalță fum de cuvinte slăvite
Care străpung al oceanului scut.
Nu-mi mai vorbi de zilele vrăjite.*

Fumul se înalță din întreg globul pământului, din oceanele aburite, fum de tămâie întru slava ei. Pământul era ca o cădelniță fumegândă, legănată, clătinată, un ghemotoc de tămâie, o minge elipsoidă.

Ritmul a expirat brusc, strigătul inimii s-a frânt. Buzele au pornit să murmure primele versuri, iar și iar; după care a continuat să se poticnească prin jumătăți de vers, bâlbâit, dezorientat; în cele din urmă s-a oprit. Strigătul inimii se frânse.

Ceasul în care vântul amuțește trecuse și dincolo de sticla ferestrelor fără perdele se aduna lumina dimineții. Un clopot a răsunat slab în depărtare. O pasăre a ciripit; două păsări, trei. Și clopotul și pasărea au tăcut; și lumina albă, monotonă, s-a răspândit de la răsărit la apus, acoperind lumea, acoperind raza trandafirică din inima lui.

Temându-se să nu se volatilizeze totul, s-a proptit într-un cot, căutând o hârtie și un creion. Pe masă n-a găsit decât farfuria de supă din care mâncase orez cu o seară înainte, sfeșnicul cu broboanele lui de ceară topită și apărătoarea de hârtie pârlită de ultima flacără. Plictisit, și-a întins brațul spre piciorul patului, băjbâind cu mâna prin buzunarul hainei care atârna acolo. Degetele lui au dat peste un creion și peste un pachet de țigări. S-a întins din nou pe spate, a deschis pachetul rupându-l, a scos ultima țigară și a așezat-o pe polița de sub fereastră, după care a început să noteze strofele vilaneli, scriind cu litere mici, ordonate, pe suprafața aspră a cartonului.

După ce le-a notat, și-a culcat capul pe perna cu ghemotoace și a murmurat din nou versurile. Ghemotoacele din umplutura pernei de sub cap îi aduceau aminte de cocoloșii învelitorii din păr de cal de pe canapeaua din salonul ei, pe care se așeza el

de obicei, zâmbind sau luându-și o mină serioasă, întrebându-se singur de ce venise, nemulțumit și de ea, și de el însuși, stânjenit de litografia Inimii Sfinte, atârnată deasupra bufetului gol. O revedea apropiindu-se de el într-o pauză de discuții și rugându-l să-i cânte unul din curioasele lui cântece. Apoi se revedea pe el, așezându-se la pianul vechi, făcând corzile să vibreze prin apăsarea clapelor pătate, și cântând, în mijlocul discuțiilor care se reînsuflețiseră în salon, cântând doar pentru ea, privind-o cum stătea rezemată de polița căminului, cântându-i o melodie delicată elisabetană, o duioasă și dulce baladă de despărțire; sau cântecul victoriei de la Azincourt, ori aria veselă a Măneclor Verzi¹. În timp ce cânta și ea îl asculta, sau se prefăcea că-l ascultă, inima lui era calmă, dar de îndată ce termina cu cântecele vechi și ciudate și auzea din nou larma glasurilor din încăpere, își amintea de propriile lui gânduri sarcastice; de casa în care tinerii sunt strigați cam prea repede pe numele de botez.

În anumite momente, ochii ei păreau să-l privească cu încredere, dar de astă dată aștepta în zadar. Plutea prin memoria lui, dansând, ușoară ca un fulg, așa cum o văzuse în seara aceea la balul carnavalului, în rochia albă, vag suflecată, cu o spumă de dantelă albă care i se clătina în păr. Dansa vaporos, rondul cadrilului. Se îndrepta spre el și, când s-a apropiat, și-a ferit puțin privirile și o ușoară roșeață i-a cuprins obraji. În pauza din lanțul mâinilor, mâna ei a poposit o clipă în mâna lui, o atingere de catifea.

— Te-ai înstrăinat mult.

— Da. Sunt născut să fiu călugăr.

— Mă tem că un călugăr eretic.

— Te temi tare?

Drept răspuns, s-a îndepărtat de el, dansând de-a lungul lanțului de mâini, dansând vaporos și discret, neabandonându-se nimănui. Spuma albă din păr se clătina în ritmul dansului și, când aluneca în umbră, roșeața din obraji se întețea.

¹ O baladă populară despre o femeie frivolă.

Călugăr! Propria lui imagine i s-a conturat în minte ca un profanator al ordinului mănăstiresc, un franciscan eretic, dorind din răspuțeri să nu se supună, țesând asemeni lui Gherardino da Borgo San Donnino¹ un păienjeniș de sofisme, și susurând dulce în urechea ei.

Nu, nu aceasta era imaginea lui. Era mai curând imaginea tânărului preot în a cărui tovărășie o văzuse ultima oară, făcându-i ochi dulci, în timp ce răsfoia manualul ei de limbă irlandeză.

— Da, da, doamnele au început să se apropie de noi. Constat zilnic lucrul ăsta. Doamnele țin cu noi. Cele mai bune ajutoare în sprijinul limbii noastre.

— Și biserica, părinte Moran?

— La fel și biserica. Ni se alătură. Și acolo se face treabă bună. Nu-ți face griji în privința bisericii.

Pfff! A procedat bine că s-a ridicat disprețuitor și a plecat din cameră. Și a procedat bine când n-a salutat-o pe treptele bibliotecii. Foarte bine că a lăsat-o să flirteze cu preotul ei, să se joace cu o biserică demnă a fi doar slujnica creștinismului. Un val de mânie violentă, brutală, a spălat ultima urmă de extaz din sufletul lui, a spart vehement delicata imagine și a împărățiat cioburile în toate direcțiile.

Și din toate direcțiile au țâșnit în memoria lui reflecții distorsionate ale imaginii ei: o vedea sub chipul florăresei țigănci, în rochia zdrențăroasă, cu lațele de păr grosolan, jilav, și fața băiețoasă, cea care se legase de el și-l implorase să-i facă safteaua; sau al bucătăresei din casa vecină, care cânta, acompaniată la zângănitul farfuriilor, târăganat cum cântă fetele de la țară, primele acorduri din *Lacurile și dealurile din Killarney*; sub chipul unei fete care izbucnise într-un răs insolent când îl văzuse împiedicându-se, pentru că talpa ruptă a pantofului i se agățase într-un grilaj de fier de pe trotuar, lângă Cork Hill; sau al unei fete pe care o fixase când trecuse pe lângă fabrica de biscuiți Jacobs,

¹ Gherardino da Borgo San Donnino (m. 1276), conducătorul grupării „Spiritalilor“, o facțiune a franciscanilor. A fost condamnat ca eretic și a murit în închisoare.

atras de gura ei mică și carnoasă ca un fruct copt și care-i strigase peste umăr:

— Îți place ce vezi la mine, păr lins și sprâncene crețe?

Și totuși simțea că oricât i-ar urăți și i-ar înjosi imaginea, prin însăși furia lui îi aducea un fel de omagiu. Plecase din clasă cu un dispreț nu pe de-a-ntregul sincer, gândind că, poate, taina speciei ei zăcea dincolo de ochii aceia negri, peste care genele lungi aruncau o umbră fugară. Și-a spus cu amărăciune, în timp ce hoinărea pe străzi, că ea era prototipul femeii din țara ei, un suflet ca de liliac, nocturn, în care se trezește conștiința de sine în plină beznă și mister și singurătate, poposind o clipă, fără iubire și fără păcat, alături de candidul ei iubit, apoi părăsindu-l ca să-și murmure inocentele abateri în urechea unui preot de dincolo de zăbrelele confesionalului. Mânia împotriva ei s-a revărsat, în termeni grosolani, asupra amozului, care-i jignea mândria dezumflată prin simplul său nume, prin glasul, prin trăsăturile lui: un țărănoi devenit popă, cu un frate polițist în Dublin și un alt frate ucenic de cârciumar în Moycullen. Unuia ca el o să-și dezvăluie sfoasa goliciune a sufletului ei, unuia ca el, învățat să execute doar ritualuri automate, pe el o să-l prefere, și nu pe cineva de talia lui, un preot al eternei imaginații, care preface pâinea cea de toate zilele în trupul celui cu viață veșnică. Imaginea radioasă a euharistiei i-a concentrat din nou, pentru o clipă, gândurile amare și deznădăjduite, și strigătele acestora s-au înălțat, neînfrânte, într-un imn de recunoștință:

Strigăte frânte, speranțe zdrobite

Se-adună într-un euharistic imn de început.

N-ai ostenit de-atâtea căi învăluite?

Se-mbină inimi cu doruri jertfite,

Potirul se revarsă de suferințe umplut.

Nu-mi mai vorbi de zilele vrăjite.

A repetat versurile cu glas tare, de la început la sfârșit, până ce muzica și ritmul i-au învăluit mintea, domolind-o într-o calmă îngăduință; după aceea a copiat versurile, cu efort, pentru ca

văzându-le scrise să le simtă mai bine. Pe urmă s-a lăsat din nou pe pernă.

Lumina deplină a dimineții se înstăpânise peste tot. Nu se auzea nici un sunet, dar știa prea bine că tot ce era viață în jur se deștepta cu zgomotele obișnuite: voci răgușite, rugăciuni somnoroase. Pentru a se apăra de toată această izbucnire de viață, s-a întors cu fața la perete, și-a tras pătura pe cap, ca o glugă, și s-a uitat fix la florile mari, roșii, risipite pe tapetul jerpelit. A încercat să-și mai învioreze bucuria care era gata să se evapore, privind la strălucirea lor roșie, închipuindu-și o cale de trandafiri care ar porni de acolo de unde era el, urcând până la ceruri, presărată toată cu flori roșii. Obosit! Obosit! Ostenise și el de-atâtea căi învăluite. Un val de căldură treptată, o oboesală lascivă s-a răspândit în el, coborând de-a lungul șirei spinării, iscându-se din capul înfășurat... A simțit cum îl inundă și, văzându-se cum zăcea așa în pat, a zâmbit. Curând avea să adoarmă.

Deci a scris din nou versuri pentru ea, după o întrerupere de zece ani. Trecuseră zece ani de când și ea își înfășurase capul în șal ca într-o glugă, de când răsufarea ei caldă se pulverizase în aerul noptatic, de când țacănisise cu piciorul în caldarâmul înghețat. Luaseră ultimul tramvai și caii roibi, scheletici, știau acest lucru și își scuturau zurgălăii, ca un avertisment în noaptea cristalină. Controlorul răifăsuia cu vizitiul, și amândoi dădeau mereu din cap în lumina verde a felinarului. Ei doi stăteau în tramvai, el sus, ea jos. Și ea venea mereu sus la el, ca să discute, apoi cobora din nou, dar o dată sau de două ori a uitat să mai coboare și a rămas lângă el; după aceea tot a coborât. Las' să fie! Las' să fie!

Zece ani se scurseseră de la înțelepciunea lor de copii până la nebunia lui de acum. Și dacă i-ar fi trimis versurile? Le-ar fi citit cu glas tare la micul dejun, în pâ râitul cojilor de ouă fierte, ciocănite. Curată nebunie, într-adevăr! Frații ei s-ar fi prăpădit de răs și ar fi încercat să-și smulgă unul altuia paginile, cu degetele lor robuste. Și preotul mios, unchiul ei, tolănit în fotoliu, ar fi ținut paginile la distanță de ochi, le-ar fi citit zâmbind și ar fi aprobat forma lor literară.

Nu, nu! Asta era într-adevăr nebunie curată. Dacă i-ar fi trimis versurile, ea nu le-ar fi arătat nimănui. Nu, nu, n-ar fi fost în stare!

A început să-și spună că o nedreptățise. Un simț al nevino-văției ei l-a mișcat aproape până la milă; avea ea o inocență pe care el nu o înțelesese niciodată până când nu ajunsese s-o descopere pe calea păcatului; o inocență pe care nici ea nu o înțelesese, cât timp fusese într-adevăr inocentă sau înainte de a se fi abătut asupra ei, pentru prima oară, acea stranie umilință pe care o suferă trupurile femeilor.

Unde fusese ea când sufletul lui trecuse de la extaz la lascivitate? Ar fi fost posibil oare, prin misterioasele căi ale vieții spirituale, ca în chiar aceste momente, sufletul ei să fie conștient de omagiul lui? Ar fi fost posibil.

O undă de dorință i-a zvâcnit din nou în suflet, i-a aprins și i-a înfiorat tot trupul. Conștientă de dorința lui, ea se trezea din parfumul somnului, ea, care-l ispitise să scrie vilanela. Ochii ei negri se deschideau ochilor lui, cu o privire languroasă. Goliciunea ei i se abandona, radioasă, caldă, înmiresmată, mola-tică, îl învăluia ca un nor pufos, îl învăluia ca o apă cu viață lichidă și ca un nor vaporos sau ca apele care se îmbină în spațiu, literele fluide ale cuvintelor, simboluri ale elementului de mister, i se revărsau în creier:

*N-ai ostenit de-atâtea căi învăluite,
Ademenire a serafimului căzut?
Nu-mi mai vorbi de zilele vrăjite.*

*Ochii tăi ard suflete strivite
Și ai făcut din ele tot ce-ai vrut.
N-ai ostenit de-atâtea căi învăluite?*

*Din flacără se-nalță fum de cuvinte slăvite
Care străpung al oceanului scut.
Nu-mi mai vorbi de zilele vrăjite.*

*Strigăte frânte, speranțe zdrobite
Se-adună într-un euharistic imn de început.
N-ai ostenit de-atâtea căi învăluite?*

*Se-mbină inimi cu doruri jertfite
Potirul se revarsă de suferințe-umplut.
Nu-mi mai vorbi de zilele vrăjite.*

*Încă-mi stârnești dorinți nestăvilite
Cu voluptatea unui trup necunoscut.
N-ai ostenit de-atâtea căi învăluite?
Nu-mi mai vorbi de zilele vrăjite.*

* * *

Ce păsări să fi fost? Sătea pe treptele bibliotecii și le privea, sprijinindu-se alene în bastonul lui din lemn de frasin. Zburau de jur împrejurul umărului proeminent al unei clădiri din Molesworth Street. În lumina unei seri de sfârșit de martie, zborul lor se contura clar, trupurile lor negre, fremătânde, săgetătoare, pluteau distinct profilate pe cer, ca pe pânza unui ecran moale, albastru fumuriu.

Le urmărea zborul: pasăre după pasăre, o săgetare neagră, un viraj, din nou o săgeată, o țâsnire laterală, o vultură, un fâlfâit de aripi. Încearca să le numere înainte ca trupurile săgetătoare, fremătânde să se piardă în zbor: șase, zece, unsprezece, se întreba dacă erau în număr fără soț sau cu soț. Douăsprezece, treisprezece, pentru că două veniseră navigând din țăriile cerului. Zburau și înalt, și jos, dar întruna rotindu-se, în linii când drepte, când curbe, mereu de la stânga la dreapta, încercuind parcă un templu aerian.

Le asculta țipetele: asemănătoare cu chițcăitul șoarecilor pe după lambriuri: o notă stridentă, dublă. Dar notele erau prelungi, acute, și vibrante, nu ca țârâitul insectelor, cădeau cu o terță sau o cvartă și se îmbinau în triluri pe măsură ce pliscurile zburătoare despicau văzduhul. Țipetele lor erau ascuțite și limpezi și subțiri și se împleteau ca niște fire de lumină mătăsoasă depănate din bobine rotitoare.

Larma aceasta neomenească îi liniștea urechile în care răsunau stăruiitor sughiturile de plâns și muștrările mamei lui, și trupușoarele negre, tremurătoare și fâlfâitoare și rotitoare în jurul

unui templu aerian pe cerul străveziu îi linișteau ochii în care stăruia imaginea chipului mamei lui.

De ce stătea pe treptele portalului, cu privirile înălțate, ascultând țipetele duble, ascuțite și urmărindu-le zborul? Aștepta o prevestire fastă sau nefastă? O frază a lui Cornelius Agrippa¹ îi trecea prin minte, urmată de gânduri fără de formă, rătăcite pe ici, pe colo, gânduri din Swedenborg, în legătură cu corespondența dintre păsări și fenomenele intelectuale, și cu faptul că făpturile aerului posedă o cunoaștere proprie, se orientează în timp și în anotimpuri, pentru că, spre deosebire de om, urmează ordinea vieții, care nu le-a fost pervertită de rațiune.

De veacuri întregi oamenii au privit în sus, așa cum privea el acum la păsările în zbor. Colonadele portalului îi sugerau vag un templu antic și bastonul de frasin pe care se rezema, ostenit, îi evoca toiagul curbat al unui augur².

În inima istovirii lui încolțea o vagă teamă de necunoscut, o teamă de simboluri și semne, de omul-șoim al cărui nume îl purta, cel care își luase zborul din captivitate cu aripi împletite din răchită; teama de Toth³, zeul scriitorilor, scriind cu o trestie pe o placă și purtând pe capul lui îngust de ibis cornul lunii.

A zâmbit la amintirea imaginii zeului pentru că-i evoca un judecător cu nas borcânat și cu perucă, care introducea virgule într-un document ținut la distanță de ochi; și știa bine că nu și-ar fi adus aminte de numele zeului dacă n-ar fi semănat cu cuvântul irlandez care înseamnă jurământ. Era o nebunie. Dar din cauza acestei nebunii era el pe cale să părăsească pentru totdeauna casa rugilor și precauțiilor în care se născuse și modul de viață care-l modelase?

Se întorceau mereu, cu țipete stridente, la umărul clădirii și zburau întunecat în văzduhul care pălea.

1 Heinrich Cornelius Agrippa von Nettesheim (1486-1535), filozof german, om de știință și magician, autor al tratatului *De occulta philosophia*.

2 Preot roman despre care se credea că poate prezice viitorul după zborul și cântecul păsărilor.

3 Zeul egiptean al învățării, reprezentat cu un cap de pasăre ibis și încoronat cu cornul lunii.

Ce păsări să fi fost? Și-a spus că, probabil, erau rândunele care se întorseseră din țările sudice. Deci trebuia să plece, pentru că și ele erau păsări care mereu plecau și reveneau, clădindu-și întruna un cămin vremelnic sub streșinile caselor oamenilor, și părăsindu-și mereu căminul clădit, pentru a pleca în pribegie.

*Plecați-vă fețele, Oona și Aleel,
Îi privesc cum privește rândunica
La cuibul de sub streășină
Înainte de a pribegi peste mări.¹*

O bucurie dulce, fluidă, ca șopotul multor ape, i-a inundat memoria și în inimă a simțit calmul lin al spațiilor tăcute, al cerului străveziu în amurg, deasupra apelor, al tăcerii oceanelor, al rândunelilor plutind prin înserarea sinilie, deasupra apelor unduitoare.

O bucurie dulce, fluidă, plutea prin cuvintele în care vocalele lungi, armonioase, se ciocneau fără zgomot și se îndepărtau încolăcindu-se, prelingându-se și clincănind din clopoștii albi ai undirilor un dangăt mut, un zângănit mut și un strigăt înfundat, blând, stins; și a simțit că semnul prevestitor pe care-l căutase în zborul săgetat, rotitor al păsărilor și în spațiul palid al cerului de deasupra, țâșnise chiar din inima lui, ca o pasăre dintr-un turn, în zbor liniștit și sprinten.

Simbol al despărțirii sau al singurătății? Versurile care-i murmuraseră în urechea memoriei au reconstituit lent, în fața ochilor memoriei scena din hol din seara inaugurării teatrului național². Era singur într-o parte laterală a balconului, privind cu ochi surmenați oamenii de cultură din Dublin, instalați în fotolii, decorurile de prost gust și păpușile omenești încadrate de luminile țipătoare ale scenei. Un polițist ursuz asuda în spațele lui și părea gata să intre dintr-o clipă în alta în acțiune.

¹ Versuri din discursul de adio al contesei din piesa lui William Butler Yeats *Contesa Cathleen* (1892).

² Inaugurarea teatrului național irlandez cu premiera piesei *Contesa Cathleen* a lui Yeats a provocat o furtună de proteste în teatru și în presă.

Din sală răzbeau în rafale miorlăielile, fluierăturile și strigătele zeflemitoare ale colegilor lui studenți, împrăștiați peste tot.

- O calomnie la adresa Irlandei!
- Scornită de nemți!
- Blasfemie!
- Noi nu ne-am vândut niciodată credința!
- Nici o femeie irlandeză n-ar face așa ceva!
- N-avem nevoie de atei amatori!
- N-avem nevoie de budiști *buduroși*!¹

S-a auzit un fâșâit brusc răzbind prin fereastra de deasupra lui și și-a dat seama că în sala de lectură fuseseră aprinse luminile electrice. A intrat în holul cu coloane, acum calm iluminat, a urcat scara și a trecut prin păcănitul ușii rulante.

Cranly ședea lângă raftul de dicționare. În fața lui, pe pupitrul de lemn zăcea o carte groasă, deschisă la pagina de titlu. Se lăsase pe speteaza scaunului și își ținea urechea înclinată, ca un duhovnic în fața unui student la medicină care îi citea o problemă din pagina de șah a unui ziar. Stephen s-a așezat în dreapta lui și preotul de la celălalt capăt al mesei a închis cu un pocnet furios exemplarul din *The Tablet* și s-a ridicat.

Cranly s-a uitat după el cu o privire blajină, vagă. Studentul la medicină a continuat:

- Pion la al patrulea câmp al regelui.
- Dixon, mai bine am pleca de aici, l-a avertizat Stephen.

Ăla s-a dus să se plângă.

Dixon a împăturit jurnalul și s-a ridicat demn, spunând:

- Oamenii noștri s-au retras în perfectă ordine.
- Cu armele și dobitoacele, a adăugat Stephen arătând spre titlul cărții din fața lui Cranly: *Bolile bovinelor*.

În timp ce străbăteau culoarul dintre mese, Stephen a spus:

- Cranly, trebuie să stau de vorbă cu tine.

¹ Referire la moda filozofiilor orientale răspândită pe atunci printre scriitori și artiști.

Cranly nu i-a răspuns, nici nu s-a întors. A depus cartea pe masa bibliotecarului și a trecut mai departe, picioarele lui elegant încălțate bocănind ușor pe podea. Când au ajuns la scară, s-a oprit și, privindu-l pe Dixon, a rostit:

— Pion la blestematul de al patrulea câmp de rege.

— Spune-i și așa, dacă-ți face plăcere, i-a răspuns Dixon.

Avea o voce domoală, monotonă și maniere foarte civilizate și, uneori, pe un deget al mâinii lui grășune, curate, apărea un inel cu sigiliu.

Când au traversat holul, un bărbat cu o statură de pitic s-a îndreptat spre ei. De sub borul micuței lui pălării, o față nebărbierită le zâmbea bucuros, iar buzele lui murmurau ceva. Avea ochi melancolici ca ochii de maimuță.

— Bună seara, căpitane, i s-a adresat Cranly, oprindu-se în loc.

— Bună seara domnilor, le-a răspuns fața țepoasă, de maimuță.

— Ce vreme caldă pentru luna martie, a comentat Cranly. La etajul de sus au deschis toate ferestrele.

Dixon a zâmbit și și-a răsucit inelul în deget. Fața pungită a maimuței și-a țuguat buzele omenești cu vădită plăcere și a susurat:

— Da, e o vreme încântătoare pentru luna martie. Efectiv încântătoare.

— Căpitane, sus sunt două domnișoare frumoase care au obosit de când vă tot așteaptă, i-a spus Dixon.

Cranly a zâmbit și a adăugat cu amabilitate:

— Căpitanul nu cunoaște decât o singură dragoste: *Mireasa din Lammermoor*¹.

— Îl ador pe bătrânul Scott, au declarat buzele flexibile. Consider că scrie frumos. Nici un alt scriitor nu se poate compara cu Sir Walter Scott.

Și-a însoțit elogiul cu un gest al mâinii stângi, zbârcită și negricioasă, ridicată în aer, și cu o coborâre bruscă a pleoapelor peste ochii triști.

1 Roman de Walter Scott, publicat în 1819.

Dar mai trist îi suna lui Stephen felul lui de a vorbi, cu accent elegant, pe un glas gros și muced, degradat de greșeli de exprimare. Ascultându-l, se întreba dac-o fi fost adevărată povestea care circula în legătură cu el, anume că sângele vătămat care curgea în trupul acela chircit și nobil ar fi provenit dintr-un amor incestuos.

Copacii din parc erau încărcăți de ploaie, o ploaie care continua să picure peste locul care se întindea, cenușiu, ca un scut. Un stol de lebede pluteau pe lac, iar apa și țărmlul erau îmbâcsite de mazăga lor alb-verzuie. Cei doi de pe marginea lacului se îmbrățișau tandru, stârniți de lumina cenușiu-ploioasă, de copacii uzi și muți, de prezența lacului ca un scut, de stolul de lebede. Se îmbrățișau fără pasiune sau bucurie, brațul lui încercuind spatele surorii sale. O pelerină de stofă cenușie o înfășura oblic, de la umeri până la mijloc, și capul ei blond era înclinat într-o atitudine de rușinoasă acceptare. El avea un păr castaniu roșcat care-i cădea în voie și mâini puternice, pistruiate. Fața. Nu-i putea vedea fața. Fața fratelui era îngropată în părul ei blond, înmiresmat de ploaie. Mâna puternică, pistruiată, frumoasă și mângâietoare era mâna lui Davin.

Stephen s-a încruntat furios pe viziunea lui și pe homunculul chircit care i-o provocase. I-au venit în minte cuvintele batjocoritoare ale tatălui său la adresa bandei din Bantry¹. Nu s-a lăsat însă cotropit de amintiri, ci a continuat să-și rumege, stingherit, gândul lui. De ce, oare, nu apăruseră în viziunea lui mâinile lui Cranly? Să-l fi impresionat oare mai puternic simplitatea și inocența lui Davin?

A străbătut holul alături de Dixon, lăsându-l pe Cranly să se despartă discursiv de pitic.

Sub colonade, Temple stătea în mijlocul unui grup de studenți.

— Dixon, vino aici și ascultă! Temple e în mare formă, a strigat unul dintre studenți.

Temple și-a întors spre el ochii negri de țigan.

— Ești un ipocrit, O'Keeffe, și Dixon e un zâmbăreț. Să mă ia naiba dacă n-am nimerit peste o foarte plastică expresie literară.

¹ Referire la o ceată de jurnaliști care-l atacaseră nemilos pe Parnell.

A râs șagălnic și l-a privit pe Stephen în față, spunând:

— Zău așa, sunt încântat de calificativul ăsta: un zâmbăreț.

Un student voinic, care stătea pe trepte în spatele lor, a vorbit:

— Temple, întoarce-te la subiectul amantei. Asta vrem să auzim.

— Ți-ai spus că Temple e un tip credincios, a continuat Temple. Și era și însurat pe deasupra. Și toți preoții obișnuiau să ia masa acolo. Al naibii să fiu, părerea mea e că toți se cam dădeau la ea.

— Călăreau mârțoaga ca să cruțe calul de vânătoare, a precizat Dixon.

— Temple, ia spune, a intervenit O’Keeffe, câte halbe de bere ai băgat azi în tine?

— O’Keeffe, toată suflarea ta intelectuală s-a concentrat în fraza asta, i-a răspuns Temple cu fâțiș dispreț.

S-a deplasat cu un mers târșăit, dând ocol grupului, și i s-a adresat lui Stephen:

— Știi că cei din familia Forster sunt regi ai Belgiei? l-a întrebat.

În clipa aceea a apărut în ușa de la intrare Cranly, cu pălăria împinsă pe ceafă și scobindu-se, preocupat, în dinți.

— A, uite-l și pe atotștiutorul nostru, a spus Temple. Tu știi chestia asta despre cei din familia Forster?

S-a oprit așteptând un răspuns. Cranly și-a dislocat dintre dinți o sămânță de smochină, pe care a ținut-o în vârful scobitorii lui rudimentare și a studiat-o intens.

— Familia Forster, a continuat Temple, descinde din regele Flandrei, Baldwin Întâi. El a fost poreclit *The Forester*¹. Forester și Forster sunt unul și același nume. Un urmaș al lui Baldwin Întâi, căpitanul Francis Forster, s-a stabilit în Irlanda și s-a căsătorit cu fiica ultimei căpetenii din Clanbrasil. Mai există și familia Blake Forster. Asta-i altă ramură.

— Deci se trag din Baldhead², regele Flandrei, a repetat Cranly, săpând din nou, cu încetineală, în dinții lui strălucitori, dezveliți în surâs.

1 Pădurarul (engl.).

2 Joc de cuvinte: *Baldhead* înseamnă Chelbosul.

— De unde ai mai scos și trăsnaia asta? a întrebat O’Keeffe.

— Eu cunosc și istoria familiei tale, a afirmat Temple, întorcându-se spre Stephen. Știi ce a spus Giraldus Cambrensis¹ despre familia ta?

— Și el se trage din Baldwin? a întrebat un student lung și ofticos, cu ochi negri.

— Din Baldhead, l-a corectat Cranly, sugându-și spațiul dintre dinți.

— *Pernobilis et pervetusta familia*², i-a spus Temple lui Stephen. Studentul voinic, care stătea pe trepte în spatele lor, a tras un vânt scurt. Dixon s-a întors spre el, spunându-i cu o voce suavă:

— A vorbit oare un înger?

S-a întors spre el și Cranly, care i-a declarat vehement, dar fără mânie:

— Goggins, ești cel mai nesuferit scârbos împuțit pe care l-am întâlnit vreodată.

— Tocmai îmi stătea pe limbă să spun și eu lucrul ăsta, a răspuns Goggins cu fermitate. Dar n-am făcut nimănui nici un rău, nu-i așa?

— Să sperăm, a reluat Dixon, cu aceeași suavitate, că nu face parte din ceea ce știința numește un *paulo post futurum*³.

— Nu v-am spus eu că e un zâmbăreț? a întrebat Temple, întorcându-se dintr-o parte în cealaltă. Nu i-am dat acest calificativ?

— I l-ai dat. Nu suntem surzi, l-a repezit lunganul ofticos.

Cranly continua să se uite încruntat la studentul voinic de pe treapta din spatele lui. Pe urmă, cu un sforăit de dezgust, l-a îmbrâncit violent, împingându-l dincolo de scări.

— Pleacă de aici! i-a strigat furios. Pleacă de aici, oală de noapte împuțită! Ești o oală de noapte.

1 Giraldus Cambrensis (cca 1146-cca 1223), cleric și cronicar, apoget al invaziei anglo-normande.

2 O familie foarte nobilă și foarte veche (lat.).

3 Un lucru care urmează să se întâmple în viitorul cel mai apropiat (lat.).

Goggins a aterizat pe prundiș și imediat și-a reluat locul pe trepte, binedispus. Temple s-a întors iar spre Stephen și l-a întrebat:

— Crezi în legea eredității?

— Ești beat sau ce-i cu tine, sau ce încerci să spui? l-a întrebat Cranly, întorcându-se mirat spre el.

— Cea mai profundă frază care s-a scris vreodată, a urmat Temple cu entuziasm, este fraza de la sfârșitul zoologiei: Reproducerea este începutul morții.

A atins, timid, cotul lui Stephen și l-a întrebat cu fervoare:

— Tu îți dai seama cât e de profundă, pentru că tu ești poet.

Cranly și-a întins spre el degetul arătător, lung.

— Uitați-vă la el! s-a adresat plin de dispreț celorlalți. Uitați-vă la această speranță a Irlandei!

Tinerii au râs, amuzați de vorbele și de gesturile lui. Temple s-a întors sfidător spre el și i-a spus:

— Cranly, tu mă iei mereu peste picior. Cunosc lucrul ăsta. Dar să știi că nu ești cu nimic mai bun decât mine. Știi ce gândesc eu despre tine în comparație cu mine?

— Dragul meu, i-a răspuns Cranly, politico, consider că ești incapabil, știi, absolut incapabil să gândești.

— Totuși știi ce gândesc despre tine în comparație cu mine? a stăruit Temple.

— Spune-i, Temple, l-a îndemnat studentul voinic de pe scări. Spune-i cuvânt cu cuvânt.

Temple s-a răsucit spre dreapta și spre stânga, executând mici gesturi în timp ce vorbea:

— Eu, unul, sunt un coi, a declarat, dând, dezolat, din cap. Asta sunt. Și știu că sunt. Recunosc că asta sunt.

— Ceea ce îți face cinste, Temple, l-a consolat Dixon cu blândețe, bătându-l ușor pe umăr.

— Dar el, a continuat Temple arătând spre Cranly, și el e un coi, o boasă ca și mine. Numai că el nu știe. Asta-i singura deosebire dintre noi doi.

O izbucnire de râsete i-a acoperit cuvintele. Temple s-a întors din nou spre Stephen și i s-a adresat cu vioiciune:

— Cuvântul ăsta e foarte interesant. E singurul cuvânt din limba engleză care definește o dualitate. Știi?

— Da? a răspuns Stephen, indiferent.

Urmărea fața cu trăsături bine conturate a lui Cranly, care oglindea acum o suferință mascată sub un surâs de falsă răbdare. Cuvântul grosolan trecuse parcă peste ea ca niște zoaie turnate peste o veche efigie săpată în piatră, impasibilă în fața injuriilor. Și în timp ce-l privea, l-a văzut scoțându-și pălăria și descoperindu-și, în semn de salut, părul negru care i se ridica țeapăn din frunte, ca o coroană de fier.

Trecuse ea, ieșind din bibliotecă și înclinându-se ca răspuns la salutul lui Cranly, fără să se uite la Stephen. Cum, și el? Oare nu apăruse o îmbujorare pe obrajii lui Cranly? Sau poate că era un efect al cuvintelor lui Temple? Lumina scăzuse. Nu-l putea vedea bine.

Dar așa s-ar fi explicat tăcerile apatice ale prietenului său ori comentariile lui acide, neașteptatele erupții de vorbe urâte cu care înfrunta atât de des confesiunile arzătoare ale lui Stephen. El i le ierta cu ușurință, pentru că, în sinea lui, se muștra și el la fel de aspru... Și și-a adus aminte de o seară când a descălecat de pe o bicicletă scârțâitoare, împrumutată, pentru a se ruga lui Dumnezeu într-o pădure, lângă Malahide. Își înălțase brațele și murmurase în extaz, în umbra navă a copacilor, cu convingerea că se găsește pe un pământ sfânt, la un ceas sfânt. Și când de după cotitura drumului întunecat s-au ivit doi polițiști, și-a întrerupt brusc rugăciunea și a început să fluiera tare o arie dintr-o pantomimă la modă.

A pornit să lovească ușor, cu capătul bastonului, într-o coloană. Oare Cranly nu auzise ce-i spusese? Totuși, putea să-l mai aștepte. Zarva din jur se potolise o clipă și, prin fereastra de deasupra lui a răzbit din nou un fâsâit. Dar nici un alt sunet nu știrbea tăcerea, iar rândunelele al căror zbor îl urmărise cu priviri lenevoase se duseseră la culcare.

Ea despicasă întunericul. Prin urmare, văzduhul era cufundat în tăcere, străpuns doar de un slab fâsâit. Prin urmare și gurile

care sporovăiau în jurul lui își curmaseră trăncăneala. Se lăsase întunericul.

*Bezna cade prin aer.*¹

O bucurie vibrantă, scânteietoare ca o lumină, dansa în jurul lui ca o horă de zâne. De ce oare? O iscase trecerea ei prin aerul înserării sau versul cu negrele lui vocale și sunetul de început sonor ca un acord de lăută?

S-a îndreptat cu pași înceți spre partea umbroasă din capătul colonadelor, izbind ușor cu bastonul în piatră, pentru a-și ascunde reveria de ceilalți studenți de care se îndepărtase; apoi a îngăduit imaginației lui să invoce epoca lui Dowland, a lui Byrd și Nash².

Ochi ivindu-se din tenebrele dorinței, ochi care violau răsăritul zorilor. Ce era grația lor languroasă, ce altceva decât moliciunea împerecherii trupești? Și ce era strălucirea lor decât luciul de mazăgă care acoperă scursorile de la curtea unui Stuart libidinos? Și simțea, în limbajul memoriei, gustul vinurilor chihlimbarii, și auzea tristețea letală a muzicilor dulci, și semeții dansatori de pavane, și vedea cu ochii memoriei nobilele doamne din Covent Garden, gungurind îmbietor din balcoane și țuguindu-și buzele, și femeile ușoare, cu obraji ciupiți de vărsat, din cârciumi, și nevestele tinere, cedând vesel seducătorilor și dăruindu-se iar și iar.

Imaginile pe care le invocase nu-i făceau plăcere. Erau secrete și excitante, dar imaginea ei nu se lăsa deteriorată de ele. Nu asta era felul potrivit de a se gândi la ea. Nu era nici măcar felul în care o vedea. Oare mintea lui nu avea încredere în gândurile ei? Fraze răsuflăte, de o dulceață superficială, ca dulceața smochinelor ale căror semințe și le dezgropa Cranly dintre dinții strălucitori.

1 Citat deformat dintr-un poem al poetului englez Thomas Nash (1567-1601). Versul corect e „Lumina cade prin aer“.

2 John Dowland (1563-1626), cunoscut compozitor și cântăreț din lăută; William Byrd (1540-1623), compozitor, părintele muzicii elisabetane; Thomas Nash, poetul mai sus citat.

Nu fusese un gând și nici viziune, deși știa că făptura ei străbătea orașul în drum spre casă. Simțea mirosul trupului ei, întâi vag, apoi din ce în ce mai puternic. Un neastâmpăr conștient îi zvâcnea în sânge. Da, simțea mireasma trupului ei; un miros sălbatic și lasciv în același timp; coapsele ei calde asupra cărora se revărsase muzica dorinței lui, și pânzele tainice, moi, pe care carnea ei își distila parfumul și roua.

Un păduche i se plimba pe ceafă și, introducându-și, cu dexteritate, degetul mare și arătătorul sub gulerul larg desfăcut, l-a prins. I-a examinat trupul, neted și totuși fragil ca un bob de orez, și l-a ținut o clipă între cele două degete, înainte de a-l arunca, întrebându-se dacă o să trăiască sau o să moară. I-a venit în minte un citat curios din Cornelius a Lapide¹ care spunea că păduchii născuți din sudoarea omului nu au fost creați de Dumnezeu, în cea de a șasea zi, împreună cu celelalte viețuitoare. Dar mâncărimea de pe pielea gâtului îl sâcăia și-l enerva. Viața din trupul său prost îmbrăcat, prost hrănit, pișcat de păduchi l-a determinat să închidă ochii, într-un spasm de disperare: și în întunericul pleoapelor a văzut sumedenii de trupușoare de păduchi, lucioase și fragile, căzând din văzduh și răsucindu-se cu fața în jos. Da; nu bezna cădea prin aer. Ci lumina.

Lumina cade prin aer.

Nici măcar nu și-a amintit ca lumea versul lui Nash. Toate imaginile pe care i le evocase erau false. Mintea lui cultiva vermină. Gândurile lui erau păduchi născuți din sudoarea puturoșeniei.

S-a întors grăbit, pe lângă coloane, îndărăt la grupul de studenți. Bine, n-are decât să dispară și fir-ar să fie blestemată. N-are decât să iubească un sportiv curat, care se spală în fiecare dimineață, gol până la brâu, și căruia îi crește păr negru pe piept. N-are decât.

Cranly scosese o altă smochină uscată din provizia din buzunar și o molfăia lent și plescăit. Temple ședea pe postamentul

¹ Cornelius a Lapide (1567-1637), iezuit flamand care afirma că paraiziții nu au fost creați de Dumnezeu, ci au apărut prin generație spontană.

unei coloane, cu spatele rezemat de ea și șapca trasă peste ochii somnoroși. Un tânăr scurt și îndesat a ieșit din bibliotecă, ținând o mapă din piele sub braț. S-a îndreptat spre grup, păcănind în lespezile de piatră cu tocurile ghetelor și cu vârful de metal al umbrelei grele. Pe urmă, ridicându-și umbrela în semn de salut, le-a spus tuturor:

— Bună seara, domnilor.

A ciocănit din nou cu umbrela în lespezi și a chicotit, în timp ce capul îi tremura nervos. Studentul lung și ofticos discuta în irlandeză cu Dixon și cu O’Keeffe, și nici unul nu i-a răspuns. Drept care s-a întors spre Cranly și i s-a adresat:

— Bună seara, ție în mod special.

Și-a mișcat umbrela spre el, indicându-l, și a chicotit din nou. Cranly, care-și sugea încă smochina, i-a răspuns, mișcându-și sonor fălcile.

— Bună seara? Da, e o seară bună.

Studentul scurt și îndesat l-a privit cu seriozitate și și-a clătinat ușor umbrela, cu un gest de reproș.

— Văd că ești pornit să observi lucruri evidente.

— Hm! a făcut Cranly, întinzând spre el ce-i mai rămăsese din smochina pe jumătate mâncată, și împingându-i-o spre gură, invitându-l parcă s-o muște.

Studentul îndesat nu a mușcat-o, dar, receptiv la umorul celuilalt, i-a spus grav, continuând să chicotească și punctându-și vorbele cu umbrela:

— Ai intenția să...

Și-a curmat vorba, a arătat direct spre smochina mușcată și a adăugat cu glas tare:

— Mă refer la asta.

— Hm! a făcut din nou Cranly.

— Intenționezi s-o consideri *ipso facto*¹, cum se spune, sau vrei să sugerezi ceva?

Dixon s-a separat de grup și s-a apropiat de el:

1 Prin însuși faptul (lat.).

— Glynn, te așteaptă Goggins. S-a dus până la Adelphi să vă caute pe tine și pe Moynihan. Ce ai acolo? l-a întrebat, lovind cu degetul în mapa de piele de sub brațul lui Glynn.

— Lucrări de examen ale elevilor. Îi examinez lunar să văd în ce măsură și-au însușit învățătura mea.

Și-a pipăit și el mapa, a tușit cu bunăvoință și a zâmbit.

— Învățătura ta! a izbucnit Cranly cu bădărănie. Bănuiesc că te referi la puștii desculți cărora le predă o scârbă de maimuțoi ca tine. Dumnezeu să aibă milă de ei!

A mușcat restul de smochină și a scuipat codița.

— Eu las copiii să vină la mine, a răspuns Glynn prietenos.

— O scârbă de maimuțoi, a repetat Cranly cu emfază, ba chiar o scârbă de maimuțoi blasfemator.

Temple s-a ridicat în picioare și, trecând pe lângă Cranly, i s-a adresat lui Glynn:

— Cuvintele astea pe care le-ai rostit acum sunt din Noul Testament, chestia aia cu „Lăsați copiii să vină la mine“.

— Du-te și te culcă la loc, măi Temple! l-a sfătuit O’Keeffe.

— E în regulă, a adăugat Temple, adresându-se în continuare lui Glynn, și dacă Isus a lăsat copiii să vină la El, de ce, mă rog, biserica îi trimite în iad pe cei care mor nebotezați? De ce, mă rog?

— Temple, tu ai fost botezat? l-a întrebat studentul ofticos.

— Dar de ce să-i trimită în iad dacă Isus i-a lăsat pe toți să vină la El? a întrebat Temple uitându-se fix în ochii lui Glynn.

Glynn a tușit și a răspuns calm, înfrânându-și cu dificultate chicotitul nervos din voce și punctându-și fiecare cuvânt cu mișcări ale umbrelei:

— Și, în legătură cu remarca ta, dacă-i pe așa, te întreb cu tărie, de unde crezi tu că vine chestia asta?

— De la faptul că biserica e crudă, ca orice bătrân păcătos, a răspuns Temple.

— Temple, crezi că din punctul ăsta de vedere ești drept-credincios? a comentat suav Dixon.

— Sfântul Augustin a afirmat că toți copiii nebotezați merg în iad, pentru că și el n-a fost decât un bătrân păcătos, l-a lămurit Temple.

— Mă înclin în fața părerii tale, a urmat Dixon, dar am impresia că pentru cazurile de asemenea natură există un limb special.

— Nu mai sta la discuții cu el, Dixon! a intervenit brutal Cranly. Nu parlamenta cu el și nici nu te uita la el. Du-l acasă legat cu o sfoară de gât, ca pe o capră râioasă!

— Limb! a strigat Temple. Asta-i altă invenție grozavă. Alt infern!

— Da, dar fără chinuri, a precizat Dixon.

S-a întors zâmbind spre ceilalți și a spus:

— Cred că din punctul ăsta de vedere sunt în asentimentul tuturor celor de față.

— Ești, l-a asigurat Glynn cu o voce fermă. Din punctul ăsta de vedere Irlanda e unită.

Glynn a izbit cu vârful de metal al umbrelei în podeaua de piatră a colonadei.

— Infernul! a continuat Temple. Pot să accept născocirea cu soția cenușie a Satanei, adică a păcatului. Infernul e roman și, asemenea tuturor zidurilor romanilor, e puternic și urât. Dar limbul ce este?

— Cranly, bagă-l înapoi în căruț, a strigat O'Keeffe.

Cranly a făcut un pas în direcția lui Temple, apoi s-a oprit, a bătut din picior și a strigat de parcă fugărea niște orătănii:

— Huuș!

Temple s-a îndepărtat prompt.

— Știi ce-i limbul? a strigat el... Știi cum numim noi în Boscommon o năzbâtie ca asta?

— Huușș! Du-te naibii, a strigat Cranly, plesnindu-și palmele.

— Nu-i nici curul, nici cotul meu, a răcnit disprețuitor Temple. Asta-i ce numesc eu limb.

— Dă-mi bățul ăla! a strigat Cranly.

A smuls violent bastonul de lemn de frasin din mâna lui Stephen și a sărit jos de pe scări, dar Temple, auzindu-l, s-a topit în întuneric, sprinten și iute ca o sălbăticuie. Ghetele solide

ale lui Cranly se făceau auzite, alergând prin curtea pătrată și, după un timp, întorcându-se greoi, răscolind la fiecare pas prundișul.

Pașii lui trădau furie și, cu un gest abrupt, mânios, a împins îndărăt bastonul în mâna lui Stephen. Stephen a simțit că furia lui avea o altă cauză, dar, prefăcându-se a fi plin de răbdare, l-a atins pe braț și i-a spus liniștit:

— Cranly, ți-am zis că vreau să stau de vorbă cu tine. Vino!

Cranly l-a privit fix câteva clipe și l-a întrebat:

— Acum?

— Da, acum. Dar nu putem vorbi aici. Hai să plecăm.

Au străbătut împreună patrulaterul curții, fără să-și vorbească. Cântecul păsării din *Siegfried*¹, fluierat încet, i-a urmărit de pe treptele portalului. Cranly a întors capul și Dixon, cel care fluierase aria, i-a strigat:

— Unde plecați, fraților? Ce facem cu partida aia, Cranly?

Au discutat, deșteptând văzduhul adormit, despre o partidă de biliard pe care urmau să o joace la hotelul Adelphi. Stephen și-a continuat singur drumul pe liniștita stradă Kildare. Peste drum de hotelul Maple s-a oprit să aștepte, din nou plin de răbdare. Denumirea hotelului², nume de lemn incolor, polisat, și fațada lui liniștită, incoloră, l-au săgetat ca o privire de dispreț politic. S-a uitat urâcios la fereastra plăcut iluminată a salo-nului hotelului, în care își imagina că se lăfăie calm viețile de catifea ale patricienilor Irlandei. Indivizi care se gândeau la comenzi din partea armatei, și la administratori de proprietăți funciare; țăranii îi salutau când îi întâlneau pe drumurile țării; cunoșteau denumirile unor mâncăruri franțuzești și dădeau ordine vizitiilor pe un ton pițigăiat, provincial, care se făcea simțit în spatele accentului lor afectat elegant.

Cum ar fi putut el vreodată să le trezească conștiința și cum ar fi putut să-și arunce umbra asupra imaginației fiicelor lor, înainte ca acestea să fie cotropite de prințșorii din tagma lor, pentru a le determina să aducă pe lume progenituri mai puțin

1 Referire la opera *Siegfried* din tetralogia lui Richard Wagner.

2 În engleză *maple* înseamnă arțar.

meschine decât dâșii? Și în înserarea tot mai deasă, simțea gândurile și dorințele celor din neamul căruia îi aparținea și el fălfâind ca liliicii prin câmpiile întunecate, pe sub copaci, pe malurile apelor, pe lângă mlaștini brazdate de gârle. O femeie îl așteptase în prag pe Davin, care trecuse pe lângă ea, noaptea, și, oferindu-i un urcior cu lapte, îl invitase în patul ei, pentru că Davin avea ochii blânzi ai celui care știe să păstreze o taină. Dar pe el ochii nici unei femei nu-l invitaseră vreodată.

Și-a simțit brațul strâns cu putere și glasul lui Cranly l-a îndemnat:

— Hai s-o luăm din loc.

Au pornit în tăcere spre sud. La un moment dat, Cranly a izbucnit:

— Idiotul ăsta caraghios de Temple! Jur pe Moise că odată tot o să-l omor.

Dar în glasul lui nu mai clocotea mânia și Stephen s-a întrebat dacă se gândea la ea, cea care-i răspunsese la salut, pe sub portal.

Au luat-o la stânga și au mers înainte. După o bucată de timp, Stephen i-a spus:

— Cranly, astă seară am avut o ceartă neplăcută.

— Cu familia ta?

— Cu mama.

— În legătură cu religia?

— Da.

După o pauză, Cranly a întrebat:

— Câți ani are mama ta?

— Nu-i bătrână. Dar ține morțiș să îndeplinesc toate rituurile de Paști.

— Și tu?

— N-am să le fac.

— De ce?

— Nu vreau să slujesc.

— Vorbele astea au mai fost grăite¹, a replicat calm Cranly.

1 Sunt cuvintele lui Lucifer, îngerul care s-a revoltat.

— Și le repet și eu acum, a răspuns Stephen cu fervoare.
Cranly l-a strâns de braț:

— Ia-o mai ușor, dragul meu. Ești un tip al naibii de impulsiv, știi?

A râs nervos și l-a privit pe Stephen în față, cu ochi tandri și prietenoși.

— Știi că ești un tip impulsiv?

— Îndrăznesc să spun că așa sunt, a răspuns Stephen râzând.

Sufletele lor, cam înstrăinate în ultima vreme, păreau să se fi reapropiat brusc, să fi revenit unul la celălalt.

— Tu crezi în adevărul euharistiei?

— Nu, a răspuns Stephen.

— Deci îl negi?

— Nici nu cred și nici nu-l neg.

— Mulți oameni au îndoieli, chiar și printre slujitorii religiei, dar le biruie sau, pur și simplu, le ignoră. Tu ai puternice îndoieli din punctul ăsta de vedere?

— Nu vreau să le birui, a răspuns Stephen.

Cranly, încurcat o clipă, a scos o smochină din buzunar și a dat s-o vâre în gură, când Stephen l-a oprit:

— Renunță, te rog. Nu poți discuta asemenea probleme cu gura plină de terci de smochine.

Cranly a examinat smochina la lumina unui felinar sub care se opriseră. Pe urmă a dus-o la nări și a mirosit-o; a mușcat din ea o bucățică infimizezimală, a scuipat-o și a aruncat brutal întreaga smochină în rigolă, adresându-i-se:

— Pleacă departe de mine, blestemato, în focul veșnic al iadului.

L-a luat pe Stephen de braț, au pornit mai departe și l-a întrebat:

— Nu te temi că s-ar putea să ți se adreseze și ție aceste cuvinte în ziua Judecării de Apoi?

— Și care ar fi alternativa? O eternitate de fericire în compania decanului de studii?

— Ia aminte, el va fi sanctificat.

— Ah, da, a răspuns Stephen cu oarecare amărăciune, sclipitor, agil, impenetrabil și, mai presus de orice, subtil.¹

— Știi, se întâmplă un lucru foarte curios, a observat Cranly cu indiferență, mintea ta e îmbibată de religia în care pretinzi că nu crezi. Când erai la școală credeai? Pun rămășag că erai evlavios.

— Credeam a răspuns Stephen.

— Și erai fericit pe atunci? De pildă, nu erai mai fericit decât acum?

— De multe ori eram fericit, de multe ori eram nefericit. Pe atunci eram altcineva.

— Cum erai adică altcineva? Ce vrei să spui?

— Vreau să spun că nu eram eu însumi, așa cum sunt acum, așa cum va trebui să devin.

— Adică nu erai cum ești acum, sau cum va trebui să devii, a repetat Cranly. Dă-mi voie să-ți pun o întrebare. O iubești pe mama ta?

Stephen a clătinat ușor din cap.

— Nu înțeleg ce vor să spună cuvintele tale.

— Ai iubit vreodată pe cineva? a întrebat Cranly.

— Te referi la femei?

— Nu despre asta e vorba, a răspuns Cranly cu răceală. Te întreb dacă ai simțit vreodată dragoste față de cineva sau de ceva.

Stephen mergea alături de prietenul său, urmărindu-și, melancolic, pașii.

— M-am străduit să-l iubesc pe Dumnezeu, a vorbit în cele din urmă. Se pare că am dat greș. E foarte greu. Am încercat, clipă de clipă, să-mi unesc voința mea cu voința lui Dumnezeu. Din punctul ăsta de vedere nu am ratat total. Posibil că aș mai putea s-o fac...

Cranly i-a tăiat vorba întrebându-l:

— Mama ta a avut o viață fericită?

— De unde să știu eu?

— Câți copii a avut?

1 Cele patru însușiri transcendente, caracteristice sfinților.

— Nouă sau zece. Au mai murit dintre ei.

— Taică-tu a fost... Cranly s-a întrerupt o clipă, apoi a urmat. Nu vreau să iscodesc în problemele familiei tale. Dar tatăl tău era ceea ce se cheamă un om înstărit când te-ai format tu?

— Da, a răspuns Stephen.

— Ce era el? a întrebat Cranly după o pauză.

Stephen a început să enumere cu repeziciune toate atribuțiile tatălui său:

— Student la medicină, campion la canotaj, tenor, actor amator, politician gălăgios, mic proprietar de terenuri, mărunț investitor, băutor, tip jovial, bun povestitor, secretarul nu-știucui, ceva într-o distilerie, încasator de impozite, falit și, în prezent, mare lăudător al propriului său trecut.

Cranly a râs, strângându-l mai puternic pe Stephen de braț, și-a comentat:

— Chestia cu distileria e strașnică.

— Vrei să mai afli și altele?

— Actualmente trăiești în condiții bune?

— Așa și se pare ție că arăt?

— Deci, a urmat Cranly îngândurat, te-ai născut cu căița în cap.

A rostit cuvintele rar și tare, așa cum obișnuia când folosea expresii tehnice, ca și când ar fi dorit ca ascultătorul lui să înțeleagă că le folosea fără nici o convingere.

— Maică-ta trebuie să fi trecut prin multe neazuri, a urmat apoi. N-ai vrea s-o mai cruți de alte suferințe, chiar dacă... sau ai vrea?

— Dacă aș putea. N-ar fi un preț prea mare.

— Atunci fă-o! Fă ceea ce vrea ea să faci. Ce mare lucru înseamnă pentru tine? Tu nu crezi în lucrurile astea. Deci e o simplă formalitate, nimic mai mult. Și ai să-i liniștești ei inima.

A pus punct și, cum Stephen nu i-a răspuns, a rămas tăcut. Pe urmă, de parcă ar fi dat glas propriului său proces de gândire, a spus:

— Pe lumea asta de rahat împuțit, nimic nu e sigur în afară de iubirea unei mame. Mama ta te-a adus pe lume, și te-a purtat

în trupul ei. Cum putem noi ști ce simte? Dar orice ar simți, cel puțin e un lucru real. Trebuie să fie. Ce sunt ideile și ambițiile noastre? Un joc. Idei! Blestemata aia de capră behăitoare care e Temple are idei. Și MacCann are idei. Orice nătăraș care-ți iese în drum are idei.

Stephen, care sesizase și cuvintele nerostite dindărătul celor rostite, a răspuns cu afectată nepăsare:

— Dacă nu mă înșel, Pascal nu suporta ca mama lui să-l sărute, de teama contactului cu sexul feminin.

— Pascal a fost un porc.

— Cred că și Aloysius Gonzaga¹ avea aceleași temeri.

— Atunci și el a fost un porc.

— Biserica îl consideră un sfânt, a obiectat Stephen.

— Nu-mi pasă nici cât negru sub unghie de cum îl consideră, a răspuns Cranly brutal și ferm. Eu îl consider un porc.

Stephen, formulându-și cu grijă replica în minte, a continuat:

— Se pare că și Isus își trata mama, în public, cu foarte puțină amabilitate; Suarez, un teolog iezuit și nobil spaniol, a cerut scuze în numele lui.

— Te-ai gândit vreodată, l-a întrebat Cranly, că poate Isus nu era ceea ce pretindea el că este?

— Prima persoană care a gândit așa ceva a fost chiar Isus.

— Vreau să te întreb, a stăruit Cranly susținându-și ideea, dacă ți-a trecut vreodată prin minte că însuși Isus era un fățarnic conștient, așa cum îi numea el pe evreii din vremea lui, un mormânt văruit²? Sau, ca să vorbim pe șleau, un impostor?

— Niciodată nu mi-a dat așa ceva prin cap, s-a apărât Stephen. Dar sunt curios să știu dacă tu încerci să mă convertești sau să mă pervertești.

Și-a întors privirea spre fața prietenului său și a văzut un zâmbet forțat, căruia puterea voinței încerca să-i dea o semnificație subtilă.

¹ Aloysius Gonzaga (1568-1591), faimos iezuit despre care se spune că evita să se uite până și la mama lui.

² Evanghelia după Matei, 23:27.

Brusc, Cranly l-a întrebat direct și rezonabil:

— Spune-mi adevărul. Te-au șocat cuvintele mele?

— Oarecum.

— Atunci, a insistat Cranly pe același ton, cum de-ai fost șocat dacă tu ești convins că religia noastră e falsă și că Isus nu e fiul lui Dumnezeu?

— Nu sunt sigur de lucrul ăsta. E mai mult fiul lui Dumnezeu decât fiul Mariei.

— Și de asta nu vrei tu să te împărtășești, pentru că nu ești sigur nici de asta, pentru că ai impresia că și cuminecătura ar putea să fie într-adevăr trupul și sângele fiului lui Dumnezeu și nu doar o bucățică de pâine? Pentru că te temi că s-ar putea să fie așa?

— Da. Așa simt și mi-e teamă.

— Înțeleg.

Stephen, neplăcut impresionat de tonul lui final, a redeschis discuția spunând:

— Eu mă tem de o sumedenie de lucruri: de câini, de cai, de arme de foc, de mări, de furtuni cu tunete, de mașinării, de drumurile de țară, noaptea.

— Dar de ce să te temi de o bucățică de pâine?

— Îmi imaginez că îndărătul acestor lucruri de care mă tem există o realitate malefică.

— Te temi că Dumnezeul romano-catolicilor, te-ar trăsni și te-ar osândi dacă ai săvârși sacrilegiul unei false împărtășanii?

— Dumnezeul romano-catolicilor ar putea s-o facă și în clipa asta. Mă tem mai mult de declanșarea unei reacții chimice în sufletul meu, din pricina unui fals omagiu pe care l-aș aduce unui simbol în spatele căruia s-au acumulat douăzeci de secole de autoritate și venerație.

— Într-o primejdie extremă, să spunem, ai fi în stare să săvârșești asemenea sacrilegiu? De pildă, dacă ai trăi în zilele sancțiunilor penale¹?

¹ Perioada din istoria Irlandei, între 1697 și 1828, în care funcționau legi penale drastice împotriva catolicismului.

— Nu pot să răspund pentru trecut. Poate că nu...
— Așadar nu intenționezi să devii protestant?
— Am afirmat că mi-am pierdut credința, dar nu și respectul față de mine însumi. Ce fel de eliberare ar fi dacă aș abandona o absurditate logică și coerentă, pentru a îmbrățișa una ilogică și incoerentă?

Se îndreptaseră spre suburbia Pembroke și acum porniseră încet să străbată bulevardele; copacii și luminile răzlețe din vile le calmau spiritele. Atmosfera de bunăstare și de tihnă care răzbea de pretutindeni părea să-i consoleze pentru necazurile și lipsurile în care se zbăteau ei. În spatele unui gard viu, licărea o lumină în fereastra unei bucătării și ajungea până la ei vocea unei slujnice care cânta în timp ce ascuțea cuțitele. Cânta, cu scurte răbufniri intermitente, melodia *Rosie O'Grady*.

Cranly s-a oprit să asculte, rostind:

— *Mulier cantat.*¹

Dulcea muzicalitate a cuvintelor latine a infuzat amurgului un soi de vrajă, o tușă mai gingașă și mai pătrunzătoare decât atingerea unei muzici sau a unei mâini de femeie. Ciocnirea spiritelor încetase. Și silueta unei femei, așa cum apare în liturgia bisericii, s-a materializat tăcută din întuneric, o siluetă înveșmântată în alb, micuță și zveltă ca un băiat, încinsă cu un cordon care i se lăsa în jos. Glasul ei, plâpând și înalt ca de băiat, s-a auzit ca dintr-un cor îndepărtat, intonând primele cuvinte ale femeii care străpung întunericul și larma celei dintâi cântări a patimilor:

*Et tu cum Jesu Galileo eras.*²

Și toate inimile erau mișcate și se întorceau spre glasul ei, care strălucea precum o stea nou-răsărită, și strălucea mai puternic când glasul intona proparoxitonul³ și mai slab, pe măsură ce cadența murea.

1 Cântă femeia (lat.).

2 „Și tu erai cu Isus Galileeanul“ (lat.) – Evanghelia după Matei 26:29. În prima duminică înainte de Paști, un glas de femeie provoacă prima dintre cele trei lepădări ale lui Petru.

3 Accentuarea penultimei silabe ca în greaca veche.

Cântecul s-a oprit. Au pornit împreună mai departe și Cranly repeta, cu un ritm sacadat, strofa din sfârșitul refrenului:

*Și când ne vom căsători
O să fie atât de bine,
Căci eu o iubesc pe Rosie O'Grady
Și ea mă iubește pe mine.*

— Poftim, ai parte de poezie reală. De iubirea reală.

Cranly i-a aruncat o privire piezișă lui Stephen, însoțită de un zâmbet ciudat și i-a spus:

— Găsești că asta-i poezie? Și simți înțelesul cuvintelor?

— Aș vrea s-o cunosc mai întâi pe Rosie, a răspuns Stephen.

— E ușor de găsit.

Lui Cranly îi căzuse pălăria pe frunte. A împins-o pe ceafă și, în umbra copacilor, Stephen i-a zărit fața palidă, încadrată de întuneric, și ochii mari, negri. Da. Avea o față atrăgătoare și un trup vânjos, robust. Îi vorbise despre iubirea de mamă. Însemna că înțelege suferințele femeilor și slăbiciunile trupurilor și sufletelor lor; și mai însemna că avea să le ocrotească cu un braț puternic și ferm, și o să-și încline mintea în fața lor.

Deci, gata, venise timpul să plece. Un glas șușotea în urechea singuratică a lui Stephen, îndemnându-l și spunându-i că prietenia lor era pe sfârșite. Da, o să plece. Nu putea rivaliza cu altcineva. Își cunoștea rolul:

— Probabil că o să plec, l-a anunțat.

— Unde?

— Unde o să pot.

— Da, a comentat Cranly. S-ar putea să fie dificil pentru tine să continui acum să locuiești aici. Dar ăsta-i motivul pentru care pleci?

— Trebuie să plec.

— Dar nu-i nevoie să consideri că ai fost izgonit, și nici eretic sau proscris. Există mulți oameni de bună-credință care gândesc ca tine. Te surprinde lucrul ăsta? Biserica nu înseamnă clădirea de piatră și nici măcar clerul și dogmele lui. Biserica e întreaga masă a celor născuți în sânul ei. Nu știu ce ai tu de gând să

faci în viață. Dorești ceea ce mi-ai mărturisit în seara aceea când am stat la taclale în fața gării Harcourt Street?

— Da, a răspuns Stephen, zâmbind fără să vrea de felul lui Cranly de a-și aminti de schimburile de păreri doar în legătură cu locurile unde s-au petrecut. În seara în care ai pierdut o jumătate de oră încăierându-te cu Doherty pe tema care-i drumul cel mai scurt între Sellygap și Larras?

— Cap pătrat! a exclamat Cranly cu calm dispreț. Ce știe el despre distanța dintre Sellygap și Larras? În general ce știe despre orice altceva? Cu bostanul ăla bătos de cap al lui mare cât un cazan.

A izbucnit într-un lung hohot de râs.

— Ei? I-a întrebat Stephen, îți mai amintești și restul?

— Adică ce mi-ai spus tu? Îmi amintesc. Că vrei să descoperi modul despre viață sau de artă prin care spiritul tău să se poată exprima descătușat, în totală libertate.

Stephen și-a ridicat pălăria, în semn de recunoaștere.

— Libertate! a repetat Cranly. Dar încă nu ești destul de liber ca să comiți un sacrilegiu. Spune-mi, ai fi în stare să furi?

— Mai întâi aș cerși.

— Și dacă n-ai căpăta nimic ai fura?

— Vrei să mă determini să spun că drepturile de proprietate sunt vremelnice și că, în anumite împrejurări, a fura nu înseamnă o încălcare a legii? Conform acestei convingeri, oricine ar putea acționa. Ei bine, n-am să-ți dau asemenea răspuns. Pune întrebarea asta teologului Juan Mariana de Talavera¹, care o să-ți explice în ce circumstanțe anume ai voie să-ți ucizi regele și dacă e preferabil să-i torni otrava într-o cupă sau să i-o ungi pe hlamidă sau pe șaua calului. Pe mine întreabă-mă, mai curând, dacă m-aș lăsa jefuit și dacă în asemenea caz i-aș da pe hoți pe mâna a ceea ce se numește „pedeapsa brațelor seculare“.

— Ai face-o?

¹ Juan de Mariana de Talavera (1536-1624), iezuit spaniol care afirma că, în anumite împrejurări, uciderea unui rege e legală.

— Cred că ar fi la fel de dureros pentru mine ca faptul de a fi fost jefuit.

— Înțeleg.

Cranly și-a scos chibritul ascuțit și a început să-și scobească spațiile dintre dinți. După aceea a întrebat pe un ton indiferent:

— Spune-mi, ai deflora o virgină?

— Scuză-mă, a răspuns Stephen politico, asta nu constituie ambiția celor mai mulți dintre tineri?

— Dar care-i punctul tău de vedere?

Această din urmă întrebare, descurajantă, cu miros acru ca fumul de cărbuni, i-a incitat creierul lui Stephen, asupra căruia părea să se fi răspândit fumul.

— Uite ce-i, Cranly. M-ai întrebat ce-aș putea să fac și ce n-aș putea să fac. Am să-ți spun ce-o să fac și ce n-o să fac. Nu am să slujesc unui lucru în care nu mai cred, fie că se numește căminul meu, patria mea sau biserica mea și am să mă străduiesc să mă exprim prin mijlocirea unui mod de viață și de artă pe cât de liber îmi va fi cu puțință și pe cât de deplin îmi va fi cu puțință, folosind în apărarea mea singurele arme pe care îmi îngădui să le folosesc: tăcerea, exilarea și viclenia.

Cranly l-a prins de braț și l-a răsucit din nou cu fața spre Leeson Park. A râs aproape ștregărește și a strâns brațul lui Stephen cu o afecțiune de prieten mai matur.

— Viclenie, zău? Tu ești ăla? Tu, sărman poet, tu?

— Și tu m-ai determinat să mă confesez, a răspuns Stephen, emoționat de gestul lui, și m-ai făcut să-ți mărturisesc o mulțime de lucruri, nu-i așa?

— Da, copilul meu, a răspuns Cranly cu veselie.

— M-ai determinat să-ți mărturisesc toate temerile mele. Dar am să-ți dezvălui și lucrurile de care nu mă tem. Nu mă tem să fiu singur, sau să fiu înlăturat de dragul altuia, sau să părăsesc ceea ce trebuie să părăsesc. Și nu mă tem să săvârșesc o greșeală, chiar o mare greșeală, o greșeală de-o viață, ba chiar de o eternitate.

Cranly, devenit din nou grav, și-a încetinit pasul și i-a răspuns:

— Singur, absolut singur. Nu te temi de singurătate. Dar cunoști înțelesul acestui cuvânt? Înseamnă nu numai să fii separat de toți ceilalți, dar și să nu ai nici un prieten.

— Îmi asum acest risc.

— Și să nu ai nici o persoană care să însemne chiar mai mult decât un prieten, mai mult chiar decât cel mai nobil și mai sincer prieten pe care l-a avut vreodată cineva.

Cuvintele lui păreau să fi atins o coardă adâncă din propria sa natură. Vorbise oare despre el însuși, despre el însuși așa cum era sau cum ar fi vrut să fie? Stephen i-a urmărit câteva clipe fața în tăcere. O tristețe rece i se așternuse pe chip. Vorbise despre el însuși, despre propria singurătate de care se temea.

— Despre cine ai vorbit? l-a întrebat Stephen în cele din urmă. Cranly nu i-a răspuns.

* * *

20 martie. Discuție lungă cu Cranly pe tema revoltei mele. El dându-și mari aere. Eu, suplu și suav. M-a atacat pe chestia iubirii față de mamă. Am încercat să mi-o imaginez pe mama lui: n-am reușit. Mi-a povestit odată, într-un moment de scăpare de sub control, că atunci când s-a născut el, taică-său avea șazece și unu de ani. Reușesc să-l vizualizez. Tipul fermierului dur. Costum din stofă sare și piper. Picioare vânjoase. Barbă zbârlită, căruntă. Probabil ia parte la vânători de iepuri cu ogari. Își plătește regulat, dar cu oarecare avariție, contribuțiile la părințele Dwyer din Larras. Uneori, seara, mai stă de vorbă cu fetele. Dar mama lui Cranly? Foarte tânără sau foarte bătrână? Nu prea înclin spre prima variantă. Dacă ar fi fost așa, Cranly n-ar fi vorbit cum a vorbit. Deci e bătrână. Și, probabil, neglijată. De aici deprimarea lui Cranly: e vlăstarul unor vintre sleite.

21 martie, dimineața. M-am gândit la toate astea azi-noapte în pat, dar am fost prea leneș și prea liber ca să mai adaug ceva. Liber, da. Vintrele sleite sunt ale Elisabetei și ale lui Zaharia¹. Așadar, el e precursorul. Aviz: se hrănește de predilecție cu jambon

1 Părinții Sfântului Ioan Botezătorul, care erau amândoi bătrâni.

și cu smochine uscate. A se citi: lăcuste și miere sălbatică. Când mă gândesc la el, văd întotdeauna un cap retezat sau o mască mortuară, imprimată parcă pe un giulgiu cenușiu sau pe o veronică¹. Credincioșii îi spun tăierea capului. Ce văd eu? Un precursor decapitat, încercând să spargă un lacăt.

21 martie, seara. Sufler liber și imaginație liberă. Morții cu morții. Și morții n-au decât să se căsătorească cu morții.

22 martie. Am urmărit, împreună cu Lynch, o infirmieră planturoasă de la spital. Ideea lui Lynch mi-a displicut. Doi dulăi slabi și lihniți după o juncă.

23 martie. N-am mai văzut-o din seara aceea. Nu s-o fi simțind bine? Șade oare în fața focului cu umerii înfășurați în șalul mamei? Dar nu-i morocănoasă. O farfurie bună cu terci de ovăz? Vrei?

24 martie. A început printr-o discuție cu mama; subiectul: B.F.M.² Handicapat de sex și de vârsta mea. Ca să scap, am început să vorbesc despre relațiile dintre Isus și Papa, în comparație cu cele dintre Maria și fiul ei. I-am declarat că religia nu-i o naștere într-un spital. Mama îngăduitoare. Mi-a spus că am o minte ciudată și că am citit prea mult. Nu-i adevărat. Am citit puțin și am înțeles și mai puțin. Pe urmă mi-a mai spus că o să mă întorc la religie pentru că am o fire schimbăcioasă. Asta ar însemna să părăsești biserica pe ușa din spate a păcatului și să te întorci prin luminatorul căinței. Nu pot să mă căiesc. I-am spus lucrul ăsta și i-am cerut să-mi dea șase pence. Mi-a dat trei.

După aceea m-am dus la colegiu. Altă ciondăneală cu preotul Ghezzi – cap rotund și ochi-de-lichea. De astă dată pe chestia lui Bruno din Nola³. Cearta a început în italiană și s-a terminat în engleza de mahala. El susține că Bruno a fost un

1 Capul tăiat al lui Ioan Botezătorul la cererea Salomeei. În timpul anilor de pustnicie, Ioan Botezătorul s-a hrănit cu lăcuste și miere. Imaginea lui Isus a rămas imprimată pe marama cu care Veronica i-a șters fața pe drumul calvarului.

2 Binecuvântata Fecioară Maria.

3 Referire la Giordano Bruno (1548-1600), ars pe rug de Inchiziție.

eretic înfiorător. Eu am afirmat că a fost ars înfiorător. Cu asta a fost de acord, dar cu oarecare regret. Pe urmă mi-a dat o rețetă de *risotto alla bergamasca*. Când pronunță litera *o* moale, își rotunjește buzele pline, carnoase, de parcă sărută vocala. Oare? Și te pomenești că după aceea se și căiește. Da, ar fi în stare: și să verse două lacrimi rotunde de lichea, câte una din fiecare ochi.

Când am trecut prin parcul Stephen, adică al meu, mi-am adus aminte că, de fapt, compatrioții lui Ghezzi, și nu ai mei, au inventat ceea ce Cranly numea aseară religia noastră. O patrulă din ai lor, ostași din regimentul de infanterie nouăzeci și șapte, au stat la picioarele crucii și au aruncat zaruri ca să câștige cămașa răstignitului.

Fost la bibliotecă. Încercat să citesc trei recenzii. Inutil. Ea n-a ieșit încă din casă. Sunt alarmat? De ce-aș fi? Că n-o să mai iasă niciodată din casă?

Blake a scris:

*Mă-ntreb dacă William Bond o să moară
Pentru că, fără îndoială, e foarte bolnav.*¹

Sărmanul William!

Am fost o dată la o dioramă în sala Rotunda. La sfârșit s-au proiectat pozele unor mari ștabi. Printre ei și William Ewart Gladstone², care tocmai murise. Și orchestra cânta melodia *O, Willie, ce dor ne-a fost de tine*.

Neam de bătărani slugarnici!

25 martie, dimineața. Noapte tulburată de visuri. Vreau să le izgonesc din sufletul meu.

O galerie lungă, curbă. Din dușumea se înalță coloana de aburi negri. Populată de imaginile, cioplite în piatră, ale unor regi fabuloși. Cu mâinile încrucișate pe genunchi; în semn de istovire, și ochii înnegurați, pentru că greșelile oamenilor se înalță întruna în fața lor sub forma aburilor negri. Fețele le

¹ Citat din poemul *William Bond* de William Blake (1757-1827).

² William Ewart Gladstone (1809-1898), om politic englez, considerat de Joyce vinovat de căderea lui Parnell.

sunt fosforescente și vărgate cu dungi negre. Se uită fix la mine și ochii lor par să mă întrebe ceva. Nu vorbesc.

30 martie. În seara asta Cranly stătea sub portalul bibliotecii și le punea o problemă lui Dixon și fratelui ei. O mamă a lăsat să-i scape copilul în Nil. Tot îl mai obsedează mamele. Un crocodil înșfacă pruncul. Mama îl cere înapoi. Crocodilul îi spune că i-l dă dacă-i răspunde la întrebarea ce are el de gând cu copilul: să-l mănânce sau nu.

Mentalitatea asta, ar spune Lepidus, s-a născut într-adevăr din mitul vostru, prefăcut de soarele vostru.¹

Și mentalitatea mea? Nu-i aceeași? Atunci în mълul Nilului cu ea!

1 aprilie. Dezaprob această ultimă frază.

2 aprilie. Am văzut-o bând ceai și mâncând prăjituri la Johnston, Mooney și O'Brien. De fapt, ochii de linx ai lui Lynch au zărit-o, când am trecut pe stradă. Mi-a atras atenția că fratele ei l-a invitat acolo pe Cranly. Și-o fi adus și crocodilul? El e acum steaua luminoasă? Mă rog, eu l-am descoperit. Susțin sus și tare că eu l-am descoperit. Strălucea liniștit în spatele unei banițe cu țărțe din Wicklow.

3 aprilie. Întâlnit pe Davin la tutungeria de peste drum de biserica Findlater. Purta un pulover negru și avea o crosă de hurling. M-a întrebat dacă-i adevărat că plec și de ce. Răspuns că cel mai scurt drum spre Tara e *via Holyhead*². Chiar în clipa aceea a apărut taică-meu. Făcut prezentările. Tata, politicos și atent. L-a întrebat pe Davin dacă-i poate oferi un aperitiv. Davin a refuzat, se ducea la o întrunire. Când a plecat, tata mi-a spus că Davin pare să fie un băiat onest și apoi m-a întrebat de ce nu mă înscriu la un club de canotaj. I-am promis că o să mă mai gândesc. Pe urmă mi-a povestit cum i-a frânt el inima lui

¹ Aluzie la o replică a personajului Lepidus din piesa *Antoniou și Cleopatra* de Shakespeare.

² Tara era anticul sediu al Marilor Regi ai Irlandei: Holyhead e portul din care plecau vapoarele din Dublin. Sensul frazei: doar părăsind Dublinul poți atinge ceva din gloria asociată cu Tara.

Pennyfeather. Dorește să studieze dreptul. Zice că-s făcut pentru profesiunea asta. Alt mâl, alți crocodili.

5 aprilie. Primăvară dezlănțuită. Nori zburdalnici. Ah, viață! Băltoace de apă negricioasă, înfiorată de vânt, peste care merii înfloriți își presară gingașele petale. Ochi de fete prin frunziș. Fete cumiști, fete zglobii. Toate blonde sau cu păr arămiu – nici o brunetă. Acestea din urmă roșesc mai ușor. Hop-la!

6 aprilie. În mod sigur își amintește trecutul. Lynch pretinde că toate femeile și-l amintesc. Așadar își aduce aminte de vremurile copilăriei – și ale copilăriei mele, dacă am fost vreodată copil. Trecutul e consumat de prezent și singura misiune a prezentului e să pregătească viitorul. După părerea lui Lynch, statuile de femei ar trebui să fie complet drapate în mantii, cu o mână a femeii pipăind cu regret părțile stânjenitoare.

6 aprilie, mai târziu. Michael Robartes își amintește frumusețea uitată și când brațele lui o încolăcesc, strânge de fapt la piept dragălaşenia care s-a ofilit de mult și s-a șters de pe lume¹. Nu vreau așa ceva. Chiar deloc. Vreau să strâng la piept frumusețea care încă nu s-a născut pe lume.

10 aprilie. Abia audibil, în noaptea grea, prin tăcerea orașului alunecat de la vise la somnul fără vise, ca un amant vlăguit pe care nu-l mai înviorează mângâierile, răsună ropot de copite pe caldarâm. Ceva mai audibil acum, când se apropie de pod; și când trec pe lângă ferestrele întunecate, tăcerea e străpunsă de spaimă, ca de o săgeată. Acum se aud tot mai departe, copite clincănind în noaptea grea ca niște pietre prețioase, gonind dincolo de câmpurile adormite, către sfârșitul cărei călătorii? – către ce inimă? – purtând ce vești?

11 aprilie. Citit ce am scris aseară. Cuvinte vagi, trădând emoții vagi. Oare ei i-ar plăcea? Cred că da. Și atunci va trebui să-mi placă și mie.

¹ Parafrază după câteva versuri din poemul *Michael Robartes își amintește frumusețea uitată* de W.B. Yeats.

13 aprilie. „Burlanul“ acela îmi sâcâie de multă vreme mintea. L-am găsit în engleză și în niște dicționare de limbă veche, arhaică. Să-l ia naiba pe decanul de studii, cu pâlnia lui cu tot. De ce-o fi venit aici, ca să ne învețe pe noi limba lui sau ca să învețe el de la noi? Să-l ia naiba și într-un caz, și în altul.

14 aprilie. John Alphonsius Mulrennan s-a întors de curând dintr-o călătorie în vestul Irlandei. (Ziare din Europa și din Asia, anunțați, vă rog, veste!) Ne-a povestit că a cunoscut acolo un bătrân care locuia într-o văgăună de munte. Un bătrân cu ochii roșii și o pipă scurtă. Bătrânul și Mulrennan au vorbit englezește. Mulrennan îi vorbea despre univers și despre stele. Bătrânul ședea, asculta, fuma și scuipa. După aceea s-a exprimat:

— Văleu, ce creaturi grozav de ciudate or fi existând la celălalt capăt al lumii!

Mă tem de el. Mă tem de ochii lui zgrunțuroși cu marginile roșii. Cu el va trebui să mă lupt toată noaptea asta, până se va crăpa de ziuă, până când unul din noi doi, el sau eu, o să cadă mort; o să-l strâng de gâtul vânos, până... Până ce? Până o să capituleze în fața mea? Nu. Nu vreau să-i fac nici un rău.

15 aprilie. Am întâlnit-o ieri pe neașteptate, pe Graham Street. Aglomerația străzii ne-a adus față-n față. Ne-am oprit amândoi. M-a întrebat de ce nu m-am mai arătat și mi-a spus că a auzit tot felul de povești despre mine. Asta doar ca să tragă de timp. Întrebat dacă scriu poeme. Despre cine? am întrebat-o eu drept răspuns. Ceea ce a pus-o într-o situație și mai jenantă, iar mie mi-a părut rău și m-am simțit meschin. Am închis pe dată supapa și am deschis aparatul refrigerador spiritual-eroic inventat de Dante Alighieri și patentat în toate țările.¹ Început să vorbesc cu repeziciune despre mine și despre planurile mele. Din nefericire, în mijlocul pledoariei, am făcut un gest brusc de natură revoluționară. Probabil că am arătat ca un individ care aruncă un pumn de mazăre în aer. Lumea a căscat gura la

¹ Joyce ironizează iubirea spirituală, serafică, platoncă, în care Dante o cântă și o exaltă pe Beatrice în *Vita Nuova*.

noi. Un moment mai târziu, ea mi-a dat mâna și, îndepărtându-se, mi-a spus că speră să realizez ceea ce mi-am propus.

Eu zic că a fost un gest prietenos, nu credeți?

Da, azi mi-a plăcut. Puțin sau mult? Nu știu. Mi-a plăcut, ceea ce înseamnă o senzație nouă pentru mine. În cazul ăsta, tot restul, tot ce-am gândit că am gândit și tot ce am simțit că am simțit, adică tot ce a fost până acum, de fapt... ah, las-o baltă, bătrâne! Du-te să te culci și uită în somn.

16 aprilie. Departe! Departe!

Vraja brațelor și a glasurilor: brațele albe ale drumurilor, făgăduința lor de calde îmbrățișări și brațele negre ale vapoarelor înalte, profilate pe lună, povestea lor despre popoare îndepărtate: întind brațele spre mine spunând: Suntem singure. Vino! Și glasurile le însoțesc. Suntem semenii tăi. Și văzduhul freamătă de însuflețirea cu care mă cheamă pe mine, seamănul lor gata de plecare, scuturându-și aripile exultantei și teribilei lor tinereți.

26 aprilie. Mama îmi strânge noile mele haine cumpărate de ocazie. Îmi spune că acum se roagă să învăț și eu, în propria-mi viață, departe de casă și de prieteni, ce înseamnă să ai o inimă și ce simte ea. Amin. Așa să fie! Bun sosit, viață! Plec să întâmpin pentru a milioana oară realitatea experienței și să forjez în fierăria sufletului meu conștiința încă necreată a neamului meu.

27 aprilie. Bătrâne tată, bătrâne meșter, fii alături de mine și dăruiește-mi sprijinul tău acum și întotdeauna.

Dublin 1904

Trieste 1914